

MEHDİ ZANA

vahşetin günlüğü

MELSA
YAYINLARI

MEHDI ZANA

VAHŒETİN GÜNLÜĞÜ

MELSA Yayınları: 21

Birinci baskı: Mart 1992
Dizgi : Sun Yayıncılık
Baskı : Gül Ofset
ISBN - 975 - 345 - 004 - 4

MEHDİ ZANA

VAHŞETİN GÜNLÜĞÜ

MELSA
YAYINLARI

Piyerloti Caddesi No: 85 D/2-B
Çemberlitaş- İstanbul
Tel: 516 72 01

ÖNSÖZ

1958'li yıllarda daha politika nedir, cezaevi nedir bilinmeyen, Cezayir Milli Kurtuluş Savaşı, liseli yıllarda hayatımızın bir parçası olmuştu. Günlük gazetelerden takip ediyorduk. O zamanlar John Henri Alleg'in "La Question", (Sorgu) adlı kitabı elden ele dolaşıyordu.

John Henri Alleg bir Fransız gazetecisiydi. Cezayir Milli Kurtuluş Savaşı'nı üstlenen FLN'ye (Milli Kurtuluş Ordusu) yardım ettiği savı ile Cezayir'deki Fransız Gizli Ordusu (OAS) tarafından yakalanarak sorguya çekilmiş ve işkenceye uğramıştı. Bu kitabın şokundan sonra 1962'li yıllarda Thomas Komaros'un meşhur "Haydari Kampı"nı okumuştum. O, başlı başına ayrı bir dünya sergilemişti gözlerimizin önüne.

12 Mart 1971'den sonra Selimiye Kışlası'nda, Ziverbey Köşkü'nde ve bilmem daha ne Allah'ın belası cehennemlerde insanlık onuruna vurulacak darbeleri biz hiç düşünmemiştik veya istememiştik.

12 Mart işkencehanelerinden geçenler, başlarından geçenleri yazdılar. İlhan Selçuk "Ziverbey Köşkü"nü, Sevgi Soysal "Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu"nu, Mehmet Emin Bozaslan "İçerdekiler ve Dışardakiler"i bu ülkenin çocuklarına bıraktılar.

Ben esasında 12 Eylül faşizminin insanlara getirdiği kusulacak pisliklerin yazılarak bitebileceğini tahmin etmiyorum. Bir "Diyarbakır Şafağı", bir "Kürdün Eylül Defterleri", bir "Dörtlerin Gecesi" vb. ağlatan kitaplar değil, iğrençlik tutanaklarıdır çağımızın.

Ama neden? Ama niçin? Ama kime? Bunu düşünmek, her "insanım" diyebilenin görevi olmalı. Çağdaşsak, bu çağda yaşıyorsak, bu yüzkarası işkencecilere karşı koymalıyız. Ama hep beraber üstüne yürüyerek celladın, hainin, namussuzun...

Unutmadan eklemek gerekir. Fransız Gizli Ordusu subayları Cezayir'de, Cezayirli Cemile'nin rahmine bira şişesi sokarak işkence etmişlerdi. Ertesi gün bütün Fransa ayağa kalktı, Jean Paul Sartre ve Simon de Beauvoir, Cumhurbaşkanı General De Geull'e çıktılar. Simon de Beauvoir, "ırzına geçilen Cemile Bupaşa değil, Fransa'dır", lafını De Geull'un yüzüne haykırdı. Fransa ayaklanmıştı sanki. De Geull ertesi gün General Salan'ı Cezayir'den geri aldı, kanayan yarayı ve kan kaybını durdurdular, savaş bitti. Anlaşmak için Cezayir Milli Kurtuluşçuları ve Fransızlar, İsviçre'deki Evian şehrinin yolunu tuttular. "Evian Antlaşması" sağlandı.

Diyarbakır karanlıkları ve şafakları için çok destan yazılacak, bu besbelli.

Ne Cemile'nin bombalı eli ve kahvehanede oturan miskin hemşehrileri, ne Cemile'nin ismi, ne de onun adil Fransız hakimi önündeki hali silinip gitmedi kimsenin gözünün önünden.

Amerikalıların tunçtan Hürriyet Abidesi varken, Cezayir'in canlı abidesi oldu Cemile...

Kürtler yazma geleneğini başlattılar. Bu çok sevindirici. Mehdi Zana'nın birinci kitabı, biraz da onun hayat hikayesidir. Elimizdeki bu kitap da HAPİSHANE serüveninin bir parçası; zevkle okunuyor.

Mehdi ZANA'yı sizlere tanıtacak değilim, onu tanıyorsunuz. O bizden biri, halkımızın bir parçası, oğlu.

O zindana ve zindancıbaşlarına direndi.

O direnişçidir, direnişçi....

Ocak 1992
Yaşar KAYA
13.11.1991/İstanbul

BİRİNCİ BÖLÜM

Bugün 12 Ekim 1988 Çarşamba

Giyiniyorum. Saat 7.00... Gardiyan kapıyı açtı. Spor için havalandırmaya çıktım. Koşuyorum. Kendi kendime, "bugün ziyaret günü, annem gelir mi, gelmez mi?" diye düşünüyorum. Çoktandır onu görmedim. Koşuyorum. Çocukluğum gözlerimin önünde... Elli dakikam doldu. Çıktım, Müslüm Erikli'lerin hücrelerinde yıkandım. "Kahvaltı hazır" dediler. Kahvaltı odasına gittim. Kahvaltı sırasında gardiyan geldi, mahkememin olduğunu söyledi. İdareye, daha önce, mahkememin olduğunu bir gün önceden haber vermediğiniz takdirde duruşmaya çıkmayacağımı söylemiştim.

"Ben gelmiyorum!.." dedim gardiyana. Gitti. On dakika sonra geri geldi.

"Hava Kuvvetleri Askeri Mahkemesi bize şimdi haber verdi. Bu yüzden daha önce size haber veremedik," dedi.

"Ben gelmiyorum" dedim. Arkadaşlar:

"Biji Xalo!" dediler.

Kalktım hücreme gittim. Notlarıma bakıyorum. Çok heyecanlıyım. Annemin gelme ihtimali var. Onu çok özlemişim. Üstelik İsveç'ten geliyor. Oradaki kardeşlerimi soracağım. Notlarıma bakıyorum. Soracaklarımı, isteklerimi tekrar gözden geçiriyorum. Yatağa uzandım. Annem ve kardeşlerimi düşünüyorum. Babam dört ay önce aramızdan ayrıldı. Dalmışım. Kendi kendime hayal kurarken arkadaşlar seslendi:

"Xalo, ziyaretçin var!.."

Hemen koştum. Mehdi Tanrıku:

"Xalo, kim olabilir?" diye sordu.

"Herhalde annemdir," dedim.

Kapıdan çıktım. Maltadan geçerken konuşacaklarımı kafamdan geçiriyorum. Ziyaret kabinine geldim. Baktım ki dayıoğlu Zeki. Aynı zamanda bacanağım... Selamlaştık. Hal hatır sorularından sonra:

"Annemin geleceğini zannederken, karşıma sen çıktın. İyi de oldu. Leyla'ya yetiştirilmesi gereken haberlerim var." dedim.

Zeki'yle bir saat kadar konuştuk. Onu daha fazla tutmamak için görüş süresinin bitimine daha bir saat varken vedalaşıp ayrıldık. Diğer kabinlerdeki arkadaşların ziyaretçilerine birer merhaba dedikten sonra Blok'a döndüm. Arkadaşlar:

"Gözün aydın Xalo..." dediler.

Öğle yemeğine çağırdılar. Gittim, nohut pis pis sırtıyordu. Neyse ki salata vardı. Makarnayla idare ettik. Kalktım hücreme geldim. Yatağımın yanında bir torbada siyah bir bez gözüme çarptı. Baktım, Diyarbakır'dayken yapılan, hücreden dışarıya çıkmış bir gül resmi... Aldım, çizgileri kaybolmasın diye üstünden beyaz bir ip geçtim. Mektupla tanıştığım, çok sevdiğim Dilek Carlı (Topçu) arkadaşım yeni evlenmişti. Ona bir düğün hediyesi göndermek istiyordum. "Tamam," dedim, "iyisi mi bunu işleyerek yapayım. Sevgili Dilek'e düğün armağanı olarak göndereyim." Sonra yapmak üzere başucumdaki dolaba koydum.

Gazeteler geldi. Şöyle bir göz gezdirdim. Havalandırmaya çıkmak üzere hücreden çıktım. Tam merdivenden inerken:

"Vurdum! Kırdım!" diyen yüksek bir ses duydum. Baktım Celalettin Can bağıriyor:

"Görüş yaptığım sırada telefon bağlantısını kestiler. Onları ikaz ettim! 'Benim görüş saatim dolmadı, niçin böyle yapıyorsunuz?! Henüz bir saat görüş zamanım var' dememe rağmen aldırış eden olmadı. Ben de camları kırdım. Kabloları kopardım. Telefonları yere attım, geldim!"

Celalettin çok sinirlenmişti.

Gittikten sonra olayın muhasebesini yaptık. Akşam yemeğinden sonra yattım...

Sabah hergünkü gibi aynı zamanda kalktım. Spor yapmadan oyalandım. Kahvaltı falan derken, saat 9.30 oldu: D Blok'a, Dev-Sol'dan arkadaşlara misafiriğe gitmek üzere aşağı indim. Gardiyana D Blok'a gitmek istediğimi söyledim. Gardiyan idareye telefon etti. Gidebileceğimi söyledi. Çıktım.

D Blok'ta Celalettin'in hücreğine girdim. Celalettin henüz yatıyordu. Zaten yattığını tahmin ediyordum. Bilerek o saatte gitmiştim. Yalnız o gün değil, misafiriğe gittiğim her yere böyle erken saatlerde giderdim. Onları yatakta yakalamak istiyordum ki, biraz sataşayım. Bu yüzden çocuklar, mahcup mahcup toparlanırken, ben de gülerdim.

"Sabahtan bu yaşımla kalktım. Sporumu yaptım. Soğuk suyla duşumu aldım. Siz hala yatıyorsunuz!.." dediğimde renkten renge giriyorlardı. Celalettin'le oturduk. Sohbeta başlayacaktık ki Mehmet Polat telaşlı telaşlı içeriye girdi.

"Koridor ve blokları silahlı askerler, polisler sardı!" dedi.

Biz hemen blok kapısına koştuk. Evet, koridorda silahlı, miğferli asker ve polisler vardı. Genel bir operasyon olduğunu söylediler. "Tamam" dedim, "tam bir provokasyon olayı..."

Hemen arkadaşlarla biraraya geldik. Bazıları "tavır koyalım", bir kısım arkadaşlar da "bu bir provokasyondur, oyuna gelmeyelim", dediler. Ben:

"Bekleyelim, diğer bloklardaki arkadaşlarla bir karara varırız. Zaten bu aşamada bizim yapacağımız bir şey yok. İyisini aramalarını yapsınlar. Oyuna gelmeyelim. Onlar çekip gittikten sonra nasıl bir yol izleyeceğimizi saptar, mücadelemizi veririz" dedim.

Havalandırmaya çıktık. Aramızda konuşuyoruz. Dev-Sol'cu, TIKKO'cu, HDÖ'cü arkadaşlar var. Bu sırada birkaç arkadaş:

"Xalo geçmiş olsun..." dediler.

"Ne oldu?"

"Gece televizyonda senin mahkemenin sonuçlandığı söylendi. Silahtan 7.5 sene ceza vermişler!"

"Bekliyordum. Sürpriz olmadı. Daha önce de avukatlarıma bana bu cezayı vereceklerini söylemiştim. Avukatlar işin hukuki yönünü düşündüklerinden silahların affa uğradığını söylüyorlardı. 'Göreceksin, mahkeme bu cezayı kaldıracak' diyorlardı" dedim.

Oysa ben mahkemelerin hukuki yönüne bakmıyordum. Mah-

kemelerin içinde buldukları bağımlılıklarını, bilhassa askeri mahkemelerin komutanların emri dışında hiçbir zaman karar veremeyeceklerini çok iyi biliyordum.

Bakın dünyanın hiçbir ülkesinde mahkemeler böyle bariz emir-komuta altında çalışmaz. Şimdi bana 7.5 sene kaçakçılıktan ceza veren mahkeme, daha önce, devletin bütünlüğüne yönelik silah bulundurmaktan 9 yıl ceza vermişti. Yargıtay cezayı çok bularak bozdu. Dosya Diyarbakır'a geri geldi. Bu zaman olağanüstü hal yasası kapsamına giren yerlerde, 1980 yılından bu yana yakalanan silahlara af gelmişti. Benim de bu af kapsamına girmem gerekiyordu. Nitekim benim durumumda olanları bundan yararlandırıp salıverdiler. O sıra avukat arkadaşlar bana gelip silahlarımın affa uğradığını müjdelediler. Ben inanmamıştım. Onlara "benim için bir formül bulup kabul etmeyecekler", demiştim. Avukatlar bunu kabul etmiyorlardı. Duruşmalar başladı. Silahlarımın af kapsamına girdiğine dair gerekçeli dilekçeyi mahkemeye verdi avukatlar. Şimdi de mahkeme "her ne kadar daha önce biz devletin bütünlüğüne yönelik ceza vermişsek de, Mehdi Zana devletin bütünlüğüne yönelik silah bulundurmamıştır, aslında silah kaçakçısıdır," diye 7.5 yıl ceza veriyordu. Olay böyledir. Bu da mahkemelerin illa ceza vermek için hukuku nasıl da işlerine geldiği gibi yorumlayabildiklerini, işlerine geldiği zaman kaçakçı, işlerine geldiği zaman devletin bütünlüğüne yönelik silah bulundurdu, diyebildiklerini gösteriyordu.

O anda bir haber geldi:

"Her şeyi alıp götürüyorlar, yastık, yorgan ve döşekleri de boşaltıyorlar. Her şeyi karmakarışık bırakıyorlar."

C Blok tarafındaki pencerenin yanındaki duvara yaslanarak oturdum. Olayları konuşuyoruz. C Blok gardiyan odasına polisler ve subaylar girdi. Bizlere bakıp bakıp gittiler. Tekrar geri döndüler. Arkadaşın biri beni dürterek:

"Xalo sizi gösteriyorlar." dedi.

"Olur" dedim, "bunlar benim hayranlarımdırlar. Herhalde bana dayak atma özlemi duyuyorlar. Ondandır."

Yeni bir haber geldi:

"Yatakları almıyorlar. Fakat radyo, teyp, volkmen... hepsini alıp götürüyorlar." İkinci kata çıktık. E Blok'tan DK'lı Mahmut Oral

ve diğer arkadaşlarla konuştuk. Aşağı indik. Arama sırası bize gelmişti. Aramayıp yapıp gittiler.

Öğleyin yemek gelmedi. Biraz bisküvi yedik.

Saat 2.30 oluyor. Aramanın bittiği haberini aldık. Kalktım.

"Şimdi hücremi dağıtmışlardır, bari gidip toplayayım. Ne almışlar, ne bırakmışlar bileyim," dedim. Vedalaşarak ayrıldım.

Kafamda program yapıyorum. Zaten böyle bir olayı bekliyorduk. Ben bu cezaevine geldiğimden beri, hakları kısma yönünde hareket ediliyor. Ben gelmeden birkaç gün önce de tahrikvari bir takım pislikler yapmışlar. Bu yüzden daha gelişimin 15-20 gününü doldurmadan SHP'li dört parlamentere, vahim olayların bizi beklediğine dair bir telgraf çekerek bizlere ve sorunlarımıza eğilmelerini istemiştim. İki gün sonra SHP Diyarbakır Milletvekili Fuat Atalay, Nüzhet abim ve SHP Eskişehir İl Başkanı yanıma gelmişlerdi. Kendilerine durumu izah etmiş, devletin haklarımızı kısarak bize zindan hayatı yaşatmak istediğini belirterek bizlere yardımcı olmalarını, aksi halde buradan çok ölü çıkacağını söylemiştim.

Fuat Atalay'dan hemen sonra üç milletvekili daha gelmişti. Bunlar Mehmet Ali Eren, Ahmet Türk ve Adnan Ekmen idi. Ziyaretlerine izin verilmediğinden M. Ali Eren avukatım olarak görüşmek istediğini söylemiş, Ahmet Türk de rica yoluyla içeri alınmıştı. Adnan Ekmen'i bırakmamışlardı. O da kapıdan geri dönerek arkadaşlarını çarşıda bekleyeceğini söylemişti. O zaman, Fuat Atalay'a söylediklerimi onlara da söylemişim.

Bu konuşmalarımızda Cezaevi Müdürü Mehmet İnci de yanımdaydı. Hatta o gün müdürün yüzüne, kendisinin devrimcileri sevmediğini, ayrıca Kürt olduğumuz için bizden daha da nefret ettiğini söyledim. Müdür kızarmıştı. O sıra da M. Ali Eren:

"Burada herhangi bir tutukluya bir şey olursa... Ben büyük belalar çıkarmazsam..." diye söylendi. Bunları düşünerek C Blok'a, kendi hücreme geldim. Her taraf darmadağın olmuş. 9 yıldır sürekli tahribat gördük. Bütün kitap, defter, notlarım, radyo, boş deftere varana dek ne varsa alıp götürmüşler. Bir taraftan yatağı düzeltiyorum, diğer taraftan Muzaffer Ayata ve Mehmet Akbaş'la olayları konuşuyoruz. Arkadaşlar gelip gidiyor. Bütün bloklarda aynı heyecan yaşanıyor. Hemen "tavir koyalım" diyenler de var, "acele etmeyelim" diyenler de...

Yazışmalar başladı. Sonunda bütün siyasetler pazartesi günü açlık grevine başlama kararı aldı. İyi oldu. Bütün siyasetlerin birlikte hareket etmeleri daha da sevindirici.

Akşam oldu, yemek geldi. Yemekten sonra düşündüm ki olayın kamuoyuna erken yansması için avukatlarımın gelmesi gerekiyor. Yoksa eylemi kendi seyrine bırakırsak duyurulması gecikir. Böyle durumlarda olay kamuoyuna ne kadar çabuk intikal ettirilirse etkinliği o kadar artar. Avukatların gelmesini garantilemek için üç telgraf yazdım. Birini Diyarbakır'a, eşim Leyla'ya, "mahkemelerim hakkında görüşmem için bir avukat arkadaşın en geç pazartesine kadar gelmesi için"; diğer iki teli de Ankara'ya... Birini Avukatım Akay Ağırsoy'a.. Diğerini İsmail Beşikçi'ye, bana bir avukat göndermesi için yazdım.

Devletin içine düştüğü acizliği düşündüm. Bundan önceki, Diyarbakır'daki açlık grevlerini, ölüm oruçlarını hatırladım. Hücre arkadaşlarıyla konuşup şakalaşyoruz. Bu işlerin tantanalarını, açlık grevi esnasında durumlarımızı anlatıp gülüşüyoruz.

Yatağa girdim.

14 Ekim Cuma

Sabah 8.30... Tegrafları gardiyana verdim. Gidip gitmeyeceğinden şüpheliydim. Havalandırmaya çıktım. Hava açık. Güneşte geziyorum. Kafam sürekli telgraflarla meşgul. Acaba gider mi gitmez mi? İdare farkedirse göndermeyebilir diye düşünüyorum.

"Haydi kahvaltıya" diye bir arkadaş seslendi. Kahvaltıya gittim. Bugün kahvaltıda çok şey var. Kantinci arkadaş: "Ne o Mehdi? Bunlar da ne?" diye sorduğumda:

"Xalo, nasılsa açlık grevi gelip çattı. Hiç olmazsa pazartesine kadar iyi beslenelim de eyleme biraz daha güçlü girelim. Ne kadar geç ölürsek o kadar kârdır?" diye cevap verdi.

Yatağıma geldim. Dalmışım. Müslüm Erikli'ler geldi.

"Xalo, çıkıp biraz gezsek. Ne dersin?"

"Olur" dedim.

Hücreden çıktık, havalandırmada volta atıyoruz. Müslüm:

"Xalo, bu işler ne olabilir?" diye sordu.

"Olayları idare tırmandırdığına göre bu sefer eylem uzayacak. Baksana hergün yeni bir sorun çıkarıyorlar. Şimdiye kadar hangi cezaevine silahlı asker ve polis girip, bu şekilde terör estirerek arama yapmıştır. Bu resmen bela aramaktır."

Hücreme geldim. Bizim Nurettin Ergün'e mektup yazmak istedim. Karavananın geldiğini söylediler. Yemekten döner dönmez oturdum, Nurettin'e mektup yazmaya başladım. Mektubu yazarken kafam Belediye Başkanlığı yaptığım dönemdeki çalışmalarımıza gitti. Başımıza gelen olaylar, grevler, Özgürlük Yolu'nun baskıları, polis oyunları. Giderek başka devrimci örgüt ve franksiyonların aleyhimize açtıkları kampanyalar... Baskılar yanımdaki arkadaşları bile dağıtmış, Nurettin Ergün, Yusuf Genç, Yılmaz T. Uğur, Latif Kaya, Nuri Sınır, Aydın Hasar, Abidin Atan ve işçi kesimindeki arkadaşlardan başka hepsi benden kaçırılmıştı.

Beni yalnız bahsini ettiğim bu arkadaşlar terketmediler. Hatta daha da yanaşarak ilişkilerini sıkılaştırdılar.

Nurettin, yakalanıp Diyarbakır 5 No'lu zindanına getirildikten sonra, koğuş dağıtımı esnasında görevli üsteğmene:

"Beni Başkanımın yanına verseniz iyi olur..." demiş.

Üsteğmen de Nurettin'i benim bulunduğum 34. koğuşa vermişti. Nurettin içeri girdiği andaki sevincimi ve üzüntümü halen unutmüş değilim. Yakalandığına üzülmuştüm. Ama koğuştan içeri girdiğine o kadar çok sevinmiştim ki... O gün arkadaşlarımı ne kadar çok özlediğimi daha çok anladım.

Bir süre önce Latif Kaya yanımdaydı. Tahliye olup gidince, arkadaşlara hepten özlem duymaya başladım. Nurettin'le doğru dürüst konuşmadan 3 Ocak direnişi patladı. Direnişte Nurettin de bizimle birlikte hareket ediyordu. En son 34. koğuş operasyonunda, herkes büyük bir saldırı ve işkenceden geçerek 36. koğuş hücrelerine girdiğinde, Nurettin'i alınından akan kanlarla gördüm. O esnadaki duygularımı anlatamam. İnsanın arkadaşlarının böyle ağır sınavlardan başarıyla çıkmaları ne güzel, ne kadar onur verici bir şey... Boğazım düğümlemiş, gözyaşlarımı tutamamıştım. Kendisine baka baka:

"Başkanının yanına gitmek istiyorsun ha!" diye söylenmiştim.

Mektubu yazarken o günleri hatırladım.

Gelen gazetelere şöyle bir göz attım. Akşama doğru, gönderdiğim telgrafların makbuzu geldi. Çok sevindim. Artık emindim. Birinin mutlaka geleceğine inanıyordum.

15 Ekim Cumartesi

Hergünkü gibi hayat normal seyrinde devam ediyor. Tartışmalarda, gireceğimiz eylemin kritiği yapılıyor. Yatağımın etrafına bakıyorum. Pazar günü yapacağım işleri hesap ediyorum. Bizleri açlık grevinin birinci gününde başka bloka götürebilirler düşüncesiyle, yıkayacağım elbiselere göz atıyorum. Hiç olmazsa eylem sonuna kadar hiçbir iş yapmamayı düşünüyorum. Havalandırmada hızlı hızlı voltalar atıyoruz. Gidip gelmeler, kahvaltılar, yemekler. Kantin malzememizden ne varsa yiyoruz.

Gazeteler, Evren'in Almanya'ya yapacağı geziyi anlatıyor. Arkadaşlarla bu gezide neler olabileceğini tartışıyoruz. Akşam Emel Sayın'ın konseri var. Dinleyeyim dedim. Yerimi yaptım. Tam konser başlamak üzereydi ki, televizyon odası sigara dumanıyla doldu. Baktım olacak gibi değil, bronşlarım beni zorlayacak, konseri izlemeden kalktım. Yatağa koştum. Oysa Emel Sayın'ı dinlemeyi istiyordum.

16 Ekim Pazar

Banyo hazırlığı yapıyorum. "Kahvaltı" dediler. Gittim.

Banyoyu daha sonra yaptım, giyindim. Eylemde lazım olabilecek iç çamaşırları, eşofman vs.leri yıkadım. Her tarafta yarınki açlık grevi konuşuluyor. Akşam üzeri:

Avukat ziyareti var, dediler.

"Bugün Pazar, saat 16.00. Kim olabilir acaba? Yoksa tel çektiklerimizden biri mi? Başka bir durum mu oldu? Buna rağmen çok sevinçliyim. Yolda ihtimalleri düşünüyorum. Çaycı Ahmet:

"Merhaba Dayı! Avukatın gelmiş", dedi.

"Sağol, bize çay getirsen iyi olur."

Gittim. Baktım bizim avukat Akay Arsoy karşımda duruyor. Kendi kendime "eh tam isabet, artık olayı rahatlıkla duyurabiliriz", diye düşündüm. Akay eskiden beri tanıdığım, devrimci bir arkadaş. Kocasını Atilla da öyleydi. Kararlı devrimci bir arkadaşımızdı. Üstelik bütün fraksiyonların sempatisini kazanan biri. "Ayı Atilla" lakabıyla tanınırdı. Onu bir buçuk yıl önce geçirdiği bir trafik kazasında kaybetmiştik. Oturduk, vaktimiz az. Hemen konuya girelim dedik.

Olup biteni olduğu gibi ona anlattım. Ne yapmayı düşündüğümüzü, kendisinden beklentilerimizi anlattım. Biraz da eski günlere gittikten sonra üç Parliament sigarası bırakıp gitti.

Bloka döndüğümde, arkadaşlara görüşmelerimizi anlattım. B Blok pencerelerinden, orada bulunan fraksiyonlara da ilettim haberli. Akşam oldu, bana biraz huzur geldi. Rahatım.

17 Ekim Pazartesi

Sabahtan kalktım. Açlık grevinin ilk günü. Kurumuş çamaşırlarımı topladım. Valize yerleştiriyorum. Bizi dağıtırlar diye hazırlık yapıyorum. Her şey tamam. Traş oluyorum. Tam giyiniyordum ki: "Mektubun var", dediler. Zarfa baktım, Fransa'dan Christian Manta Bon'dan geliyor. Çok sevindim. Çünkü bir ay önce ondan bir de koli gelmişti. Yasak diye bana vermemişlerdi. Geri göndermelerini istemiştim. Ayrıca kolinin bana verilmediğini mektupla kendisine bildirmiştim. Sonra havalandırmaya gittim. Arkadaşlarla volta atıyoruz. Müslüm konuşuyor. Bizleri hangi bloka ne zaman götürecekler diye tahminler yapıyoruz.

Gazeteler geldi. Bursa cezaevindeki açlık grevinin yedinci gününde olduğunu yazıyordu. Bir arkadaş F blokta açlık grevine girenlerin bizim bloka getirileceklerini söyledi.

"İyi", dedim. "Şu halde bizim hazırlıklar boşa gitti. Yerimizde kalıyoruz."

Yavaş yavaş F Blok'takiler ellerinde valizleri, çantalarıyla gelmeye başladılar. Açlık grevine girmeyenler ise F Blok'ta toplanacak. Tıpkı bir seferberlik havasını yaşıyoruz. Haksız da değiliz.

Bu da başka bir savaş biçimidir. Hem de silahsız, üstelik elimiz kolumuz bağlı, dört duvar arasında. Düşman her yönüyle avantajlı. Tek üstün tarafımız var, o da inanç ve irademiz. Tabii düşmanı dize getirmeye de yeter. Herkes yerleşme ile uğraşiyor.

Akşam oldu. Mehdi Tanrikulu, şekerli su vermeye başladı.

"Ne o? Şekerli su var mı?" dedim. Mehdi:

"İdare vermiyor, dört beş günlük şekerimiz var" dedi.

Bu sırada bir kısım aradaşlarımız, kartpostallardan oyun kağıtları yapmaya başlamış bile. Mele Zeki Ekinci:

"Xalo, haydi satranç oynayalım", dedi.

"Haydi; gerçi dört yıldan beridir hiç oynamadım, ama seninle oynayacağım."

Oyuna başladık. Hem oynuyoruz, hem de Silvan'ı anlatarak sohbet ediyoruz. Mele Zeki'nin günleri az kalmıştı. Açlık grevine girdiğim için bana:

"Xalo, dünyadır, ne olur ne olmaz. Eğer eve söylenmesi gereken sözün varsa veya göndereceğin notların olursa bana güvenebilirsin. Mektup yaz bana ver... İnşallah sağ salım bu açlık grevini atlattırınız da bu tür olaylara lüzum kalmaz. Yine de her ihtimale karşı yazıp bana verebilirsin", dedi.

Oyun devam ediyor.

"Mele, bizi böyle çabuk ölüme götürme. Şimdiden dizlerimin bağıını çözdün", dedim. Gülüşük. Mele:

"Mat!" dedi.

"Eyvah Mele, yine beni oyuna getirdin! Ölümü hatırlattın, korkudan kafam dağıldı. Fırsattan istifade beni mat ettin."

Mele yemin billah etti. Şaka yaptığımı söyledim. İkinci oyuna başladık. Bu sefer Mele Zeki'yi mat ettim. Galiba Mele oyunu gevşek tuttu ki onu yendim. Çünkü Mele Zeki güzel oynuyordu. Bu defa çaktırmadan oyunu bana vermişti.

Haberler zamanı geldi. TV odasına gittim. Arkadaşlar:

"Haberlerden sonra 'Keşanlı Ali Destanı' oynuyor" dediler.

Seyredeyim dedim. Oyun başladı. Güzel hazırlanmış. Sigara içilmeye başlandı. Kendimi zorluyorum. Oyun bitince hemen yatağa koştum, uzandım.

Teyzemoğlu Adnan'ı hatırladım. Birlikte büyüdük. O, hayatının en güzel döneminde, daha 27 yaşındayken hayata gözlerini yumdu. Beraber olduğumuz günleri gözümün önüne getiriyorum. Onun o dürüstlüğü, beraber yaptığımız çocuk yaramazlıkları... Her vukuat işleyişimizde, köye anneannemin yanına kaçar orada da vukuat işler, Silvan'a geri gönderilirdik. Annesi Nazlıhan teyzem, Zeynaba teyzem, dayım Şeyh Yahya, amcam, amcamoğlu Rifat 12 Eylülde tutuklanmamdan sonra hayata gözlerini yumdular. Uzun bir aradan sonra ölümlerini duymuştum. Çok üzölmüştüm.

Dalmışım.

18 Ekim Salı

Sabah yatakta oturmuş, yatan arakadaşlara bakıyorum. Kalktım yüzümü yıkadım. Baktım, kremim bitmiş. Aşağı kata baktım, yok. Pencereden D ve F Bloklarından sordum, "yok" dediler. Biraz havalandırmada dolaştım. Mektuplar dağıtıldı. Bana yok. Bana mektup olmasını öyle istiyordum ki oysa. O an, daha önce kimlere mektup yazmışsam hepsini hatırladım. Ve "ne oldu cevabınız?" diyerek kendi kendime hayıflandım. Oysa gönderdiğim mektuplar on-onbeş gün aralıklarla gitmişti. Cezaevi psikolojisi, açlık grevinin yarattığı sıkıntı. Zaman beklemeye geçtiğinden bir saat bir günmüş gibi geliyor. Yavaş yavaş üst kata çıktım. Hücremin karşısında olan Sabri Ok'ların hücreesine girdim. Oradaki arkadaşlarla sohbeti koyulaştırdık. İskan, Siirt'liydi. Sohbete Zımbıloq (Kibe Bumber)dan başladık. Bittim sabunundan başlayarak, reçel, pekmez çeşitlerine varana kadar yörenin özelliklerine değindik. Açlığın yarattığı ortam nedeniyle yiyeceklere daldık. Gazetelerin gelip gelmediğini sordum, "gelmemiş" dediler. TV odasına gittim. Bazı arkadaşlar konken oynuyorlar. Hücreme döndüm. Arama esnasında görevlilerin gözünden kaçan "Bir Militanın Notları" nı aldım, okuyorum.

Gazeteler geldi. Bursa'daki açlık grevinin 8. gününü doldurduğunu ve diğer cezaevlerinde kaynamalar olduğunu yazıyordu. Uyuyakalmışım.

Saat 10. Mehdi beni uyandırdı. Şekerli su verdi, içtim. Tekrar uzandım.

Evimi, çocuklarımı, annemi, kardeşlerimi hatırladım. Babam dört ay önce trafik kazası sonucu aramızdan ayrılmıştı. Bu yüzden sürekli hatırımda. Dokuz kardeşiz. Hepsi dağılmış, herbiri bir tarafta. Nedret, Birsen, Mevlüt, Sait, dördü İsveç'te. Şükran Muğla'da. Mithat abim ve kızkardeşim Fikret Diyarbakır'daydılar. Nüzhet abim Ankara'daydı. Bu kalabalığın dağılmasının annemi etkilediği belli. Babamın ölümünden bu yana henüz onunla doğru dürüst konuşmadım, diye düşünüyorum. Oğlum Ronay, kızım Rûken küçükler. Acaba annemi rahatsız ediyorlar mı? Bilmiyorum... Üstelik çocuklarıma bir şey bırakmadım. Ya bana bir şey olursa, ölürsem?.. Her şey bir sinema şeridi gibi gözümün önünden geçiyor.

19 Ekim Çarşamba

Havalandırmaya gidiyorum. Yanımızdaki hücrede Mehdi Tanrikulu ile Müslüm Erikli sabah sabah tavla oynuyorlar. Havalandırmada voltadayım. Diyarbakır'ı, 5 No'lu zindanı, oradaki arkadaşları, 17. koğuşta beraber olduklarımızı ve açlık grevlerini düşünüyorum. Hele 1988'deki açlık grevinde İbrahim Genç'in kusmaları beni ne kadar korkutmuştu. Ha gitti ha gidecek diye az korkmamıştım. Sonunda, 10. günde, M. Emin Yavuz'un mide kanaması sonucu şehit düşmesiyle açlık grevi son bulmuştu. Sabah sporlarım, Orhan Miroğlu ile koşmalarımız, soğuk suyun altında yıkanmalar ne güzeldi. Baktım Seyfettin önümde. Merhabalaştık. Biraz beraber dolaştıktan sonra yukarı çıktım.

TV odasına gittim. Madonna güzel bir parça söyledi. Ardından "Unutulmayan Kadın" dizisi başladı. Entrikalar devam ediyor. Bitti. Hücreme döndüm.

Muzaffer Ayata ve Mehmet Akbaş henüz yatıyorlar. Rıza Altun geldi, Muzaffer'i sordu.

"Okuyup okuyup yatıyor", dedim. Gitti.

Sabri Geldi.

"Xalo, Muzaffer hâlâ yatıyor mu? Bakın ayağı çıplak, üstelik açıkta."

"Hep çıplak ayaklı kontes gibi, öyle dolaşır", diye cevapladım. Sabri gitti, yattım. Tekrar Sabri'nin sesiyle uyandım. Muzaffer de uyanmıştı. Yazılardan, konuşmalardan, notlardan bahisle, şakalaşmalar oldu. Koridora çıktım, baktım; karşıda, F Blok'ta Zeki Ekinci'yi gördüm. Kafasında külah, ensesini kaşıyordu. Aşağı inerken Hasan Şerik geldi.

"Ne o Hasan? Sesin çıkmıyor, ama terliğin bayağı gürültü yapıyor", dedim. Hasan:

"Baksana Reis Bey", dedi, "pantolonum düşmeye başladı." Mahmut Aktaş bize katıldı. Voltaya devam ediyoruz. Biri seslendi: "Haydi aşıya!"

Mahmut:

"Xalo aşıya gidelim mi?" diye sordu. "Aşı" dediği şekerli suydü. Gittik. İkinci kata çıktım. F Bloktan Faysal:

"Xalo, Muzaffer orada mı?" diye sordu. Baktım, "yok" dedim. Kayboldu. Hücreme geldim ve yazmaya başladım.

Müslüm geldi. Aşağıdan birisi, "Mehdi Zana!" diye bağırdı. Müslüm:

"Xalo, ben bakarım", deyip gitti. Diyarbakır 7. Kolordu Mahkemesi'nin gönderdiği iddianameyi almış, getirdi. İddianame benim mahkemelerde Kürtçe konuşmalarım ile ilgiliydi.

İddianamede, ceza kanununun 142/5 maddesi ve Kürtçe konuşmayı yasaklayan 2932 sayılı kanuna göre suç işlediğim belirtiliyordu. Türkiye ülkesinin milletiyle bir bütün olduğu, Anayasanın ve ceza kanununun çeşitli maddeleriyle güvence altına alındığı belirtildikten sonra iddianame son derece ilginç olan şu tahlillere yer veriyordu:

Milli bütünlüğümüzü teşkil eden grupların menşeleri ne olursa olsun, Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu sürece herkesin Türk olduğuna işaret eden Anayasamıza göre her türlü hak ve hürriyetleri, demokratik düzen ve Anayasa teminatı altında olup Türk, Çerkes, Pomak, Kürt vs. herhangi bir ayırım sözü konusu değildir. Ve hiçbir yasal mevzuatta da bu konu bulunmamaktadır. Milli bütünlüğümüzü teşkil eden ve Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan her Türk'ün, Türk miliyetçiliği suuru ile birbirine bağlı olması, tarihi ve sosyolojik sebeplerle bir araya gelmiş, kaynaşmış, etnik, ruhi, müştak, mürekkep bir toplumdur.

teşkil edilmesi lazım gelmektedir. İşte bunun aksine yapılan hareket ve davranışlar cezai yaptırım altına alınmışlardır. Türk halkını halklar birliğini kullanarak bölmek veya bölmeye çalışmak ve anadil Türkçe olmasına rağmen bundan gayri dillerin Türk ulusu için varlığını ileri sürüp, bu dillerin yerleşmesini temin için muhtelif tezahürlerle kabul ettirmeye çalışmak, milli bütünlüğü bozmaya ve milli duyguları zayıflatmaya yönelik hareketler olacaktır. Türk ulusu arasında Türklük, Çerkeslik, Pomaklık ve Kürtlük şeklinde bir ayırım yapmak ve bunun yerleşmesine çalışmak milli bütünlüğü ve birliği bozmaya yönelik hareketler olup, bu tezahürler Türk ceza kanununda cezai yaptırım altına alınmıştır. Türkiye devletinin toprakları üzerinde Kürtçe diye bir dil yoktur. Kürtçe bir dil değil bir kelimeler yığındır. Çok eski Türkçenin dialektik zaman içindeki gelişimi neticesi özbeöz Türkçenin bazı kelimelerinin türetilmesinden ve kasıtlı olarak eklentiler yapılmasından veya kısaltılmasından, yani özbeöz Türkçeden türetilen çok kısıtlı kelimeler yığından ortaya çıkan ve cüzi bir kesimde konuşulan kelimeler yığını olarak konuşulan ve adı bilinçli, kasıtlı ve dış mihrakların tesiriyle Kürtçe olan bir toplumun konuşma aracı ve bunu konuşan kesime Kürt adının verilmesi Türkler ve bu vatan üzerinde yaşayan Türk vatandaşları arasında ayrı bir Kürt ırkının varlığını... Kati surette gösteremez.

Bugün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun... ve konuşma aracı olarak kullanılan çeşitli... dilleriyle konuşan kişilerin anlayacakları terimler vardır. Bugüne dek bu konuşma araçlarına herhangi bir propaganda ve övmeye yönelik faaliyetlerde bulunulmadığı sürece ses çıkartılmamıştır. Hala da çıkartılmamaktadır. Bu bir gerçektir. Hakikaten Türkçeyi hiç bilmeyen Türk vatandaşları bulunmaktadır. Bu da bir gerçektir. Ancak bu gerçeği saptırarak Türkçe bilmeyen kişileri Kürt ve konuştukları lehçeyi de Kürtçe diye adlandırmak ve dolayısıyla Türk ırkından ve Türk halkından, Türk vatandaşlığından ayrı halklar olduğunu iddia etmek milli duyguları zayıflatmaktan başka bir anlam taşımaz. Sanık, savcılığımızca alınan ifadesinde samimi olarak Türk halkından ayrı bir Kürt halkı vardır. Biz bir ulusuz, anadilimiz Kürtçedir. Kürtçe konuşmamız en doğal hakkımızdır, tezini savunmaktadır. Sanığın asıl gaye ve hedeflerinin Türk halkından

ayrı bir Kürt halkının olduğu ve ana dillerinin Kürtçe olduğunu ileri sürüp Kürtçenin anadil olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik faaliyette bulunmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlenen hukuki bilgilerin tahtı tesirine olayımıza döndüğümüzde, sanığın 30 Mart 1988 sıkıyönetim askeri mahkemesinde derdest bulunan davasında mahkeme heyetinden söz isteyerek "bundan sonra duruşmalarda Kürtçe konuşacağım. Irak'ta halkımıza yapılan katliamı lanetliyorum" mealinde konuşmasını takiben aynı davanın talik olduğu 28. 4.1988 celsesinde de sanığın Kürtçe olarak konuşmaya başladığı dosyada mevcut duruşma tutanakları ile savcılığımızca alınan beyanlarında açık ve seçik görüldüğü dolayısıyla sanığın yukarıda izah olunduğu üzere "halklar" tabirini kullanıp "halkımıza yapılan baskıları kınıyorum" demekle milli bütünlük içinde bulunan Türk halkından ayrı Kürt halkının varlığını ileri sürüp bölücülük propagandası yaptığı..." diyerek cezalandırılmamı istiyordu.

Alındı belgesini imzaladım, Müslüm götürdü.

O günkü olaylar gözlerimin önüne geldi. Hey gidi günler hey!..

Diyarbakır 7. Kolordu askeri mahkemesinde, 30.3.1989 tarihinde, Özgürlük Yolu ana davası duruşmasında, Irak faşizminin zehirli gazlarla katlettiği Halepçe Kürtlerine yapılan bu vahşiyane olayı protesto ettikten sonra bundan böyle duruşmalarda Kürtçe konuşacağımı söyledim. Mahkeme başkanı bunun yasalara aykırı olduğunu söyledi. "Burada Kürtçe konuşamazsın" dediyse de ben, "konuşacağım ve bundan böyle savunma ve ifadelerimi Kürtçe yapacağım. Bana tercüman getirin. Getirmezseniz artık Türkçe algılamayı da yapmayacağım," dedim.

Gazeteler ertesi gün haberi olduğu gibi verdi.

Üç gün sonra elime ilginç bir mektup geçti. (*)

28. 4. 1988 tarihli duruşmamda, duruşma salonunda oturmuz. Benimle aynı davadan tutuklu Cemal Ekren de var. Cemal, davası Yargıtayca lehinde bozulduğu için alacağı ceza süresinden daha fazla yatmış oluyor. Bu yüzden tahliye olma durumu var. Kürtçe konuşacağım, ortalık karışacak. Beni konuşturmayacaklarını biliyorum. Cemal'in tahliyesine engel olma durumu beni düşündürüyor. Hemen Cemal'e döndüm:

"Bak Cemal, ben Kürtçe konuŖacađım. Ortalık karıŖabilir. İyisi mi sen benden önce gereken konuŖmanı yap ki ben de rahat edeyim." Cemal:

"Peki" dedi.

Gazeteciler gelmiŖ. Diyarbakır Milletvekili Fuat Atalay, dinleyiciler ve tutuksuz sanıklar oturmuŖ. Salon tıklım tıklım... Yer yok. Heyet yerini aldı. DuruŖma baŖladı. Cemal elini kaldırdı. Hemen mazeretini anlattı. Oturur oturmaz hemen kalktım, duruŖmayla ilgili Kürtçe:

"Gava din dadmend di derheqe min de..." (Katip hakkında demin) der demez, mahkeme baŖkanı ayağa kalkarak, bağırdı:

"Kürtçe yasak! Türkçe konuŖun!" Ben devamla:

"Vira ser iye nine! i wilo helhela te ye?" (Burası dağ baŖı değil. Neden böyle bağırıyorsun?) dememle:

"Ulan susturun Ŗunu! DıŖarı atın!.." der demez, askerler bana doğru koŖup, kolumdan tutarak dıŖarı çıkarmaya alıŖtılar. Hem direniyorum, hem de:

"Bimre zordesti, bimre mijokdari!" (Kahrolsun zorbalık, kahrolsun sömürgecilik!) diye bağırıyordum. Askerler apar topar beni dıŖarı atarak, mahkum bekleme odasına koydular. Mahkeme kararını yazılı olarak orada tebliğ ettiler. Kararda Kürtçe konuŖtuđum takdirde duruŖmaya alınmama kararı verileceği yazılıydı.

Daha sonra 1. 6. 1988 tarihindeki duruŖmaya gittiğimde yine aynı heyet oturuyordu. Gazeteciler, dinleyiciler ve aralarında İstanbul Milletvekili M. Ali Eren, Mardin Milletvekili Adnan Ekmen oturuyorlardı. Bir nceki duruŖmada çıkan olaylar nedeniyle gözlemci olarak ve bizlere destek vermeye gelmiŖlerdi. O gün 7 avukat bizleri savunmak için gelmiŖti. Bir nceki duruŖmamda avukat olmadığından, duruŖmadan iteklenerek dıŖarı ıkarılmam halkta büyük üzüntü yaratmıŖtı. DuruŖmamda avukatın olmayıŖı: "Avukatlar bu adamı niçin yalnız bırakıyorlar" diye halk arasında serzeniŖlere neden olmuŖtu. Avukatlar yerlerini aldı. DuruŖma bayağı heyecanlı olacak. Kürtçe neler konuŖacađımın hazırlığını yapıyorum. DuruŖma baŖladı. Cemal Ekren tahliye talebini yineledi. DuruŖma hakimi bunu zapta geçirir geçirmez mahkeme baŖkanıyla kulak fısıldaŖması yaptıktan sonra, duruŖmayı bitirme

niyetiyle "gereği düşünöldü" dedi.

Ben ayağa fırladım.

"Hinek gotinê mın hene ezê bêjim" (Bazı söyleyeceklerim var) dememle, mahkeme başkanı ile üye hakim üsteğmen ayağa kalkarak askerlere bağırdı.

"Ulan susturun! Çabuk çıkarın şu herifi!"

"Bimre zordestî, bimre mijokdarî!" diye haykırmamla, 10 asker üzerime çullandı. Bir kısmı boğazıma sarılmış, biri ağzımı burnumu kapatmış, ötekiler tartaklayarak dışarı sürüklüyorlar. Nefes alamaz olmuşum. Ha gittim, ha gideceğim. Durumu farke-den başçavuşun müdahalesiyle bıraktılar beni. Artık bekleme odasının kapısındaım. Terden sırlıklam olmuşum. Kendime geldikten sonra arkama döndüm. Avukatlar, mahkemeyi protesto ederek, duruşmayı terkettiler. M. Ali Eren ve Adnan Ekmen olayın şoku ile bulunduğum yerin kapısına gelerek yanımda olduklarını söyleyip, tepkilerini ve desteklerini dile getirdiler. Çok zorlarına gittiği her hallerinden belliydi. Daha sonra benim duruşmadan men edildiğimi, Cemal'in de tahliyesi yönünde karar verildiğini öğrendim...

Olaylar kafamda yeniden canlanırken, bu sıra Muzaffer içeri girdi. Gazetelerin geldiğini söyledi.

"Fakat buradaki açlık grevine değinmemiş Xalo", dedi.

"Henüz erken. Avukatım Akay mutlaka iletmiştir. O ihmal etmez. Açlık grevine giren iki yüz kişinin umudunu yıkmaz. Ve ayrıca 400 tutuklunun yaşamının bağılı olduğu böyle bir sorunu gözardı etmez. Üstelik Akay devrimci bir arkadaştır. Eminim söylenenleri harfi harfine yerine getirmiştir."

Bir ses duyuldu:

"Mehdi Zana berbere!.." Saçlarım uzamış. Üstelik açlık grevindeyim. Saçlarımdan hepten gıcık alıyorum. Biraz kısaltmak için berbere gidiyorum.

Traş olduğum sırada Dev Yol'cu bir arkadaşla başgardıyan içeri girdi. Başgardıyanla su sorunu üzerine tartıştık. Kendisine üç aydan beri burada olduğumu, henüz sıcak su ile yıkanamadığımı söyledim. Traş bitti, geldim. Yalnız bu sefer berberde büyük bir değişiklik gördüm. Daha önce de traş olmuşum. Aynen koyun

kırpar gibi traş etmişti. Hatta o zaman aynaya baktığımda kendi kendimden korkmuştum. Hemen o sıra jileti alıp Mehmet Akbaşa'ya koşmuş:

"Çabuk benim saçımı düzelt!" demiştim. Mehmet:

"Xalo, elimdeki işi bitirip öyle yapayım", dediğinde,

"Aman kurbanın olayım Mehmet" diye üstelemiştim. İşin kalsın, çabuk saçımı düzelt, bakarsın bu ara eşim aniden ziyaret falan gelir. Beni böyle görmesin. Görürse mutlaka boşar. Zorla birini bulmuşum. Bu da elimden giderse, bu yaştan sonra kimse beni almaz. Namusun bahtındayım!.."

Mehmet, işini bırakıp saçımı düzelterek biraz rahatlamamı sağlamıştı.

Anlaşılan bu sefer berber işini biraz daha geliştirmişti. Kanımca daha önce berberlik yapmamıştı. Burada bizim başımızda öğreniyordu berberliği. Bu ara Digor'un Pazarcık köyündeki askerliğim hatırıma geldi. O zaman da taburda berber yoktu. Birgün karagâh üsteğmeni:

"Tabura berber lazımdır, berberlik bilen var mı?" diye sorduğunda, aramızdan Vakfikebir'li Koç isimli bir Laz arkadaş çıkmış:

"Pen pileyrum", deyip traşa başlamıştı. O da koyun kırpar gibi arkadaşları traş etmişti.

"Ulan Koç bu ne hal!? Bunları taş devri adamlarına benzetmişsin!" dediğimde:

"Yahu Kürt, bırak. Ne istiyorsun, idare ediyoruz işte. Bir müddet sonra alışırız. Bana karışma", demişti. Tıpkı buradaki gardiyanın berberlik kadrosuna atanması gibi...

Bloka döndüm. Sıcak su yok. Soğuk su ile kafamı yıkadım. Kurulandım. Kapıda Rıza'yla karşılaştım:

"Sabah idarenin yaptığı aramada tekrar bütün eşyalarımızı karıştırdılar" dedi.

Bu arada Muzaffer geldi. Gözleri melül melül olmuştu. Sabri Ok'un hücrelerine gittik. Onlara, "belki siz yalnız konuşursunuz", diyerek yanlarından ayırdım.

Gazete arıyorum. Özkan'dan Hürriyet'i aldım. Hücreme geldim. Gazetede, Evren'in Almanya'da protesto edildiği, arabasına tekme vurulduğu, ayrıca kendisine yumurta fırlatıldığı yazılıydı. Bu sırada Müslüm ile Sabri içeri girdiler. Konuşmalar,

takılmalar oldu. Tuz getirildi. Tuzdan biraz avuçlarımıza alarak dilimizle yalamaya başladık. Ben bu yalayışımızın keçivari bir yalama olduğunu söyleyerek arkadaşlara takıldım. Muzaffer bir Çinlinin günde 250 gram tuzla yaşadığını söyledi. Bu ara aramadan kurtulan radyoyu getirdiler. Davullu, zurnalı oyun havaları çalıyordu. Öyle hoşuma gitti ki, halayı, oyunları özlediğimi hissettim. O an, 1974'de belediye seçimlerinde rasladığım düğünler ve düğünlerdeki oyunların hepsi hayalimde birer birer canlamaya başladı. Muzaffer:

"Sabri bir tavla oynayalım mı?" dedi.

"Olur" dedi Sabri. Mehmet Akbaş E Blok'tan tavlayı getirdi. Oyun başladı. Müslüm seyrediyordu. Tavla takırtısı kafama vuruyordu. Kalktım, TV odasına gittim. "Bir solist" programı vardı. Program Bergama'da hazırlanmış. Bergama'ya bakarken, Digor Pazarcık'ta askerlik yaptığım sırada tabur komutanımız olan Diyarbakırlı Bedri Ataç'ı hatırladım. Bergama'dan evliydi. Bana zaman zaman orayı anlatırdı. O günleri düşündüm. Denizli'de askerken beni Pazarcık'a sürgün göndermişlerdi. Sene 1961...

Yılbaşında, Denizli'de Şehir Oteli'ndeyken sobanın başında oturmuş, diğer müşterilerle sohbet ediyorduk. Aramızda emekli bir tümen komutanı vardı. Hatay'lıydı. Konuşmamız arasında "Kürt olduğumu" söylediğimde, "Aman evladım!" demişti, "siz safkan Türksünüz, öyle söylemeyin! Bizim yöreler işgaller görmüş, başka milletlerle karışmışız. Sizin oralar hep öyle kalmış. İftihar etmelisiniz. Ne mutlu size! Bak Kürt kelimesi nereden gelmiş, sana anlatayım evladım. Kürtler göçebe yaşadığı için sürekli dağlarda, sarp yerlerdelemiş. İlaşe temin etmek için zaman zaman başka yerlere saldırarak talana yönelmişler. Saldırgan ve cesur olduklarından Kurt gibi adamlar diye diye zamanla Kurt kelimesi Kürde dönüşmüş. Kışın da karda ayaklara hedikler takarak yol alırken kart-kurt sesler çıkardıkları için, zamanla Kürt kelimesi tam olarak belirmiş. İsim buradan gelmektedir. Aslında özbeöz, asıl Türkler sizsiniz."

Paşa bize yutturmaya çalıştıysa da tabii yutmamıştık. Ama hem asker hem de firar olduğum için fazla ses çıkarmamıştım.

Denizli'den Pazarcık'a sürgüne gönderildiğimde yolda firar ettim. Bir Çavuş nezaretinde gönderildiğim için biletler ondaydı.

Üstelik üzerimde para da yoktu. Sivilleri giyindim. Askeri elbiseleri sepete koyarak üzerlerini gazete ile kapattım. Trenin kompartımanında oturdum. Aynı kompartımanda üç de jandarma vardı. Onlar da dağıtım, Mardin'in Cizre ilçesine gidiyorlardı. Ufak tefek sıkıntılara rağmen Malatya'ya gelmeyi başardım. Malatya'ya az kala bilet kontrolü başladı. Durumu yanımdaki jandarmalara anlattıktan sonra sivilleri çıkarıp asker elbiselerini giydim. Bagaj yerine uzanarak yatıyor gibi yaptım. Kontrol kapıyı açtı.

"Bilet!" deyince, jandarmanın biri, dört kişi diyerek sülüs kağıdını uzattı. Yüreğim küt küt atıyordu. Kalp atışlarım üç misline çıkmıştı. Nefes nefese kalmıştım. Neyse, kondüktör zımbayı bastı gitti. Dağlar göğsümün üzerinden kalkmış gibi rahatladım. Aşağı indiğimde terden sırlıklam olmuşum. Tekrar sivilleri giyindim. Canım sıkılınca biraz dolaşayım dedim. Tren Elazığ Yolçatı'na geldiğinde kontrol yapılıncaya yakalandım. Kondüktöre asker olduğumu söylediysem de onu ikna edemedim. Sonunda "peki en yakın istasyonda bilet alacağım", dedim.

Yolçatı'nda tren durdu. Kondüktör bana bakıyor. İnip bilet almam gerekiyor. Ben hemen kompartımana geldim, sivilleri çıkardım. Tekrar asker elbiseleri giyerek bagaj yerine uzandım. Jandarmalar gülüyor. Tren hareket etti. Kondüktör beni arıyor, bir türlü bulamıyor.

"Bilet alacak! Bilet alacak!" diyerek dolaşiyor. Ben kendimi uykuya vermişim. Uyuyor gibi gözlerimi kapatmışım ama, kulağım seslerde. Bu sefer kesin yakalanacağım. Çok sıkı kontrol yapılıyor. Heyecanım doruğa varmış.

"Bilet! Bilet!" diyerek kompartımanın kapısı vuruldu.

Kondüktör içeri girdi. Yine jandarmanın biri dört kişilik diyerek sülüsü uzattı. Bizim kondüktör bakmadan biletleri zımbalayıp yine gitti. Ben kelimeyi şahadet getirerek, içimden "eh bu seferde kurtuldum" diyorum. İndim. Gülüyoruz. Jandarmalarla sohbet ediyoruz. Çok acıkmışım, iki gündür bir şey yememişim. Param yok. Yalnız iki paket Hisar sigaram var. Onu da gelirken Malatya'lı Osman isimli bir arkadaş vermişti. Beni kurtaran da sigaralardı. Ara sıra ikram ettiğimden parasız olduğum anlaşılıyordu. Güzel siyah bir elbise üzerimdeydi. Çok şıktım. Zaten

Silvan'dayken çok şık giyinip, bilhassa kravat taktığımda tam kurusuz olduğum anlaşılır;

"Mehdi, dîsa pere tune!" diye takılırlardı.

Diyarbakır'lıların tabiriyle "fiyakam binbeşyüz" idi. Ama cepler parasız, boştu. O heyecanla yavaş yavaş Diyarbakır'a yaklaşıyoruz. Sonunda Leylek istasyonunu da geçtik. Artık Diyarbakır'a geldiğime inandım. Sivilleri giyeyim mi giymeyeyim mi? Ya yine yakalanırsam? diye tereddüt ediyorum. Nihayet yavaş yavaş giyinmeye başladım. Seyrantepe'deyiz. Bende büyük bir özlem ve heyecan var. Tren düdüğüyle beraber Seyrantepe'den aşağı iniyoruz. Artık Diyarbakır karşımızda.

Hey gidi Diyarbakır!.. Med'lerin şehri. Şairin dediği gibi, "Akrebi sevdalı, yılanlı şehir..."

Ağır ağır istasyona giriyoruz. Evet işte istasyondayız. Tren durdu. Hemen valiz ve sepetimi aldım. İndim. Şöyle bir havasını ciğerlerime çektim. Baktım bizim kondüktör orada. Sessizce arkasına yanaşım. Hafifçe omuzuna dokundum. Döner dönmez:

"Merhaba, nasılsın!" dedim. Birden gözleri açıldı.

"Ulan sen geldin mi ha!?"

"Evet, sağolun, sayenizde", dedim. Hemen uzaklaştım. Geriye baktığımda kafasını sallıyordu.

Doğu Şark Oteli'nin yanındaki terzi Josef'in dükkanına gittim. Baktım Niyazi Usta orada. Beni görünce şaşırıldı. Oturdum, hal hatır sorayım derken araba parasını aldım. Çok açım. Yemek yiyip öyle garajlara gideyim dedim. Orada bir de döner yedikten sonra Mardin Kapı'ya gittim. Otobüse binip Silvan'a hareket ettik. Yolda sürekli evi, annemi, babamı, kardeşlerimi düşünüyorum. Çok özlemişim. Hiçbir zaman evden uzak kalmamışım. Bu benim ilk ayrılışımdı. Bu özlemlerle Silvan'a gidiyorum. Bir ara hafif bir rampada otobüs yavaşladı. Baktım biri karşıda elini kaldırmış, "dur" işareti veriyor. Muavin Bayram arka kapıyı açtı, tekrar kapattı.

"Devam et Faqih'tir" dedi. Faqih'tir demekle, din talebesidir, bedava arabaya binecek, onun için durma demek istemişti.

Silvan'a geldim. Birkaç gün kaldım. Oradan Lice'ye, Mithat ağabeyimin yanına uğradım. O zaman tahrirat kâtibiydi. Bir gün de Lice'de kaldıktan sonra, ver elini Sarıkamış...

28. tmene gittim. Orada benim dağıtımımın Kars 3. Hudut Taburu, Digor Pazarcık'a olduğunu söylediler. Kars'a gittiğimde 12 günüm geçmişti. Artık askerliğim yandı, bakalım ne olacak diye kendi kendime düşünüyorum. Bazen de dönmek istemiyorum. "Bu askerlik bitmez, bir senem yandı", diye söylenip duruyorum.

Kars'a baktım, eski, tarihi bir kent olduğu hemen göze çarpıyor. Araba garajda durmuştu. Otel sordum, yakın bir otele gittim.

"Tek kişilik yatak var mı?" dedim.

"Var" dediler. Valizimi bıraktım. Biraz gezdikten sonra, akşam erkenden otele geldim. Yatmak istediğimi söylediğimde, beni yedi yataklı bir odaya götürdüler.

"Tek yataklı yer istemiştim", dedim. Otelci karyolayı göstererek:

"İşte tek yatak, tek yatacaksın ya", dedi. Baktım adam gzıklık ediyor. Kendisine:

"ok ayıp" dedim, "aklınca aıkgzllk yapıyorsun, ama kendini kandırılıyorsun. Para da senin olsun. Ben burada yatmıyorum." Biraz bocaladı. Valizi aldım, aşağı inip sandalyede oturarak sabahladım.

Garajda, Digor'a giden üstü açık bir kamyonu 50 kuruş vererek Pazarcık'a gittim. 18 kilometrelik yolu  saatte almıştık. Pazarcık, büyük bir kyd. Evlerinin yarısı yer altındaydı. Kışı çok sert ve karlı olduğundan ona göre bina edilmişti. Askeri tabur kuzey tarafında bir yamaca yerleşmişti. Köyün içine gittim. Kürtçe konuşmam dikkatlerini çekince nereli olduğumu sordular. Diyarbakır'ın Silvan kaşabasından olduğumu söyledim. Hemen orada bulunan biri, Silvanlı bir kızın buradan evli olduğunu söyledi. "Kocasının ismi Yılmaz" dediğinde, tanıdığımı, Silvan'da avuş olarak askerlik yaptığını, evlendiğinde damatlık elbisesini bizim diktiğimizi, kızın ailesini de tanıdığımı söyledim. Beni evlerine götürdüler. Kızın ismi Remziye idi. Beni iyi karşıladı. Yılmaz geldi. ay içtik. Silvan'dan konuştuk. Sonra durumumu anlattım. Sivilleri çıkardım, onlara bıraktım. Doğru tabura, nizamiye kapısına geldim. "Günlerim geçmiş, askerlik yandı", diye düşünüyorum. Ağzımı bıçak amıyor. Çok tereddütlüyüm. Cumartesi günüydü.

Subayların hepsi çeşmenin etrafında toplanmış sohbet ediyorlardı. Onlara doğru gittim. Bir selam çaktım. Denizli'den buraya verildiğimi söyledim. Fırarılığımın 12. günüydü. Nerede kaldığımı, nasıl geldiğimi sormasalar bari diye titriyorum. Ne olacak diye merak içerisindeyim.

Bir üsteğmen -sonradan öğrendim, karargâh komutanıydı- "mesleğin var mı?" diye sordu.

"Evet, terziyim", dedim. "Nerede çalıştın" deyince:

"İstanbul Beyoğlu Bursa sokağında çalıştım" dedim. Otomatik bir silahtan çıkan mermiler gibi peşpeşe sıralamıştım lafları. Halbuki o güne kadar İstanbul'u görmüş bile değildim. Niyazi Usta'nın çalıştığı yerin adresini vermiştim. Anlattıklarından ezberimde kalmıştı. Subaylar arasında benim üstüme kavga başladı. Herkes kendi bölüğüne gelmemi istiyordu. Sonunda karargâh üsteğmeni "20 gün bende kalsın, bölüğün işini bitirsin, daha sonra tabur terzisi olarak levazım bölüğüne girsin" dedi.

Hey gidi gözünü sevdiğim İstanbul!.. Nasıl da insanın imdadına yetişirsin!

Niyazi Usta, Allah senden razı olsun, bu adres olmasaydı, böyle takır takır ötebilir miydim? Rahatlamıştım. Kendi kendime "bu işi kurtardın Mehdi", diyordum.

Çavuşu çağırdılar. Beni gösterdiler. Çavuşla bölüğe gittim. Bir ay dolmadan yeni tabur komutanı geldi. Diyarbakır'lı olduğunu duymuştum. İkinci günü beni çağırıldı. Gazinoya gittim. Komutanın ölçülerini aldım. İsteklerini söyledi. Ardından:

"Nerelisin ulan?" diye sordu.

"Diyarbakırlıyım komutanım!"

"Nerede çalıştın?"

"Diyarbakır'da.." deyince diğer subaylar acayip acayip bana baktılar. Üsteğmen:

"Lan İstanbul'da çalışmamış mıydın?" diye üsteledi.

"Evet. Çok az. Esas çalıştığım yer Diyarbakır'dır", dedim. Artık rahatlamıştım. Komutan hemşerimdi. Bana dönerek Diyarbakır'dan Kalfagil'leri sordu.

"Evet, tanıyorum", dedim. Komutan:

"Amcamoğullarıdır. Benim soyadım Ataştır. Onlardan değişik", dedi.

Komutanın ismi Bedri Ataş'ı. Kere'ye gitmişti. Mert ve yiğit davranışlarıyla "Taşşak Bedri" lakabıyla tanınıyordu. Fiyakasına çok düşküdü...

TV karşısında bu anılarım gözlerimin önünden geçerken haberler başladı.

Haberlerde Amerikan Cruise füzelerinin Rusların gözetiminde sökülmeğe başlandığının görüntüleri veriliyordu.

"Bunlar dünyanın geleceği için iyi bir adımdır", dedim. Müslüm:

"Xalo, Amerikalılara güven olmaz. Onu kaldırırılar, diğer taraftan gizli şeyler yaparlar", dedi.

Haberlerde ayrıca Hindistan'da iki uçak kazası olduğu, 160 kişinin öldüğü, beş kişinin de yaralı kurtulduğu söylendi. Devamla, Lübnan'da, İslami Cihad militanlarının bomba yüklü bir aracı İsrail konvoyuna sürerek beş İsrail askerini öldürmeleri ve Almanya gezisinde Evren'in Berlin'e gelişi gösterildi.

Hücreye geldim. Sabri ile Mustafa sohbet ediyorlar. Müslüm içeri girdi.

"Xalo em çi bikin. Dijminê me bênamûs e." (Dayı, ne yapalım, düşmanımız namussuzdur)

"Otur", dedim.

"Yok gidip yatacağım", dedi. Sabri ile Mustafa karşı hücreye gittiler. Müslüm:

"Şev baş!" (iyi geceler) deyip ayrıldı. Yatağa uzandım. Eski günlere dalmışım...

Çocukluk arkadaşlarımı hatırladım. Şimdi her biri bir yerde... Onları görme arzusunu öyle duyuyorum ki... Niyazi Usta'yı, bizim Silvan'daki dükkânı... Hele TLP'yi yeni yeni açtığımız dönemlerde köylere gidişimiz... Silvan'da rahat hareket edemeyişimiz.... Pazar günleri Niyazi Usta, Abdülkerim Ceyhan, Mahmut Okutucu, Şeyh Mizbah, İzzet Azizoğlu, Sabri Eskiyecek ve ben; çiğköfte malzemesi, çay takımı, içkimizle Hasun mağaralarına gider, orada eğlenir, beraberimizde götürdüğümüz radyoda Kürtçe yayın yapan Irak Kirmanşah ve Erivan'ı dinler, biraz da Kürtçe şiirler okurduk. İltiğimiz belli olmasın diye gittiğimiz bu

uzak yerde Kürtçülük ve solculuk duygularımızı tatmin eder, deşarj olurduk. Bu durumumuz ortalama üç yıl böyle devam etti. TIP'in açılması üzerine çok yoğun saldırılar başlamıştı. Hepsi de yaşam ve dine yönelikti. Bu yüzden, müslümanlarca haram sayılan içki gibi şeyleri ara sıra içtiysek de, bunu gizli yapar; böylece hücum cephesinin genişlemesine engel olmaya çalışırdık. Böyle olmasına rağmen dükkândaki çalışmaları, ve parti faaliyetleri dönemini düşünüyorum... Saldırıların başladığı bir dönemdi. O gün birtakım olaylar nedeniyle kızmıştım.

Belediye'den 40 lira karşılığında mikrofonu, hoparlörleri kiralamıştım. Parti binasının önünde hazırlık yaptım. Tam Cuma namazı dağılır dağılmaz konuşmaya başladım. Ağa ve şeyhlere veryansın ettim. Halka karşı olduklarını ve halkı nasıl da sömürdüklerini, belirterek, "artık uyanmamızın zamanı geldi, bu korku zincirini kırıp beraberce mücadele edelim!" dedim. Cegerxwin'un bir şiiri hatırıma geldi.

"Ey Karker û cotar, bes e dem hatiye rabin

Ta kengî hunê xulamokê axa û bega bîn

Ta kengî hunê hestiyê li bin lingê seya bin" dememle beraber, kalabalık arasından bir ses yükseldi:

"Doğrudur, doğrudur. Artık kölelik yapmamız yetmiyor mu! Aha ben boynumdaki zinciri kopardım. Artık ben de varım! Yeter bu zulüm!" diyerek bağırarak kalabalığı yarıp, kürsünün önüne geldi. Bu arkadaş İhsan Biçimli'ydi. Yerinde bir jest yapmış, halkta iyi bir etki yaratmıştı.

Hey gidi gözünü sevdiğim kavga! Baskı, yokluklar, acılar... Ne de güzelmışsiniz! Kadrinizi şimdi daha iyi anlıyorum. Nerede o arkadaşlar? Abdülkerim Ceyhan, Muhterem Biçimli trafik kazasında öldüler. Niyazi Usta kanserden öldü. Diğer arkadaşların hepsi başka bir yerde. Ben açlık grevinde, o günlerin hayaliyle avunarak vakit doldurmaya çalışıyordum.

20 Ekim Perşembe

Sabah kalktım. Yazılarıma bir gözattım. Kapı açıldı. Gardiyan selam verdi, gitti. Dışarı çıkmak istiyorum. Tereddütlüyüm.

Mahmut:

"Xalo, çıkmıyor musun?" diye sordu.

"Tamam, zaten bahane arıyorum." dedim.

Diğer hücrelere bakıyorum. Herkes yatıyor. Havalandırmaya çıktık. Hava çok güzel. Pırıl pırıl, insanın içini açıyor. Müslüm de geldi. Geziyoruz. Yavaş yavaş adımlıyoruz. Artık eskisi gibi canlı değiliz. Müslüm avukatlardan şikayet ediyor. Avukatına davası hakkında mektup göndermişti. Avukatı, mektubunu aldığını, fakat işlerinin çokluğundan henüz okuyamadığını söylemiş. Aslında Müslüm sitemlerinde haklıydı. Bir avukatın bu kadar duyarsız olmaması gerekti. Mahmut Aktaş araya girdi. Akşam haberleri ve Evren'in gezilerinden söz açtı:

"Adama böyle yumurta atarlar! Zırt!" dedi. Biz gülüştük.

Mahmut:

"Öyle değil mi Xalo? Türkiye zannediyor ki sırtını askere, polise ve bu halkın parasına dayayarak her şeyi yapabilir. Öyle kolay mı? Adamın feleğini şaşırtırlar!"

Belli ki Mahmut çok kızgın. Ama Evren'e atılan yumurtalardan da çok memnun. Tabi biz de sevindik.

Tekrar bloğa çıktım. TV odasına giderken baktım Ali Kastalması bizim hücrede yatanları uyandırmadan tavlayı ve radyoyu gizlice alıyor. TV odasına gittim. Programın sonuna gelmişti. Yüksel Uzel çıktı, bir şarkı söyledi. Haberler başladı. Haberler Arizona'da şiddetli bir rüzgârın estiğini, büyük hasara neden olduğunu söylüyordu. Bu ara Ali Kastalması:

"Anasını... burada böyle bir rüzgâr esmiyor ki, bu cezaevini yıksın. Ya altında kalalım, ya da kaçıp kurtulalım!.." dedi. Ben, "haklısın" der gibilerinden kendi kendime mırıldandım. Hava durumuna bakıyorum. Diyarbakır 20; Eskişehir 14; haberler bitti, "Unutulmayan Kadın" dizisi başladı.

"Bu gidişle biz de unutulmayacağız galiba."

Mariana'nın hamile olduğu şüphesi var. Herkes heyecanlıyken dizi son buldu. Hücreme gelirken, Muzaffer kapıdaydı:

"Ne o beyefendi, uyandın mı?" dedim. Muzaffer:

"Hıı" yaptı. Akbaş naylon çorabı sökmüş ip yapıyor. Mustafa horul horul uyuyor. Yatağın yanına oturdum. Dilek Topçu arkadaşına yapacağım resmi elime aldım. Yavaş yavaş dikişle doldurma-

ya başladım. Sabri içeri girdi. Muzaffer'le gülüşmeler, sataşmalar oluyor. Ben hem dikeyor, hem konuşuyorum. Rıza içeri girdi. Küfrediyor:

"O namussuz, çiçekleri berbat etmiş!"

"Kim? Ne çiçeği Rıza?" dedim.

"O namussuz güvercin! Gezip gezip çiçekleri kırıyor. Onu kovacağım." Sınirinden bir sigara istedi.

"Ona kızıyor, benim havamı kirletiyorsun", dedim.. Sonra bu çiçek sevgisi de nerden çıktı ulan? Siz PKK'lilerde ne zaman böyle çiçek sevgisi başladı? Sizi örgüte şikayet edeceğim. Abdullah duyarsa hepimizi küçük-burjuva huylarıyla itham eder, örgütten kovar, ona göre!" Muzaffer kaşgöz arasında bana bakıyor, bıyık altından da gülüyor. Rıza, Muzaffer'e bakıyor:

"Neşen yerinde. Bu gülmelerin alameti ne?"

"Bugünlerde Aybar'ın 'Neden Sosyalizm' kitabını okuyor. Galiba o da 'güleryüzlü sosyalizmi' benimsedi", diyorum. Gü-lüş-tük. Sabri tavlayı sordu. Akbaş'a "Buyurun oynayalım" dedi. Bu sıra Nemrut dağındaki tapınakları konuştuk. Rıza gitti. Elimdeki resmin hücre bölümünü bitirdim. Belime hafif bir ağrı girince bıraktım. Beş dakika sonra dışarı çıktım. F Bloкта Melle Zeki: "Xalo, çawani?" diye seslendi.

"Sax be Melle."

Biraz hal hatır sorduktan sonra havalandırmaya çıktım. İki turda yorgunluk başladı. "Gezinemeyeceğim" diye söyleniyorum. Yutkunmaya başladım. Yemekler gözlerimin önünde. Geçmiş günlerde Silvan'da Niyazi Usta'yla çalışırken, sabahları fırına attığımız dalak, böbrek ve koç yumurtalarını hatırladım. Yutkunuyorum. Sanki kokusu burnumda tütüyor. Kaymak, dondurma, öğleyin bol sarmışaklı fırın güveç, arkasından demli bir çay. Dükkândaki sohbetler... Kendi kendime "of be!" çekiyor doğa adeta o günlerin intikamını alıyor, diye düşünüyorum. Boğazım kurumuş, çok susamışım. "Bari biraz su içeyim" diyorum. Hücreme döndüm. Su içtim. Su soğuktu. Beni bir titreme aldı. Yatağa girdim. Kemal:

"Gazeteler geldi" diye seslendi.

Adalet Bakanı Topaç'ın, "Bunlar ne istiyor? Daha dün açlık grevinden çıktılar!" şeklinde konuştuğunu, ayrıca tutuklu aileleriy-

le görüşmek istemediğini yazıyormuş. M.Tanrıkulu içeri girdi. Elinde bir bardak, herkese yarım kaşık tuz dağıttı. Tuzu aldım. Ağzım zehir gibi olmuş. Leş gibi kokuyor. Yine Niyazi Usta'yı hatırladım.

Ramazan ayında insanın ağzının kokmasıyla ilgili hocalar şöyle bir şey derlerdi:

"Oruçlu ağızlardan gelen kokuları koklamak için, melaiyeler kavga ediyormuş. Bütün melaiyeler sıraya giriyorlarmış. Bu koku o kadar hoşlarına gidiyormuş ki..." Niyazi Usta da onlara karşılık: "O zaman gitsinler burunlarını tuvalet deliğine soksunlar! Daha güzel kokar!.." derdi.

Tuz ağızıma biraz tat verdi. Rahatladım. Saat 14.00. Şekerli suyumuz da geldi. Eh, artık keyfimize diyecek yok. Biraz yatayım dedim. Bu ara kazağımı yıkamam gerektiğini hatırladım. Yıkamaya başladım. Kolum yoruluyor. Takatım kalmamış, nefes nefeseyim. Çok yavaş yıkıyorum. Çok ağır geliyor. Neyse yarı sıkarak astım. Yatağa döndüm.

Silvan hep hatırımda. Arkadaşları, dükkândaki olayları düşünürken gülesim geldi. Abdülkerim arkadaş bir ara köyden gelmişti. Niyazi Usta sormuştu:

"Seyda, köyde ne var ne yok? Halkın durumu nasıl?"

Seyda:

"Niyazi Usta, xelq pir şiyar bûye..." (halk uyanmış) O sırada Şeyh Mizbah içeri girdi.

"Ne yapıyorsunuz?" dediğinde, Niyazi Usta:

"Hele gel bak. Seyda köyden geliyor. Halkta büyük gelişmeler olduğunu, çok uyandıklarını anlatıyor. O kadar uyanmışlar ki, artık gözleri açık yatıyorlarmış. Neredeyse uyanıklıklarından gözleri patlayacak duruma gelmiş..."

Seyda gülümsedi:

"Usta, niye, sen inanmıyor musun?" dedi.

Niyazi Usta "Hu! hu!" çekerek,

"Nasıl inanmıyorum? Estağfurullah! Günahkâr oldum. Şimdi ağzım eğilecek." Niyazi Usta öyle parlamıştı ki, o günkü sahneyi hatırladıkça gülmek elde değil. Çok güldüm. Niyazi Usta

konuşmalarında nüktedandı. Onları hareketleriyle de bütünleştirence etkileyici ve ikna edici oluyordu. Bilhassa olayları karikatürize etmede çok ustaydı. Bu yüzden de piyeslerde oynadığında başarılı bir oyuncuydu. Usta bir tiyatrocu kadar sahneyi dolduruyordu. Doğal bir yeteneği vardı. Bununla birlikte çok inatçı bir de kişiliği vardı.

Birgün yine dükkânımızın önünde Abdulkerim Ceyhan ve Mahmut Okutucu arkadaşlar, bir kamyon karpuz getirmiş satıyorlardı. Abdülkerim arkadaşın tuhafiye, Mahmut Okutucu'nun da bakkal dükkânı vardı. Yurtsever oldukları ve TİP'de çalıştıkları için menfi propaganda yüzünden müşteriler gitmeyince ikisi de iflas etmişti. Bu yüzden Batman'dan karpuz getirmiş, dükkânın önünde satıyorlardı.

Mahmut:

"Niyazi Usta, bir karpuz seçip yiyelim", dedi akşama doğru.

"Olur" dedi. Mahmut, uzunca, beyaz bir karpuz seçti.

"O nedir? O karpuz değil, kabaktır", dedi Niyazi Usta.

Mahmut karpuzu sıktı:

"Wallahi xijni dike" (vallahi çatırdıyor) dedi.

Niyazi Usta:

"Xijini bike ji ew ne zebeş e", dedi. (O çatırdasa da karpuz değildir.) Mahmut karpuzla bıçağı vurdu.

"Valla hi çirini jê çû." (Kendiliğinden yarıyor.)

"Ew çirini bike jine zebeş e", (Yarılsa da karpuz değildir.)

Mahmut:

"Pee! Sor dike" dedi. (Ooo kıpkırmızıdır.)

"Ew sorbike ji ne zebeş e", (Kırmızı da olsa o karpuz değildir) Mahmut karpuzdan bir dilim yedi.

"Oxx wek hingiv e." (Ohh! Bal gibidir.) Niyazi Usta:

"Ew wek hingiv be ji, dişa ne zebeş e, binamûs ew kundir e dedi." (Bal gibi de olsa yine de o karpuz değildir. Namusuma kabaktır.)

Niyazi Usta başından "kabaktır" dediği için artık sonuna kadar karpuz olmadığına ısrar ediyordu.

Bu düşüncelerle eski günlere dalmışken, uyuyakalmışım.

Uyandım.

Saat 15 olmuş. Dışarı çıktım. Her zamanki gibi bir aşağı bir

yukarı dolaşıyorum. Odalarda gazeteleri arıyorum. Boş olan yok. Alt kattaki çocuklara uğrayayım dedim. Baktım, bir iki kişi yatıyor. Başka da kimse yok. TV odasına gittim. Herkes orada, köşelerde domino ve kağıt oynuyorlar. Vakit geçirmeye çalışıyorlar. Mehdi'lerle karşılaştım.

"Haydi gezelim", dedim. Dışarıda rüzgâr olduğunu öğrenince vazgeçtik. Dolaşıyorum. Saat 7.30 oldu. Bizim katın TV odasına gittim. Televizyonda şarkılar vardı. Sonra haberler başladı. Balinaların buzların arasında mahsur kaldığını, Amerikan kurtarma ekiplerinin balinaları kurtarmak için havadan ve denizden yaptıkları çalışmaları, bu kurtarma çalışmalarına Sovyetlerin de katıldığını, Sovyet deniz kurtarma ekiplerinin yola çıktığını spiker anlatırken, görüntülerden işin büyük bir heyecan yarattığı anlaşılıyordu. Bu sırada bir arkadaş dayanamadı; "Vay anasını bel!.. Burada bizim balinalar kadar değerimiz yok!.. Baksana, 200 kişi bu cezaevinde açlık grevine girmişiz, buna hiç kimsenin kılı kıpırdamazken, balinalar için Sovyetler ve Amerikalılar büyük bir güç harekete geçirerek dünyayı ayağa kaldırmışlar. Helal olsun!"

Bir arkadaş:

"Keşke ben de balina olsaydım, şimdi benden de bahsedilirdi", dedi.

Hepimiz bu espriye çok güldük. Haberler bitti. Levent Kırca'ların gösterisi başladı. Saat 22... Serbest faiz piyasa ekonomisinin açık oturumunu bekliyoruz. Oturum başladı. Koşuşmalar, tartışmalar. Yusuf Özal bayağı sıkışmış durumda. SHP'li Hikmet Çetin eksik olmasına rağmen iyi bastırdı. Halkın sorunlarını ve yapılan uygulamaların açığını yakalamış, üstüne üstüne gidiyordu. Zaten Merkez Bankası Başkanı da Yusuf Özal'ı yalnız bırakmak zorunda kalmıştı. Doğru Yol temsilcisi de güzel bir iki nokta yakalamıştı. ANAP temsilcisi hepten bocalıyordu.

Kalktım yatağa geldim. Cumhuriyet gazetesini aldım. Gazete, SHP Milletvekillerinden Ahmet Türk, Adnan Ekmen ve Mahmut Alınak'ın Eskişehir Özel Tıp cezaevinde süren açlık grevi konusunda Adalet Bakanlığına başvurduklarını, fakat bakanın ziyaretlerine izin vermediğini yazıyordu. Bayağı rahatladım. Anladım ki avukatım Akay Arsoy gerekli işleri yerine getirmiş. Gazete ayrıca Bursa'daki grevin devam ettiğini, ailelerin de açlık grevine başladığını yazıyordu.

Sabahtan kalktım. Hava soğuk. Ayaklarım bir türlü ısınmıyor. Yorgan, battaniye üstümde. Ayrıca pardösümü ve un torbasını ayaklarımın üstüne atmışım, yine de dizlerimden aşağısı buz gibi. Kapılar kapalı, henüz açılmamış. Yataktan çıkmak istemiyorum. Yine eski günlere dalıyorum...

Şu sıralar hep geçmiş günleri hatırlıyorum. İşin tabiatı gereği böyle olsa gerek. Başka meşgale olmadığı için mecburen düşünüyorsun. Bir de eylemdesin, işin içinde ölmek de var... En çok da 4 ay önce kaybettiğim babam gözümün önüne geliyor. Bu yüzden geçmişin bir muhasebesini yapıyorum. Zavallı babam, benim yüzümden hiç rahat yüzü görmedi. Çocukken hep:

"İleride yaşlandığımda oğlum Mehdi bana bakar", derdi.

Halbuki 1963'te, TİP saflarında mücadeleye girdiğimden bu yana sürekli o ve kardeşlerim bana bakmışlardır. 24 Eylül 1980'de yakalanmamdan ölüme kadar onun emekli maasıyla geçindi çocuklarım. Şimdi de annemin aldığı emekli maaşıyla yaşıyoruz.

1984'te mektup yazmak serbest olmuştu. Babama bir mektup göndermiştim. Mektupta, "Baba hatırlıyor musun, küçükken, 'oğlum Mehdi büyüyünce bana bakar', derdin. Bak hâlâ bana ve çocuklarıma sen bakıyorsun", demiştim. Bir sonraki ziyaret günüydü. Annem gelmişti. Gönderdiğim mektupta "çocuklarıma sen bakıyorsun", dediğim için babamın çok üzülmediğini, "onun çocukları benim değil mi yani?" dediğini söylemişti. Oysa ben onu kastetmemiştim. Bir sürçü lisan olmuştu. Anneme anlatmaya çalışmışım.

Babam hiçbir zaman çocuklarının hayatına girmezdi. Mutaassıp bir çevreden ve de şeyh, mollâ ailesinden olmamıza rağmen, çevrenin dedikodularına aldırış etmez, "toplumu rahatsız etmeyin, insan haklarına yönelik bir şey yapmayın, sizden başka bir şey istemem", derdi. Hiç unutmam, Siverek Doğu Mitingi'ne gittiğimde parasal sıkıntılar baş göstermeye başlamıştı. Yıl 1967 idi. Yeni diktirdiğim lacivert elbisemin ceketini 45 liraya satıp mitinge öyle gitmişim.

Ağrı mitingine gidemiyordum. Babam, iki gün önce mitinge

gidip gitmeyeceğimi sormuştu. İşimin olduğunu ve gitmeyeceğimi söylemiştim. O gün akşam yemeğine geldiğimde, annem bana bir zarf uzattı. Baktım zarfta 200 lira var. Anneme:

“Bu ne?” dediğimde:

“Baban Ağrı'ya gitmen için verdi”, dedi. Çok duygulanmıştım. Onun gidip borç ettiğini biliyordum. Benim mücadeleye verdiğim önemi biliyordu. Konuşmazdı, ama beni desteklediği belliydi. Parasızlıktan gidemediğimi anlamıştı. Parayı alır almaz dükkâna gittim. Niyazi'ye durumu anlattım. Hemen Ağrı'ya gideceğimi söyledim:

“Ben de geleceğim”, dedi.

Gece 24 sıralarında Van'a giden bir taksiye atlayarak, 2.30 sıralarında Bitlis'e vardık. Otellerde yer yoktu. Çarşıda dolaşırken açık bir terzi dükkânı bulduk. Çalışıyordu. Dükkânına girdik. Bizlerin de terzi olduğumuzu, sabaha kadar beklemek zorunda kaldığımızı söyledik. Sohbet sırasında sandalyede uyuyakalmıştık. Sabah bir dolmuşla Patnos'a, oradan da Ağrı'ya gittik.

1967-68 yılı aynı zamanda benim ve ailemin üzerindeki baskıların en yoğun olduğu dönemdi. Babam, abilerim, kızkardeşlerim memurdu. Politik çalışmalarım yüzünden MIT yavaş yavaş onları tehdite başlamıştı. Ailemden bana baskı gelmeyince mücadelede bir aksama olmuyordu. İlk darbeyi Mithat ağabeyime vurdular. Mithat ağabeyim Tekel müdürlüğünü yapıyordu. Ani bir tayinle, tenzilen Konya'ya sürdüler. O gün haberi dükkânda çalışırken sabah saat 11'de almıştık. Haber beni çok sarsmıştı. Bu olayda, memleket çocuklarından terfi etmek isteyenlerin de olumsuz yönde parmağının olduğunu biliyordum. MIT'e ve Tekel Genel Müdürlüğü'ne benden ötürü ihbarlar yapıldığını ve Ke-poğlu Mahmut Ağayı da araya koyanlar olduğunu biliyorduk. Bunlardan harfiyen haberdar oluyordum. Kavgam yüzünden değişmek istemiyordum. Şimdiye kadar abilerime dahi söylemiş değilim. O insanlar da benim bilmediğimi sanıyorlar. Halbuki çevirdikleri tüm dümenleri biliyordum. Tayin işi Niyazi Usta'yla beni düşündürdü.

Öğleyin yemek vaktiydi. Küçük kardeşim Mevlüt dükkâna geldi:

“Babam seni evde istiyor”, dedi. Kardeşimle gittim. Yolda

gidiyordum, ama ayaklarım benimle gelmiyordu. Bir yandan da düşünüyordum. "Acaba babam bu olayı nasıl karşılayacak?" Bizi beslediği yetmiyormuş gibi bir de benim belama girmişti. Hayatta kahveye, sinemaya gitmezdi. Hatta yıllık iznini bile kullanmazdı. Bizi mahrum etmemek için milimi milimine harcama yapardı. Kendisini hiç düşünmezdi. Bütün aile gözlerimin önüne geliyordu. Yüreğim küt küt atıyordu. Sessizce eve girdim. Kardeşim arkamda, yavaşça merdivenlerden çıktım. Odaya girdim:

"Buyur baba, beni istemişsin", dedim. O anda babamın gözlerine bakıyor, gözlerinden tepkisini ölçmeye çalışıyordum.

"Gel oğlum. Mithat abini sürmüşler, duydun mu?"

"Evet!" dedim.

"Bak oğlum. İnsan bir şeye girmesin. Girdikten sonra hele haklı olduğuna inandı mı gam yememesi gerekir. Hiç kendinizi üzme. İnsan halaya katılmasın, katıldıktan sonra sallanması gerekir. Madem mücadelelene inanıyorsun, hiç üzülme. Olmazsa abin istifa eder. Yine hep beraber ne kısmet olmuşsa yeriz", dedi. O anda sevinçten ne yapacağımı şaşırardım. Adeta ayaklarım yerden kesilmiş, neredeyse uçacağım. O kadar rahatlamıştım ki. Hemen dışarı fırladım. Doğru dükkâna geldim.

Niyazi:

"Ne oldu? Baban ne söyledi?" diye sorduğunda söylenenleri tekrarladım:

"Bravo, haktır, gidip ayağını öpmek gerekir", dedi.

"Baksana, sevinçten elini bile öpmeden geldim", dedim.

Doğrusu memleketimizin şartlarında babam benim için çok büyük avantajdı. Babamla birlikte annem, kardeşlerim, hepsi de mücadelem boyunca bana destek oldular. Onlara o kadar zarar vermeme rağmen, bir gün surat asmadılar. Devrimci mücadelede aile yapısı ve aile içi kavgalar önemlidir. Olumlu, olumsuz etkisi çoktur. Evde kavga oldu mu, mücadeleye büyük engel oluşturur. Bilhassa geri kalmış toplumlarda bu daha fazladır. Bugüne kadar mücadelemi sürdürmüşsem, bunda ailemin büyük rolü var...

Bu ara kapı açıldı. Saate baktım 8.30... Kalktım. Başımı sabunla yıkadım. Dışarı çıktım, müthiş bir rüzgâr var. Tekrar yatağa geldim, uzandım. Hücre arkadaşlarım halen yatıyor.

Mehmet Akbaş uyandı. Gözlerime bakıyor.

"Xalo, rüzgâr var galiba?"

"Evet", dedim. Kalktı, bağdaş kurarak oturdu. Durdu, durdu bir "off" çekti.

"Nereden yakalandık?" diye mırıldandı. "Xalo, biz gafil avlandık, ya sen?"

"Ben de öyle Mehmet, yoksa yakalanır mıydım? İlk seferinde, 1965'de, Silvan hükümet konağını işgal ettiğimizdeki yakalanmam neyse. 12 Mart'ta ikinci tutuklanmamda gıyabi tutuklu olduğumdan haberim yoktu, yoksa paçaya su bırakır mıydım?..

1969 Hilvan mitinginde yapmış olduğum bir konuşmadan tutuklama kararı çıkmış. Haberim yok. Her şey gıyabımda yürütülmüş. 3 Mart 1971'de, Diyarbakır'da dükkânımda çalışırken de öğleyin saat 13'te iki polis girdi içeri.

"Mehdi Zana, bizimle karakola kadar gelebilir misin?" dediler.

"Hayrola, nedir?" diye sorduğumda:

"Biz de bilmiyoruz. Bize böyle emir verdiler, dediler.

"Hay hay, buyurun!" dedim. Çarşı Karakolu'na gittik. Orada bana, Hilvan'dan gıyabi tutuklama kararının olduğunu söylediler. Artık yapacak birşey yoktu. Gelenler Silvan polisiydi. İkametim orada olduğu için tutuklama kararı oraya gitmiş. Mecburen beni Silvan'a götürdüler. Bir gece orada karakol nezaretinde tutuktan sonra, ertesi gün jandarma nezaretinde Hilvan'a götürdüler. Hilvan'da tutuklama kararına karşı üst mahkemeye yaptığım mırız reddedildi. O gün bu gün ahdetmişim, bundan böyle mümkün olduğu kadar kendi inisiyatifimle teslim olmayacağım, demişim.

Son tutuklanmam da bir şanssızlık eseri oldu. O gün yakalanmasaydık, o gece dışarı çıkacaktım. Neyse Mehmet, önemli değil, amaç mücadeleye yararlı olmaktır. İnsan isterse, şartlar ne kadar kötü olursa olsun, tutukluyken de düşmanı vurup mücadeleye kâr sağlayabilir. Önemli olan da budur. Tıpkı içinde bulunduğumuz bugünkü eylem gibi. Her ne kadar, "bu eylemimiz cezaevindeki koşulları iyileştirmeye yöneliktir" deniliyorsa da, aslında bu düpedüz faşizmle mücadeledir. Bu kavganın altında yatan gerçek de budur. Koşulları iyileştirme işin bahanesidir. Bu iki taraf için de böyledir." Mehmet'le bunları konuşurken, baktım, zaman

hayli ilerlemiş. Sabahleyin mide kanaması geçiren Muhittin Dolaşır'ı sormak için Sabri Ok'gilin hücreesine gittim. Muhittin'in halini hatırlarını sordum. Sohbeteye daldım.

Sabri, belediye işçileri ve bazı gruplarla aramızda geçen olaylara değindi.

"Xalo, onlar senden ne istiyordu? Niçin onlarla anlaşamıyordun? Grevler seni çok yıprattı değil mi? Başkan olduğun ilk sıralarda çok zorluklar oldu mu?"

"Bak Sabri, başkan olduğum zaman, başıma gelebilecek olayları kabataslak biliyordum. En azından iktidar olan burjuvazinin, polisleriyle beni rahat bırakmayacağını, politik arenadaki rakiplerimin beni yıpratacağını, ağaların beni hedef alacağını; bir de benim Kürtçülük imajımı bunların yanına koyarsan... MİT'teki engeller... velhasıl çalışma engellemelerinden tutun da baskılara, aleyhteki propagandalara kadar bütün silahlarını kullanacaklarını biliyordum. Diğer taraftan devrimci kesimin fraksiyon ayrılığından doğan karşı-propaganda ve hücumuna maruz kalacağımı tahmin ediyordum. Bir de yönetime yeni gelişimiz, acemi oluşumuz, kadrosuzluk sorunu, bütün bunları üst üste koyduğunuz zaman yükümün ne kadar ağır olduğunu görebilirsiniz. Doğrusu beni üzen esasta devrimci kesimin beni yanlış anlamasıydı. Bir türlü onlara anlatamıyordum. Grevler önemli değildi."

O günleri, olayları hatırladıkça anlattım, kızdım. Konuştum, konuştum, terden sıırılsıklam olmuşum. Baktım 3 saattir konuşuyorum. Göğsüme bir ağrı girdi. Oradaki arkadaşlara şöyle

"Bakın çocuklar, açlık grevi bitinceye kadar beni eski olayları hatırlatacak konuşmalara sürüklemeyin. Göğsümdeki ağrılar zorlamaya başladı. Sigara dumanı beni hepten boğuyor. Yedi yıldan beri göğsümde hissetmediğim ağrılar tekrar başladı. Sigara her tarafta çok içiliyor. İçenler de haklı. Açlık grevinde insanın tek tesellisi ve arkadaşısıdır sigara. Bu yüzden önce tahditli olan sigara içmek, şimdi şerbest olmuş. Tiryakilerin keyfi yerinde. Sigara bol. İçmek için her zaman açlık grevi olsun diye dua edenler vardır."

TV odasına gittim. Pencereyi açtım. Haberlere kadar yerimi yapayım dedim. Program ve dizi filmi seyretmek istiyorum. Dumandan haberleri zor dinledim. Kalktım, yatağa geldim.

Yatakta oğlum Ronay ve kızım Rûken'i düşünüyorum. Onlarla ilgilenemedim. Durumları iyi değil. Onlarla ilgilenecek başka kimse de yok. Hemen hemen her gece rüyama giriyorlar. Adeta beni kemiriyor bu düşünce. Kendimi ve annelerini suçlu görüyorum. Onları ihmal ettik. Daha doğrusu durumumuzdan dolayı bu hale geldiler. Ben cezaevindeyim, anneleri de içinde bulunduğumuz kötü şartlar ve açlık grevi yüzünden evde değil. O da diğer kadınlarla birlikte eyleme girerek, dışardaki çalışmalara katılıyor. Bu yüzden onları ihmal ediyor. Kızımın geçirdiği bademcik ameliyatı da bir müddet okuldan uzaklaşmasına ve arkadaşlarından geri kalmasına neden oluyor. Kızımın bu durumu hergünkü yaşamımda gözlerimin önüne geliyor. Kendi çocukluğuma gidiyorum.

Yedi yaşındaydım. Boğmaca olmuşum. Kıştı. Yerde kar çoktu. Yatakta nefes alamıyordum. Öksürürken boru gibi ötüyordum. Soba ateş gibi kızarmıştı. Anneler başucumdaydılar. Kırmızı biberle kaynatılmış sütü içiriyorlardı bana. Bu da fayda vermeyince babam, durumum çok ağırdır diye berber Ramazan'ı çağırttı. O zamanlar doktor her zaman bulunmazdı. Gece yarısı Ramazan Usta geldi. Usturayla kafamın ortasını kazıdı. Kabak gibi yuvarlak bir daire yaptı. Sonra kafama birkaç ustura darbesi vurdu. Başımın kan akmaya başladı. Bir müddet sonra kan kendiliğinden durdu.

"Tamam pis kan gitti..." diyerek çekip gitti. O gece annem yanımdan ayrılmadı. Sabaha kadar başucumda beklemişti. Sabahleyin az da olsa nefesim çıkmıştı. Dört gün yatakta kaldıktan sonra okula gittim. Okula giderken soğuktan korunmak için gömlek ve iç gömleğin arasına gazete yerleştirmeyi ihmal etmedim. Soğuk geçirmez diye gazeteyi sıkı sıkı göğsüme kapatırdım. Okula geldiğimde kafamın yuvarlağı kabak gibi parladığından bütün arkadaşların dikkatini çekmişti. Her gelen arkadaş "geçmiş olsun!" demeden, kafama bir fiske vurup geçiyordu.

Bu anılarla Ramazan Dayı'yı hatırlayınca, beni bir gülme tuttu. Bu da Ramazan Dayı ile ilgiliydi. 1960 ihtilali olmuş. Radyolar sabahtan anons yapıyor, marşlar okuyordu. Sabah 7.30'da dükkâna geldim. Çalışıyorduk. Herkeste sevinç ve heyecan vardı. "Demokrat Parti'nin zulmünden kurtulduk", diyen halk memnun gözüküyordu. En çok da yapılan dedikodularda İstanbul

ve Ankara'da talebelerin öldürüldüğü, cesetlerin buzdolaplarında saklı tutulduğu, sahiplerine verilmediği şeklindeki söylentilerdi. Bu söylentiler halkın üzerinde çok etki yaratmıştı. Özellikle öldürülenlerin talebe oluşları DP iktidarının aleyhine olmuştu.

Dükkânda çalışırken, dükkânımızın karşısındaki askerlik şubesinin binasından Şube Başkanı Binbaşı Ali Rıza Yayalier koşu koşu geldi.

"Çocuklar müjde! Beklediğimiz darbe oldu..."

Hemen o anda Millî Birlik Komitesi'nden Sıtkı Ulay'ın adını söyledi. Binbaşı hemen hemen her gün mesaisini bizim dükkânda geçiriyordu. Zaman zaman, "çocuklar merak etmeyin, bir şeyler olacak", diyordu. Bize açıklamasındaki sebep Niyazi Usta'nın ilerici, aydın bir insan olmasıydı. Dükkânımız tam anlamıyla bir halk üniversitesi gibiydi. Dünyanın bütün politikası orada konuşulurdu. Her sınıf ve tabakadan müşterilerimiz vardı. Bu yüzden çok yönlü tartışmalarımız oluyordu. Üniversite öğrencileri tatile geldiklerinde genelde bizim dükkânda oturuyorlardı. Siyaset ve felsefi tartışmalarla birlikte, işimiz sürüp gidiyordu. Bu söylediğim şube başkanı bizim dükkâna tutkundü. Sürekli bizimle içiçeydi. En gizli sırlarını bile bize söyleme rahatlığı içindeydi. Kendisi Kore'ye gitmiş ve Kunuri savaşında bizzat bulunmuş. Oradan gelirken kendisini havaalanında karşılamaya gelen karısı ve oğlu trafik kazası geçiriyorlar. Karısı ölüyor, oğlu kurtuluyor. Oğlunu İstanbul'da bir akrabasına bırakmıştı. Silvan'da bekar hayatı yaşadığı için askerlik şubesinde yatıyordu. Geceleri 24-01'e kadar çalışırdık. Bu yüzden dükkân kapanıncaya kadar yanımızdan ayrılmazdı. Adeta dükkânımızın bir elemanı gibi olmuştu. Biz de ona alışmıştık, onsuz edemiyorduk. Biraz gecikince:

"Ağabey nerede kaldınız?" dediğimizizde:

"İnsaf yahu, biraz da şubede oturayım. Hep burada oturacak değilim ya", diye karşılık verirdi.

İşte bu kutlama heyecanı içinde koşarcasına caddeye fırlamıştı. Saat 9 oldu. Belediye hoparlörü anons yapmaya başladı.

"İkinci bir emre kadar herkes dükkânını kapatsın!"

Niyazi Usta, Adil Kalfa, Ali, Mahmut ve ben beraber çalışıyorduk. Niyazi Usta dükkân sahibiydi. Adil Kalfa parça başı çalışıyordu. Ali ve Mahmut da Adil kalfanın kardeşleriydi. Ona yardım

ediyor, Ali ayrıca pantolon da dikiyordu. Ben Niyazi Ustayla çalışıyor, kalfalık ediyordum.

Askerler çarşıya girmeye başladılar.

“Çabuk dükkânları kapayın, kimse çarşıda, sokakta kalmasın!” dediler. Düdükler çalmaya başladı. Yapılacak işleri topladık.

Adil Kalfa:

“Bizim ev müsait, bize gidip çalışalım. Bu yüzden sıkılmaz, işimizi de yaparız”, dedi.

“Peki” dedik. Lazım olan eşyaları ve yapacağımız işi aldık, eve geldik. Evin eyvanında yerimizi yaptık. Radyoyu sürekli açık bırakıyorduk. Zaman zaman yapılan anons ve marşları dinliyoruz. İlk defa bir darbe ile karşılaşılıyor. Acaba ne olacak? Bir taraftan da çok sevinçliyiz. Yaşım henüz yirmi, o dönemde darbelerin toplumların geleceği için zararlı olduğunu bilmiyordum. Önümüzü göremiyorduk; gelecekte askeri müdahalelerin halkın de-mokratikleşmesi üzerindeki tahribatının büyük olacağını, faturasının da ağır olacağını nereden bilebilirdik. Bütün arzumuz DP gitsin de ne olursa olsun. Bu sevinç herkeste vardı.

O esnada Ali arkadaş içeri girdi. Traş olmuştu. Annesi de yanımızda oturuyordu. Birden oğlu Ali'ye baktı. Hayretler içinde:

“Vah vah oğlum, seni kim böyle traş etti? Güzel oğlumu kim böyle çirkinleştirmiş. Senin kafanı anasının ... soktu da mı böyle oldun?”

“Sus, beni senin kardeşin, dayım traş etti?” dedi Ali. Hepimiz çok gülmüştük. Ali'nin annesi de gülmesini tutamadan “aa!” diyerek içeri kaçtı.

Baktım gerçekten de traş Ali'nin çehresini değiştirmişti. Niyazi Usta söze girdi.

“Yahu! Dayın traşla sima değiştirmeye birebirdir. Haktır, o tiyatrolarda makyajcı olarak çalışsın.”

Saatler ilerliyor. Öğle yemeğini orada yedik. Saat 16'da belediye hoparlörleri yeniden anons yaparak sokağa çıkma yasağının kaldırıldığını ilan etti. Bizler yeniden eşyalarımızı dükkâna taşıdık. Saat 18 sıralarında Niyazi Usta işi paydos etti.

“Haydi çocuklar işi bırakın. Çıkıp biraz dolaşalım, bakalım caddede ne var, ne yok!”

Dükkânı kapattık. Ana caddeden Kulfa kapısına doğru gezi-

yoruz. Caddede kaynaşmalar var. Herkes darbeyi konuşuyor,. Subay gazinosunun yanına gelince, Niyazi Usta:

"Burada biraz oturalım", dedi. Gidip bir köşeye oturduk.

Reşit Kızıltan isminde bir albay oturmuş, asker sivil herkes etrafını sarmış, o konuşuyor, öbürleri de başlarıyla tasdik ediyorlardı.

"Bakın", diyordu. "Ordu dere gibidir. Sinek gelir konar, böcekler gelir, arılar gelir. Ses çıkarmaz. Ama bir silkeledi mi kendisini, hepsi yerlere düşer..."

Reşit Kızıltan, Muşlıydu. Alay komutanıydı. Aynı zamanda tugay kumandan vekiliydi. Darbeyi, ordunun niyetini, DP'nin yaptıklarını anlatıyordu. O zamanlarda siviller subay gazinolarına gidebiliyordu. Subaylar şimdiki gibi toplumdaki soyutlanmamışlardı. Hatta o dönemlerde sivilleri gazinoya gelmeleri için davet bile ediyorlardı.

"Yahu bize hiç gelmiyorsunuz. Ara sıra bize de gelin. Bizim de sizinle nefesimiz çıkıyor. Bir çayımızı için", derlerdi.

Niyazi Usta'yla, çayımızı içtikten hemen sonra kalktık. Hastaneye doğru gezimizi sürdürdük.. Hastane yolundan aşağı doğru inerken, Kaymakam Ahmet Zihni Akın'ın, Kaymakamlık kapısının önünde olduğunu gördük.

"Gelin oturun", dediyse de Niyazi Usta:

"Geziyoruz, rahatsız etmeyelim", dedi. O sıra bize doğru, bahçe kapısının önüne, yanımıza geldi.

"Kaymakam Bey, bu darbe işine ne diyorsunuz?" dedi Niyazi Usta. Kaymakam dudak büktü. Memnun olmadığı her halinden belliydi. Gülüştük, vedalaşarak yolumuza devam ettik. Niyazi Usta:

"Bu adam iyi, çalışkan bir insandır, keşke Demokrat Partili olmasaydı", dedi.

"Demokrat Partili olduğunu zannetmiyorum", dedim. "Zaman zaman bazı icraatlarını savunuyor, ama başka da bir tarafılığını görmedim."

Onu iyi tanıyordum. Çocuğu yoktu. Karısı Agül Hanım canı sıkıldığında hergün bize gelirdi. Adeta evimizin bir ferdi gibiydi. Daha doğrusu koşullar bu sıcak dostluğu yaratmıştı. Çocuk özlemi ve yalnızlıktan şikayetçiydi. Bizim sayımız az değildi. Dokuz

kardeşlik, dört kız, beş erkek. Evimiz bir curcunaydı. Bu yüzden nefesi bizde çıkıyordu.

Hastaneye kadar gittik ve geri döndük. O gece dükkânı açmadık.

İki gün sonra şube binbaşısı Ali Rıza Yaylalier, Silvan Belediye Başkanlığı'na atandı. Aynı gün belediyeye kutlamasına gittim. Bir isteğimin olup olmadığını sordu.

"Yıllardan beridir Pazar tatili uğraşımız var. Bir türlü gerçekleştirilmedi. Bunu yaparsanız memnun olurum."

"Peki", diyerek hemen yanımda emir verdi ve, "bu hafta dahil, bundan böyle pazar günleri dükkânların açılmayacağını hoparlörle halka bildirin", dedi.

Oradan çok neşeli ayrılmıştım. Dükkâna varmamla belediye hoparlörlerinin anonsa başladığını duydum. Çok rahattım ve kendimi büyük bir zafer kazanmış gibi hissediyordum. Kısa bir müddet sonra bir tuğgeneral, Silvan'a tugay komutanı olarak atandı. İsmi Hayrullah Yelda idi. Daha önce İstanbul'da İnönü'ye karşı Topkapı olaylarına ismi karışan bir generaldi.

Silvanspor ve Jandarmagücü arasında bir maç düzenledi. Pazar tatilinin oluşu, gençliğin hareketlilik kazanması açısından bizim de hoşumuza gitmişti. Maç günü geldi çattı. Karşılaşmayı alayın sahasında yapacağız. İlk defa bu kadar kalabalık seyirci kitlesini görüyoruz. Sahanın güney ve kuzey tarafını asker ve siviller doldurmuş. General de batı tarafında kalenin arkasına özel bir çadır kurmuş, karısı ve kızıyla oturuyorlardı.

Sahaya çıktık. Seremoni yaptık. Maç başladı. Maçı 3-1 kazanmıştık. Ayrılacağımız zaman General bağırdı.

"Gelin buraya ulan!" dedi.

Hepimiz koşup çadırın önünde dizildik. Bize taraf döndü.

"Eşekoğlu eşekler! Başta sizi affettim. Sonunda hatanızı tamir edeceksiniz diye bekledim. Yine de gelip benim önümde seremoni yapmadınız. İtoğlu itler! Siz kendinizi ne sanıyorsunuz. On sene, yirmi sene, elli sene de geçse, bundan böyle ordunun yumruğu kafanızda olacak. Şimdi defolun bakayım!" Sonra askerlere dönerek "Kovun bunları, s..tir edin bu eşekoğlu eşekleri!.." diye haykırır haykırmaz askerler bizi kovalamaya başladı.

Elbiselerimizi bile giymeden hemen oradan koşarak uzaklaş-

tık. Bizimle beraber sivil halk, memurlar, kaymakam, herkes kaçıyor. Askerler bizi Silvan'ın içine kadar kovaladı. Futbolcuların hepsi soyunmuş durumdaydı. Kulfa kapısına gelindikten sonra giyinmeye başladık. Kimisinin ayakkabısının teki var teki yok. Kimisinin gömleği, kimisinin pantolonu... Komutanın hisşına uğrayan maç çok maceralı geçmişti.

22 Ekim Cumartesi

Sabah saat 8.30. Kalktım. Kapı açık. Soğuk yavaş yavaş etkili oluyor. Bir eşofman daha giyindim. Çorapları da üçe çıkardım. Dışarı çıktım. Bütün hücrelere bakıyorum. Herkes mışıl mışıl uyuyor. Belli ki gece ikiye kadar film seyretmişler. Hava güneşli. Ağır çekimle volta atıyorum. Dünkü gazetelerde çıkan haberde milletvekillerinin Eskişehir Özel Tıp Cezaevi ziyaretlerine izin verilmediği, ailelerin içinde bulunduğu durum, bizleri destekleme eylemindeki zorluklar yazılı. Buraya gelirlerse eğer nerede kalacaklar? Karım hasta. Bu durumda ne yapacak? Daha da fenalaşması durumunda çocuklara kimin bakacağını düşünüyorum. Annemin İsveç'ten gelip gelmediğini bilmiyorum. 75 yaşlarında, yardıma muhtaç bir kadın... Babamı kaybedeli henüz 4 ay oluyor. Bütün bu olumsuzluklar, onu daha da sarsar diye düşünüyorum. Zaten 26 senelik mücadele hayatımda aileme yük oldum. Mütamadiyen peşimde koştular. Onlara da rahatlık vermedim.

Mahmut Aktaş:

"Günaydın Xalo", dedi.

"Günaydın." Voltayı biraz da Mahmut için uzattım. Sonra hücreme döndüm. Arkadaşlar uyanmış, yatak keyfi yapıyorlar.

TV odasına gittim. Baktım henüz açılmamış. Meğer Cumartesiymiş. Tekrar hücreye geldim. Onları yataktan çıkardım, ben yatmaya başladım. Rıza'nın sesiyle uyandım. Rıza, ailelerin Eskişehir'de olduğunu, SHP binasına yerleştiklerini, gazetelerde bu haberin olduğunu söyledi. Yataktan kalktım, aşağı indim. Açlık grevi ile ilgili haberleri okudum. TV odasında ailelerin eylemlerini konuşurken, Müslüm kapıda belirdi.

"Arkadaşlar, şimdi radyo haberinde Diyarbakır 5 No'lu ceza-

evi iç güvenlik amiri Esat Oktay Yıldırım'ın İstanbul'da öldürüldüğü söylendi.”

Evvela inanmadık. İki arkadaş daha gelip haberi doğrulayınca inandık.

TV'de “Uzaylı Zekiye” programı başlamıştı. Haberleri bekledik. Haberlerin sonunda TV, Binbaşı Esat Oktay'ın vurulduğu haberini, vurulduğu otobüsü ve otobüste göllenmiş kanını görüntüleriyle verdi. Kana bakarken, Diyarbakır 5 No'lu zindan ve Esat Oktay'ın bizlere yapmış olduğu işkenceler, böbürlenışı, bağıra bağıra tanrısal bir edayla almış olduğu pozları hatırladım. Sanki hepsini yeniden yaşıyormuşum gibi olaylar bir sinema şeridi olarak gözlerimin önüne geldi. Karısı ve çocukları da yanındaymış. Bereket versin onlara bir şey olmamış.

Hemen kalktım geldim, yatmak için hazırlık yapıyorum. Soğuk etkili oluyor. Açlık biraz daha etkili olmaya başlamış. Yatağa girdim. Ayaklarımda çorap olmasına rağmen yine de üşüyorum. Dizlerimi karnıma çekerek Esat Oktay'ın bizlere yapmış olduğu işkenceleri ve işbirlikçilerini düşünmeye başladım.

Hele, 26 Şubat 1981 günü, 35. koğuşun hücrelerinde yaptığı konuşmalar, gözlerimin önünde canlandı.

“Bana bakın ulan! Ben yeni iç güvenlik amirinizim. Aynı zamanda tam yetkili olarak MGK tarafından buraya atandım. Ordu dört sene kadar başta kalacak. Bizim getirdiğimiz kurallara uyacaksınız! Uymazsanız başınıza geleceği siz düşünün! Ben bu işlerin kursunu görmüşüm. Bir insanın direneceği 15 gün, 30 gün... Bilemediniz 60 gün... Ondan sonrası teslim olmaktır. Eğer eylemi bırakıp dediğimi yaparsanız size hiçbir şey yapmayız. Hiç kimsese de dokunulmayacak. Sizlere üç gün mühlet. Pazartesi geldiğimde kararınızı bana bildirin”, deyip gitti.

Ertesi gün sabah hücreler basıldı. Bizleri hücre hücre çıkarak falakaya yatırıp dövdüler. Bütün yiyecekleri, üzerimizdeki özel eşyaları talan edip dağıttılar. Kitap, defter, ne varsa götürdüler. Bu, “hoş geldin eylemidir”, dedik. Artık program başlamış, bu işi yapacakları belli. İlk hareket komandoların gelmesiyle oldu. Silahlar omuzlarında, dördüncü katın hücre önlerinde marşlı gösteri yapıp gittiler. Bu bir anlamda “bakın biz varız, bizden korkun”, demektir. Ama bu hareketleri aslında onların ne kadar

korktuklarını gösteriyordu. Esat Oktay başka bir yüzbaşıyla beraber Pazartesi günü hücreleri şöyle bir dolaştı. Aşağı kata indi. Mevlüt Çavuş, Ali isminde Laz bir gardiyanı göstererek:

“Bu çavuşun vereceği emir ve istekler benim emir ve isteklerimdir. Hepiniz ondan sorumlusunuz. Ne söylerse yerine getirmek zorundasınız”, dedi ve gitti.

Bir süre sonra Çavuş geldi. Hücremizin kapısını açarak, idareden çağırıldığımızı söyledi. Dışarı çıktım. Koridora girer girmez gardiyanların hücumuna uğradım. 7-8 gardiyan birden üzerime atıldı, vurmaya başladılar. Ayaklarım falakada, her vuruşta beynim yerinden oynuyor, bütün vücudum sarsılıyordu. 5-6 darbeden sonra artık ayaklarım uyuşmaya başlamıştı. Karşımda iki asteğmen, zevkle dövülmemi izliyorlardı. Bu asteğmenlerden birine “Bay Moloztaş”, diğerine “Bay Çakmaktaş” ismini takmışlardı arkadaşlar. Bu dövülmede iki kişiden biri omuzlarımdan bastırıyor, diğeri de elimin üzerine basarak parmaklarımı eziyordu. Ağrı daha da etkili oluyordu. Sancıdan kıvranıyordum. Ağzımdan salyalar akmaya başlayınca, asteğmenler “yeter” komutunu verdi. Ayaklarımı çözüp ayağa kaldırdıklarında çuval gibi yere düştüm. Tekrar koluma girerek kaldırdıklarında biri, yumrukla suratıma vurdu. Burnumdan kan akmaya başladı. Sürükleye sürükleye beni hücreye götürdüler. Hücre arkadaşlarım, 7 kişi idi. Çok üzülüyorlardı. Durumum karşısında gözleri dolu dolu olmuştu.

Arkadaşlar elbisemi çıkardılar. Değiştirdiler. Uzandım. Bana yapılan bu uygulama, yeni gelen ekibin, şahsımda oradaki arkadaşlara gözdağı vermesiydi. Aynı zamanda belediye başkanı oluşum, onlara ayrı bir zevk tattırıyordu. Bu, ileride benim daha da çok işkence ve hakaret görmeme neden olacaktı. Dayak ve işkenceler gece gündüz devam ediyordu. Artık saat, yer ve zaman belli değildi. Tek tek ve toplu olarak, verilen talimata göre nefes aldırılmadan, en vahşiyane bir biçimde vuruyorlardı.

3 Mart 1981 günü, 14 arkadaş bir dilekçe vererek, “biz aşağıda imzası bulunanlar cezaevinde baskı ve işkenceler kalkıncaya kadar ölüm orucuna başlıyoruz”, dediler.

Yüzbaşı Esat hergün baskıları artırıyordu. Ziyarete gidip gelmeler dayakla oluyor. Kürtçe konuşmak yasak. En ufak bir

fısıltıda öldüresiye dövüyorlar. Bir taraftan da tek tek alıp, başka odalara götürüyorlar. Orada her türlü hakarete maruz bırakıyorlar. Toplu dayaklar atılıyor. Artık bütün uygulamalar sistemli şekilde hayata geçmeye başlamış, hergün MİT'ten 3 kişi gelerek cezaevinin 2. katındaki odalarda talimat veriyorlar. Yaşam faşizan bir düşünceyle, bütün vahşetiyle sürüyor. Yüzbaşı Esat gece ve gündüz demeden mahkumların gününü, yaşamını ve düşüncesini zehir etmeye başlamıştı. Hergün değişik uygulama ve sorunlarla karşılaşırđık. Belli ki akşam gardiyanları eğitiyorlardı. Gardiyanlar moral bozmak, psikolojik baskı yapmak için kaba işkence dışında hücre hücre dolaşırlardı.

"Senin annen var mı?"

"Var."

"Senin anneni s..eyim." Veya...

"Çocuğın var mı?"

"Var"

"Kaç yaşında?"

"İki yaşında."

"Senin o iki yaşındaki çocuğunu s..eyim", diyerek pis pis sırtır ve diğeri hücredekilere sormaya devam ederlerdi. Böylece sadist zevklerini tatmin ederek vatan, memleket adına görev yapıyorlardı.

Bir gece 01'de hücrenin giriş kapısı açıldı. Don katıyla, Urfa Milletvekilleri Mustafa Kılıç, Celal Paydaş, Mardin Milletvekili Ahmet Türk, Avukat Şerafettin Kaya işkencelerden geçtikten sonra bizim bulunduğumuz 35 hücrelerininin 1. kat 10. hücresine getirildiler. Aslında kimler olduklarını anlamamıştık. Çavuş küfredince onlar olduklarını anladık. 2 gün sonra onları 2. katın 1. hücresine getirdiler. Hergün sabah akşam ayrı bir dayak faslından geçiyorlardı.

Uygulamalar özellikle Devlet Bakanı Mustafa Kılıç'ı, kronik bronşit, hasta ve yaşlı oluşundan dolayı daha çok etkiliyordu. Bu yüzden onun durumuna herkes üzülüyordu. Hele parlamenterlerin Kürt oluşundan dolayı Esat ve gardiyanlar daha da zevkle dayak atıyorlardı.

Bir gece çavuş hücreme geldi.

"Sen bu parlamenterleri tanıyor musun?" diye sordu.

"Duymuşum, ama tanışmışlığımız yok", dedim.

"Onların yanına gider misin?"

"Ne işim var, gitmem!" dedim. Aslında parlamenter arkadaşların yanlarına gitmem için çavuşla konuşmuş olduklarını tahmin etmişim. Bilerek uzak davranıyordum. Çavuş gitti, birazdan yine geldi.

"Seni onların yanına götüreceğim."

"Ben gitmem", dedim.

"Onu ben bilirim."

"Beni zorla götüremezsin!" Gitti. Tekrar geri geldi. Anladım ki, Avukat Şerafettin Kaya da, çavuşun huyunu bildiğinden "onu getiremezsin", diye tahrik ediyor. Gelir gelmez, hücrenin kapısını açtı, nazlanarak gittim. Hücrenin kapısına geldiğimde:

"5 dakikadan fazla kalmayacağım, ona göre..." dedim.

"O benim bileceğim iş", diye karşılık verdi. Aslında ben de çavuşun huyunu biliyordum. Söylenenin mutlaka tersini yapıyordu. Onun için tersini söyleyerek bazı şeyler yaptırmak mümkün oluyordu. Örneğin: sigara yasağı vardı. Yanımdaki arkadaşlara sigara imkanı yaratmak için, çavuşa:

"Sigara benim sağlığıma zararlıdır. Lütfen benim yanımda içmeyin!" dedim.

"Ooo Mehdi Zana, ben bunu bilmiyordum", dedi ve bir paket sigara çıkararak hücredeki bütün arkadaşlara dağıttı.

"Hepsini birden yakacaksınız!" dedi. Sigaralar yakılınca çekip gitti. Ben arkadaşlara sigaraları ortak içmelerini iki üç tane artırmalarını söyledim. Artan üç taneden ikisini, iki idamlığa gönderdik. Böylece çavuşa istediğimizi yaptırmış oluyorduk. Bir sigarayı da Kemal Pir'e gönderdik. Bu birkaç gün devam etti.

Bir seferinde de elinde çay bardağı vardı çavuşun.

"Mehdi Zana çay sever misin?" diye sordu. Aklınca "severim" dediğimde bize vermeyerek eziyet edecekti.

"Çay bana zararlıdır. Doktorlar yasak etmiş", dedim. Çekti gitti. 10 dakika sonra elinde demli bir bardak çayla geldi.

"Al bu çayı iç!" diye bana uzattı.

"İçmem!"

"İçeceksin, emrediyorum", derken, ben de istemeye istemeye zorla içiyormuş gibi çoktan beri içmediğim çayı bu sayede

içmiş oldum.

Hücreye girdiğimde, Şerafettin Kaya:

"Senin buraya getirilmeni ben istedim. Sohbet ederiz diye düşündük", dedi. Bir saate yakın oturduktan sonra çavuş gelip beni hücreme geri götürdü.

Ölüm orucu devam ediyordu. Kurallara uymayanlar 30'ar, 40'ar, 50'şer kişi olarak hücrelere konuyor, aç susuz bırakılıyorlardı. Su bidonlarına su doldurup deterjan karıştırarak tutukluların üzerine "alın su için" diye serpiyorlardı. Bu bitlenmeye neden oluyordu.

Gece, "Co" isminde eğitilmiş bir Kurt köpeği hücrenin salonuna bağlatılıp, sabaha kadar bağırılıyordu. Dayak ve uykusuzluk bizleri serseme çevirmişti. Mahkemelerin olduğu günün gecesi saat 01 veya 02'de uyandırılır, maltaya çıkarılır, eller kelepçeli ayakta bekletilirdik.

Saat 9'dan mahkeme saatına kadar çeşitli dayak faslından sonra kariyerlere bindirilirdik. Sigara yasak. Mahkeme sabah başlamaz, oradaki hücrede bekletilirdik. Yemek yedirilmeden, öğleden sonra saat 15'de başlardı mahkeme. Aç, susuz, bitkin 15 saatten beri ayakta kalmış tutsakların bir an önce cezaevine gelmeyi düşünmekten başka bir isteği olmazdı. Bu sefalet içinde duruşma yapılırdı.

Ali Erek ölüm orucundayken götürüldü. Kuru ekmeği zorla yedirerek ölümüne neden oldular. Daha sonra 16 arkadaş daha ölüm orucuna katılarak eylemi devam ettirdi. Ölüm orucu 43. günde verilen sözlerle son buldu. Ancak verilen sözler tutulmadı ve işkencelere devam edildi.

Cemal Kılıç projektörün demirine asılarak dövüle dövüle öldürüldü.

21 Mart günü sabahtan akşama kadar hepimizi genel işkenceden geçirdiler. Öyle bir hal almıştı ki, dövüle dövüle ellerimiz bir şey tutamaz olmuştu.

Mayıs 1981'de bizleri hücreden alıp 38. koğuşa götürdüler. 27 kişilik koğuştaki 85 kişi kalıyorduk. Tuvalet tekti. Gittiğimiz günün ertesi günü kuru fasulyeye sabun atmışlardı. Ertesi sabah bütün arkadaşlar ishal olmuştuk. Tuvalet üstüne yarış vardı. Üstelik sular da kesilmişti. Öyle bir hal almıştı ki, tuvalete dörder

kişi sırt sırta vererek oturuyorduk. Bu durum da yetmeyince aralı-
ğa da yapılmaya başlandı. Kokudan geçilmiyordu. Tam anlamıyla
rezaletti. Kimse yemek yiyemiyor, kağıt, gazete yetmeyince,
çarşaf ve yastık yüzleri yırtılarak temizlik sağlanıyordu. O gün
sabahtan "Komser" isimli bir PKK'lı tutuklu duruşmaya gitmişti.
Duruşma esnasında elini kaldırarak:

"Tuvalet ihtiyacım var", demiş.

Mahkeme izin vermeyince hemen ayakta durarak yapmaya
başlamış. Salonu müthiş bir koku sarınca, hakim:

"Çıkarın bunu!" diye bağırmış. Ama gardiyanlar pislikten
yanaşamamışlar. Daha sonra subaylar bez, naylon vs. istemişler,
paçasından aşağı dökülmemesi için ayak bileklerinden pantolonu
bağlamışlar. Herkes burnunu tutmuş. Komser'i arabaya bindirip
cezaevine getirmişler. Hiçbir gardiyan yanaşamadığı için
Komser'in keyfi yerindeymiş. Bu sayede dayaktan kurtulmuş,
yolda paçalarından süzölen pislikle izler bıraka bıraka koğuşa
kadar getirilmişti. Koğuşa geldiğinde, ağız bir karış açtı, keyifle
anlatıyordu.

"Onları darmadağın ettim. İlk defa bir tokat yemeden, koğu-
şa gelmeyi ben başardım" diye böbürleniyordu.

Durumumuzu görmek için Esat Oktay akşam sayımına
kendisi de gelmişti. Burnunu tutarak:

"Ne o yahu, burada bir şeyler mi olmuş?" diye alaylı alaylı
sordu.

Durum kendisine anlatıldığında:

"Yaa! Suyunuz gelmiyor mu?" diyerek zevkten dört köşe
oluyordu.

Henüz koğuştaki 4. günümüzdü. Bir asteğmen ve çavuş
havalandırmada olduğumuz sırada, "milletvekilleri, belediye
başkanları ve avukatlar bu tarafa!" diyerek bizi diğer tutuklulardan
ayırdılar. Ben de ayrılanlar arasındaydım. Asteğmen bana doğru
gelerek:

"Mehdi Zana, sen çekil! Seni belediye başkanlarından
saymıyoruz! Sen Kürtlerin belediye başkanısn", dedi.

Daha sonra ayrılan arkadaşlar Mustafa Kılıç, Celal Paydaş
ve Şerafettin Kaya, yanımızdan götürüldüler. Sonradan 31. koğu-
şa gittiklerini öğrendik. 38. koğuştaki 6 günüm dolduktan sonra

beni tekrar 35'in hücrelerine götürdüler. Götürüldüğüm gün öyle bir dayaktan geçirildim ki, yerimde ne uzanabiliyor, ne de oturabiliyordum. Her tarafım yara-bere içindeydi. Ağrım-sızım çoktu. Üstelik sular da kesikti. Hücrede tek başıyım. Diğer hücredeki arkadaşlarla konuşuyoruz. Kimsede su yoktu. Yaptırımlar başladığı için her şey sistemliydi, emir komuta içinde hareket ediliyordu. İki gündür su içmemiştik. Hava sıcak. Yaz ayları Diyarbakır, 40-41 dereceden aşağı düşmüyor. Saniye başı sırlı sıkılam ter içindeyiz. Gece, susuzluktan baygın bir vaziyette uzanmıştım. Tam uykuya dalmak üzereyken bitişik hücreden duvara vurdular.

"Ne var?" diye sorduğumda:

"Su al", dediler. Çok sevinmiştim. Uzanıp aldığımda bir kaşık uzatıldığını görünce çok şaşırılmıştım. Az bir su temin edildiğini, adam başına bir kaşık düştüğünü söylediler. İçtim içmesine, ama su boğazıma yetişmeden olduğu gibi kurudu. Yeniden daha çok susamaya başladım. İçim geçip mest olmuş, uykuya dalmışken, kaşıktaki su, susuzluğumu gidermediği gibi sabaha kadar uyumadan yutkunmama neden olmuştu. Kârdan çok zararı olmuştu bir kaşık suyun.

Yemekler geliyor. Beş kişiye bir tabak. İlk başlarda paramızla, zorla bizleri ekmeğe alıştırdılar. Çarşıdan paramızla adam başı iki pide getirildi. Bir başka gün, 3-5 ekmeği zorla verdikleri oluyordu. Mahkemede olduğum birgün hücreye geldiğimde 25 tane somun ekmeğiyle karşılaştım. Çavuşa:

"Bu nedir?" diye sordum.

"Her hücreye 25 tane verdik. Sana da 25 tane düştü." Aslında her hücrede beş kişi vardı. Ben tek başıyım. Ekmeklerin parasını ödeyemeyeceğimi söylediğimde, iki tane bırakarak 23'ünü geri almışlardı.

Bu durumlar belli bir müddet devam ettikten sonra taktik değiştirip, paralı ekmeği kestiler ve normal işe dağıtımını 5 kişiye 4 ekmeğe olarak yapmaya başladılar. Ertesi gün 5 kişiye üç ekmeğe... Bir başka gün bir ekmeğe düşürüyorlardı. Yemek hiç verilmiyordu. Bir sonraki gün ekmeğe de vermiyorlardı. Ertesi gün ise 15 kişiye bir ekmeğe atar giderlerdi. Bu canavarca tutum karşısında bu kadar aç olunmasına rağmen hiç kimse fazla bir lokma yemeye tenezzül etmezdi. Bu dönemde artık tek değil, 5 arka-

daşla beraber kalıyordum. Üstelik hücrelerin 1. kat salonununa tutuklular indiriliyordu. Yerde sürünme, dayak, falaka ve coplalmalar üç saat sürerdi. Ölüm orucunda verilen sözler yerine getirilmeyince üstümüze geliyorlardı. Özellikle birkaç kişinin itirafa yönelmeleri idareye tam bir umut vermişti.

Şahin Dönmez, Yıldırım Merkit, Fehmi Yılmaz ilk itirafçılarıdı.

Esat hergün bir iki defa uğrar giderdi. Ahmet Tanrıku lu koğuşta Esat Oktay'a; "Hitler sizin gibi zulüm yapmamıştı", dediğinde onu hücreye getirmiş ve dövdükten sonra, bize dönerek:

"Ulan Marks'ın da, Lenin'in, Hitler'in de anasını s...rim". Kükrüyordu. Hızını alamadı "... ben bütün dünyanın anasını s...rim. Türkün Türkten başka dostu yok. Herkes bize düşman. Bütün dünya bizden korkuyor, bizi kiskaniyor" dediğinde, tir tir titriyordu.

Bütün duvarlar bizim paramızla alınan boya ve malzeme ile yaptırılan resim ve yazılarla donatılmıştı. Resimlerin çoğu, Osmanlı padişahlarının portreleri ve gardiyanları tahrik edici benzetmelere yönelikti. Örneğin, bizim 35'in hücrelerinin duvarında, parmakların kırılıp dağıtıldığı bir "resim" yapılmıştı. Üzerinde:

"Türkiyem sana uzanan eller kırılacak", yazılıydı. Ve askerler bize vurdukları zaman, özellikle kalaslarla ellërimize vurduklarında, ellerimizin o şekle girmesi hevesiyle vuruyorlardı. Elimiz duvardaki resimde olduğu gibi dağılmayınca, kükreyerek, terleyip yoruluncaya kadar döverlerdi. Açlık, dayak, uykusuzluk ve işken ce, bizleri yürüyemez duruma sokmuştu. Artık pantolonlar üzerimizde durmadığı için mendille iki köprüyü birleştirirerek bağlar, mahkemelere öyle giderdik. Gazeteler verilmiyordu. Radyo, televizyon yoktu. Hiçbir haber alamıyorduk. Hepimizin el ve bacaklarımızda birbirine benzer yaralar çıkmıştı. Mahkeme yolunda en ufak bir fısıldaşmada herkesi dayaktan geçirirlerdi.

Sabah beşten akşam yediye kadar oturtmadan, aç susuz ayakta marşlar söyletilirdi. Bu söyleyiş esnasında kızdıkları kişileri, hücrenin demirlerine çıplak olarak asar, saatlerce o soğukta bekletirlerdi. Yine bunun gibi çırılçıplak ederek birisinin uzvuna ip bağlanır, ipin diğer ucu hücre kapısına düşümlenirdi. Kapı açılıp kapandığında ipin gerilip gevşemesiyle oluşan acıdan beyler haz duyuyorlardı. Uzuvlara boya vurma durumları da oluyordu. Bazen

de zayıf ve korkak kişileri seçer, onların birbirlerini kertmelerini sağlarlardı. Ve bu kişileri getirip hücredeki belli kişilere saldırtırlardı. Saldırılan kişi iteklemeler, cebelleşmelerle bu iğrençliğe engel olmaya çalışırdı.

Gardiyanlar döver, korkutur. Bu kişi de korkudan hücredeki- nin pantolonunun önüne saldırırdı. İstemiyerek homoseksüel pozlara girerdi. Ta ki diğer bir arkadaş bağıırır, askerlere hakarete yönelirdi, ondan sonra çekip giderlerdi.

Yine birgün koğuştan bir arkadaşı hücreye getirdiler. Getirilen arkadaş "sen yatakta birine el atmışsın" diye suçluyorlardı. Esat Oktay bu tür oyunları zaman zaman yapar, hoparlörlerle ilan ederek, devrimcileri aşağılamaya çalışırdı.

Getirildikten bir saat sonra hücre arkadaşı bağıırdı:

"Komutaaan! Komutaaan! Kesti!"

"Ne ulan, ne kesti?" diye bağıırdı Çavuş.

"Kesti kesti!"

"Ulan ne kesti?"

"Kan akıyor kan..."

Çavuş ve gardiyanlar yukarı çıktıklarında, yeni getirilen arkadaşın uzvuna jilet atarak kesmek istediğini ve kanlar içinde kaldığını görürler.

Bu tür bunalımlar yaratarak intihar olaylarına da yol açıyorlardı. Bileğine jilet atmalar, hap içmeler, kafaları duvara vurmalar günlük yaşamın birer parçası haline gelmişti.

Bu baskılar esnasında kurala uymayıp karşı gelenlere fazla yanaşamazlardı. Bulduğumuz hücrelerde farelerden geçilmiyordu. Gece yatarken, bu fareler yüzümüze basar cirit atarlardı. Buna rağmen hiç tiksiniyor, istifimizi bozmuyorduk. Çünkü çok bitkin bir vaziyetteydik. Bir saat uyku dahi bizim için büyük bir imkândı. Bitler artık her tarafımızı sarmıştı, öldürmeyle baş edemiyorduk. Külöt ve pontolanlarımız, apış araları bit yumurtaları ile doluydu. Külötlerimizi, pantolonlarımızı naylon poşetlere koyup çöp tenekelerine atardık. Bitler canlı canlı, hücrede piyasa yaparken hem seyreder, hem öldürürdük. Çoğu zaman Süleyman Günyeli arkadaş, bitleri iki baş parmağının arasına alıp, ezdikten sonra tırnakları üzerindeki kanı ışığa tutar, tırnaklarını oynatır:

Bu RH Pozitif veya Negatif kandır diyerek, bitin kimden düştüğünün tesbitini yapardı. O gün Süleyman hangimize kızmışsa bittten çıkan kan onun kan grubu olurdu. Çünkü daha önce kan gruplarını sormuş öğrenmişti. Tek eğlencemiz, geceleri hücrelerin önüne gelen ve çöp kutusunda birşeyler arayıp oynayan fareler ve yavrularıydı. Bunlar Cirdon denilen kedi büyüklüğünde farelerdi. Uzun uzun kuyrukları vardı. Ana fare, yavrularını alır, hücrelerin önünde dolaşır, sesler çıkarır, bizler de onları seyrederdik. Artık onlar da bize alıştıkları için kaçmıyorlardı. Çöp kutularını aradıklarında hiçbir şey bulamazlardı. Çünkü biz onlardan daha açtık. Bir şey yoktu ki bizden artsın da çöpe atalım. Bize verdikleri beş kişiye iki ekmeği veya bir ekmeği sofrayı serer öyle bölüşürdük ki, bölme esnasında veya dişlemelerde ufak kırıntılar yere düşmesin. Sofraya düşsün ki parmaklarımızla toplayıp tekrar yiyelim. O kırıntıya saldırırdık. Tıpkı denize dalıp pençesiyle balık avlayan dalgıç kuşları gibi. Ne gariptir, soframız aylarca kirlenmeden tertemiz kalıyordu. Çünkü bir şey görmüyorduk. Olanı da kendi elimizle havada hallederdik.

Dışarıdan gelen eşyalarımızın çoğu bize verilmiyordu. Ziyaretçiler bırakıp giderlerdi. Bir müddet sonra sorduğumuzda, "başka koşullardaki arkadaşlarınıza gitmiş", derlerdi.

Aslında hiç de öyle değildi. Yüzbaşı Esat gardiyanlara: "Beğendiklerinizi alın, geri kalanını onlara verin", demişti.

Verilenler de yırtık verilirdi. Genelde gömlek ve benzeri şeylerin yaka ve kolları sökülürdü.

"Neden böyle yapıyorsunuz?" dediğimizde: "talimat öyle, içinde bir şeyin olup olmadığını öğrenmek için açıp bakmak zorundayız", derlerdi

Pantolonların da kemerlerini yırtıp atarlardı. Bu durum sürekli devam etti. Tutuklunun nişan yüzüğü, saat, çakmak gibi değerli eşyalarına el koyuyorlardı. Yüzbaşı Esat, vahşet uygulamalarının yerine getirilmesi için özendirmelerinin yanında, gardiyanlara onbeş günlük mükafat izni de çıkarmıştı. Yol parasını da o ödüyordu. Bu paralar kantin aracılığıyla yine bizden çıkarılıyordu.

Peynir, reçel, helva gibi istihkaklarımız kantine verilir, oradan tekrar para ile bize satılırdı. Hatta bir gün beş şişe reçeli eski

lezzo şişelerine doldurduklarının farkına vardığımızda, şikayette bulunduk. Bu nedenle koğuşu basarak yanlışlık olmuş diye şişeleri bizden geri aldılar. Şikayeti de örtbas ettiler.

Ailelerimiz tarafından yatırılan paralar da bize verilmiyordu. Veya eksik ödeniyordu. Tutuklu, hakkını arayıp sorduğunda, evvela "yok-mok" derlerdi. "Ulan biz çalmış mıyız?" diye gözdağı verirdi. Şayet tutuklu ısrar ederse, "Ha.. Bir de diğer deftere bakayım", derlerdi. Mutemetliği sürekli asteğmenler yapıyordu. Gider getirir, "tamam bu defterdeymiş, ben karıştırmışım", der, bozuntuya vermeden öderlerdi. Tutuklu sesini çıkarmadığı zaman para onlara kalıyordu, ki çoğu kimse dayak korkusundan paranın peşine düşmezdi.

Ara sıra alt hücrelerden birinin tuvaletine bez koyar tıkanmasını sağlardı. O hücreye bağlı olan diğer üst hücreleri su ve pislik basardı. Üç-dört gün kasten pislik içerisinde bırakıldıktan sonra lağımı açarlardı. Bu zaman zarfında o hücrede olanlar hiçbir şey yemez, içmezlerdi.

3 ay boyunca her gece saat 01-02'de hücreleri basar, küfür, dayak, hakaretlerle uykusuz kalmamızı sağlardı. Ve de evlilere, "senin karın bu gece falan subaylarla, generallerle birlikte", gibi çirkin sataşmalarda bulunurlardı.

14 ay çay yüzü görmedik. Sabah kahvaltısı dahi vermediler. Yerlerde bir leke görüldüğünde, dille yeri temizleme usulünü çıkarmışlardı. Gardiyan yere tükürür, "bunu yala" derdi. Bu emri yerine getirmeyenin vay haline. Burhan Akdağ'ın gardiyanın yere attığı balgamı yalamadığı için atıldığı yerde vurulan tekmelerle çene kemiği kırıldı. Ameliyat edilmesine rağmen, iki sene sonra Burhan'ı gördüğümde çenesi düzelmemişti ve hâlâ çene ve boyunu çelik korse içindeydi.

Gardiyan bir hücreyi kafasına taktı mı cezalandırmak için mutlaka bir bahane bulurdu. Hiçbir şey bulamazsa, "eşek gibi anır" derdi. Veya başka bir hayvani ses çıkarmasını isterdi. Kimseden ses çıkmayınca zorlar, küfrederdi. Birgün yine bir hücreye:

"Eşek gibi anıracaksınız", demesi üzerine, bir tutuklu arkadaş:

"Biz bilmiyoruz, hele önce sen bir anır da öğrenelim. Biz de

sonra anırırız”, dedi. Buna kızan gardiyan hücrenin hepsini dayaktan geçirdikten sonra o hücreye bir ay yemek vermedi. Zaten yemek ve ekmek çok kısıtlı veriliyordu. Yine de diğer arkadaşlar ekmek ve yemeklerinden kısararak bu cezalı hücrede yaşamın devamını sağladılar.

Bir çavuşumuz vardı. Artvin’liydi. En küçük küfürü, “jet gibi adamın anasının a..na girer, helikopter gibi çıkarım”dı. Bu küfürleri yaparken de büyük haz duyuyordu. Ağız kulaklarına varıyordu. Ardından:

“Haydi! Herkes 5 sigara birden yakacak. Kimin ağzında beş sigara görmezsem vay haline!” Yakılan sigaralarla hücrelerden tren bacalarıymış gibi duman yükseliyordu.

1981 yılının Ramazan bayramında hepimizi hücrelerden aşağı indirerek biribirimizle bayramlaşmamızı sağlamışlardı. Yüzbaşı Esat:

“İşte biz Türküz. Biz böyleyiz. İyi niyetliyiz. Anasını s..tiklerim. Namussuz, orospu çocukları. Daha ne istiyorsunuz. Sizi bayramlaştırıyoruz...”

O günkü sahne, iyi niyetin ardındaki küfür ve hakaretler, arkadaşların bayramlaşmaları, o burukluk, göz yaşları, hâlâ gözlerimin önündedir. Her dayak ve istemlerde, gardiyan küfreder, tutukludan emir tekrarını beklerdi.

Özellikle “ana, bacı, karı” küfürleri sinkafalı yapılır ve tutuklunun:

“S..ersin komutanım”, demesi beklenirdi. Bütün bu uygulamalar her ne kadar onur kırıcıydıysa da yine de günlük yaşamın birer basit olayı sayılıyordu.

Koğuşlar havalandırmaya çıkarılıyor, “yat-kalk, yerde sürün!” talimatları veriliyordu. Ardından “olmadı çene üzeri sürün” deniliyor, çene üzeri sürünme, küfür, derken başka bir uygulama başlıyordu.

“Lan sen niye iyi yapmadın? Dalga geçiyorsun. Gel bakalım, bu boklu kanala kafanı koy.” Kafasını koyan koyar, koymayan diğer gardiyanların yardımıyla dövülerek zorla başaşağı bok kanalına batırılır çıkarılırdı.

Bu sırada bok yedirmeler de oluyordu.

Eğitim, talim terbiye adı altında gün boyu devam ediyordu.

Tutuklu koğuşa girdiği zaman bitkin bir vaziyettedir. Morali sifıra inmiştir. Uzanmak, oturmak, el-yüz yıkamak yok... Herkes ayakta, koğuş sorumlusu kapıda gardiyandan aldığı talimat üzerine kitap okur. Bütün koğuş tekrarlar. Genelde Purudon Türkleri okutuluyordu. Bu okuma işi yemek gelinceye kadar devam ederdi. Yemek geldiği zaman gardiyan çok kızmışsa ya karavanın içine tükürür, balgam atar, ya da işer öyle verirdi. Zaman zaman da "haydi bugün zehirlenmeyin" der, yemeği tuvalete döktürürdü. Bu durum genelde, mevcut yemekler içinde en iyi yemekler çıktığında yapılırdı. Döktükten sonra "afiyet olsun" der, hep bir ağızdan:

"Sağol!" çekilirdi. Gardiyan:

"Haydi derse devam!" deyince de tekrar kitap okunmaya başlanırdı.

Tutuklular sabah 05'te kaldırılırdı. 15 dakika el yüz yıkama... 5'i 15 gece marş söylenmeye başlanırdı. Marşlar ayakta söylenir, iki buçuk saat sürerdi. 7.45'de kahvaltı gelir. 8'e kadar her şey bitmiş olacak. Kahvaltı, bulaşık yıkama, herşeyin 15 dakikada bitmesi gerekirdi. 8'de yine marş söylenmeye başlanır. Bir ara yetişmeme durumu oldu mu tüm koğuş dayaktan geçirilirdi. Bu sıralar sayım düzenine geçilirdi. Subay kapıya geldiği zaman koğuş sorumlusu tekmil verirdi. "Falan koğuş şu kadar mevcutta emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım", derdi.

Subayla gelen gardiyanlar sayım yaparken vargüçleriyle mahkumların göğsüne vurarak sayıp geçerlerdi. Vuruşlarda birkaç kişi yere düşerdi. Yere düşenler yerdeyken de biraz da tekmelerden nasiplerini alıyorlardı. Sayım biter bitmez ya marşa devam edilir ya da havalandırmaya çıkılır, eğitim yapılırdı. Orada eğitime devam edilirdi. İsmi "eğitim"di, ama aslında tam bir işkenceydi.

"Toplan!" denildiğinde boy sırasına göre üçer kol sıraya girilirdi. Gardiyanın komutuyla marşla yürüyüş başlardı. Yürüyüş esnasında gardiyan tasarladığı programı uygulamaya koyardı. Bunlar, gelen talimatlarla beraber gardiyanın kendi keyfine göre - bir rüya görmüş, ya da gece bir şeyler düşünmüş olabilirdi, kendi hali ruhiyesine göre bir şeyler uygulardı. Ayrıca Yüzbaşı Esat tarafından tesbit edilen isimler, ayrı bir uygulamaya tabi tutulurdu.

Örneğin, yürüyüş yaparken gardiyan "Olmuyor!.. Daha düzgün!" derdi. Oysa zannetmem ki dünyanın hiçbir ordusunda bu kadar düzenli bir yürüyüş olsun! Buna rağmen tur tamamlanmadan gardiyan kızar, küfreder, "istikamet karşınız! marş! marş! Yat! Kalk! Yat! Kalk!..", "İstikamet geriniz! sağınız, solunuz! Yat! Kalk!" 20-30 dakika sürerdi bu. Herkes terliyen "yat-sürün!" denirdi. Sürünme esnasında gardiyan sürekli olarak botunun ucuyla tutuklunun kafasına vurarak keyif yapardı. Sürünmeye devamla gardiyan kızar, bu kez:

"Çene üzeri sürün!" derdi. İşte ölüm burada başlıyordu. Düşünün, iki saatten beri yürüyüş, yat kalk, sürünmeden sonra çene üstü sürüneceksin. Çene üzeri sürünme esnasında kimlere haysiyet kırıcı bir uygulama yapacaksa:

"Olmadı, olmadı ulan! Gelin falan falanlar!" derlerdi.

Çağırılanlar ortaya çıkarlardı.

"Domalın!" denirdi. Domalan kışından darbeler yedi. Domalmayan başka gardiyanların yardımıyla başı bok kanalına batırılır, boklandıktan sonra, pantolonu, donu çıkarılır, domalttırılarak makatına cop sokulurdu. Makatına cop giren tutuklunun çığılığı yeri göğü sarsardı. Ve daha sonra makattan çıkarılan o cop diğer tutuklulara yalatılırdı.

Kış aylarında, havalandırmada 30-40 santim kar olduğu zamanlar, tutuklular don katıyla karın üzerinde süründürülerek, karın bastırılması sağlanırdı. Daha sonra sırt üstü sürünme yaptırılırdı. Tabii ki bu sürünme esnasında kaymalar oluyordu. Gardiyan, "niye iyi sürünmüyorsun" diye o soğuk vücuda jop darbele-riyle vururdu. Tekrar "olmadı" diyerek, tutukluların ellerine sopa verip karın parçalanması sağlanırdı. Tutukluların parçalan-kanları çıplak göğüsleriyle küme yapmaları istenirdi.

Koğuşlara herkesin ellerine jopla vurarak alırlardı. Koğuşa girer girmez hemen marş düzeni alınıp, marş söylenmeye başlanırdı.

Karavananın gelmesiyle tabaklar koğuş ortasına dizilir, ekmek dağıtılırdı. Karavana kapıda beklerdi. Bu sırada yemek duasına başlanırdı.

"Allahıma hamdolsun! Ordu millet varolsun!" denirdi.

Gardiyan "Afiyet olsun!" demeden yemeğe başlanmazdı. Koğuş sorumlusu yemek dağıtmak için karavanaya el atar atmaz gardiyan bir şeylere bozulmuş gibi bahaneler uydurur, -aslında Yüzbaşı Esat'ın emridir- ya içine tükürür, ya işerdi. Bundan sonra yemek dağıtılırdı. Yemek yenmez, gizlice tuvalete dökülür, kuru ekmeğe talim edilirdi. Bazen de gardiyan başında bekleyerek zorla, o sidikli, balgamlı yemeği yedirirdi. Yemekten sonra onbeş dakikada tabaklar yıkanır, özel ihtiyaçlar giderilirdi. Bir buçuğa kadar da marş söylenirdi. Bir buçukta havalandırma faslı başlardı. Bu kez tutuklular, gardiyanın verdiği ceza şekline göre birbirine vurdurtulur veya başka bir uygulamaya geçilirdi.

Biri dövülür. Dayaktan sırt üstü baygın vaziyette yerdedir. Bir başka tutuklu arkasına emredilir. "Yerde yatanın ağzına işe!" denirdi. Bu emri yerine getirmeyen tutuklu çok ağır cezalara çarptırılırdı. Ki genelde tutukluların birbirine karşı tutumu olumluydu. Bu tür emirler geri teper, tutuklu her türlü işkenceyi göze alarak emri uygulamazdı. Eğer yüzbaşının özel belirttiği bir kimse varsa ve emre uymuyorsa, çoğu zaman ya makatına jop sokulur ya da bok yedirilirdi. Bu ara "çıplak çarmıha" germeler, uzuvlara ip takmalar veya bok kanalında oturtmalar gibi işkence metodları uygulanırdı. Veya gardiyanın öfkesi artmışsa bir buyruk verirdi. "Koğuşa girerken herkesin yüzünü boklu göreceğim. Yüzünde pislik olmadan giren olursa anasını si..rim", derdi. Koğuşa girer kapıyı açar, (kapının üstünde "ne mutlu Türküm diyene" yazılıydı), tutukluların gelişini beklerdi. Bu ara bakarsın bok kanalının üzerinde kavga başlamış. Verilen zaman çok azdı. Bir veya iki dakikayı geçmezdi. Herkes yüzüne bok sürerdi. Kapıya gelmiş, bakarsın birinin yüzünde bok azdır. Yanındaki arkadaşının yüzündekini alır, "ver benim bokumu" diyerek aldığı boku yüzüne sıvamaya başlardı. Böyle zamanlarda makatına jop sokulmaktan kurtulmak için tutuklunun gözü başka şeyi görmezdi. Herkeste en büyük korku, makata jop sokmaydı. Bu yüzden tutuklu bundan kurtulmak için diğer uygulamalara boyun eğiyordu. O andaki panik ve korkunun yaratmış olduğu psikolojik durumla, o şahıs sersem gibidir. Koğuşa girilir, on dakika mola verilirdi. Bu mola tuvalet vb. ihtiyaçlar içindi.

Koşuş sorumlusu:

"Komutanım bir sigara içebilir miyiz?" diye sorardı. Çünkü sigara içmek de izne tabiydi. Sigara yakmak için kibritler gardiyanda kalırdı. Çakmak, kibrit vb. bulundurmamak yasaktı. Komutandan sigara izni alınırken, kaç dakikada sigara içilip söndürüleceğini komutan belirlerdi. Sigara içilir içilmez tekrar marş düzenine girilir, akşam yemeğine kadar marş söylenirdi. Bununla beraber herkes yerinde sayarak yürümek zorundadır. Bu sıra gardiyan mazgaldan bakar. Canı sıkılmıştır. Bir şeyler yapması gerekmektedir!

"Kes ulan! Olmadı!" der, "sıraya geçip ikişer olun!" diye eklerdi.

"İkişerli sıraya geçilir. "Öndekiler çöksün, arkadakiler ata biner gibi öndekilerin omuzuna binsin!" denilir, kalk komutuyla kalkılırdı. "Yerinde say, marş!" komutundan sonra alttakinin vay haline! Omuzundaki adamla yerinde sayan kişi, hafif bir sendelerse başına neler geleceğini kendisi bilirdi. Sabah beşten beri bu gaddarca uygulamalardan geçen biri istirahat etmeden, yemeden, içmeden sırtına bindirilmiş birini dakikalarca omuzunda nasıl taşıyın? Kendi başına bile ayakta zor duranlar, bu emri yerine getirmek zorundaydı. Her tarafları ter içinde zangır zangır titreyen bu insanlar, kısa bir süre sonra dökülüp yerlere düşerlerdi. Gözetlemeden bakan gardiyan:

"Şimdi sizin ananızı si..ceğim..." derdi.

Kapıya gelir. Yanında diğer koşuş gardiyanları da vardır. Kapı önünde kalas, tekme, yumruklarla rasgele döverlerdi. Akşam karavanası gelir. Yine dua yapılır. Yemek sessiz ve olaysız dağıtıldığı zaman mutlaka ya başka ceza vardır, ya da yemeğe fare veya hamam böceği katılmıştır. Bunlar da bulunmadığı zamanlarda yemekten sonra başka cezalar verilirdi. Bu ara kitap okuma ve tekrarlama, yatma saatine kadar uzatılırdı. Yatma saati gelmiştir, gardiyan içeriye yan yan bakar, bir bahane bularak;

"Falan iş niye böyle olmuş?" der, küfreder; "ranza altı kaybol!" komutunu verir. Kaybol komutuyla herkes yerlere uzanırdı. Bu uzanma, beton zemin ve ranzanın altındaki 30 santimlik boşluğa sıkıştırılmak demektir. Gardiyan "ben gelinceye

kadar böyle duracaksınız!" der, dışarı çıkardı.

"Kaybol" komutu akşam 8.30'da verilmiştir, sabah saat 05'e kadar öyle durulurdu. Sabah 05'te kapı açılır, herkes soğuktan beton üzerinde uyuşmuştur. Bu vahşetin yaratmış olduğu perişanlık içinde herkesin benzi uçmuş, kül gibidir. Bunu farkedene gardiyan, vahşetin boyutundan korkmuştur.

"Oturun, marş yok, kahvaltıya kadar serbestsiniz. Gevezelik yok!.." der ve karavana getirmeye giderdi. Karavana gelir; sabah kahvaltısı, sıcak suda haşlanmış, hamur gibi şehriye çorbası...

Eski nöbetçi gardiyan gitmiş, yerine yeni koğuş gardiyanı gelmiştir. Onun kendisinden önceki gardiyanın neler yaptığından haberi olmaz. Hiçbirşey olmamış gibi bu sefer kendisi, o günkü talimat gereği neler yapılacaksa uygulamaya geçerdi. Artık dün olan olmuştur, bugün başka başka uygulamalar tutukluları beklemektedir. Herkes o gün nasıl uygulamalarla, daha doğrusu ne tür işkencelerle karşılaşacağını, heyecan içinde kafasından geçirirdi. Bu bekleyiş esnasında bile arkadaşlar esprileriyle gülme ortamı yaratabiliyorlardı. İşkenceler, en vahşiyane bir şekilde sürdürdüğü zamanlarda bile tutuklular gülmenecek ortamı yaratabiliyorlardı. Hiçbir şey yokmuş gibi herkes birbirine hoş görünmek, arkadaşına moral vermek için uğraşırdı. Dayaktan ağzı burnu kanlar içinde olan bir arkadaş, ayakta duramaz vaziyetteyken bile, "bir şeyim yok, iyiyim", diyerek gülmeye başlardı. Amaç arkadaşların üzüntüsünü hafifletmekti.

Bu yaşantı içinde idare, zayıf karakterli kimseleri seçer, ajan ve ispiyoncu olarak koğuşlara yerleştirirdi. İspiyoncular koğuşlardaki konuşmaları, yaşam biçimini ve ilişkileri idareye bildirirdi. Ayrıca, boş bulunup dışarıdaki eylemlerden de konuşan kimseleri hemen idareye bildirirlerdi. Ve o anlatım üzerine yeniden iddiana hazırlanır, muhatap kişi sorguya çekilirdi. Genelde ispiyoncular çabuk deşifre olurlardı. Bu yüzden hiç kimse bunlarla konuşmazdı. Herkes tedbirli ve mesafeliydi. Bu ispiyoncular, idareye işgüzar görünmek için haber toplama veya bir şeyler uydurma zorunluluğu duyarlardı. Kimse onlarla muhatap olmadığından, onlar da yataklara uzanır, yatar gibi yaparlardı. Aslında uyanıktılar. Konuşulanları dinler, kafalarındaki teybe alır, sonra

idareye iletirlerdi. Idareye gidiş gelişleri gelişigüzel olmazdı. Haftada bir "avukat gelmiş" veya "resmi bir evrak imzalayacak-sın" gibi bahanelerle onları çağırırlardı.

Tabi ki onların da kendi aralarında birbirlerini izleme durum-ları oluyordu. Bu durum, hem gardiyanlar arasında, hem de ispi-yoncular arasında geçerliydi.

Yeni gün başlamıştır. Gardiyan kahvaltıdan sonra marş başlatır. Havalandırma saati geçer, dışarı çıkarmaz, mütemadi-yen gözetleme deliğinden bakar. Bahane uydurur. Küfre başlar.

"Hey sen, (sen niye cansız söylüyorsun? Dalga mı geçiyor-sun ulaş eşekoğlu eşek!" Kızgın görünür.

"Çıkın ranzaya!"

Bütün tutuklular ranzanın üst katına çıkar.

"Atla!" denir. Atlanır.

"Çık! Atla!" böylelikle, "Ranza çık, ranza in!" yaptırılır. Ar-dından bir grup gardiyan içeri girer.

"Herkes' sigara çıkarsın!" Sigaralar eldedir. "Soyu-nun!"komutu verilir. Herkes sessizdir. Çıt yok. Gardiyanlar saldı-rır; döverek pantolon ve donlar çıkartılır.

"Domalın ulan!"

Zorla domaltırlar. Domaltıldıktan sonra yakılmış sigaralardan herkesin makatına birer tane yerleştirilir. Ve bütün koğuşa, koğuş içerisinde domaltılmış vaziyette tur attırılırdı. Kışlardan da dumanlar çıkarak turlar attırılırken, gardiyanlar ellerinde kalaslar, seyreder dururlardı. Sigara bitince "giyinin" denirdi. Zaman dolmamışsa marşlara devam edilirdi. Eğer karavana zamanı gelmişse:

"Karavana al!" denirdi. Sorumlu, kapıdan karavana almaya gelir. Karavananın içi boş, yemek yok. ardından iki çuval marul koğuş ortasına dökülürdü. Marullar yıkanmamış. Hepsi çamurlu. Gardiyan:

"Bu marulları yiyeceksiniz! Marullar yıkanmayacak. Bir parça kabuk, yaprak çöpte görmeyeceğim. Yarım saatte bitireceksiniz. Gelip göreceğim", derdi.

20 kişilik koğuşta iki çuval dolusu marulu nasıl bitireceksin? Sorumlu: "Başüstüne!", derdi. Gardiyan bidondaki bütün suları

tuvalete boşalttırır, sonra yemek yemeye giderdi. Koğuştakiler birbirlerine bakarlardı. Gözler sorumlu arkadaştır. Sorumlular, arkadaşları harekettten kurtarmak için, gardiyanın huylandığı olaylara göğüs gererek, çoğu zaman hedef oluyordular. Dayaktan öyle bir hal alıyorlardı ki, zaman zaman bazı arkadaşlar:

"Nöbetleşe sorumluluk yapalım. Bu arkadaşlar sürekli bizim yüzümüzden dayak yiyorlar. Sırayla yaparsak, biz de ortak oluruz. Dolayısıyla yük biraz olsun hafifler", derlerdi. bu yüzden sorumluyu kurtarmak için veya başka tür ağır hareketlere muruz kalmamak için marulları bitirelim derdik. Çarçabuk yemeye başladık. Yıkanmadan yenilen marullar bitmiştir. Gardiyan gelir, hiçbirşey olmamış gibi davranır. Maruldan tutukluların karınları şişmiş. Kimsenin nefes alacak hali yok... Bu yetmiyormuş gibi, bakalım gardiyan başımıza başka ne çıkaracak diye korkulu bir bekleyiş başlardı.

Gardiyan bakışlar arasında:

"Haydi sigara için.." derdi. Herkes sigarasını ağzına almış sorumlunun yakmasını beklerken, gardiyan gülerdi. Olmadı ulan olmadı! Herkes beşer cigara ağzına koysun bakayım! "

Herkes beş sigara alırdı. "Yak" komutuyla duman tütmeğe başlardı. Gardiyan kapıyı kapatır ve mazgaldan bakar:

Ulan sorumlu. Pencereleri kapat!

Pencereler kapatılır. İçerde kumandan göz gözü görmez hale gelir. Öksürmeler başlar. Gardiyan mazgal deliğinden kızmasını sürdürür.

"Kimler öksürdü? Ses yok!

Bu tür sorularda arkadaşlar, o veya şu yaptı diye bir şey söylemezlerdi. Sessizlik daha da sinirlenmelerine neden oluyordu. Gardiyan, kafasına taktığı adamları kapı mazgalının önüne çağırır.

"Niye öksürdünüz?" diye azarlardı. Gardiyanın elinde koca bir kalas, cigaralarını yutacaksınız. Ses yok. Duraksama başlar. Dayak, tekme yumruk, haykırmalar yükselir. "Yut ulan!" Küfürler arasında sigaralar yutulur.

Kısa bir aradan sonra sigara yutanlar kusmaya başlar. Ortalık berbat olmuş. Bu sefer başka kişiler:

"Haydi, yalayarak kurutun buraları!" Tutuklular kusulan yere bakar, onların da kusması gelirdi. Ses yok.

"Yalayın ulan! Yalayın!" Gardiyan bağıırır. Yalamazlar. Ses de çıkarmazlar. Gardiyan bozularak gider. Diğer gardiyanları getirir. Bütün koğuş işkenceden geçer. Herkes yerde, vucutlarının her tarafı mosmor olmuş, bitkin bir haldeler. "Kalk" komutu verilir. Herkes dipdiri... Gardiyanlar dışarı çıkarlar; koğuş gardiyanı, kapıda sigara içmeye başlar, emirler yerine gelmemiş diye durum yüzbaşı Esat'a anlatılırdı. Esat tepkileri dikkate alan biriydi. Herhalde "istirahat ettir" derdi ki, gardiyan gelir gelmez, koğuş sorumlusunu çağırır:

"Sessiz oturun", derdi. Bu sessizlik içinde herkes, fırsat bulup, birbirini sormaya başlardı.

Akşam olmuştur. Yemekten sonra, hergünkü alışılmış zamandan daha önce "yat" komutu verilir. Kitap okuma yoktur.

Gündüz yapılan uygulamalardan herkes yorulmuştur. En çok özlemi duyulan bir an önce yatağa girmektir. Keyifle herkes yatağa girer. Mışıl mışıl uykuda olduğu bir saatte, gece yarısı 02 sıralarında yüzbaşı Esat, yanında nöbetçi subayı, bir sürü gardiyan ve "Co" ismindeki kurt köpeğiyle birlikte, koğuşu basardı. "Co" koğuşa girer girmez, ranzada yatan tutuklulara saldırırdı. Ardından gardiyanlar, "haydar" ismini verdikleri, özel yapılmış sopalarla dayak atmaya başlar, feryatlar birbirine karışırdı. Koğuştaki yataklar, özel eşyalar, herşey darmadağınık. Dayaktan koğuşun hepsi nasibini almış olurdu. Yüzbaşı Esat, küfür ve tehditle, yerde uzanmış mahkumlara bakardı:

"Konuşun ulan, burada her şey benden sorulur. Her şey benim. Gelin benim yanıma. Yanımda olduğunuzu söyleyin. Sizleri tahliye edeyim. Mahkeme, savcı hepsi bana bakıyor. Kimi tahliye edin dersem hemen yaparlar! Ben tam yetkiyle yukardan atandım."

Hemen orada iki kişiyi soyundurarak bağlatır, "Co" köpeğini onların üzerine salardı. Köpek öyle eğitilmişti ki, söyleneni hemen yerine getirirdi. Co evvela kalçalara birer diş atardı. Daha sonra kasıklara saldırır, ısırılmaya başlardı. Tutuklular moral olarak çökmüştür. Yüzbaşı Esat tatmin olmuş, çıkar giderdi.

Bu sıra saat 03-04 olmuştur. Bütün tutsaklar yorgun, bitkin, kalkamaz durumda, herkes en çok hakarete maruz kalan arkadaşla moral vermeye çalışırdı. Ortalık darmadağıniktir. Henüz düzeltilmeden:

"Koşuş kalk!" komutu verilir. "Çabuk koşuşu düzeltin!" komutuyla günlük yaşam başlardı.

Bakarsın avukatın gelmiş. Gardiyan avukata çağırır. Tutuklu dışarı çıkarılır. Önce birkaç jop darbesi yer. Sonra gardiyan nasihatı, tehditleri başlardı. Küfürlerle:

"Bak lan, avukata bir şey söylemek yok! Herhangi bir işaret görürsem öldüğünü bil, ona göre. Avukatına da bir daha gelmemesini söyleyeceksin. 'Bilmem neyini ne yaptığının avukatı. Siktir ulan! Sen avukatım olamazsın! Seni avukatlığımdan atıyorum, seni istemiyorum, bir daha gelme', diyeceksin!"

Tutuklu avukata giderken, koşuş kapısından ziyarete kadar askervarı "sol-sağı" komutuyla giderdi. Koridorda ne kadar gardiyan varsa, hissesine düşen uygulamayı yapıyordu.

Koridorda yürümek ayrı bir alemdi. Gittiği yere varıncaya kadar tutuklu bitkin düşerdi. İnsana E-5 karayolundan daha uzun geliyordu bu yol. Bu yüzden bazı tutuklular koridora "E-5 karayolu" adını vermişlerdi. Bloktan çıkışta ilk sütunun üzerinde: "Ey Türk, üstten gök çökmedikçe, alttan yer delinmedikçe, senin ilini, töreni kim bozabilir!" diye yazılmıştı.

Avukat yerine gelindiğinde gardiyan:

"Görüş 20 dakikadır", derdi. Talimat öyle yazılıydı. Oysa daha iki dakika dolmadan gardiyan tutuklunun ayaklarına potinleriyle vururdu. Yani "kes, yeter" demekti bu. Tutuklu başına gelecekleri bildiğinden hemen konuşmayı keserdi. Avukatlar da bu durumu bildiklerinden, erken ayrılmalardan onlar da memnun kalırlardı. Çünkü onlara da hakaret ediyorlardı. Avukat ziyaretinden dönen kişi öyle hızlı gelmek isterdi ki... o andaki hisleri anlatmak çok zor. Tam koridor ağzına geldi mi, "yat" komutuyla yatırılır, "sürün!" denilirdi. Tutuklu derin bir nefes alır ve sürünmeye başlardı. Karşısındaki sütunda, "Türk, Öğün-Çalış-Güven" yazılıydı.

Gardiyan, arkadan tekme ve sopalarla vura vura gelirdi. Yolda giderken diğer gardiyanların alay etmeleri, küfürler, işin başka yanıydı. Bir de o esnada oradan "Co" köpeği geçerse, gardiyan: "Dikkat!" çeker, sürünen hemen kalkıp hazırola geçer, "sağa veya sola bak!" komutuyla Co'nun geçmesi beklenirdi. Co geçer geçmez tekrar "yat sürün" başlar, yola devam edilir, ter pislik içinde koğuş kapısına gelinirdi.

"Dur!"

"Aç elini!"

Gardiyanına göre vurmalar değişirdi. Jop eline vurulduktan sonra tutuklu, "bir" der içeri girerdi. Bütün arkadaşlar başına üşüşürdü: "Ne oldu? Kim geldi?" Gelen sanki bir şey olmamış gibi gülererek anlatırdı.

Hele banyo saati geldi mi, kimsenin haberi olmadan kapı açılır:

"Haydi banyoya! Çabuk, beş dakikada boşaltın burayı! Kimse kalmamasın!" derlerdi. Herkes don katıyla koğuştan dışarı fırlar, yürüyüş koluyla marş söyleyerek banyoya gidilirdi. Banyoya girer girmez, "20 dakikada yıkanıp çıkacaksınız", denirdi. Biraz sıcak su gelir, herkes sabunluken sular kesilirdi. Soğuk su akmaya başlardı. Mecburen soğuk suyla yıkanmaya başlardık. Bazen de içeri girer girmez, gardiyan hortumu alır, ayakta sıraya geçirir, "tek sıra halinde bana dönün", derdi. Elindeki hortumla, sıcak suyla ıslatmaya devam ederdi. Eğlence kabilinden, diğer gardiyanların itişip kakışmalarıyla 20 dakika doldurulur, ıslak ıslak koridora çıkılırdı.

"Yere yat" komutu verilirdi. Herkes yatınca "sürün" emri verilir, koğuşa kadar yerde sürünerek gelinirdi. Gardiyanlar "haydar"larla, tekmelerle kafa ve kışlara vurmaya başlardı. Islak vücutlar koğuşa varmadan dayak izleriyle mosmor olmuştur. Yerden sürünme banyosu, koğuş kapısında ellere dörder "haydar" vurmakla son bulurdu.

Koridordaki bütün kiri üstüne almış olarak gelenler koğuşta sırayla soğuk suyla temizlenmeye başlardı. Oturduktan sonra binbir küfürle esprilerle gülüşmeler olurdu. Bu durum her banyo olduğunda tekrarlanırdı. Zaten "banyo var", denildiği zaman banyonun nasıl geçeceği bilindiğinden, kimse banyoya gitmek

istememezdi. Bu yüzden idare banyo saatinde koğuŖta kalmayı yasaklamıŖ, banyoya gitme zorunluluğu getirmiŖti. Dayağı göze alan soyunmadan gider, yıkanmadan dönerdi. Bu yüzden 14 ay yıkanmadım. Çünkü banyo baŖka bir iŖkence tryd.

Öyle bir ark kurulmuŖtu ki, her türlü gereksinimi karŖımlarken, onu tutuklunun burnundan getiriyorlardı. Yararlandırmamak için her türlü pisliği yapıyorlardı.

Bir bakardık kapı aılırmıŖ, gardiyan:

"Kantin listesi hazırlayın!" diye seslenir, liste hazırlanır, verilir. Gardiyan listeyi kantine, kantinci de yzbaŖıya götürürdü. YzbaŖı listeye bakar, listede yazılı olanları izerdi. Bizim hazırladığımız listenin tam askine, ordu pazarında boyunlarında kalmıŖ eŖyaları kendi kafasına göre yazardı. Her liste hazırlanıŖında helva, reçel, pekmez, meyvaya yazılırdı. YzbaŖı Esat yazdığımız listeye karŖı 5 kilo karabiber, (500-600 poŖet) 3 kilo kimyon, 50 paket tuz, 30 kilo sabun, bol miktarda deterjan, 20 kilo fıntık gibi bizlere lazım olmayan Ŗeyleri veya fıstık gibi lüks olan çerezler gönderirdi. Hesap 200 bin tutmuŖtur. Paramız yok.

"Biz bunları istemedik", derdik. Kantinci:

"Hayır, listede var. Siz yazdınız", der ve gidip YzbaŖıyı ağırır. YzbaŖı gelir:

"Ne kadar paranız varsa verin, geri kalanını da paranız geldikçe ondan keseriz!" derdi.

İŖin içinde dayak olduğundan boyun eğilir. Teklif gönüllü, gönülsüz kabul edilir. Oysa kođuŖun 70 bin lirası var. Ona göre liste yapılmıŖ. Ama gel gör ki YzbaŖı Esat böyle uygun grmŖ. O hafta kantini bize zehir ederdi. Bazı kođuŖlarda daha deđiŖik aksilikler yapardı. Örneğin:

Bir kođuŖa sadece 10-12 kasa elma, diğer kođuŖa sadece portakal yazdırır. Kantin malları dağıtılır dağıtılmaz, ertesini sabah kođuŖ aramaları baŖlardı. Tutuklu dayakla dıŖarı çıkarılır, gardiyanlar kođuŖa dalar, bütün kantin mallarını arama bahanesiyle kođuŖun ortasına dökerler ve ayaklar altında ezerlerdi. Sonra bütün yataklar dağıtılır, elbise gömlek ne varsa, yırtılıp atılırdı. ekip giderlerdi.

Tutuklular kođuŖa alınır. Ortalık harabeye dnmŖtr. İlk baŖta herkes yatağını ve elbiselerini seçmeye alıŖır. Bütün

kantin malzemeleri dökülmüş, ezilmiş bir vaziyettedir. Elbiseler, deterjanlar, macunlar, portakallar, elmalar ezilmiş, birbirine karıştırılmış, çamur gibi sıvanmış, berbat bir durumdadır. Ayıklanmaya çalışılırdı. Bir şey kurtarılamadığı için manzaraya acıklı acıklı bakılarak her şey atılırdı. İhtiyaç mallarının geldiği kantin döneminde sürekli böyle aramalar yapılırdı. Herşey tahrip edilirdi.

Koşu bitkin, yorulmuş; düzeltme, tamir derken herkesin hoşafı çıkmıştır. Yemek gelir. Yemekten sonra gardiyan, "bu saatten sonra su yok, tuvalet yok", der. Saat 8'de herkes yataktadır, çıt yok, ölüm sessizliği hüküm sürer. Gecenin ilerleyen dakikalarında, gözetleme deliği arada bir açılır. Gardiyan bakar, gider. Saatler ilerlemiştir, tuvalet ihtiyacı olanlar olur. Kimse gidemez. Yatakta kıvrınmalar başlar. Çare yok. Mırıldanmalar olur. Sorumlu:

"Yok! Olmaz arkadaş. Yarın sizin yüzünüzden ölüme gidemem. Size bir tek şey yapabilirim. Süt kutularını ve naylon poşetleri gizliden vereyim. Gizlice yatağın içinde yapın. Battaniyenin altında saklayın. Sabahleyin kalktığınızda dökersiniz", der.

Başka çare yok. Herkes sıkıntı içinde. Naylon poşetlere ve süt kutularına battaniye altında ihtiyaç giderilir. Sidik kokusu, burunları sızlatarak yayılmaya başlar. Bir taraftan yorgan altında def-i eylem, diğer taraftan gülüşmeler olur. Sabaha kadar herkes, kendi pisliğiyle doldurduğu poşet ve süt kutularıyla koyun koyuna yatmak zorunda bırakılırdı.

Cezaevine yeni gelen birini Yüzbaşı Esat:

"Hoşgeldin!" diyerek karşılardı. Kim olduğunu öğrendikten sonra, çavuşu çağırır:

"Bu arkadaşını alın, evvela güzel bir banyo yaptırın. Daha sonra koşu götürün. Benim misafirimdir", derdi. Bu, aslında, aynı zamanda "bastırın" anlamına geliyordu. Banyo dediği 36. koşu hücreleriydi. Bu hücreler de 35'in hücreleri gibi dört kattan oluşuyordu. Her katın önü demir parmaklıklarla kapalıydı ve onar hücre vardı. 36. hücrelerin 1. katı genellikle yeni gelenlere ayrılmıştı. Her hücre 1 kişilikti. 1, 2, 3 ve 4. hücrelere 15-30 kişi doldurulurdu. Bunlar sürekli dayak, hakaret, yatırmama gibi uygulamalara tabiydi. 8. 9. 10. hücrelere bok doldurulmuştu. Tutukluları bok göletinde yüzdürmek, bok yedirmek, birkaç gün

boklu hücrede bekletmek için hazırlanmıştı. Öyle bir terör estiriliyordu ki, 36'nın hücrelerine gelenler kendilerini cehennemın ortasına düşmüş hissederdiler. Ve hemen gardiyanlar, tutukluyla konuşarak uygulamaya geçerlerdi.

Bazen de gardiyanlar grup halinde hücreleri basar, hayvani sesler çıkarır, küfürle, naralarla, dayak arbedesi yaparlardı. Tutukluları çıkarıp "sürün" emri verirdiler. Ta 9. hücreye kadar. Tutuklu hücrenin önünde bok göleti ile karşılaşır. Titrirdi. Kış ortası, soğuk sıfırın altında, kalorifer yok. Pis beton zemin üzerinde üşür, her tarafı ıslak. Gardiyan kalaslarla dizlerine vurur:

"Haydi içeri!".

Tutuklu durur, ses çıkarmaz.

"Yürü ulan, hayvanoğlu hayvan! Sana söylüyorum." Yine ses yok. Dayak başlar. Tutuklu kendini bok göletinde bulur.

"Yüz ulan!" diye bağırır gardiyan. Yüzer.

"Kanat çırp" Kanat çıpar.

"Bırak! Şimdi otur! Bağdaş kur bakayım!"

"Kalk bakayım!" Tutuklu kurtulduğunu zanneder. Kalkar. Pislik her yanından damla damla akmaktadır.

"Dayak düzeni al!"

Hem soğuktan, hem de yaptırımlardan bitkin düşmüş olan tutuklu tir tir titrer, elini uzatamaz. Gardiyan:

"Üzerindeki boku yala!" der. Tutuklu yalamaz. Diğer gardiyanlar gelir. Tutuklu kendini yerde bulur. Ayaklar altında tekme, tokat, sopa, jop. Haykırmalar. Tutuklu dayanamaz, verilen boku yeme eylemini yerine getirir. Cenaze gibi alınır ve hücreye atılır. Hücredekiler korkudan ilgilenemez. Zaten hücredekiler de bu pisliğe bulaşırlardı. Sonra sıra başkasına gelmiştir, bütün tutukluların bakışları arasında bu uygulamalar sürer.

8, 9, 10. hücreler boklu olduğundan, daha ağır cezalıları veya itirafa yöneltmek istediklerini, iki üç gün bu hücrelerde bekletirdiler. Bu zaman zarfında kimse bir şey yemezdi. Tek ilacı sigaraydı. O da yoktu. İki üç günde cezası bitip oradan çıkanların rengi benzi mosmor oluyordu. O koku, pislik ve soğuk yaşamın yarısını götürüyordu.

Yeni gelene, "hoşgeldin" ve banyo faslından sonra ikinci uygulamaya geçilirdi. Sabah, öğle, akşam parmaklıklar arasından

el ve ayaklar uzattırılarak, kalas-jop ve demir çubuklarla dövülürdü.

Sabahtan öğle yemeğine kadar, öğleden akşama kadar ayakta marş söylenirdi. Çoğu zaman sabah beşten akşam yediye kadar sürerdi marş işi. Artık ayaklar şişer, ayakta durulamaz hale gelirdi. Bir de arkadaşı arkadaşa bindirerek, marş söyletme vardı. Sigara verilmiyordu. Sürekli silah olarak kullanılıyordu. Her katın merdiven altında karanlık hücreler vardı. Gözleri bağlayıp oraya, fareler arasına atarlardı. Eller bağlı, tırnak uçlarına değneklerle vururlardı.

Hiç unutmam, 1983 yılı nisan ayındaydı. Mardin Milletvekili Nurettin Yılmaz'ı saat 8 sıralarında hücrelere getirdiler.

3. katın karanlık hücresine atıp vurmaya başladılar. Nurettin hiç ses çıkarmıyordu. Öyle vuruyorlardı ki, darbe sesleri bütün hücreleri kaplıyordu. Bir süre sonra Nurettin Yılmaz dayanamayarak:

"Din, Allah, peygamber yok mu?!" diye bağırmaya başladı. Sesler kesilmeye başlayınca subayların gittiğini anladım. 2. katın 7. hücresinden kendisine seslendim. O kadar dayak yemişti ki, ismimi vermeme rağmen bana cevap veremiyordu, veya beni anlayamıyordu.

Hücrenin kapısındaki sütunda "Bir Türk Dünyaya Bedeldir" sloganı yazılıydı. Ziyaret günleri bizler için apayrı bir eziyetti. İsmi okunanın hücre kapısı açılır, dövülmeye başlanır; ta ki ziyaretçisi olanlar tek sıra halinde duvar dibinde dizilinceye kadar. Orada ra bir bahane bulunarak genel bir dayaktan daha geçirilirdi. Daha sonra yürüyüş kolunda "sol-sağ" diyerek ziyaret yerine gidilirdi. Yolda tekme tokat atmalar, normal bir durumdu. Özellikle ziyaret günlerinde Co köpeği kantinin önünde durduruluyordu. Oradan geçerken "Dikkat!" çekilir, kafalar Co köpeğine çevrilir, merasim şeklinde önünden geçilirdi.

Kantinin yanındaki sütunun üzerinde ise, "Sizler Burada Memlekete Hayırlı Birer Evlat Olarak Yetiyeceksiniz", diye yazılıydı. Bütün gidiş gelişler marşla oluyordu. Ziyaret yerinde marş kesilir, "dur" komutuyla durulurdu. Tam karşımızda "Türkçe Konuş Çok Konuş" yazılıdır. Herkes görüş kabine girer, "geriye dön" komutuyla geriye dönülür. Sirtınız kabine dönüktür.

Ziyaretçinin gelmesi beklenir. Kabinlerin karşısındaki duvarda, hemen bir yazı gözlerinize ilişir. Büyük harflerle:

“Türkler Zaptettikleri Her Ülkeye, Tütmeyen Ocaklara Ateş, Kültür ve Medeniyet Götürdüler.”

İkinci düdük çalınır. Ziyaretçiler gelmeye başlar. Genelde ziyaretçilerin de sıkıntılı olduğu görülür. Onlara da dayak atılıyor, hakaret ediliyordu. Yüzlerinde tokat izi olanlar da bulunuyordu. Yüzyüze gelinir:

“Ne o! Nasılsın?” demeden, on saniye dolmadan “ziyaret bitti” düdüğü çalmıştır. Coplar piyasaya girmiş, herkes kaçmaya başlamıştır. Zaten ziyaretçilerin çoğu birbirini görmeden oradan ayrılırdı.

Ziyaret yerinde 12 kabin vardı. “Ziyarete başla” komutuyla saat tutulurdu. 10-20 saniye arasında değişen bu zamanda kabin boşaltıldığı için, baştaki kabinlerde tutsakla ziyaretçi birbirlerini ararken ziyaret bitmiş olur. Görüşemeyen analar, “Yavrum, yavrum neredesin?” feryatlarıyla oradan ayrılmak zorunda kalırlar.

Ziyaret yeri boşaltılmış, herkes koridor kapısında toplanmış, gardiyanlar “yat!” komutunu verir, ardından “sürün!” denilir. Gidilecek yere kadar sürünmeye başlanır. Bu ara bir kısmına:

“Sırtlara binin! Diğerlerini taşıyın, öyle sürünün!” denir. Ya da sırt üstü süründürülür. Gardiyan sırtına basar “beni taşı!” der. “Haydi hep beraber köpek gibi havlayın!” denilir. Yerleri yalatmalar, küfür hengameleri arasında kapıya gelinir. “Kurtuldum” zannederken:

“Hücreye kadar sürün! Devam!” komutu verilir. Tutuklu, merdivenden sürüne sürüne çıkar, hücreesine gelir, nefes nefese kalmıştır. Bir tekme de orada yiyerek hücreesine sokulur.

Ya ziyaretçilere ne yapıyorlardı dışarda? Onlar da bizler gibi hakaretlere maruz bırakılıyor, adice uygulamalara muhatap oluyorlardı. Ziyarete geldiklerinde, büyük avluda tek sıra halinde dizilirdi. Herkes, başları eğik koyunlar gibi birbirine sokulur. Yere bakma mecburiyeti vardır. Daha sonra “yere yat” komutuyla askerler jop ve sopalarla dövmeye başlarlar. Seslerin biri birine karıştırıldığı öyle bir terör estirilirdi ki, ziyaretçiler ne yapacaklarını şaşırırlar, olduğu gibi yüzüstü yere yatarlardı. Heyecan, küfür

tekme vurmalar, tokatlamalar...

Ziyaretçi erkeğe "karın var mı?", kadınsa "kocan var mı?" diye sorarlar ve hakaret ederlerdi. Eğer karı koca beraber gelmişlerse birlikte hakarete uğrarlardı.

Kışın kar olduğu zamanlar, karın üstünde yüzü koyun yatırılır, bir saat o vaziyette bekletilirlerdi. Ziyaretçi giriş kapısının önünde, "Türk Yıldırır, Kasırgadır, Dünyayı Aydınlatan Güneştir", yazılıydı. Bu durum onlar için daha acıydı. Tutuklular ziyaretçilere yapılan bu aşağılık uygulamaları gördükten sonra, ziyaret günlerinde ziyaretçilerine yalvarırlar:

"Ne olur ziyaretimize gelmeyin, bu hakaretleri görmeyin", derlerdi. Çünkü böyle haysiyet kırıcı davranışlar tutukluları çok etkiliyordu.

Sabah saat 5'te "kalk" komutuyla mahkemesi olanların isimleri okunur, kahvaltı yaptırılmadan dışarı çıkartılırlardı. Blok salonunda arama yapılırdı. Daha sonra "soyun!" denirdi. Soyunan soyunur, daha sonra don indirilir, kış araması yaparlardı. Korkan mücadele ederdi. Dayağı göze alan izin vermezdi. Zaten başından soyunmayı da reddeden o duruma gelmezdi. -Genelde de soyunmaya izin verilmezdi.

Aslında aramaya hiç lüzum yoktu. Çünkü bütün elbiselerin cepleri diktirilmişti. Mendil dahi taşımak yasaktı. Arama sırf eziyet ve hakaret olsun diye yapılıyordu. Bilhassa gripten, nezleden dolayı burnu akan tutuklu, elleri kelepçeli olduğundan ve mendil taşıyamadığından, burnunu dizlerine ve önündeki arkadaşın sırtına silmek zorunda kalıyordu. Bu da gardiyanlara apayrı bir zevk veriyordu.

Sonra ana koridora götürülürdük. Eller arkadan kelepçeli, zincirle bütün tutuklular birbirine bağlanır, bazı sakıncalı kişilerin ayaklarına zincir vururlardı. Her gardiyan kendisine ait tutukluyu mahkeme gardiyanına teslim eder, ayrıca başında beklerdi. Çavuş ve onbaşılar ortada gezinerek, ellerindeki zincir, jop ve haydar isimindeki değneklerle vurmaya başlarlardı. Arada çeşitli hayvani sesler çıkaran kişilere, eğlenmek kabilinden naralar atılır, köpek gibi havlatılır, veya "ben namussuzum, bana müstehaktır", dedirte dedirte yürüyüş yaptırılırdı. Aniden "dikkat!" sesi yükselir. Herkes durur, gelen yüzbaşı Esat'tır. Hemen küfüre

başlar: "Bu eşekoğlu eşeklere marş söyletin, boş durmasınlar..." Kaş göz arasında da vurun işaretini verirdi.

Marş bitmiştir. Yüzbaşı Esat, kantinde, masanın başında ayak ayak üstüne atarak verdiği emirleri seyrederdi. Gardiyanlar, mahkeme saatine kadar bir kısım mahkumun ellerine vurur, diğer bir kısmını yere yatırıp ayaklar havada, elleri bağlı olarak vurur, diğer bir köşede domatılanların kışkılarını coplardı. Kapının önünde 7 kişiyi sıraya sokan çavuş, baştakinin çenesine yumruk indirmekle, kaç kişiyi bir yumrukta devirebileceğinin denemesini yapardı. Dört beş kişi yere düşer, o bırakır, bir başka gardiyan "Bir de ben deneyeyim", der ve aynı eylemi o da yapardı. "Sen az, ben çok devirdim", diye tartışılır, fazla deviren böbürlenir, göğsüne vururdu. Yüzbaşı Esat bunları gördüğünde ağzı kulaklarına varırdı.

Saat 9'a kadar marş, dayak vahşeti böyle devam ederdi. Arabalar gelir. Tutuklular arabalara, bir kısmı da kariyerle bindirilirdi.

Arabaların üstüne kutu şeklinde bir sunta kasa monte edilmişti. Küçük bir delik, pencere diye açılmıştı. 15 kişiyi zor alan arabaya 40 kişi yerleştirilirdi. Bazen de 60-70 kişi bindirildiği olurdu. Arabada başları birbirine ya da kasaya dayama mecburiyeti vardı. Arabanın hareket etmesiyle, dayak hakaret ve tehdit başlardı. Genel dayağın arasında, eğlence olsun diye özel bazı kişilere de ağır hakaretler yaparlardı. Örneğin birden:

"Elini uzat!" denirdi. Tutuklu, kelepçeli ellerini uzatır. Gardiyan eline tükürür, yala derdi. Yalayan yalar, yalamayan emre karşı geldi diye özel bir dayaktan geçirilir, geneli de ayrıca döverlerdi. Bazen bu tür tutuklulara jop sokmalar da olurdu. Bütün tutuklulara:

"Bak ulan! mahkemede konuşmak yok. Hakim ne derse itiraz yok. Yapmadım, etmedim demeyeceksiniz. Orada konuşanın başına ne geleceğini biliyorsunuz. Ona göre haa!" derlerdi.

Dayaktan ve sıkışıklıktan bitkin duruma düşmüş olarak mahkeme binasına gelinir. Arabadan inilir. Subaylar pencerede tutukluların iniş ve yürüyüşlerini zevkle izlerler. Yüzbaşı Esat parlar, "vur!" der ve "marş söyle ulan marş söyle!" diye eklerdi.

Marş söylenir. Olup biteni muzaffer bir komutan edasıyla, 7.

Kolordu Komutanı Kemal Yamak izlemektedir. Bu hengame içinde tutuklular mahkeme binasına alınırdı. Duruşma salonunun yanında 3 metre uzunluğunda, birbuçuk metre genişliğinde hücreye sokulur. Duruşma başlayıncaya kadar orası cehenneme çevrilir. Tutuklunun dünyası karartılır.

Mahkemeye dinleyici olarak gelen tutuklu yakınları arasında bayan oldu mu, gardiyan tek tek sorardı:

"Bu bayan kimin nesidir?" Biri "annem, bacım veya karım", derse:

"Ben onu şöyle şöyle yapayım", diyerek küfür ederdi gardiyan.

İşte tutuklu o zaman tamamen çöküntüye uğrardı. Dünyası kararırđı. Kapının üzerinde "Türkün Türkten Başka Dostu Yoktur" ibareleri yazılıydı. Gardiyan büyük bir iş yapmış gibi böbürlenerek, sigarasını tütürürdü. Bunu duyan diğer gardiyanlar da başka pisliklere yöneliyordu. Gardiyanlar arasında öyle bir çark oluşturulmuş, öyle bir rekabet yaratılmıştı ki, birisi tutukluya yönelik bir pislik yaptı mı, diğerleri mutlaka daha orijinal, daha alçakça bir yol bulurlardı. Bakarsın gözünü gezdirir, kimin üzerinde yeni bir kadife pantolan varsa:

"Gel ulan buraya!" derdi.

"Dön ulanı!" Dönülür. Elini pantolonun arka cebine atar, yırtar. Yırtık cebi cocuğun eline verir:

"Botlarımı temizle ulanı!" Botlar silinir. Cep parçası da çöp kutusuna atılır.

"Tamam komutanım. Emriniz yerine getirilmiştir." Komutan yeni bir buyruk verir:

"Herkes yanaşsın!"

Yanaşılır.

"Kafanızı eğin, birbirinize sokulun." Komutan birini çeker. "Burada eğil!" Tutuklu eğilir, gardiyan sırtına basarak diğer tutukluların eğilen başlarına uzanır. Cebinden sigarasını çıkarır.

"Yakın ulanı!" der. Biri hemen komutanının sigarasını yakar. Komutanın keyfi yerindedir. Ayak ayak üstüne atmış, dumanını üfler. Bir ayağıyla da tutukluların kafasına vurur, tempo tutturup keyiflenirdi. Boyunlar uzun zaman eğik kalır, başlar döner. Sıkıntı başlar. Boyunlar yorulur. Birkaçı ister istemez kımıldanırdı.

Komutan sendeler, düşme korkusuyla hemen iner. "Beni düşürecek olan kimdi?" Küfretmeye, tokat atmaya başlar. Hemen gözüne birini kestirmiştir.

"Uzat ulan elini!"

El uzanır, gardiyan copun tersini avuç içine vurur. Copun arkasındaki demir halka avuç içine küt diyerek batar. Kan fişkirir. Gardiyan güler: "Yala ulan" der, tutuklu elindeki kanı yalamaya başlar. Diğer gardiyanlar, tutuklulara tekme yumruk girerler. Salonda bulunan ziyaretçiler bu dövme ve hakaret olayını görüyordu. Ziyaretçiler, bu vahşete karşı surat ekşitemez, hatta bakamazlardı. Aynı baskı onların üzerinde de vardı çünkü. Bir ziyaretçi veya dışardan duruşmasına gelen biri, salonda otururken sağa sola başını döndüremezdi. İnzibatlar ellerinde joplariyla:

"Hey ulan! Bakma, kafanı eğ!" diye uyarıda bulunurlardı.

Avukatlar müvekkilleriyle hiç mi hiç konuşamaz, bilgi alışverişinde bulunamazlardı. Bu ara giden gelen hakim ve subaylar, bizlerin ve duruşmayı izlemeye gelen ziyaretçilerin üzerindeki baskıdan mutlu olurlar, gülererek geçerlerdi.

Duruşma başlar. Yoklama yapılır. Kelepçeli vaziyette duruşma salonuna girilirdi. Sırayla banklara oturtulur. Gardiyan veya çavuş, yeniden hatırlatma yapar:

"Bakın, sizlere arabada söylemişim. Kuralları biliyorsunuz. Size yeniden hatırlatayım. Mahkeme ne söylerse odur. Evet, tamam efendim, diyeceksiniz. Yapmadım, etmedim, ben değilim, zart zurt yok. Dönüşte başınıza ne geleceğini biliyorsunuz."

Bu sırada diğer gardiyanlar, başlara sırtlara coplarla vurmaktadır. Eğlenmek için alaylı laflar da edilir. Herkes, bir an önce mahkeme bitse de gitsek beklentisi içindedir; hep bir ağızdan:

"Emredersin, komutanıım!" denir.

"Aferin ulan!"

Gardiyan kafasına bir şey takar, sorar:

"Hey ulan sen, Kürt müsün? Türk müsün?"

Ses yok. Herkeste suskunluk. Soru sorulan kafadan cop yer.

"Ne ulan? Dilini mi yuttun?"

"Sen söyle lan! Türk müsün Kürt müsün?" Dayak atılır.

Dayanılmaz.

"Türküm komutanım."

"Ha siktir ulan!" Tak diye cop onun da kafasına iner.

Diğer birine;

"Ya sen?"

"Ben Kürdüm!" der o. Komutan kızar. Zoruna gitmiştir. Tekmeyle küfürle dizlerine vurmaya başlar.

"Uzat elini!" Cop darbeleri duruşma salonunu seslendirir. Subaylar yan taraftan seyretmektedirler. Tam karşıda, duruşma salonunun duvarında "Adalet Mülkün Temelidir" yazılıdır. Subaylar ses çıkaramazlar. Çünkü Kolordu Komutanı Kemal Yamak emir vermiştir. Yüzbaşı Esat Oktay Yıldırım ile gardiyanlara kimse karışamaz, onların görevlerine müdahale edemez. Bu yüzden başımızdaki onbaşı, çavuş ve gardiyanlar, subay, hakim ve savcılarını takmıyorlardı. Onlar da müdahale edemiyorlardı.

Birgün beni savcılığa çıkarmışlardı. Savcı bayandı. İyi olmadığım, çok rahatsız olduğum her halimden belli oluyordu. Beni sandalyeye oturtarak ifademi aldı. Ben oturur oturmaz, gardiyan savcıya ters ters bakmaya başladı. Savcı da farketmişti. Kıpırmızı kesilmiş, beni oturttuğuna pişman olmuştu. O gün orada çalışan sivil kâtabi de tanıdım. O da manzarayı anladı. Sorgum bitince, tam dışarı çıkacağım sırada "Pele" ismindeki gardiyan, kapının önünde savcıya hitaben:

"A..na koyduğumun kadını!" diye küfretti.

Savcı neye uğradığını şaşırmişti. Yüzü kızardı. Çıt çıkaramadı.

Bir başka gün yine savcılığa gelmiştim. Benimle beraber başkaları da vardı. O gün tanıdığım bir çocuk, Cizreli Selim Dünder da orada bulunuyordu. Başsavcı albay, Selim Dünder'ı ifadeye çağırdı. Onu içeri aldı. Kısa bir müddet sonra Selim Dünder odadan çıktı. Gardiyan küfrediyordu. İçerdeki sivilin kim olduğunu sordu, o da "abisi" olduğunu ve "ifadeye gelmiş olduğunu" söyledi. Kıyamet kopmuştu. Savcı albaya olmadık küfürler ediliyordu. Diğer gardiyanlar bırakmıyor. Yola çıktık. Arabada Selim Dünder'a vuruyor, tehdit ediyor, "Savcının anasını s..eceğiz" diyorlardı. Selim Dünder'ın ağzı burnu kanlar içinde kalmıştı. Cezaevine geldiğimizde, salonda bekletildik. Esat yüzbaşı gelerek, Selim Dünder'ı aramızdan çıkardı. Olayı

duymuş:

"Ben o savcının anasını avradını s..eceğim. Etmesem bana da Esat demesinler!" diye küfürle küfürle bağırıp çağırıyordu.

Gerçekten de 15 gün geçmeden savcı albay Elazığ'a sürgün edildi.

İşte emir-komuta zinciri bu kadar hızlı işliyordu.

Duruşma başladığında herkes ayağa kalkar, mahkeme, "oturun!" dediği halde kimse oturamaz. Hakim aval aval bakar. Gardiyanlar "oturun!" dedikten sonra oturulur. Oturulduktan sonra eller dizlerin üzerinde, gözler mahkeme heyetinde olmak zorundadır. Sağa-sola dönmeden oturulur. Hafif kımıldanırsa veya biri bir tarafını kaşırsa, coplar hemen kafalarına iner. Mahkeme heyeti bakışır, ama bir şey diyemezler. Duruşma devam ederdi. Bir tutuklu her şeyi göze alarak kalkar, "cezaevinde, yolda, mahkemede bizlere vuruyorlar, işkence ediyorlar, mahkemelerde konuşmamamız için işkence yapıyorlar", derdi.

Duruşma hakimi:

"Biz karışamayız, bizleri ilgilendirmez. Bizleri meşgul ediyorsunuz. Onu sonradan dilekçe ile başka yerlere bildirin", derdi.

Tam duruşmanın ortasında Yüzbaşı Esat gelir, etrafa bir göz attıktan sonra doğruca mahkeme heyetine gider, duruşma hakiminin kulağına fısıldar, uzaklaşır.

Tutuklu, duruşmalarda kendisini savunamazdı. Sürekli tehdit altındaydı. Savunma yapanların veya iddialara cevap verenlerin beyanları doğru dürüst zapta geçilmezdi. Çoğu zaman da kendilerine göre biçimlendirirlerdi. İtiraz edildiğinde duruşma hakimi kızarak tutukluyu yerine oturturdu. Avukatlar müdahale edemezdi. Eden olursa, hakimler avukatın beyanlarının sanıkların ideolojisi doğrultusunda olduğu biçiminde ikazlarda bulunur, avukat hemen paniğe girer, korkar "hayır, ben böyle demek istememiştim", derdi. Çünkü onların üzerinde de çok baskı vardı. Hem duruşmada, hem dışarda... Yazıhanelerinin aranması, sorgu, gözaltına almalar, dava açmalar... Nitekim Av. Şerafettin Kaya ve Hüseyin Yıldırım, "müvekkilerimize işkence yapılıyor", dediklerinde Yüzbaşı Esat'ın isteği üzerine tutuklandılar.

Avukatların başına gelenler, onlara yapılan işkenceler ve baskılar, aylarca tutuklu kalmaları, onlardan dinlenirse daha iyi olur.

Avukatlar bu durumları bildiklerinden genelde susmayı tercih ederlerdi. Ve hakimler beyanları istedikleri biçimde zapta geçerlerdi. Duruşma bitince tutuklular eller kelepçeli olarak tekrar arabalara alınır, cezaevine gelmek üzere yola çıkılırdı. Gel gör ki fırtına yeniden kopmaya başladılar.

"Bizleri dövüyorlar, cezaevinde işkence var", diyen tutuklu, dayak ve hakaretten gözlerini açamazdı. Taa cezaevine kadar. Burada herkesi sıra dayağından geçirirlerdi. Tutukluları karşı karşıya getirmek için:

"Bakın bunun yüzünden sizlere de vuruyoruz. Bu böyle gevezelik edip konuşmasaydı, sizleri dövmezdik", diyerek akıllarınca bizlere oyun oynarlardı. Cezaevine gelir gelmez salona alınırdık. Başta Esat Yüzbaşı, "minik" asteğmen, ellerinde joplari, bizi beklerlerdi. Dayak atılacağı belli idi. Belli ki mahkemeden telefon edilmiş: "cezaevinde işkence olduğunu söylediler, onları dövün, korkutun", talimatı verilmişti. Zaten sıkıyönetim komutanı, cezaevi ve mahkemeler koordineli çalışıyorlardı. Ve mahkemede; Yüzbaşı Esat'a, "bizi zor durumda bırakıyorsunuz. Tutuklulara, cezaevinde işkence var dedirtmeyin. Korkutun, dövün ne yaparsanız yapın, ama burada konuşulmasın, anlatılmasın", derlerdi.

Koridorda dizilirdik. Her tutukluya 2-3 gardiyan düşerdi. Kelepçeler açılır, Yüzbaşı Esat devreye girerdi.

"Ulan sizin ananızı s..erim. Cezaevinde işkence var dersiniz ha; eşşekoğlu eşşekler! Ulan bunu unutmayın. Hepiniz Türksünüz. Kürt mürt yok... Buradan sağ çıkacağınızı sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Türklüğe laf söyleyenin anasını avradını..." Sonra dolu yağar gibi coplar inmeye başlar. Herkes yerlerde kıvrılır. Tekme, tokat ve "haydar"lar devreye girer. "Havar babo!" feryatları içinde beş dakikalık bir dayak faslı insan olanın yüreğini titreştirir, ama onların yüreklerinde bir çentik bile açılmaz.

Koğuşa girip çıkmalarda, mahkemelerde, sayımlarda, bir komutanla karşılaşıldığında tekmil verilmesi zorunluydu. Tekmil sırasında tutuklu, varolan bütün sesiyle bağırarak, hazır ol vaziyetinde durmak, göğsünü dışarı çıkarmak, gözlerini bir noktada sabit tutarken "emredersin komutanıım!" demek zorundaydı. Tekmil verilirken ses gür çıkmaz ve tutuklu esas duruşunda en ufak bir sendeleme gösterirse, ya da örneğin kolları gövdesine

bitişikken arada boşluk kalmışsa, müthiş dayak yerd. Tekmil verirken, hazırol vaziyetine geçerken çok seri davranmak ve ayakları olanca şiddetiyle yere vurmak gerekirdi. Yerden ses çıkmazsa yine dayak atılıyordu. Gardiyan koğuş mazgalını açar açmaz koğuş sorumlusu gür bir sesle "dikkaat!" diye bağırdı. Mazgal açılıp "dikkat" çekilince koğuştaki tutuklular ne durumda olurlarsa olsunlar yerlerinden fırlayarak esas duruşa geçer ve hep bir ağızdan "emret komutanım!" diye bağırdılar. Tekmil vermek ve esas duruşta durmak cezaevinde günlük yaşamın ayrılmaz bir parçasıydı.

Bazı gardiyanlar koğuşlarını öyle alıştırmışlardı ki, kendileri koridorda gezinirken ısıklılar; kendi gardiyanlarının ısıklarını tanıyan tutuklular ise koğuşta esas duruşa geçip bir ağızdan teknil verirdi. Öyle ki, kimi gardiyanlar bu işi eğlence konusu yaparak, taklit ettikleri birbirlerinin ısıklarıyla koğuşları yanıltmaya çalışırlardı. Koğuş yanılıp da başka bir gardiyanın ısığına teknil çekmişse, bunu gurur sorunu yapan gardiyan kendi koğuşunu cezalandırırdı.

Cezalandırma sırasında gardiyan, ya koğuşun tümüne ya da döveceği tutukluya "dayak düzeni aalll!" diye komut verirdi. Dayak düzeninde tutuklu, hazırol vaziyetinde dimdik ayakta durur; sağa sola bakmaz, kollarını öne doğru uzatarak iki elini üst üste getirir ve dayak atılmasını beklerdi. Dayak düzeni almak da günlük yaşamın bir parçası idi. Eğer tutuklu hücrede ise ellerini birbirinin içine koyarak parmak aralığından uzatır, vakit gece ise kapı mazgalının deliğinden çıkarırdı. Gardiyan keyfine göre en az on, kimi zaman elli, yetmiş kez tutuklunun ellerine, jopla, kalasla, haydarlarla vururdu. Tutuklunun elleri darbelerden uyuşur, büzüşürdü. Bazen gardiyan "el değiştir" komutu verir; alttaki el üste geldiğinde tutsak bir an olsun rahatları. Ama kimi zaman da tek ele darbeler vurulurdu. Kışın soğukta eller darbelerden büzüştüğünde, ya da uyuştüğünde bu kez parmaklara tımaqlara ellerden kan fışkırana ya da simsiyah olana kadar vurulurdu.

Dayak düzeninin yanında bir başka uygulama da "nizami uzanma"ydı. Bütün bu teknil düzeni ve "emir-komuta" içinde mutlaka bir bahane bulunarak tutukluya dayak atılırdı. Bunlara "vukuat" deniyordu. Vukuat, gardiyan askerinin keyfine, yapmak

istediği eziyetin derecesine göre her türlü şey olabiliyordu. Örneğin "gözlerini" kırıştırmak bile bir "vukuat" sayılabiliyordu.

Tekmil ve kısa künye vermeler o kadar ürkütücü bir sesle yapılıyordu ki, bunu uzaktan duyan biri, insanın etinden et koparıldığını sanabilirdi rahatlıkla. Bu iş zamanla daha da hızlanmış ve neredeyse anlaşılmasız ulumalara dönüşmüştü. Tekmil verme ve kısa künye okuma mahkemelerde de geçerliydi. İfade için ayağa kaldırılan, aynı cezaevindeki gibi gür sesle teknil verir ve hakime "emret komutanım" diye esas duruş gösterirdi. Hakimler de bu durumdan hoşlanıyorlardı.. Ama bazıları da bu seslerinden ve bağırımlarından rahatsızlık duyuyordu.

Tekmiller, gardiyan ve subayların her komutundan sonra da yine esas duruş bozulmadan "emret komutanım!" diye karşılanmak zorundaydı. Örneğin, gardiyanlar, tutuklunun anasını avradını, dinini s..eceğini söylese, kendisine en ağıza alınmadık küfürler bile etse, tutuklunun "emret komutanım!" diye emir tekrarı yapması, "yaparsın komutanım! si..ersin komutanım", diye tasdik etmesi gerekirdi. Böyle pis durumlarda emir tekrarı yapmayan tutuklu dayak yemeyi göze alırdı.

Eğitim, yürüyüş, marş söyleme sırasında da teknil verme ve kısa künye okuma zorunluuydu. Bu yüzden koşuş sorumluları sesi en gür çıkan ve bu işi en kusursuz yapabilecek kişiler arasından seçilirdi. Öyle ki, sayım sırasında müthiş bir sessizlik olduğundan, birkaç blok öteden "D. Blok, 26. koşuş, 150 mevcutla emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım!" diye bağırıldığında, "hah bu ses falanca koşuşun sorumlusunun sesidir", diye tanınırdı.

Marş ve yürüyüş sırasında tutuklu olanca gücüyle bağırarak ve yine olanca gücüyle ayaklarını beton zemine güm güm diye vurarak tempolu ses çıkarmak zorundaydı. Sesler birazcık az çıktığında gardiyan bunu vukuat sayıyor, "ses çıksın ulan ibneler ses!" diye haykırıyordu. Marşlar bittikten sonra koşuş sorumlusu yine teknil verirdi:

"60 marş okundu bitirildi, emir ve görüşlerinize hazırdır!" Gardiyan bu kez marşlara yeni baştan başlama komutunu verirdi.

Marşlar genellikle, ırkçı, şöven nitelikliydi. Diğer uluslara, halkalara yönelik küfürlerle, aşağılamalarla doluydu. Sanırım

başka hiçbir yerde, örneğin "kahpe Yunan, pis Yunan" gibi başka bir ulusun ismini açıkça vererek marş yapılmamıştır. Marşlarda Türk ırkının büyüklüğü, kahramanlığı, olağanüstülüğü anlatılıyor. Bu marşların Kürtlere zorla söylettirilmesi de ayrı bir eziklik yaratmaktaydı. Orduda, askeri okullarda okutulan bütün marşlar ezberletilip okutturulduğu gibi, cezaevinde de idareye yaranmak isteyen kimilerinin hazırladıkları marşlarla bunlar çoğaltılmıştı. Özellikle Korsanlar hem eski marşlara ek yapmakta, hem de yeni marşlar icat etmekteydiler. Gardiyanlar, yeni bir marş çıkartıldığı anda hemen bunu öğretiyorlardı. "Tarihi Çevir" marşı ağır çekimle söylettirerek tam 45 dakika sürdürülüyordu. 14 kıtaydı. O sıralarda devrimcilere karşı çıkartılmış olan "Türkiyem 1" ve "Türkiyem 2" marşları da çok sık söylenenler arasındaydı.

"Kahraman ırkıma sızmış ihanet, Türkün Türkten başka dost yoktur millet", gibi dizelerle doluydu.

Mahkemelere gidildiği zamanlarda tutsaklara askeri gocuklar giydiriliyordu. Bu askeri montlar özellikle siyaha boyanmıştı. Bizi Mussolini'nin Karagömlüklerine benzetmek ve onurumuzu kırmak için bunu seçmişlerdi. Mahkeme günleri ne kadar kişi gidecekse o kadar gocuk koğuşa verilir, ya da koridorda, görüş yerinde üstüste atılmış gocuk yığını içinden giydirilirdi. Bu montlar son derece pis ve iğrençti. Yırtık, kanlı, irinli, sümüklü ve kusmukluydular. Mahkeme boyunca tutsakların çektiği bütün eziyeti, kanı ve teri içine çekmişlerdi. Buruş buruş ve tozluydular. Ağır bir koku vardı üzerlerinde. Çoğu kez gardiyanların, mahkeme dönüşünde üzerimizden çıkarılıp üst üste toplanan bu paçavralara işediklerine şahit oluyorduk. Böyle acayip bir hal almış olan paçavralar bize giydirilip mahkemeye götürülüyorduk.

Mahkemeye gidiş gelişler, aynı davadan yargılanan arkadaşların birbirini görme olanağının olduğu tek yerdi. Zaten konuşulmasına, kaşgöz işareti yapılmasına bile fırsat verilmiyordu. Başlar duvara dönük ya da yere eğdirilmiş olduğundan yanındaki kim olduğunu bile tanımadan mahkemeye gidilip gelinirdi.

Yakın akrabalar, baba-oğul, kardeşler bile aynı koğuşa verilmiyor, yanyana tutulmuyordu. Üç beş yıl cezaevinde kaldıkları halde birbirlerini görmeyen, haber alamayan baba-oğullar ya da kardeş ve akrabalar vardı. Bunlar tesadüfen duruşma salonunda

aynı davadan yargılanıyorlarsa görebilirlerdi birbirlerini. Yanyana getirilmeleri ise işkence etme ve onurunu kırma amacına yönelik olurdu. Baba-oğul aynı anda mahkemeye götürülüyorsa, gardiyanlar, babanın oğlunu tokatlamasını ya da oğulun babaya vurmasını emrederlerdi. Eğer komut yerine getirilmezse -ki kimse buna yanaşmazdı- birbirlerinin gözleri önünde dövülür, hakarete uğrarlardı. Kardeşlerin birbirine vurmaları istenirdi. Böylece her ikisinin de kişiliği kırılmaya, manen çökertilmeye çalışılırdı. Bundan büyük bir zevk alıyorlardı.

Gece yatmak bile bir işkence idi. Çünkü "yemeği ye kaybol" komutundan sonra yatağa girildiğinde, yatakta "nizami yatış" denen biçimde yatılması zorunluymdu. Buna göre yana, yöne, sağa, sola kıpırdamak, yüzükoyun dönmek yasaktı. Sırtüstü uzanılacak, kollar bitişirilecek ve yatıldığı gibi kalkılacaktı. Nizami yatışı bozan olursa ve gardiyanlar bu durumu gözetleme deliğinden görmüşlerse o zaman bu "vukuat" ertesi gün ya da hemen anında koğuş basılarak cezalandırılırdı.

Cezalandırmalardan biri de "piramit oluşturma" ve bayrak direği yaptırma idi. "Bayrak direği yap" komutu verildiğinde, herkes kendini birbirinin üzerine atar, etten bir piramit oluşturulur, en üste de bir kişi çıkararak, bayrak direği tamamlanmış olurdu. Fakat bu eylem öyle süratli ve can havliyle yapılırdı ki, saatlerce altta kalan tutuklular ezilir, nefessiz kalır, morarır ve canhıraş sesler çıkararak çırpınırlardı.

Gece-gündüz nöbet tutma zorunluluğu vardı. Koğuşun büyüklüğüne ve sayısına göre herkes ikişer saat nöbet tutardı. Talimata göre nöbet sırasında oturulmaz, uyunmaz, konuşulmaz, ayakta nizami vaziyette durulurdu. Gardiyan, gece mazgalı açtığı anda tekmille beraber vukuat raporu verilirdi. Gardiyan nöbet sırasında meydana gelen aksaklıklardan ötürü cezalandırmak istediği kişiyi, 8 saat, 12 saat nöbette bırakabilirdi.

Bütün bu sayısız işkence, kişisizleştirme, onur kırma, aşağılama kendi içinde gittikçe büyüyen bir nefreti ve kini de geliştirmekteydi. Çünkü kurallara uyuldukça, "Türküm, Doğruyum, Mutluyum" dendiğçe işkencelerin ardı gelmiyor, her defasında daha da ağırlaştırılıyordu. Bu da insanların kafasında, "ne yaparsam yapayım daha çok aşağılanıyor ve eziliyorum, o halde

onurumu, kişiliğimi koruyarak, bunlara karşı durarak ezileyim daha iyidir”, düşüncesini geliştiriyor ve direniş tohumlarını büyütüyordu.

Yine bu dönemlerde insanların ırkçılık, devlet, ordu üzerine düşünceleri netleşiyor; faşizmin ve sömürgeciliğın yüzü daha yakından tanınmış oluyordu. İleriye dönük olarak düşünceler yoğunlaşıyor ve çeşitleniyordu. Bu işkence tahribatının izlerinden, onun yarattığı psikolojik yıkımdan kurtulmak da başlı başına bir sorundu. Örneğın kendisine zorla insan pisliği yedirilen bir tutuklu tahliye olduktan sonra, ağzında 32 dişi birden çekirmek zorunda kalmıştı. Çünkü sürekli olarak ağzındaki o pisliğin kokusunu duyuyor, varlığını hissediyordu. Bu durum diğer değişik konularda ve değişik biçimlerde herkes için geçerliydi. Herkes bu pis dönemin izlerinden ilerde nasıl kurtulacağını düşünüyordu.

Cezaevindeki vahşet o kadar sınırsız ve fütursuzcaydı ki, Diyarbakır soruşturması gibi işkencesi ve azgınlığı ile ünlü bir yer bile onun yanında hafif kalıyordu. Çünkü soruşturmada amaç ve yöntemler belli, gün sınırlıydı. Burada ise gün, saat, zaman mefhumu kalkmış; her an, her ilişki bir işkence biçimine bürünmüştü. Kimi zaman soruşturma amacıyla sorguya götürülen tutuklular, orada gördükleri eziyete rağmen adeta biraz olsun nefes almış oluyorlardı. Çünkü cezaevinde bir günde yedikleri dayığı orada birkaç günde ancak yiyorlardı.

1983'ün bahar aylarında yirmi gün kadar polis soruşturmasına götürülmüştüm. Orada da hergün dayak ve işkence vardı. Ayaklarım mosmor kesilmişti. Ancak ilaçlarla, haplarla ayakta durabiliyordum. Marşlar, dayak düzeni her şey orada da vardı. Ama yine de o 20 gün bana istirahat gibi, hava değişimi gibi gelmişti. İşte Diyarbakır 5 No'lu zindanını böyle bir işkence ocağı haline sokmuşlardı.

Zaten sorgu, cezaevi ve mahkemeler, koordineli olarak yönetiliyordu. Hepsi aynı çarkın dişlileri olarak bizleri ezmeye, öğütmeye çalışıyorlardı. Sorgu-cezaevi-mahkeme üçlüsünün nasıl ortaklaşa çalıştıklarının en belirgin örneklerinden biri 1982 yılında girişilen “itirafçılık” kampanyasıydı. Bu kampanya sırasında tek tek kişiler ideolojik, politik olarak bütünüyle teslim alınmaya çalışıldı. Başlarında Esat Oktay'ın bulunduğu bir ekip,

mahkeme dosyaları, tutanakları, soruşturma ifadeleri üzerinde çalışarak kimlerden hangi bilgilerin alınması gerektiğini, kimlerin "itirafçı" durumuna getirilmesi halinde diğer tutuklular üzerinde yıkıcı olabileceği, ya da ülke genelinde sömürgeciler için siyasi bir malzeme olacağı üzerinde duruyor ve ona göre seçtikleri kişilerin üzerine yürüyorlardı. Ayrıca her koşuştan ispiyoncu ve itirafçı çıkarılması için gardiyanlara özel talimatlar da verilmişti. Tek tek kişilere yüklenildiğinden ve kişilerin zayıf yanlarını bulup onları kullanmaya çalıştıklarından bu kampanya daha acılı bir hal almaktaydı.

Dayak sırasında öldürmelerin çoğu da bu "itirafçı" çıkarma kampanyası sırasında meydana geldi. İtiraf için zorlanan ve düşme eğilimi gösteren tutsaklara karşı diğerleri duyarlı davranıyor, ona moral veriyor, ayakta kalmasını sağlamaya yönelik çeşitli manevi yardımlarda bulunuyorlardı. Yakından ilgilenme ve bu kişileri korumaya çalışma, onları yalnızlık duygusundan kurtarıyor ve zaafa düşmekten alıkoyabiliyordu. Ama yine de bu baskılar karşısında kişi son aşamada kendi bilinci ve iradesiyle başbaşa idi. Bu nedenle de birçok dökülme oldu ve itirafçı çıktı. İtirafa yönelen kişilerin tamamıyla ajanlaşmaması için onlara bile iyi niyetle yaklaşıyordu. Nitekim, bu durumda zorla itiraf dilekçesi veren çoğu kişi, direnişlerden önce ve sonra, yeniden dilekçe vererek itirafların geri almaya ve zaafalarını silmeye yönelik eğilimlere girdi. Bu kampanya, 12 Eylül'de "adalet" mekanizmasının nasıl çalıştığını ve özellikle Diyarbakır'daki sistemi çok iyi gözler önüne sermektedir.

Kadınlar koşusu, diğer koşuşlar ile aynı kaderi paylaşıyordu. Bizlerden farklı, kadın oldukları için geceleri ayrıca koşuşları basılır, yataktayken rahatsız edilirdi. Çoğu zaman nöbetçi subayı; battaniyesini alıp kadınlar koşuşunu öyle basardı:

"Geldim, sizlerle yatacağım", der, gardiyanlarla birlikte bayanlara sarkıntılık ederlerdi. Kadınların çığlık ve feryatları diğer koşuşlardan duyuluyordu. Özellikle havalandırmada yerlerde sürdürülmeleri, tekmelenmeleri, saçlarından tutulup kafalarının birbirine vurulması, vahşetin ve aşağılamanın en bariz örneklerini teşkil ediyordu.

Kadınlar koşuşunun giriş bölümündeki sütunda, "Yurduma

Göz Diken Düşmanın Ben de Amansız Düşmanıyım" yazılıydı.

5 No'lu cehennemi yalnız bizim için değildi. Yabancılar da aynı uygulamadan geçiyordu. 6. koğuşta iki Suriye uyruklu, kaçakçılıktan yakalanmıştı. İki ayda Türkçe öğrenmişlerdi. Hemen hemen bütün marşları ezberlemişlerdi. Birisine sordum:

"Mehmet Salih, nasıl oldu bu iş?"

"Abi Haydar, Haydar bana öğretti... Erkeksen öğrenme", dediğinde çok gülmüştük. "Haydar" dediği, dayak sopasının ismiydi. Bu sopalar özel yaptırılmıştı. Üzerlerinde Haydar yazılıydı. Daha alt kısımlara değişik sözler yazılıyordu. Mesela: "Sev beni", "Öp beni", "Nasılsın?" "Beni vurur musun lütfen!" gibi daha nice sözler.

Gardiyanlar takma isimlerle çağırılıyorlardı. Örneğin: "Mekansız Kazım", "İzmarit", "Taytıs", "Radyo", "Pele", "Kiraz", "Azap çiçeği", "Kasap", "Süzgeç", "Mezatçı" vb. gibi.

Revir ve hastaneler, değişik birer işkence yeri idi. Revire giden her hastanın başında koğuş gardiyanı bekler, nöbetçi subaylar revir kapısına gelir, gelen hastaların durumuna göre çeşitli komik durumlar yaratarak, hastaların kişilikleri ile oynarlardı. Doktorlar gülererek karşılardı bunu.

Hasta muayene odasına alınır. Gardiyan döverken kafasını kırmıştır. Doktor sorar:

"Ne oldu böyle?"

"Merdivenden düştüm komutanım!"

Çünkü gardiyanlar şöyle tembihlemişlerdir. "Şayet böyle söylemezsen başına gelecekleri sen bilirsin, ona göre!"

Bir başkasının dövülme esnasında ayakları kırılmıştır.

"Ne oldu?" diye sorulduğunda;

"Ranzadan düştüm komutanım!"

Bir başkasının kolu kırılmıştır.

"Ne oldu?"

"Mahkemeye giderken arabadan düştüm komutanım!" Uyuşturucu niteliğinde haplar verilerek durum geçştirilirdi. Çok acil vakalar olmazsa hastaneye sevk yapılmazdı.

Hastaneye giden de gittiğine bin pişman edilirdi. Giden hasta "hasta koğuşuna" alınır, ranzaya bağlanırdı. Konuşma yok, soru sormak yok, sağa-sola bakmak yok. Hasta "nizami yatış" denen

biçimde hiç kıpırdamadan yatmak zorundaydı. Günde ancak üç kez tuvalete götürülen hasta; gardiyan, "son sayı üç!" deyinceye kadar bütün işini bitirmek zorundaydı. Hastalara marş söyletilirdi, tıpkı koğuş havalandırmasındaki gibi yerinde sayma eğitimi yaptırılırdı. Hastanın zayıf tarafı neresi ise orasına özellikle eziyet edilir, vurulurdu.

Hiç unutmam, ağır tüberküloz geçiren bir arkadaş hastaneye kaldırıldığıının ertesi günü, oradaki azaba dayanamayarak bir an önce cezaevine geri gönderilmesi için doktorlara yalvarmaya başlayarak;

"Benim bir şeyim yok, cezaevine dönmek istiyorum", demişti.

Yine menenjit geçiren bir hasta da, gardiyanlar kendisini döverken;

"Komutanım, benim kafama vurmayın, menenjit var.." der demez, gardiyan:

"He ulan, demek kafanda menenjit var, kafana vurmayayım ha?" demiş, kafasına öyle bir darbe indirmiş ki, hasta o anda çırpınarak yere yıkılmış; kimsenin yardım etmesine de izin vermeyen gardiyan, üstüne kovayla su boşaltıp hastayı öyle ayıltmaya çalışmış.

Hastanede doktor muayenesi günde sadece bir kez olur, onun dışında hastane koğuşu, aynı cezaevi koğuşu gibi gardiyanlara kalırdı. Elbette cezaevinden daha ağır olurdu bu durum. Çünkü görevli gardiyanın bütün işi 5-6 kişiyle uğraşmaktı ve onların hastalıklarından kendisi zevk çikarmaya çalışırdı.

Radyo, gazete yok. Yemekler son sayı üç'de yenip bitirilecek. Her öğün mutlaka falaka ve özel "vukuat"larda ayrıca dayak atılırdı. Pislikten, bakımsızlıktan dolayı içerde oluşan kokudan doktorlar, hemşireler hasta koğuşuna girdiklerinde burunlarını tutmak zorunda kalırlardı. Çünkü tuvalete gitmeleri yasak edilen hastalar, gizlice çişlerini ranza demirlerinin boşluklarına, ya da pamuklu döşeklere yapmak zorunda kalırlardı. Kanlı-irinli hiçbir şey temizlenmezdi...

Cezaevinde kendisine 'iğne yapılması' gereken hastalar koğuştan dışarı çıkarılmaz, hasta kışını kapının mazgal deliğine

yanıştırır, sıhhiyeci asker de iğneyi dışardan saplayarak işini görürdü. Doktorlar genellikle kötü niyetli ve idareyle anlaşabilecek nitelikte kimselerden seçilmişti. Ama arada bir iyi niyetli, dürüst insanlar çıktığında bunlar çok güç durumda kalır, azap içine girerlerdi. Bu da fazla sürmez bu tür doktorlar hemen değiştirilirlerdi.

Cezaevinde kötü şartlar nedeniyle verem salgını başladı. Cezaevinin üçte birine yakın kısmı tüberküloza yakalanmıştı. İşin ciddiyeti anlaşılıp, hastalığın kendilerine de bulaşacağı telaşına kapıldıktan sonradır ki, 'veremliler' koğuşunu açıp, önlem almaya başladılar.

Ülser, gastrit, kalp büyümesi gibi sıkıntı ve yorgunluğa dayalı hastalıklar hemen herkeste vardı. Yine psikolojik baskılar altında intihara yeltenenlerin yanı sıra, akli dengesini yitiren bir çok kişi de vardı. Örneğin:

R.E. adlı bir arkadaşına eğitim sırasındaki "vukuat"ı bahane edilerek koğuş gardiyanı tarafından fare yedirilmek istenmişti. Cezaevinde bolca bulunan ve Cirdon denilen büyük lağım farelerinden tutulmuş, fareyi zorla yemesi istenmişti. Yememekte direnen tutuklu dövülmüş ve fare çocuğun ağızına zorla tıkılmıştı. Fare canlı canlı tutuklunun ağızında çırpınırken, dehşetten çıldıran çocuk vahşi sesler çıkararak fareyi çiğneyip yutmuş, ardından gardiyanlar yine keyif olsun diye bir baş soğanı daha zorla yedirmişlerdi.

Bu olaydan sonra çocuk psikolojik dengesini yitirmiş ve kriz geçirmeye başlamıştı. Bu ağır krizler sonucunda bayılıyor sara nöbetlerine tutuluyordu. Bu olaydan birkaç hafta sonra da eline geçirdiği bir jiletle boğazını kesip herkesin önünde intihar etmeye kalktı. Kanlar içinde hastaneye kaldırılıp güçlükle kurtarılmıştı çocuk.

Böyle fare yedirme girişimlerine birkaç koğuşta daha rastlanmıştı. Ama o arkadaşın intihar girişiminden sonra zorla fare yedirmeler kesilmişti.

Çocuk koğuşu tam anlamıyla bir cehennem yeri idi. 11 ile 18 yaş arası çocukların bulunduğu koğuş... Oradaki esrar daha

başkaydı. Yüzbaşı Esat dört islamcı uçak korsanını çocuk koğuşuna tam yetkiyle vermişti. Bu korsanlar çocuklara dini eğitim adı altında işkenceli namaz kıldırır, oruç tutturur, dua ettirir, tekbir getirir ve bunların yanı sıra her türlü baskıyı yaparlardı.

Çocuk koğuşunun adı 31. Koğuş olarak bilinirdi. Bu koğuşta kalan İbrahim Genç arkadaşın anlattıklarına göre, çocuk koğuşundaki uygulamalar ve yaratılan yaşam biçimi cezaevinde uygulanan baskı ve işkence yöntemlerinin bir başka biçimidir. İnsanlıktan nasibini almamış işkenceciler, kendi piyonları olan Hava Korsanları (Yılmaz Yalçiner, Ömer Yorulmaz, Mekki Yassıkaya-1980 yılında Diyarbakır uçağını kaçıran korsanlar) aracılığıyla savunmasız genç çocuklara kendi soyunu inkâr etme temelinde bir eğitim sistemiyle gittiler.

Koğuşta bu uygulamaları kabul etmeyenler, hava korsanları tarafından en şiddetli bir biçimde cezalandırılırdı. Korsanlar idarenden aldıkları tam destekle çocukların üzerine gidiyorlardı. Kendilerinin yola getiremediklerini idareye ispiyon ediyor, gardiyanlara dövdürüyorlardı. Bu da kâr etmeyince, bu genç çocukları hücrelere gönderiyorlardı. Cezaevinde zaten varolan açlığın daha katmerlisini korsanlar uyguluyordu. Kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeyen çocuklara günlerce yemek vermiyorlar, onlara kantin aldırıyorlardı. Ayrıca bu tür kişilerle konuşmama yasağı konulurdu. Çoğunun hiçbir şeyle ilgisi olmamasına rağmen cezaevinde olmaları yetmiyormuş gibi bir de burada programlanan ve adına eğitim denilen uygulamaları yerine getirmeye zorlanıyorlardı. Buradaki eğitimi bir cümleyle ırkçılık, osmanlılık, dincilik şeklinde özetleyebiliriz. İster Müslüman ister başka dinden olsun, herkes günde beş vakit namaz kılmak zorundaydı. Bu çocuklar arasında Müslüman olmayanlar (Yezidi-Ermeni) üzerindeki baskı daha da yoğundu. Bunlar sık sık hem gardiyan hem de korsanlar tarafından dövülür, namaz kılmaya zorlanırlardı. Bu çocuklar inanmıyor da olsalar namaz kılmak zorunda bırakılmışlardı. Bu koğuşta da diğer koğuşlarda olduğu gibi açlık, susuzluk, işkence ve baskı daima vardı. İçecek su verilmezken zorla abdest aldırılırdı.

Yeterli beslenme sağlanmazken, kırk derece sıcakta 14-15 yaşındaki çocuklar baskı ile oruç tutmaya zorlanıyorlardı. 16-17

saatlik oruç süresine dayanamayan ve çoğu hasta olan çocuklar da bu işkenceyi çekmek zorundaydı. Çocuklar seslerini çıkaramıyordu. Çünkü en ufak bir aksilik çıkarmaları halinde başlarına nelerin geleceğini, çocuk olmalarına rağmen gayet iyi biliyorlardı. Böyle oruçlu halde, bir de mahkemelere gidip geliyorlardı. Çektikleri eziyeti varın siz düşünün...

Bunlar olurken, korsanlar boş durmayıp idare ile olan ilişkilerini daha da sıkılaştırdılar. Ve işkenceci Esat ile işkenceci üsteğmen Ali Osman'ın danışmanları durumuna geldiler. Bu cezavinde bulunan insanların "vatan haini komünistler olduğu"nu söyleyip, idarenin tutuklular üzerinde daha da etkin işkence yöntemleri uygulamalarını sağlıyorlardı. Onlar, ardına gizlendikleri maskeyi kullanarak, çocukların başına birer işkenceci keşmişlerdi.

Korsanlar, rahatlarını pekiştirmek için bunlarla da yetinmediler. İdarenin direktifi ile saat 04.-05.'te sabah namazı kıldırarak başladıkları güne, dersane denilen işkence odasına aldıkları çocuklara 54 marştan oluşan repertuarı sunmakla devam ediyorlardı. Marş söylendiğinde en ufak bir yanlışlık yapan olursa yerde süründürülerek dövülüyor, sonra eğitime devam ediliyordu. Bu esnada, korsanlar, çocukları birbirlerine karşı ajanlaştırarak, aralarına kin ve nefret duyguları ekiyorlardı. Kim ne demiş, kim ne yapmış, kim kiminle konuşuyor biçiminde anlayışlar geliştiriliyor, çocukların birbirlerini ihbar etmeleri sağlanıyordu.

Öğleden sonraları genellikle ders ve imtihanlarla geçiyordu. Verilen dersleri herkes "öğrenmek" zorundaydı. Bu derslerin çoğu ağır ve yoğun olduğu için çocuklar derslerin altında eziliyorlardı.

Görüşmecilerin çocuklarına getirdikleri birkaç kuruşa korsanlar tarafından el konuluyor, alınıyor; kitap, defter, kalem, boya vs. malzemelere harcanıyordu. Geriye kalan parayı da diledikleri gibi kullanıyorlardı. Böylece ekonomik olarak da çocuklar üzerinde büyük bir baskı kurulmuştu.

Uygulanan eğitim sisteminin (!) bir devamı olarak günde 20 adet gazete alınıyordu. Alınan gazeteler, korsanların denetiminden geçiriliyor, Çoğu zaman çocuklara okutulmuyordu. Büyük Şef, Yılmaz Yalçiner gelen gazeteleri alır, siyasi konuların yazıl-

diği yazıları keser, kadın resimlerinin üstünü boyayarak sansürü gerçekleştirdi. Siyasi yazıların kesilmesine sapık ideolojilerden etkilenmemeleri, resimlerin kesilmesi ve boyanmasına ise ahlak bozukluğuna düşmemeleri gerekçe olarak gösteriliyordu. Halbuki çıplak resimleri doyasıya seyretmeden hiçbir zaman boyamıyorlardı. Bu ahlak bezirgânları ahlaqsızlığın en büyüğünü de kendileri yapıyorlardı.

Koğuştaki çocukları o kadar güzel (!) eğitiyorlardı ki cezaevinin bir diğer koğuşunda kardeşi veya akrabası olan çocuklara, onlardan nefret etmeleri gerektiğini söylüyorlar; onların birer münafık, kafir, katli helal insanlar olduklarını telkin ederek beyinlerini yıkıyorlardı. Namaz kılmayan herkes onların düşmanıydı.

Yine bu çocuklara -20 dereceye varan bir soğuklukta güsül abdeşi aldırıyorlardı. Tıbbi müdahale yasak olduğundan hastalıklar giderek gelişiyor, çoğu tüberküloz hastalığına dönüşüyordu.

Akşamları bay korsanlar, cezaevinin hiçbir yerinde olmayan TV'lerini seyrediyorlardı. İdare bir de onlara radyo hediye etmişti. Radyo ve TV'yi koğuşun içinde yer alan kendi küçük odalarında izler ve dinlerlerdi. Diğer odalardaki çocukların bunlardan (TV ve Radyo) yararlanması sözkonusu olamazdı. Sadece Pazar günleri bir saat herkese seyrettirilirdi. Seyredecekleri programları korsanlar tespit ederlerdi.

Bu koğuşta ve cezaevinin diğer koğuşlarında yapıldığı gibi idarenin kafasına estiği bir günde eğitimden hemen içeri alınıyor, kilot katına soyunduruluyorduk. O anda hemen üçer dörder kolda sıraya geçerdik. Verilen komutla uygun adımlarla harbiye marşını bağıra bağıra banyoya alınırdık. Banyoya girdiğimizde bizden önce gelen dört-beş gardiyanı, ellerindeki hortumları musluklara takmış bizim gelmemizi bekler bulurduk. Bu gardiyanlardan kimi soğuk kimi de sıcak suyu açarak üzerimize sıkarlardı. Bu işlem bitince, sabunlanmamız istenir, sabunlanınca da hemen son sayı üç deyip banyoyu boşaltmamız istenirdi. Sabunlu halimize bakmadan bir an önce banyodan çıkmaya çalışırken, ortaya çıkan durum tek kelime ile vahşetti. Hele bu ıslaklıktan sonra soğuk kış gününde insanların banyodan, koğuşa kadar yerlerde süründürülerek geri götürölmelerini 'adlandırmak istemiyorum. Koğuşa geldikten sonra sayım yapılacak diye saatlerce çıplak

halde bekletilirdik. Bütün bunlar kural-disiplin gereği ve islah etme diye yutturulmaya çalışılıyordu...

Yukarıda çok kısaca değinilen çocuk koğuşundaki "eğitim ve çocukları islah etme" adı altında yürütülen cezaevi politikası, 12 Eylül faşizmine yaraşır bir şekilde uygulanmıştır. Özellikle çocuklara uygulanan bu işkencelerin Birleşmiş Milletlerin Çocuk Yılı olarak kabul ettiği yıla rastlamasından dolayı işkencecileri ayrıca kutlamak (!) gerekir.

Çanta aramaları diğer aramalardan farklı değildi. Tam bir vahşet örneğiydi. Tutuklular dışarı çıkarıldıktan sonra, gardiyanlar içeri girerek bütün çantaları yırtarlardı. Çantanın içinde bulunan her şeyi yırtıp atarlardı. Mahkeme ile ilgili yazı veya savunmalar yakılırdı. Sigaralar toplatılır verilmezdi. Çoğu zaman silah olarak kullanılıyordu sigara. Aylarca sigara yasağı uygulandığı oluyordu. Arkadaşlar çoğu zaman pamuk tahta yontusu, ufalanmış karton artıklarını gazete veya herhangi bir kağıt parçasına sarıp içerlerdi. Koğuşlardan yeni gelenlerin yanlarında getirdikleri izmaritler büyük bir ikramiyeymiş gibi olurdu. Bu izmaritler, gardiyanların içip atıklarından dayak ve sürünme sırasında toplanmış, biriktirilmişlerdi. Hücrelerde bunlar sigara tiryakisi arkadaşlar tarafından 'lüks' sigara havasıyla içilirdi.

Bazen ana maltada dayak atıldığında, yerdeki izmariti almak için kendini yere atanlar oluyordu. Gardiyan kafasına göğsüne tekme ile darbe vururken o yerdeki izmariti kapmaya çalışırdı. Gardiyanların hücrelerin önünden geçerken attıkları izmaritleri, gardiyan gittikten sonra bir arkadaş gömleğini çıkararak üzerine atıp çekerti.

Aramalar sırasında eşyalar yırtıldığında yüzbaşı Esat:

"Yırtın atın bu anasını s..tiğimin heriflerinin eşyalarını!" diyerek sadist duygularını ortaya koyardı.

Ziyaret ve avukat görüşünden gelinirken kendisine ihbarda bulunulmuş bir gardiyan, kafasına taktığı birini çağırır:

"Ulan sen Kürtçe konuşmuşsun? Kürtçe konuşmanın yasak olduğunu bilmiyor musun?" diye kızar, yanındaki gardiyanlara:

"Alın bunu çırılçıplak soyun, s..kin!.." derdi. Gardiyanlar tutukluyu yere atarak Esat'ın yanında çırılçıplak soyar, kucaklar, götürür bir hücreye atarlardı. Amaç, koridorda kişinin onuru ile

oynamak, eğlenmek, başkalarını korkutmaktı.

Yine bir gün mahkemeden geliyordum. 38. koğuşun altındaki koridor kapısının önünde 5-6 gardiyan bir tutukluyu yakalamıştı. Kafasını bacaklarının arasına sıkıştırmış oldukları tutuklunun pantolon ve donunu indirmişler, makatına sigara yerleştirmişlerdi. Makatından dumanlar çıkıyordu. Sigara bitmek üzereydi, ateş makatına yanaşıyordu. Bu yüzden tutuklu büyük acı içindeydi. Bağırıyor, ama ağzı tutulduğu için sesini kimseye duyuramıyordu. İki asteğmen ise bu görüntüyü kahaahalar içinde seyrediyorlardı. Ben oradan uzaklaşınca kadar da kahaaha sesleri kesilmedi.

Bütün bunların amacı neydi?

Elbette Esat'ın kişisel bir hırsı veya kini değildi. Diyarbakır Cezaevi 12 Eylül generalleri tarafından Kürdistanlı devrimcileri, yurtseverleri teslim almak, ezmek, kişiliklerini yoketmek için bilinçli, sistemli işkencelerin yapıldığı bir vahşet ocağına çevrilmişti. Bu yolla; faaliyette bulunmuş, sosyalizme ve Kürt halkının kurtuluşuna en ufak bir sempati göstermiş insanlar yıldırılıp ezilecek, bu vesileyle de topluma gözdağı vererek onları hakkını aramaz, sormaz ve boyun eğer bir konumda tutacaklardı.

Bütün bunlar insanları kişiliksizleştirmek, bunalımlara sürüklemek ve tükenmelerini sağlamak için yapılıyordu. Öyle ki bu baskı ve işkenceler karşısında insanların kendi yaşamlarına kendilerinin son vermesi istenirdi. Canlarından bezerek, intiharlara yönelsinler istenirdi. Bu politika bazı insanlarda geçerli de oldu. Yaşamına son verenler olduğu gibi, düşmanla işbirliğini bir kurtuluş yolu olarak görenler ve bu anlamıyla da "intihar" edenler de oldu. Ama bu politika kanımca düşmanın beklediği sonuçlara ulaşmamıştır. Çünkü insanların içindeki direnme ve zülme karşı koyma isteği her zaman varolmuştur. Önceleri bir-iki kıvılcım olarak çıkan bu direnişler, sonradan daha büyük başkaldırlara dönüşmüştür. En ufak karşı koyuştan, en yiğitçe direnişe kadar hepsi işkencecilerin suratında bir tokat gibi patlamıştır.

21 Mart 1982 günü 35. koğuş hücrelerinde bir başka vahşet örneği yaşanılıyordu. Sabahtan bütün hücreler dayaktan geçirildi. Öğleden sonra belirli şahıslar dışarı çıkarılıyordu, dışarda işkence yapıldıktan sonra içeri alınılıyordu. Herkes halsiz ve kıvıldayamaz

durumdaydı. Akşama doğru işkenceci Esat Oktay Yıldırım şöyle hücrelerin önünden geçerek hepimizi tek tek süzdü. Bir süre sonra gardiyanlar içeriyi basarak, tekrar bizleri büyük bir dayaktan geçirdiler. Artık ağrı ve sızıdan yatamaz durumdaydık. 22 Mart günü sabah sayım yapıldı gardiyanlar, **Mazlum DOĞAN**'ın kendisini hücrelerinde asmış olduğunu farkettiler. Olayı bizden gizlemek için atılan dayak ve çıkarılan gürültüyle hücreler karma-karışık olmuştu. Yaşamayana anlatılması güç... Hemen marşlara başlatılarak, cenazeyi farketirmeden alıp götürdüler. Onlar gittikten sonra, **Mazlum DOĞAN**'ın kendisini astığını öğrendik. Bu yapılan, vahşilerin, barbarların, sömürgeci faşistlerin suratlarına vurulan ilk yumruktu. Ardından 17 Mayıs 1982 gecesi, 33. Koğuşta, **Ferhat KURTAY**, **Necmi ÖNER**, **Eşref ANYIK**, **Mahmut ZENGİN** isimindeki PKK'lı arkadaşlar, aralarında anlaşarak gece herkes uykudayken, üzerlerine yağlı boya, petrol yağı, tiner vs. yanıcı maddeler dökerek-kağıt, naylon bidonlar arasında omuz omuza verip kendilerini ateşlediler. 5 No'lu zindanında devrimci tutsaklara yapılan baskı ve zulmü protesto etmek için kendilerini ateşleyen arkadaşlar "kahrolsun işkenceler! kahrolsun baskılar!" sloganları içinde alev alev yanarak hayatlarına son verdiler.

Bu iki olay artık cezaevinde konuşuluyor ve çoğunun kafasında bir şeyler yapmanın zamanının geldiği yönünde bir düşünce belirliyordu. Durumu farkedene idare aldırılmıyormuş gibi baskının dozunu artırıyordu. 33. Koğuşdaki arkadaşların kendilerini yaktıkları gece, cenazeleri götürüldükten sonra gardiyanlar koğuşu basarak herkesi dayaktan geçirdiler. Koğuşun içine su doldurarak, böylece tutukluları su içinde beklettiler. Daha sonra onları 35. Koğuş hücrelerine getirdiler. Herkes üstü-başı yırtılmış ve çirilçiplak bir durumdaydı. Derken, 14 Haziran 1982'de **Hayri DURMUŞ**, **Kemal PİR**, **Akif YILMAZ** ve **Ali ÇİÇEK** mahkemede, "5 No'lu cezaevinde yapılan vahşeti protesto için hiçbir talep ileri sürmeden bu andan itibaren ölüm orucu eylemine giriyoruz" diyen **Hayri DURMUŞ**'un bu sözleriyle ölüm orucuna başladılar.

Ertesi gün yüzbaşı Esat, başka örgütlerin liderlerini 35'in hücrelerine getirdi. Bununla, biz yalnız PKK'lileri hücrelere getirmiş değiliz, başka örgütler de var, mesajını vermek istiyorlardı.

Kawa'dan Nurettin Elhüseyini; Rızgarî'den Mümtaz Kotan, Ruşen Aslan, Erdal Kotan; DDKD'den Necmettin Büyükkaya, Ömer Çetin, Mahmut Çıkman; TIKKO'dan Müslüm Elma, Mehmet Özgül, Mazlum Eren, Hüseyin Yıldırım...

Bunların dışında Paşa Uzun, Kawa'dan Mahmut Şahin ve ben, başından beri hücrelerdeydik. Diğerlerinin hepsi PKK'liydi. Ölüm orucunun başlamasından sonra, eyleme katılanları 36'nın hücrelerine götürdüler. Bunların arkasından başka PKK'li arkadaşlar peş peşe ölüm orucu eylemine katıldılar. Bunların ardından TIKKO'dan Hasan Hayri Aslan ve Müslüm Elma da eyleme katılmışlardı.

Hayri DURMUŞ, Kemal PİR, Akif YILMAZ ve Ali ÇİÇEK
55. günden itibaren ölüm orucunda peş peşe şehit oldular. Diğer arkadaşlar, ölüm sırasında iken yetkililerin "artık işkence olmayacak, bundan sonra savunma hakkı herkese verilecek" diye söz vermeleri, üzerine arkadaşlar eyleme son verdiler. Bu olaydan sonra yüzbaşı Esat ayrılarak başka yere gitti. Yerine içgüvenlik amiri olarak Ali Osman Aydın terfi ettirildi. Sonra vaatler unutuldu ve verilen sözlere rağmen tekrar vahşete devam edildi.

Ölüm orucu anlaşmasının başında "savunma hakkının verilmesi" vardı. Ancak bu söze uyulmadı. Mahkemeye giden arkadaşların Kürt halkına yönelik savunma ve yazıları ellerinden alınır, yırtılıyor, savunmalarda işkencelerden söz ediliyor diye bir de dayak atılırdı. Çünkü 12 Eylül faşizmi, daha işin başında mahkemelerde, "ben Kürdüm, Kürt halkı var, ben solcuyum, devrimciyim", gibi konuşma ve savunma yapılmamasına özen gösteriyordu. Hatta bu yüzden, Mahmut Güvenç isminde bir PKK'lı, hakimın huzuruna çıktığında elini donunun arasına sokarak savunmayı oradan çıkarmış, okumuştı. Ben de, hazırladığım savunma ile mahkemeye çıktığımda çavuş ve gardiyanların elimdeki savunmayı istemelerine olumsuz cevap vermiştim. Gittiler, ardından asteğmen geldi ve okuyup geri vereceğini söyledikten sonradır ki savunmayı ona verdim. Gitti, mahkemeye çıkacağımız zaman yaklaştığında çavuşa savunmamı getirmesini söyledim. Gidip haber verdi. Asteğmen, savunma metni elinde gelmişti. Savunmamda Kürt halkı ve Kürt halkının haklarından bahsettiğim için asteğmenin hoşuna gitmediği beliydi.

Bana savunmayı vermeden önce "burada ne yazmışsın?" diye sordu. Cevap vermedim. Tekrar etti. Ben, "okumuşsun, biliyorsun, daha niye soruyorsun, ben şimdi mahkemede konuşacağım, gelir orada dinlersin; ne söylediğimi ne yazdığımı öğrenirsin" dediğimde, "şeni öldürürüz, idam olacaksın" dedi. "Idam edilebilirim, öldürülebilirim, benim için önemli değil, ama çocuklarıma 'biz namussuz bir babanın evlatlarıyız' dedirtmeyeceğim. Onlar benim idamımla iftihar edecek, başları dik olarak toplum arasında dolaşacaklar", dediğimde küfür edip savunmamı yüzüme fırlatarak gitmişti.

Bu, faşist bir asteğmendi. Zaman zaman bana sataşıyordu. Onu çok terslediğim için fazla üstüme gelemiyordu.

Bu dönemlerde itiraflara yöneltmek için daha yoğun çabalara geçildi. Eskiden itiraf ettirilecek olanlar idaredeki bir odaya götürülür, MİT'ten gelen polislerle birlikte dayak ve çeşitli işkence yöntemleri tutuklunun üzerinde denenirdi. Daha sonra 30. Koğuş ve revirin yanındaki odalar kullanılmaya başlandı. Tek tek şahıslar götürülüyor, günlerce oralarda aç-susuz bırakılıyor, itirafa zorlanıyordu. Tıpkı soruşturma gibiydi. Gibisi fazla bile, aynısıydı.

Bütün yemekler mazot kokuyordu. Pilavlara sürekli kum katılıyordu. Bir kaşık dahi yutmadan çöpe döküyorduk. Kış istihkakımız olan helva, reçel gibi tatlı çeşitleri bizlere yaz başlarında veriliyordu ki yemeyelim. Yazın yenebilecek yiyecekleri de kışın veriyorlardı. Kışın en soğuk günlerinde kaloriferler söndürülüyordu. Nisan-Mayıs aylarında yanmaya başlardı. Genelde bu iki ayda sıcaktan yatamazdık. Yani anlaşılacağı üzere, istihkakımız olan şeyleri ve diğer zorunlu gereksinimlerimizi kullanırken onların da aleyhimize dönmesi ve zararlı bir şekilde sokulması için ayrıca gayret sarfediliyordu.

Velhasıl cezaevindeki ölümler; makata jop sokmalar, başaşağı tuvalet kanalına batırmalar; balgam, bok, fare yedirme; yemeğe işeme; baygın yerde yatanların ağzına işeme, haydar ve kalaslarla dövme, birbirlerine bindirmeler, kertmeler, onbeş saat ayakta marş söyletme, banyodan yerde süründürülerek getirmeler; küfür, aşağılama, makatta sigara yakma, Co köpeğini çıplak tutukluların üzerine salma, Kürt müsün, Türk müsün tehditleri ile

zorla Türkçe konuşurmak; Türkleştirmek, altmışın üzerinde ırkçı-şoven marşları ezberlettirmek, ziyaretçilere yapılan hakaretler ve küfürler, hastanedeki vahşet, hastayı zincire vurmak, onu canından bezdirmek, gece uykudayken koğuşları basmak, kadınlar koğuşunu basarak yataklarına girmek, aylarca dayak ve işkence olayları... Günlerce aç susuz bırakmak ve daha birçok vahşiyane uygulamalar "kurallar" adı altında en acımasız bir biçimde uygulanıyordu. Aslında kurallara uyuldukça, işkence ve yaptırımlar daha da çok artıyordu. Direnenlerin üzerine fazla gidilmiyordu. Kurallara uyuldukça daha çok üzerimize geliniyordu. Asıl amaç, kişiyi devrimci kişiliğinden etmek, devrimci Kürt örgüt ve bireylerin kimliğini yok etmek, onları cezaevi duvarları arasında boğup mahkemelerde konuşurmamaktı.

Faşizmin bu uygulamalarının belli bir dönemde başarılı olması, içerdeki tutsakların korkaklıklarından veya devrimci özlemlerini yitirmelerinden dolayı değildi. Bütün bu yanlışlar, işin başında, meselenin ciddiyetini kavramama, bunu kavrayanların da cezaevinin birliğini sağlayamamalarından olmuştur. 12 Eylül faşizminin ilk günlerinde bütün siyasetlerin bir arada oldukları toplantıda PKK'nin "direnme eylemine girelim" önerisini, erken ve aşırı bulma yüzünden ittifak sağlanamamıştı. Daha doğrusu dışardaki fraksiyon çatışmalarının devamı olan "sen böyle yaptın, ben böyle yapacağım" inatçı zihniyetinin yarattığı parçalanma, faşizmin işine yaradı. Daha sonra sistemli ve programlı hareket edilmesi üzerine cezaevi ittifakı sağlanmış, faşizmin baskılarını gerileterek suratlarına şamar gibi inmiş, elde edilen kazanımlarla direnme gücü yaratılarak bu günlere gelinmiştir. Ve giderek 12 Eylül faşizminin Kürt halkı üzerine kurduğu baskılar, operasyonlar, estirilen devlet terörü, Diyarbakır 5 nolu cezaevindeki işkenceler ve buna karşı yaratılan direnmeler, bizleri kendimize getirmiştir. Kürt kimliği tamamen açığa çıkmış, o "dağlı Türktür" safsatası iflas etmiştir. Esas memnun edici olan, Kürt halkının kurtuluş mücadelesinin 20 yıl öne alınmasıdır. Bu, aynı zamanda Kürt halkının mücadelesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bütün bunlar, teker teker gözlerimin önüne geliyor, sürekli bunları düşünüyorum...

Bu geceki TV haber spikerinin sesi kulağımda.

"Binbaşı Esat Oktay Yıldırım kimliği henüz belirlenemeyen kişilerce, otobüsle evine giderken vurularak öldürüldü."

Buna rağmen karısı ve çocuklarına bir şey olmadığına sevin-dim. İşte dünya böyledir. Kimi "vatan-millet" der, yanlışlara kapılır gider. Onları yönetenler, emir verenler ise yerlerini kapmış, sesle-rini çıkarmazlar. Beş general "Vatan Millet Sakarya" edebiyatıyla kendi başlarına içki masalarında emirler yağdırdı. Burjuvazinin ve dış sömürü güçlerinin menfaati doğrultusunda kararlar aldı. Ayrıca kendi şoven ve sadist duygularını tatmin etmek için köşk-lerinde oturarak, Esat ve onun gibilerinin duyguları ile oynayıp, onları duygusuzluğa ve sonunda ölüme, karısı ve çocuklarını kimsesizliğe mahkum ettiler.

Bay generaller hala sırça köşklere yaşamlarını sürdürmeye devam etsinler. Bu düşüncelerle uyuya kalmışım.

23 Ekim Pazar

Sabah saat 6.30. Yataktan çıkmak istemiyorum. Karnım gurulduyor. İdrar beni zorlamakta, ama tuvalete çıkma niyetinde değilim. Takatımda azalma olduğunu hissediyorum. Daha önce Diyarbakır'da yaptığımız açlık grevleri, kusmalar, halsizlikler ve ölen arkadaşlar gözlerimin önünde.

Bunları düşünürken kapı açıldı.

Saate baktım: 08... Görevliler sayım yapıp gittiler. İdrara çıktım. İlk defa idrarım kırmızı geliyor. Kan olduğunu zannediyorum. Vücut kendi kendini yemeye başlamış. Kalktım elimi yüzü-mü yıkadım. Beni bir titreme aldı. Bir kat daha fazla giyinme gereğini duydum. Soğuk da etkili oluyor. Belki kanı görünce pisi-kolojik olarak etkilendim. Bir eşofman daha giyinerek havalandır-maya çıktım.

Karşı tarafta, F blokun kapı ve pencerelerine idare kaynak yaptırıyor. Herhalde eylem yüzünden tedbir alıyorlar. Geçerken, yan hücreye baktım. Arkadaşlar uyanık, yataktalar. "Günaydın" çektim. Müslüm Erikli' "Xalo akşam BBC'yi dinledin mi?" diye sordu.

"Yok" dedim.

"BBC, Binbaşı Esat Yıldırım'ın otobüsün içinde, arkasında oturan iki kişi tarafından vurulduğunu, vuranların otobüsten indikten sonra gasp ettikleri bir otomobile kaçtıklarını söyledi. Yorumu yapan, Binbaşının 81-84 yıllarında Diyarbakır 5 No'lu cezaevinde iç güvenlik amirliği yaptığını, eylemi muhtemelen PKK veya TIKKO'cuların yapabileceğini söyledi."

Havalandırmaya gittim. Yine Esat Oktay'ın olayını düşünüyorum, "kim yapabilir?" diye.

Geri döndüm. İkinci kattaki koridorda, gerili ip üzerindeki kazağımın kuruyup kurumadığına baktım. F Bloktan Melle Zeki karşımda durmuş bakıyor. Melle'yi özlediğimi farkettilim. Açlık greviden önce her gece görüşüyorduk. Silvan'ı sokak sokak, ev ev konuşup sonra yatardık. Ona çok alışmıştım. Öyle içten bir anlatım tarzı var ki... Konuşmalarını ve esprilerini mimikleriyle tamamlayınca, gülmek elde değil.

"Mele, çawani?" (Nasılsın?) dedim.

Hemen öne fırladı.

"Ha! Xalo, tu yi?" (Efendim Dayı, sen misin?)

"Erê, ez im." (Benim)

Bana mahzun mahzun bakıyor. Boğazının düğümlendiğini, ağlamaklı olduğunu farkettilim. Birbirimizin hal hatırını sorduktan sonra onu fazla tutmamak için hemen hücreme döndüm. Niye yalan söyleyeyim, ben de ağlayacaktım.

Akbaş okuyor, Ayata dışarı çıkmış, Mustafa yatıyor.

Yatağımı düzeltiyorum. Bitti, oturdum. Sabni Ok, Muzaffer Ayata, Müslüm Erikli içeri girdiler. Mustafa Sarıkaya'yı yataktan kaldırdılar.

"Git Akbaş'ın yatağında yat. Biz iskabil oynayacağız" dediler. Zavallı uyku sersemliği ile Akbaş'ın yatağına gitti. Oyuna başladılar. Harov kumarbazları gibi kurulmuş, sigaraları ağızlarında ciddi ciddi kağıt çekip atıyorlar. Bir ara baktım Sabri kulak arkasını kaşıyor. Muzaffer'in yüzü gülüyor. Anladım ki Muzaffer'in durumu iyi, Sabri'nin iyi değil.

"Ne o Sabri, niçin kulak arkasını kaşıyorsun?" dedim. Sabri:

"Ne yapalım Xalo, Muzaffer bizi perişan etmiş..." dedi.

Müslüm'e baktım, kıvranıyor. Belli ki bir ara kağıdı bekliyor.

Bu ara herkeste bir kaynaşma var. TV odasına koşuyorlar. Anladım ki "Samuray" filmi başlıyor. Vurma, kırma olduğundan PKK'lı arkadaşlar çok seviyorlar bu diziyi. Onların bunu kaçırmaması mümkün değil. Kovboy filmleri de öyle.

Dalmışım. Saat 14 oluyor. Bütün herkes TV odasında. Ortalıkta benden başka kimse yok. Belki gazeteler gelmiştir, bize yönelik haberler vardır diye aşağı indim. Gazeteler gelmemiş.

Dışarıda volta atıyorum. Güzel bir türkü duyuluyor: "Havada bulut yok bu ne dumandır?" Ses B bloktan, Dev-Yol'cu arkadaşların TV odasından geliyor. Sesin geldiği pencereye yanaşım. Sessizce dinlemeye başladım. Hülya Sözer'in sesine benziyordu. Çok güzel söylüyordu. Beni çok duygulandırdı. Diyarbakır Ermenilerinin türküsüydü. Yemen harbinde 13-14 yaşlarındaki Ermeni çocuklarını savaşa götürülmesi üzerine söylenmiş. O anda tanıdık Ermeni dostları hatırladım.

Silvan'dan göç edenler... O dönemi düşündüm. Şimdi çoğu Amerika'da, Beyrut'ta... Bir kısmı İstanbul'da. Hiçbir Ermeni Silvan'da kalmadı. Buna neden de 1953-54 yıllarında bir Ermeni gencin müslüman bir kadınla yakalandığı yaygarasıydı. Kadının kocası davacı olduğundan, polis çocuğu yakalayıp karakola götürdü. Çocuğun yaşı 16 ya da 17 idi. Hastaneye polis refaكتinde caddede götürülüyordu. "Bir gavur bir müslüman kadınla nasıl yatabilir" üzüntüsü, Silvan'da saniye başı her yerde konuşuluyordu. Çocuk hastaneye doğru götürülürken, biri aniden fırladı.

"Vurun bu gâvural!.. Müslümanlığı lekeleyen şerefsiz!.." diye bağırdı. Bütün çarşı halkı, müslümanlığın vermiş olduğu dini heyecanla "Allah! Allah!" sedalarıyla çocuğun üzerine yürüdü. Çocuk neye uğradığını şaşırmişti. Can havliyle, aynı yolda yürümeye başladı. Polis korkarak hemen aradan çekildi. Çocuğu yalnız bıraktı. Aslında o da istekliydi. Halk geldikçe çocuk da hızlı adımlarla uzaklaşmaya çalışıyordu.

"Vurun namussuzu! Dinimizin namusunu temizleyelim! Gâvuru öldürün!" naraları ve taş, sopa ve bıçaklarla çocuğun üzerine gittiler. Artık taşlar ve sopalar isabet etmeye başlamıştı. İlk çarpan taş çocuğu sendeleterek yere düşürdü. Kalktı, doğrulmaya çalışarak sürüne sürüne bir dükkâna sığındı. Kafasından kanlar akıyordu. Yüzü gözü kanlar içindeydi. Dükkânın içi

dolmuştu. Etrafta yüzlerce insan, "ben de bir darbe vurayım, dinim içindir", diye vurmak için adeta birbiriyle kavga ediyordu. Bıçak darbeleri küfürler ve tekbirlerle inip kalkıyordu.

Dükkân Silvan Hamamının karşısındaydı. Çocuk dükkânın köşesine sıkışmıştı. İş işten geçmişti. Dükkânın ön cephesi tamamen kapanmıştı. Herkes vuruyordu. Ben, hamamın yanındaki çeşmenin alçak duvarının yanına çıkmış bakıyordum. Yüzü bana dönük, "kurtar beni bu vahşetten" der gibi çaresiz bakıyordu. Her darbeye vücudu yerinden oynuyordu.

O zaman 14 yaşındaydım. Linç edilen çocuk mahalle arkadaşımıydı. Benden iki üç yaş büyüktü. İsmi Turan'dı. Küçüğü İsrail ise benim akranımdı, birlikte büyümüştük. Bir şey yapamamanın acizliği ve korkusu içinde dehşete kapılmıştım.

"Din içindir, Allah içindir, namus içindir, vurun!" naraları ortalığı toz dumana boğmuştu. Halkın öfkesi öyle kabarmıştı ki, o an hiç kimse olaya müdahale etme cesareti bulamazdı. Naralar, "Allah Allah" sedaları, darbeler, tekbir sesleri gittikçe çoğalıyordu. Çocuk, taş ve sopalar altında kanlar içinde yatıyordu. Birden vücudu soğur gibi oldu. Kımıldamaz durumdaydı, sesi sedası kesildi. Biri oradan:

"Tamam gâvur öldü, namusumuzu temizledik!" diye haykırdı. İşin garibi bağırın, Silvan'ın en namussuz adamıydı. Ailesinden kadın sattığı çok olmuştur. Bunu o dönemin bütün Silvan'lıları çok iyi bilir. Polis hiçbirşey yapamıyordu. Adeta seyirci gibi şaşkın şaşkın bakıyordu, aciz durumdaydı. "Öldü!" lafı duyulur duyulmaz, halk dağılmaya başladı. Dağılmayla birlikte, elini temizleyen, taşını, sopasını atan sağa sola sıvışmaya başladı. Polis yanaştı. Hastane cipi geldi. Öldü sanarak onu alıp cipe bindirdiler.

Araba hareket ettikten sonra oradan ayrılıp dükkâna geldim. Kardeşi İsrail benimle beraber aynı dükkânda çırağıydı. Zavallı olayı duyar duymaz, dükkândan eve gitmişti. Gelir gelmez onu sordum. Kalfalarım, olay başlar başlamaz eve gönderdiklerini söylediler.

Çarşıdaki konuşmaların tümü bu olay üzerineydi. Ertesi gün gelen yeni bir haberde, Turan'ın ölmediği, Diyarbakır Devlet hastanesine ağır yaralı olarak yetiştirildiği, tedavi altına alındığı

söyleniyordu. Çok sevinmiştim. Daha sonra bu olay yüzünden Ermeni aileleri yavaş yavaş Silvan'dan gitmeye başladı.

Aradan epey bir zaman geçmişti. Diyarbakır'da Turan'ı gördüğümde, baktım yüzü bir tuhaf olmuştu. Ameliyat yüzünü çok değiştirmişti. Bunları düşünürken Silvan'dan gidişini, geçmiş dönemlere ait Ermeni katliamlarını, katliam sırasındaki durumlarını anımsadım. Hele hele anneannemin bana anlattıkları bir başka acıydı...

"Bak oğlum, Ermeni katliamı çok kötü oldu. Bizim burada Nevala Hasun deresi var ya, oradan ceset kokusundan geçilmez olmuştu. Ermenileri orada katlettiler. O zamanlar 5 yaşlarında Aziz isminde bir Ermeni çocuğunu himayeme aldım. Küçük, güzel bir çocuktur. Devlet, Ermenileri evlerinde himaye eden, besleyen, saklayan veya gizlendikleri yeri bilip de haber veremeyenleri, Ermeniler için çıkarılan ferman cezalarına çarptırılacağını söylüyordu. Artık Aziz'in oğlum olduğunu söylüyordum. Onu çok sevdiğimi tanıdık herkes biliyordu. Bir gün Kepoğlu Halil Ağa bana geldi:

"Bak Meryema, devletin Ermeniler için çıkarmış olduğu emrını duymuşsun. Senin yanında bir çocuğun olduğunu hepimiz biliyoruz. Onu çok sevdiğini de biliyoruz. Ben seni düşünerek geldim. Sen onu bana ver senin için saklayayım. Ortalık sakinleşince de sana geri getireyim", dedi.

"İlk önce vermek istemedim. 'Herkes sende böyle bir çocuğun olduğunu biliyor. Birgün jandarma gelir, burayı basar, çocuğu alıp götürür ve öldürür. O zaman pişman olursun', dedi. İkna olmuşum. Aziz sekiz yaşına gelmişti. Ona Halil Amcasıyla gitmesini, bir müddet sonra gelip kendisini alacağım söyledim. Halil Ağaya da söz verdirerek, sağ salım geri getirmesini tembihledim. Söz verdikten sonra çocuğu öptüm. Onlara teslim ettim. Çocuk tir tir titriyordu. Gittiler.

İki gün sonra duydum ki, o günahsız çocuğu öldürüp hükümete teslim etmişler. Bu bende şok etkisi yapmıştı. O gün bugündür o çocuğu unutamadım, gözlerimin önünden gitmedi."

1983 yılının Nisan ayında, 5 No'lu cezaevinin 12..koğuşundaydım. 3 yıla yakın bir zamandır hücredeydim, insanlardan uzak kalmıştım. Arkadaş özlemi içinde, sabah akşam konuşmak isti-

yordum. Hakkârî'nin Uludere kasabasından Ömer Kaçar isminde "Hizb-ül İslami" örgütünden bir arkadaş oradaydı. Ayrıca aynı yerden Şem'un isminde bir Ermeni'yi de Kürtçülükten getirmişlerdi. Aslında Ermeni olduğu için getirmişler, fakat Kürtçülük yapıyor yakıştırmaları yapıyorlardı. O sıralar Türk diplomatlarına yönelik birçok Ermeni eylemi yapılıyordu. Şem'un, Uludere kasabasında üç Ermeni köyünün muhtarıydı. Soruşturmada çok işkence görmüştü. 60-65 yaşlarında, gayet rahat, etrafına gülücükler dağıtan dinç bir insandı. Onu Kürt şairi Cigerxwin'a çok benzeti-yordum. Bu yaşına rağmen Hizbullah örgütünden yakalanan Ömer Kaçar'a çok saygılıydı. Halbuki Ömer ondan 15 yaş küçüktü. Bu benim dikkatimi çekiyordu. Birgün Ömer'e:

"Ömer, bizim Şem'un senden çok yaşlı. Saçı başı bembeyaz olmuş. Senin kadar oğlu var. Üstelik sen müslüman, o hıristiyan. Yine de sana son derece saygılı davranıyor. Bunun hikmeti nedir?" diye sorduğumda Ömer;

"Vallahi ben de rahatsız oluyorum. Ama bir türlü vazgeçiremiyorum. Yalnız o değil. Bizde birkaç Ermeni köyü var. Ermenilerin hepsi böyledir. Bunun nedeni de, zamanında Osmanlı hükümetinin Ermenilerin aleyhinde çıkarmış olduğu öldürme fermanı ve Şeyh-ül İslam'ın da 'katledilmeleri caizdir' fetvası vermesine rağmen, bizim onları öldürmememizdir. Eskiden olduğu gibi sıcak ilişkilerimiz devam etti. Askerleri köye geldiklerinde de onları dağlarda sakladık, besledik. Uzun zaman dağlarda saklı yaşadıktan sonra tekrar köyelerine döndüler. Bağ ve bahçelerine kavuşup eskisi gibi yaşamlarını sürdürmeye devam ettiler. Hiç kimse onların mallarına dokunmamıştı. Bu yüzden orada kendilerini vurmayan ve devlete teslim etmeyip saklayan müslüman Kürt ailelerine minnettarlıklarını bildirerek, kendilerini oradaki ailelere bağladılar. Şimdi bizim orada ne kadar Ermeni ailesi varsa, bunların herbiri mutlaka bir Kürt ailesine bağlıdır. Bunlar senelik kazançlarının yarısını yer, yarısını da bağlı olduğu aileye verir. Diyelim ki bağından iki sepet üzüm kopardı. Bir sepetini kendine ayırır, bir sepetini de bağlı olduğu ailenin tasarrufuna sunar. Çocukları okuyacak veya dış ülkelere gidecekse, yine o aileye danışır, izin alır. Velhasıl üretim ortaklığından sosyal yaşama kadar her şeyi bağlı oldukları aile reisine danışırlar. Ayrıca

her haftanın belli bir gününde kadın erkek sabahtan akşama kadar o ailenin işini yaparlar. Bir nevi beyefendi-xulam yöntemi gibi bir şeydir bu.

“Peki bu durumu nasıl kabul ediyorsunuz? Sizleri üzmüyor mu? Nasıl olur da onların emeğini sömürüyor, köle gibi kullanıyorsunuz?” dediğimde, Ömer yemin billah etti:

“Bizler çoğumuz ‘artık yeter, kendi başınıza olun, bu minnettarlığı bırakın’ diyorsak da onlar yine aynı durumda ısrar ediyorlar. Bize, ‘sizler olmasaydınız biz hiçbirimiz şimdi yoktuk, hepimizi öldürmüşlerdi; babalarınız, bizim babalarımızı, annelerimizi sakladı, bizleri katliamdan kurtardı. İsteseydiler diğer bazıları gibi onlar da babalarımızı öldürür, mallarına sahip olurlardı. Bu yüzden babalarımızın vasiyeti var. Dünya var oldukça sizin varlığınız buradaki Kürt ailelerine aittir. Bizler onlara minnettarız. Sakın ola ki onlardan habersiz ve izinlerini almadan bir şey yapmayın’ demişlerdir.

Yine de çoğu bağımsızlaşmış ve giderek oradan göç etmekte. Yeni neslin hepsi Avrupa’ya gitmiş, okuyor, çalışıyor. Orada kalıyorlar. Kalanlar ise çok az. Topu topuna üç köy ya var ya yok. Onların da çoğu yaşlılardır” diyordu.

Katliamları ve bu durumu düşünüyorum... Hayıflanıyorum. Niçin bunca acılar, zulümler? Sonra düşünüyorum da bizim burada oluşumuz aynı olayların bir uzantısı değil mi? Ermeni olmasına rağmen, “Ermenidir” şüphesiyle geçenlerde 35’in hücrelerindeyken, M.H.E isminde kaçakçılıktan yargılanan Liceli bir arkadaşın başına gelenler bu yüzden değil miydi?

Don katı, dayaktan her tarafı morarmış halde önümden geçtiğinde şaşakaldım. Hücremden bir sonraki hücreye yerleştirecekmış. Gardiyanlar gittikten sonra kim olduğunu sormuştum. Sesi çıkmıyordu. Daha sonra ismimi verince kendisini tanıttı. Onu tanımıştım. Halbuki onu getirdiklerinde gardiyanlar “anasını s..tiğimin Ermenisi!” diye söyleniyorlardı. Bir ihtiyacının olup olmadığını sordum. İki günden beri aç olduğunu, ama hiçbir şey yiyemeyeceğini, varsa bir bardak su içeceğini söyledi. Aramızda boş bir hücre olduğunu ve suyu yetiştiremeyeceğimi söyledüğimde:

“Eyvah şimdi yandım...” dedi.

Gardiyanlar gidip geliyor, sürekli dövüyorlardı. Artık bağırmaları, çağırımları öyle bir hal almıştı ki, sesi çıkmıyordu artık. Sadece inleme sesi geliyordu. Her seferinde:

"Abi vallah ben Ermeni değilim, müslümanım..." demesine rağmen, "Hadi ulan siktir, eşşekoğlu eşşek, şimdi de müslüman mı oldun? Ondan sonra da dışarıda diplomatlarımızı öldürüyorsunuz!" diyerek sabahlara kadar işkence ediliyordu. Günlerce çıplak o soğukta bırakıldığı oluyordu. Gazete olmadığı zaman dışarıda neler olup bittiğini, ona atılan dayaklardan anlıyorduk. Bazen bundan biz de nasibimizi alıyorduk. Çünkü dışarıda ne zaman Türk diplomatlarına karşı bir Ermeni saldırı veya suikastı olsa, hemen kudurmuş gibi üzerimize saldırıya geçiyorlar. Tabi en çok da Ermeni olan veya bu şüpheyi taşıyanlara yöneliyorlardı.

Her gelip giden gardiyan:

"O Ermeni nerdedir?" der, dayağını atar giderdi.

M.H.E. Ermeni olmadığını ispatlamak için avukatlarına yalvararak bir an önce neye mal olursa olsun, nüfus kütüğünü, aile tablosunu çıkarttırıp, müslüman olduğunun ispat edilmesini istiyordu. Gazetelerde ilan çıkmasına rağmen o cezaevinden gidinceye kadar da Ermeni yaftasından kurtulamamıştı.

Bu Ermeni meselesi yüzünden Yüzbaşı Esat, Ermeni olanları tesbit etmek için bütün cezaevini sünnet muayenesinden geçirmişti. Bu arada genç olup da o güne kadar sünnet olmamış müslüman çocuklarını da açığa çıkarıp, dayaktan nasiplerini aldırdıktan sonra zorla "sünnet" ettirip, "Ermenilikten" kurtarıyordu. Bu korkuyla sünnet olmadığı belli olmasın, Ermeni muamelesi yapılmasın diye cinsel organını jiletle sünnet etmeye kalkanlar bile olmuştu.

Yahu böyle durumları da niye düşünüyorum diye mırıldandım. Herhalde ölümün nefesini ensemdе hissettiğimden böyle olayları hatırlıyordum.

Baktım saat 15. Öylece durmuşum. Gazeteler de gelmedi. Yukarı çıktım. Yatağa uzandım. TV'den filmin sesi geliyor. Samuray vurup kırıyor. Sesi beynime vuruyor, öyle bağıriyor ki, aramızda üç hücre olmasına rağmen olduğu gibi bütün sesleri

duyuyorum.

Mahmut geldi. Ardından Akbaş geldi. Cezaevinin kapısında arabaların olduğunu, ayrıca cezaevinin etrafını jandarmaların sardığını, galiba bizi dağıtacaklarını söyledi. Muzaffer Ayata: "Bari hazır olalım, ne olur ne olmaz", diye ekledi ve pantolonunu giydi. Çantalarını yerleştirdi. Diğer arkadaşlar da yoğun bir hazırlık içine girdiler. Aşağıdan gelen bir arkadaş, "bir gardiyan bizlerin dağıtılacağını söyledi", dedi. Herkes hazırlığını daha da hızlandırdı. Büyük bir heyecan başladı. Bir telaştır gidiyor.

Ben de yataktan kalktım. Pantolon ve gömleğimi giydim. Çantalarımı yerleştirdim. O ara birbirimize bakıyoruz. Hepimizde bir burukluk var. Bu arkadaşlardan ayrılacak mıyım? Kafam karmakarışık. Gideceğimiz yer nasıldır acaba? Açıkta bir şey bırakmayacak şekilde her şey tamam. Yalnız yatak kaldı. Onu da götürürlerken herhalde toplama imkânı verirler. O kadar da olmaz. "Eşyalarımız burada kalacak değil ya.." diye düşünüyorum. Ama yine de yapabilirler. Çünkü bunların amacı bize rahat vermemek. Daha üç ayım dolmadı buraya geleli. Tekrar kalk burdan başka yere git.

Muzaffer'e baktım. Yatağa oturdum. Başkaları da geldi, konuşuyoruz. "Bizleri alsalar herhalde gece saat 24'ten sonra alırlar", dedim. Hepimiz çeşitli yorumlar yapıyoruz. Heyecanlıyız. Boynumda bir ağrı var. Beni zorluyor. Atkımı aldım, boynuma sardım. Kendimi sıcak tutmak için bir kazak giydim. O kadar fazla giyinmişim ki, yüzüm hariç beni gören 7 gündür açlık grevinde olduğuma bin şahit ister.

Saat 18... Yeni bir haber geldi. Cezaevine 40 kişilik bir sevk geldi. O zaman dağıtım yok. Bu tedbirler yeni gelenler içindir, dedim. TV odasına gittim. Biraz heyecanım yatışmış, rahatlamışım. Yediye doğru şamanizm üzerine hazırlanmış, 13 Ocak gecelerinde yapılan şenlikler ekrana geldi. Şamanizm döneminden kalma gelenekler olduğunu vurguladılar. Aslında 13 Ocağı 14 Ocağa bağlayan gece Kürtlerde yılbaşı olarak kutlanır. O gece herkes yer, içer, her türlü eğlence, güldürü, taklit serbestçe yapılır. Gençler gruplar halinde çeşitli kıyafetlere bürünürler. İçlerinden biri de "Kalık" kıyafetine girer. Yani Noel Baba... Ev ev dolaşırlar, muziplik yapar şarkı söylerler. Para, meyve, şeker ve

hediyeler toplarlar. Bu görüntüleri seyredince Silvan'ı hatırladım.

Yine 13 Ocak gecesi bizim yılbaşıydı. Biz sersal deriz. Babam hindi almıştı. Her yılbaşında bizde hindi pişirmek adettir. Annem hindiyi pilavla yapmış, yanında bamya ve tatlı olarak da kaz lokmasını hazırlamıştı. Yemeği yedikten sonra odanın bir köşesine çekilmişti. Babam bizlere takılıyordu. Dokuz kardeşlik. Sürekli odalara girip çıkıyoruz. Aşağı katta kardeşlerim gidip geliyordu. Babam keyifli olduğu zaman sürekli olarak beni, anneme satışmam için kışkırtırdı. O da gülerdi. Ara sıra annemi daha çok kızdırmak için beni destekler, her söylediğimi onaylardı. Annem ikimize de söylenirdi. Biz böyle satışırken, bir ara kapı açıldı. Bıyıklı ve şapkalı biri içeri girerek:

"Selamünaleyküm, sersala we pîroz be" (Yeni yılınız kutlu olsun), dedi ve yılbaşı hediyesini istedi. Yanlarında kızkardeşim Nedret, Şükran ve Fikret de var. Hepimiz "bu kimdir?" diye bakındık. Babam para verirken diğer kardeşlerim gülmeye başladı. Ne oldu demeye kalmadan, bizim garip Noel baba şapkasını çıkardı. Bıyıklarını söktü. Kimi görelim. Kardeşim Birsen... O kadar güzel kıyafet değişikliği yapmıştı ki, hiç farketmemiştik. Hepimiz çok gülmüştük. İşte programı seyrederken, o günleri, ailemi düşünüp durdum. Çok duygulandım. Bir hüzün aldı beni...

Sevgili karım Leyla, oğlum Ronay, kızım Rûken, gözlerimin önünde... İşin kötüsü hindi ve pirinç pilavını hatırlamam beni daha da acıktırdı. Yutkunmalar başladı. Unuttuğum yemekleri nasıl oldu da birden hatırladım. Zaten bu yüzden iki gündür reklamları seyretmiyorum. O yemekleri görmek istemiyorum. Düşüncem hep yemeklerde, onu dağıtmak istiyorum.

Saat 20... Haberler başladı. Pazar günleri pek haber olmaz.

TV, Yaser Arafat'ın Pazartesi Türkiye'de olacağını söyledi. Daha sonra, bir gün önce işkenceci Binbaşı Esat Oktay Yıldırım'ı öldürenlerin eşgalinin belirlendiğini söyledi. Kalktım, hücreme geldim.

Yeni bir haber geldi. Cezaevine gelen kimse yokmuş. Bu cezaevindeki sağcı kaçakçı vs. suçlardan olan 60 kişiyi Bursa cezaevine naklettiklerini söylediler. Zaten cezaevinde şüpheler, varsayımlar çok üretilir. Özellikle eylemlerin olduğu dönemlerde. Ufak bir anlatım döner dolaşır daha başka bir biçimde tekrar sana gelir.

Soyundum, yatağa girdim. Müslüm Erikler bir haberle içeri girdi. BBC'nin 23 haberlerinde Diyarbakır'da, siyasi tutukluların bulunduğu cezaevinde bir tünelin ortaya çıktığı söylenmiş. Bende şok etkisi yarattı.

"Doğru mu?" dedim.

"Evet", dedi. Çok üzüldüm. Düşünüyorum, bu kadar emek boşa gitti. Emekten ziyade devrimci bir eylemin yaratacağı etki bir şamar gibi faşizmin suratına çarpacaktı. Her şeyden soğudum. Uykum kaçtı, kafam Diyarbakır'da, oradaki arkadaşlarda. Hepsi bir bir gözlerimin önünde. O işkenceli günlerimiz, ağlamalarımız aç-susuz kaldığımız günler, her şey film şeridi gibi gözlerimin önünde. Acaba şimdi ne durumdalar? Aylarca tünel kazdılar. Bir seferinde başarmışlardı, tam çıkacakları sırada çıkış deliği nöbetçi kulübesine denk gelmişti, geri dönmek zorunda kaldılar. O da söylentiler üzerine nasıl duymuşlarsa şimdi farkedildi.

Bu tünel çalışmalarından benim haberim vardı. Daha doğrusu kendim sezmiştim, ama nedense arkadaşlar benden gizliyorlardı. Bütün gelişmelerden, kimlerle iş yaptıklarından, hepsinden haberdardım. Maalesef tek gizledikleri bendim. Ya siyaset olmadığından ya da kendilerince güvenmediklerinden gizliyorlardı. Aslında neden kaynaklandığını çok iyi biliyordum ama, hiçbir gün de yüzlerine vurmadım. Bazen böyle küçük ayak oyunları oynanıyordu. Onlar kendilerince benden saklamakla çok büyük bir iş yaptıklarını sanıyorlardı. Ama hiç de öyle değildi. Gayet basit, kendi kendilerini kandıran cahilce davranışlardı. Çünkü kaçmak benim için dert değildi. Benim düşüncem, her halükârda, şartlar ne olursa olsun sömürgeci faşistlerle mücadele etmektir. Koşulları değerlendirip, onları vurmaya, faydalı olmaktır. Bu içerde de olur dışarda da olur, hiç farketmez. Bu arkadaşların amacı ciddi bir mücadele adımı atmaya değildi. Amaç kendilerini kurtarmaktı. O kadar politikadan, mücadeleden uzak insanlardı ki, benim de onlarla kaçmamın önemini, faydasını göremiyorlardı.

24 Ekim Pazartesi

Sekize on kala kalktım. Kapı açıldı. Suyumuz akmadığı için aşağı kata indim. Belden yukarı soyundum. Başımı soğuk suyun

altına koydum, sabunla yıkadım. Bu sıra Seferi geldi.

“Ne o sıcak su mu geliyor?” Keyifli keyifli soyundu. Ben, “evet babanın sıcak sularındır. Vanasını Hakkâri'ye bağlamışlar”, dedim. Yanaştı:

“Yahu bu su soğukmuş!..” diyerek irkildi. Gülüştük. Yukarı çıktım. M. Aktaş geldi.

“Xalo, güzel bir güneş var, dışarı çıkmıyor musun?” diye sordu.

“Sen git ben geliyorum”, dedim.

Kısa bir süre sonra ben de gittim. Gerçekten pırıl pırıl bir güneş var. Mahmut üç arkadaşla birlikte geziyor. Onlara katıldım. Bu güzel havada sigara yakmaya başladılar. Hemen orayı terkettim. Kronik bronşitim. Duman beni zorluyor. Çoktandır haplarımı alamıyorum. Nefes borum ötmeye başlamış.

TV odasına çıktım. 9 haberleri başladı. Arizona'daki sel ve rüzgârın tahribatlarını söyledi. Arkasından balinaların kurtarılması için Sovyetlerin de çalışmalara katıldığı haberini verdi. Bu sırada bir arkadaş:

“Yahu biz burada iki yüz kişi açlık grevindeyiz. Kimsenin umurunda değil. İki balina için bakın neler yapılıyor! Üstelik haberlerin başında onları veriyorlar”, dedi. Dünyanın garip çelişkileridir bunlar. Aslında onların da kurtulmaları önemlidir, bizim meselemiz de önemlidir, ama bu konuyu ayrıca değerlendirmek gerekir.

Haberler bitti. “Unutulmayan Kadın” dizisi başladı. Yine entrikalar devam ediyor. Hücreme geldim. Mehdi Tanrıkulu şekerli su getirdi. Büyük bir iştahla içtim. Şekerimiz bitmek üzere. Şimdiye kadar sabah, öğle, akşam olmak üzere günde üç bardak içiyorduk. Üç gündür günde birer bardak içiyoruz. Bitmek üzereymiş.

Bu sırada gazeteler geldi. Muzaffer Ayata, Esat Oktay Yıldırım'a ait bölümü sesli okudu. Mehdi Tanrıkulu yine içeri girdi.

“Kiri çamaşırlarınız var mı? F Bloka verip yıkatalım”, dedi.

“Yok”, dedim. Uzandım.

“Xalo, senin avukat görüşmen var” dediler. Kim olabilir, diye kendi kendime söyleniyorum. Bir taraftan giyinirken bir yandan da notlarımı arıyorum. Hay Allah, nereye koymuşum. Çağırıyorlar. Gömleğimi arıyorum. Hah ranzanın yanına asılıymış. Aldım.

Giyinirken elim cebime çarptı. Baktım, notlarım gömleğimin cebindeymiş... Dışarı çıktım. Gardiyan kapıda bekliyor.

Maltadan gidiyoruz. Yavaş yavaş yürüyoruz. Başım çok ağrıyor. Düşmemek için özen gösteriyorum. Aramadan geçtik. Çaycılar başarıyla selam verdiler. Avukat Fethi Gümüş gelmiş. Kürtçe konuşuyoruz.

Görevliler hemen müdahale ettiler. Telefon ile görüş yapabileceğimi söylediler. Müdahale ettim. Avukat görüşünün karşılıklı ve açık olması gerektiğini söyledim. O da görüş yerinde tamir var dedi. Fazla üstelemedim. Ona, "hiçbir mevzuatta, avukat görüşü telefon kabiniinde yapılır denmez", dedim. Başgardiyan gitti. Biz konuşmamıza devam ettik. Tekrar geri gelerek:

"Ancak telefonla konuşabilirsiniz. Müdürün emri!" dedi.

"Git müdüre söyle, yönetmelik gereğidir diye bir yazı yazsın, ben de telefonla görüşeyim", dedim. Yine gitti. Fethi ile konuşmaya devam ediyoruz. Başgardiyan geri geldi; bir şey demeden yanımıza Kürtçe bilen bir gardiyan getirdiler. Kulaklarını dikmiş bizi dinliyor. Başgardiyan ise gitti.

Fethi, Ankara izlenimlerini anlattı. İnsan Hakları Örgütünün kongresinin çok olumlu geçtiğini, Eskişehir Özel Tıp ve diğer cezaevlerindeki açlık grevlerine değinildiğini, cezaevlerindeki baskı ve işkencelerden sözedildiğini. Ayrıca Muzaffer Erdost'un, mahkemelerde Kürtçe konuşturulmadığını, Kürtçe konuşanları dışarı attıklarını, haklarında dava açıldığını, örnek olarak Mehdi Zana'nın hakkında mahkemede Kürtçe konuştuğu için dava açıldığını söylediğini belirtti. Ayrıca İnsan Hakları Örgütü ve bir kısım parlamenterin Bursa'ya gittiğini, oradaki açlık grevini ve olayları izleyip mahkumlarla görüştükten sonra buraya gelecekleini, yalnız parlamenterlerin mahkumlarla görüşmesine izin verilmediğini söyledi. Buraya gelirken kapıda Murat Sever'in annesi olduğunu söyleyen yaşlı bir kadının, çok ısrar etmesine rağmen oğlu ile görüşürülmediğini söyledikten sonra onu tanıyıp tanımadığını sordu.

"Evet D Bloktadır" dedim." Fethi, görevliye seslenerek avukat olarak Murat Sever'le görüşmek istediğini söyledi. Gardiyan gitti, geldi. İznin verilmediğini söyledi. Biz devam ettik. Fethi, cezaevindeki arkadaşların ailelerinin Eskişehir'deki SHP

binasında kaldıklarını, şimdilik orayı irtibat yeri yaptıklarını anlattı. Benim mahkemelerimin ne durumda olduğunu sordu.

Geçenlerde Birinci Taktik Hava Kuvvetleri Askeri Mahkemesi'ne iki davam için talimat geldiğini, mahkemeye götürüldüğümde Kürtçe konuştuğumu, Kürtçenin yasak olduğunu söylediklerini, Türkçe konuşmamı istediklerini, ben Kürtçe devam ederek "Hûn çi dibêjin?" dediğimi anlattım. Fethi ilgiyle dinliyor. Anlatmayı sürdürdüm.

Mahkeme Başkanı:

"Mehdi Zana, Mehdi Zana, Kürtçe yasaktır, mahkemelerde Türkçe konuşulur" dedi.

Hûn çima ji min ra wergêrekî naynin? (Niçin bana tercüman getirmiyorsunuz?)

Mahkeme Başkanı hiçbir şey olmamış gibi, künyemi yazmaya başladı. Beni aniden düşürmek için:

"Babanızın ismi Hilmi idi, değil mi?" diye sordu. Ani bir saldırıydı bu. Ben de "Te got çi?" diye sorunca, künyemi dosya üzerinden yazmak zorunda kaldı. Sonra devam etti:

"Sanık getirildi. Anlamadığımız acayip bir dille bir şeyler söyledi. Dosyanın Diyarbakır'a iadesine karar verildi." Beni cezaevine getirdiler. 15 gün sonra başka bir dava için tekrar aynı mahkemeye gittim. Duruşma salonuna girdim. Mahkeme heyeti oturuyordu. Bana baktılar. Birbirlerine baktılar. Duruşma hakimi, görevlilere:

"Bekleme odasına götürün, sonra çağırınız", dedi.

Bekleme odasına gittik oturduk. Kısa bir müddet sonra 55 yaşlarında sivil kıyafetli biri yanıma gelerek:

"Mehdi Zana, sen Türkçe biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Peki niçin Türkçe konuşmuyorsun da Kürtçe konuşuyorsun?"

"Benim ana dilim Kürtçedir. Kürtçe konuşacağım."

"Mahkeme, Türkçe konuşsun iki gün konuşsun, onu dinleyelim. Dilediğini konuşmada serbesttir diyor", dedi. O sırada Diyarbakır Cezaevi'ndeki ziyaret yerine yazılı "Türkçe Konuş Çok Konuş" sloganı aklıma geldi.

"Ne demek oluyor bu? Ben ana dilimle, Kürtçe konuşacağım.

İki gün konuşmaya da gerek yok. Gerekeni söyler bitiririm.”

Gitti, on dakika sonra geri geldi.

“Mahkeme, ne konuşacak diye soruyor?”

“Mahkeme tercümana Türkçe sorar, Tercüman bana Kürtçeye çevirir. Ben Kürtçe cevap veririm. O da ne söylediğimi mahkemeye söyler. Tamam mı? Benimle böyle saçma pazarlıklar yapmayın”, dedim. Gitti. Bir süre sonra biri seslendi. Seslenen mübaşırdı. Gittim. Mahkeme başladı. Benden hiçbir şey sormayan mahkeme başkanı:

“Sanık getirildi. Anlamadığımız acayip bir dille bir şeyler söyledi”, diye bir önceki mahkeme zaptını yineledi. Duruşma salonundan çıkarken, kapı ardında duruşmayı izleyen Siirt’in Kurtalan kasabasından bir askerin bana sarılarak beni uğurlaması dikkatimi çekti. Bundan önceki duruşmamda da Diyarbakır’lı bir asker aynı tavrı göstererek sevincini belli etmişti. Bu da benim mahkemede Kürtçe konuşma tavrımdan ileri geliyordu.

Beni cezaevine getirdiler. Her iki duruşmam da böyle geçti”, diye sözümü tamamladım.

Fethi gülüyordu. Ankara’ya gideceğini, oradan Ceyhan’a geçeceğini, cezaevinde açlık grevinde bulunan arkadaşlardan birinin durumunun çok kötü olduğunu, ama mutlaka uğraması gerektiğini, bir diyeceğimin olup olmadığını sordu.

“Bu açlık grevi boyunca iki günde bir, bir avukatın gelip bizleri sorması iyi olur”, dedim. Vedalaştık. Gitti.

Maltadan geçerken, çaycıların hepsi dışarı çıktı. Mahzun mahzun bana bakıyorlar. Zayıfladığımı ve halsiz olduğumu farkediyorlar.

Bloka geldim. Arkadaşların hepsi başıma üşüşmüş can kulağı ile beni dinliyor. Bütün gelişmeleri, öğrendiklerimi onlara anlattım. Ve oradan D Blok penceresine geldim. Murat Sever’i çağırdım. Annesinin kapıda olduğunu, kendisiyle görüştürülmediği haberini verdim. Kendi görüşmemi oradaki arkadaşlara da aktardım. Biraz daha sohbeti koyulaştırdık. Arkadaşlar, kendilerinde idrar kanaması başladığını söylediler. Bende de başladığını söyledim. Ayrılıp hücreme geldim.

Saat 14. Gazeteler geldi. Diyarbakır cezaevinde bulunan tünelin ve Binbaşı Esat Oktay Yıldırım’ın öldürme olayının da

yazılmış olduğunu söylediler. Kalktım, aşağı kata indim. Doktor gelmişti. Sohbet ettik. Bir şeyimizin olup olmadığını sordu.

"Yok, bir şey olsa da söylemeyeceğiz", dedim. "Ziyaretçiler gelirse ne yapacaksınız?" diye sordu.

"Bu sorunlar ziyaretçi sorunu değil, ciddi sorunlardır. Onun için öyle basite indirgememek gerekir", dedim. Doğrusu doktor nabız yoklamaya gelmişti. İş pişkinliğe vurmuştu. Gitti. Bir arkadaş, "B Blok'tan Davut Aksoy dün gece mide kanaması geçirmiş. Hemen hastaneye kaldırmışlar. Davut tedavi kabul etmemiş", dedi.

"Kanamalar başladı. 4-5 gün içinde daha çok hasta çıkar" dedim. Canım şekerli su istedi. Şeker bitmiş. Yok. Daha doğrusu azalmış. İdare şeker vermediği için, varolan az miktarda şekerin ömrünü uzatmak istiyorlar. Biraz su içmek istedim. İçme suyu da kalmamış. Musluk suyu mikroplu. İçemiyorum. Sürahiye aldım. D Blok pencerenin önüne geldim. Teslim'e, sularının olup olmadığını sordum. Gitti baktı. Onlarda da kalmamış. Döndüm. F Blok'a seslendim. Bahri çıktı. Su istedim. Gitti, bidonu yerde sürükleyerek blok kapısına su getirdi. Kapı açıldı. Bizim blokun ikinci katına çıkardık. Çıkarken, takatım azalmış, nefesim kesilmiş, soluk soluğayım. Suyu Mehdi Tanrikulu'na teslim ettim. Bir tas da ben içtim. Şimdi biraz rahatladım. Ohh be! dünya varmış...

Biraz uzandım. Saat 18. TV odasına geldim. Programda, Urfa ve Urfa'daki kırmızı biber tanıtılıyordu ve yapılışı gösteriliyordu. Önce Urfa, ardından biber tarlalarının ayıklanmasının görüntülerini vermeye başladı. Daha sonra birine, "kaç kilo biberden ne kadar pul biber çıkar?" diye sordular.

"Beşyüz ton yeşil biberden, 50 ton pul biber çıkar", dedi adam.

Bu arada bir arkadaş:

"Bu aynı zamanda Urfa isotizminin tescilli anlamına geldi", dedi. Gülüştü. Biberleri ayıklayan bir kadını görüntüledi. Kendisine:

"Bir günde kaç kilo biber işliyor, hazır hale getiriyorsun?" diye soruldu. Kadın:

"Çok değil, üç ton ancak yapabiliyorum", dedi. Müslüm araya girdi:

"Ma ana! Üç ton az mıdır? Bir tesis senin kadar yapamaz", dedi.

Haberler başladı. Haberde Genelkurmay'ın, öldürülen işkenceci Binbaşı Esat Oktay Yıldırım üzerine açıklaması vardı. Açıklamada "Vatanını seven, verilen emirleri harfiyen yerine getiren, namuslu bir asker", olduğu söyleniyordu. Tekrar yatağa geldim. Esat Oktay'ın tavır ve davranışlarını, bize yaptıklarını düşünüyorum. Acaba karısı ve çocukları ne yapıyorlar? Kendisine emir verenler, kullananlar, şimdi üst düzeylerde çocuklarıyla saltanat sürüyorlar. Esat'ın çocukları yasta. Baba hasreti ile büyüyecekler. Esat işkencesiyle, kitaplara, romanlara konu olacak... Yarın çocukları okuyacak, yaşamları boyunca eziklik duyacaklar. Bu zavallı çocukların günahı neydi? diye düşünüyorum.

Bu ara K.K. içeri girdi. BBC'nin haberlerinde, Diyarbakır cezaevinde güvenlik güçlerince yapılan baskın ve aramada, 21 kişinin yaralandığını bu arada 125 kişinin de naklinin yapıldığını söylendiğini belirtti.

"Tamam. Daha önce hazırlamış oldukları sevk listesinin hepsini getirirler", dedim.

Diyarbakır gözlerimin önünde. Oradaki arkadaşlar, işkence-ler, daha önceki aramalar, baskınlar. Aramalar sırasında eşyaların yırtılıp atılması, tahribatlar... Teker teker düşünüyorum. Bu sekiz yılda bunca inasan neler çekti. Daha da çekeceğinden başka...

25 Ekim Salı

Sabahleyin Mamin Ağcakaya ile dolaşıyoruz. Unutulmayan Kadın dizisini seyretmek için TV odasına geldik. Dizi başladı. Mariana dönen entrikaların nihayet farkına vardı. Heyecanlı bir sahne ile bugünkü bölüm bitti. Bu sıra Müslüm Erikleri girdi.

Dev-Yol'cu arkadaşlar kapıda iki sevk otobüsü görmüşler.

"Pencereden kapıya bak", dedim. Müslüm çıktı. "Evet birinin üzerinde Ergani Belediyesi yazıyor", dedi.

"Tamam, Diyarbakır'daki arkadaşları buraya getirmişler?",

Etrafa haber yetiştii. Herkes bunu konuşuyor. Bir heyecan

etrafı sarmış; gidip gelmeler, çeşitli yorumlar yapıyor.

Saat 12... Gelen yeni bir haberde, gelenlerin arasında Dündar Kılıç da dahil 5 babanın bulunduğu söyleniyor. Diğerleri Kawa, TIKKO, Rızgari ve PKK'lıymış.

"Dündar Kılıç'ın olmaması gerekir", dedim. "Çünkü onu, ben gelmeden gözünün tedavisi için İstanbul'a yolcu etmiştik. Acaba tekrar Diyarbakır'a geri mi geldi?"

Bir anda kaynaşma oldu. Etrafı büyük bir gürültü sardı. Herkes, çoktandır görmediği arkadaşını ne zaman görecektediği içinde. Görüşmenin olmayacağı haberi, çok üzücü bir durum yarattı. Öyle ya, haksız da değiller. 7-8 senedir acısıyla tatlısıyla, güzelliği ve çirkinliği ile en acımasız işkence günlerini beraber geçiren bu insanların özlemlerinin bu derecede olması normaldir. Üstelik açlık grevi dönemine rastlaması insanı daha da aranın duruma sokuyordu.

Yatağa sırtüstü uzandım. Yolculukları düşündüm. Kendi gelişimi anımsadım. Diyarbakır'dan gelişim gözlerimin önünde.

Sabah saat 5'te uyandırılmıştık. Eşyalarımı akşamdan hazırlamıştım. Yanımdaki diğer koğu arkadaşlarım da uyandırıldılar. Gardiyan eşyalarımı almak istedi. Bırakmadım. Çünkü akşam nereye götürüleceğimi sorduğumda:

"Sabah söyleriz", demişlerdi.

"Yerimi belirtin sonra", dedim. Gittiler. Herhalde müdürler daha gelmemişlerdi. Arkadaşlarla oturmuş ihtimalleri konuşuyoruz.

"Eskişehir olabilir", dedim. Arkadaşlar çok üzgünler. Henüz üç hafta olmamıştı 11. koğuşa gelişim. Koğu arkadaşlarım Veysel Şimşek, Cemal Miran, Mahmut Şahin, Celal Avcı, Recep Maraşlı, Zeynel Abidin Sönmez, Abdulkерim Demir, Yusuf Gösterici, Rıza Sayın, Abdurrahman Coşkun, Doğan Kaplan, Bedri Akalın, Şehmus Özzengin, Necmettin Uç, Hatip Kapçak, Yaşar Çeri'yle birakalım birbirimize doymayı, henüz iyice tanışmamıştık bile.

Saat 6 oldu. Müdürlüğe çağrıldım. Gittim. Eskişehir'e sevkedildiğim yazısını gösterdiler.

"Eve bir telefon edip, haber veremez miyim?" dediğimde

müdüür yanık yanık baktı. Sanki 'bunu benden isteme' der gibiydi.

"Şimdi, telefon, şöyle böyle", diye bocaladı. Etrafına bakındı. Ardından "söz, ben haber veririm", dedi. Neyse sonra öğrendim, eşim Leyla'yı bir gün önce ziyaretten çıkarken polisler alıp götürmüşler. Bundan haberdar oldukları için bana söylemek istemiyorlar, telefon edersem, olayı öğrenirim, bu yüzden bahaneler uyduruyorlarmış.

Oysa, ben Leyla'nın tutuklanacağını zaten tahmin ediyordum. 1988 Ağustos'unun Kurban Bayramı açık görüşünün birinci günüydü. Kapının önünde büyük bir izdiham olduğu gelen seslerden belliydi. Daha önceki görüşlere göre, ziyaretçiler çok yavaş içeri alınıyordu. Saat 9 olduğu halde içeriye sadece bir ziyaretçi gelebilmişti. Birşeyler tezgâhlanmakta olduğu belliydi. İçeri gelenler dışarıda büyük bir kalabalığın olduğunu, ama içeri alınmanın çok yavaş olduğunu ve ziyaretçilere bazı sataşmalar olduğunu söylediklerinde tedirgin olmaya başlamıştık.

Öğle zamanı olduğunda dışarıdan gelen uğultular fazlalaştı. Slogan sesleri ve bir gürültü koptu. Ardından da otomatik tüfeklerle ateş açıldığını duyduk. Herkesi bir heyecan kapladı. Yerlerimizden fırladık. Neler oluyor diye herkes bir yorum yapıyordu. Yüzlerce el ateş edilmişti. Acaba ziyaretçilerin üzerine mi ateş açılmıştı? Ölen ya da yaralanan olmuş muydu? Büyük bir heyecan içine girilmişti. Ben arkadaşlara sakin olmalarını, muhtemelen ziyaretçileri dağıtmak için havaya ateş açıldığını" söyledim.

Zaten 39. koğuşun penceresinden dışarıyı gören kaçakçılar, görüşçülerin sağa sola kaçıştığını ve dışarıda çok sayıda polis ve panzer olduğunu söylediler. Ziyaretçiler polisleri taşıyorlarmış.

Ben, aynı 1 Mayıs'ta olduğu gibi, yaratılan panik sırasında insanların ayak altında kalarak ölümlerin olmasından korktuğumu söyledim. O gün ziyaret kesildi. Akşama kadar fazla bir haber alamadık.

Hacı Zeki'nin pencereden seslenerek:

"Başkan, Xûşka Leyla li devê derê hicûmê midur û binbaşî kirîye, bi kulma li cama xistiye, çil-pencî cam şikandiye." (Leyla Bacı Müdüriyette binbaşîya hücum etmiş, 40-50 cam kırılmış) demesi beni tedirgin etmişti. Bazı oyunların döndüğünü hissede

biliyordum. Ertesi gün, ziyarete geldiklerinde olayın nasıl olduğunu bizlere anlattılar. Hepsi heyecanlı ve sevinçliydi. Dünkü olaylarda koydukları tavırdan dolayı hepsinin kendilerine güveninin arttığı gözleniyordu.

Sabahleyin ziyaretçilerin çok fazla birikmesine rağmen içeriye bilinçli olarak çok geç alındıklarını, birikmenin ve geç kalmanın ziyaretçilerde sıkıntı yarattığını anlatıyorlardı. Bu kalabalık içinde bir de bazı polislerin kadınlara sarkıntılık ettiğinin duyulması üzerine kitlede büyük bir tepki doğmuş. Bu fırsatı bekleyen sivil kıyafetli bir polis havaya ateş edince ortalık birbirine girmiş; bunun üzerine jandarmalar da havaya ateş açmışlar. Bu panik yaşanırken, aileleri dışarı sürüp çıkarmak istemişler. Ziyaretçiler ise toplanıp polisleri ve askerleri taş yağmuruna tutmuş.

Bir ziyaretçi "tam Filistin gibi oldu", diyordu. Polise takviye birlikler, panzerler yetişmiş. Havaya tekrar ateş açarak taşlanmanın önüne geçmek istemişler. Sonuçta kalabalığı hapishanenin önünden güçlükle uzaklaştırıp, kapıları kapatmışlar. Bu taş savaşında en önde kadınların savaştığını göğüslerini gere gere anlatıyorlardı.

Ben ziyaret sırasında eşim Leyla'ya ve diğer görüşçülerimize "sizi tutuklayabilirler, kendinize dikkat edin", diye uyanda bulunmuştum.

O gün ziyaret bittikten sonra da gerçekten 80 kadının polis arabalarına alınarak götürüldüklerini öğrendik.

Aynı günün akşamı bazı gardiyanlar gece vardiyasında koşu gelerek, dünkü olayın benim kaçırılma teşebbüsüyle ilgili olduğu dedikodusunun dolaştığını söylediler.

Ertesi gün akşam saat 17 sıralarında çağrıldığım müdüriyette yarın sevke gideceğimi söylediler ve hazırlığımı yapmamı istediler. Koşu döndüm.

"Eskişehir'e gidiyorum. Bazı eşyaları size bırakıyorum. Onları bana gelen mektup ve kartlarla, eve bırakın" dedim arkadaşlara.

Kapı açıldı. Valizi ve yatak torbasını aldım. Arkadaşlarla vedalaştık. İki gardiyanın yardımıyla oradan ayıldım. Arkadaşlara son bir defa daha dönüp baktım ve devam ettim.

Müdüriyetin kapı aralığına geldik. Orada başka koşuşlardan

benimle dağıtımaya gelen yedi arkadaş daha vardı. Merhabalaştık. Formaliteler yapıldı. İsimler okundu. Eşyalar alındı. Gardiyanlar birikmiş bize bakıyorlardı. Bir müddet sonra arabaya bindik. İlk defa gördüğüm bir cezaevi otobüsü. Bir Fiat komyonun üstü otobüs gibi yapılmış, iç kısmı hücre biçiminde bölümlerle ayrılmış. Birer ikişer kişi, bazı bölümler de üçer kişi alacak biçimde bölünmüş. Hava çok sıcak. Güneş arabaya vurmuş, içerisi cehenmem gibi. Havalandırma yok. Küçük bir pencere, tellerle kaplı. Camlı, dışarıyı zor farkediliyor. Beni Derviş Öge isminde biriyle aynı hücreye soktular. Derviş rahatsız. Prostatı var, çişini rahat yapamıyor. Adeta "bana bir şeyler yapamaz mısınız?" gibilerden mahzun mahzun bakıyor. Ben ise bir şeyler yapamamanın sıkıntısı içindeyim. Bakışıyoruz.

Derviş, Eruh'un bir köyündendi. Durumuna bakıyorum, yolculuğu düşünüyorum. Diyarbakır'ın o fırın gibi sıcaklığının yarattığı ter moralimi hepten bozmuş. Derviş bakışlarını benden ayırmıyor. Tesselli etmeye çalışıyorum. Kendisine "zorla dahi olsa sana sonda yaptıracağım", dedim.

"Allah razı olsun", diyor.

Görevliyi çağırdım.

"Bu arkadaş, bu haliyle yolculuk yapamaz", dedim. Gitti. Doktor geldi. Bu doktoru daha önce de 36. koğuştaki görmüştüm. O zaman da arkadaşlara bakmaya gelmişti. İyi niyetli ve mesleğini seven biriydi. Durumu ona izah ettim. Arkadaşın bu haliyle yolculuk yapamayacağını söyledim. Sonda yapmak için Derviş'i revire götürdü. Sonda yapamamışlardı. Hortumu idrar yoluna takıp şişeyi eline vererek getirmişlerdi. Doktor bu vaziyette Derviş'e "yolculuk yapamaz" raporu verdi. İdare ve jandarma, "Hastaneye gideceğiz. Sonda yaptıktan sonra yolumuza devam ederiz", dediler. Terden su gibi olmuşuz. Sıcaktan nefes bile alamıyoruz. Derviş karşımda, sonda şişesi elinde; penisi karşımda duruyor. Pencere kapalı. 40 cm uzunluk, 15 cm genişliğinde. Sabit şekilde yapılmış. Kırılabilir gibi değil. Oturuyoruz, kalkıyoruz, olmuyor. Derviş'e bakıyorum.

"Ay, dayê, bavo!" diye inliyor. Benzi solmuş. Dışarıya seslendim, başçavuş geldi. "Bak kardeşim, bu adam burada ölecek. Sizin boynunuzda kalır. Bu durumda yolculuk yapamaz. Renk

benz kalmamış!" Gitti. Sağlık memuru geldi. Yapabileceği bir şey yok. Hemen hastaneye götüreceklerini, kendisinin de bizimle yolculuk yapacağını söyledi.

Eşyalar yerleştiriliyor. Başçavuşa seslendim. Geldi. Para verdim. Radyo için pil ve duracağımız yerde gazete almasını söyledim. Gitti, geldi. Parayı şoföre verdiğini, isteklerimizi onun yerine getireceğini söyledi. Hareket etmek üzere araba çalışmaya başladı. Birden içimde bir burukluk hissettim. Artık Diyarbakır'dan ayrılacağım. İçimde bir boşluk. Bir of çektim. Hey gidi günler hey... Nereden nereye geldik?.. Şimdi başka yerlere gideceğiz. Sekiz senedir, sürekli işkenceye maruz bırakıldığımız, ailelerimizin her hafta bambaşka bir heyecan ve hakaret altında ziyaretimize geldiği bu kanlı cezaevini terkediyorum. Artık her hafta çocuklarım ziyaretime gelemeyecek. O an kızım Rûken'in sesi tekrar kulağımda çınladı.

"Çi dibe baba neçe!" (Ne olur baba gitme)

Araba yavaş yavaş yola koyuldu. Son kez Diyarbakır'ı ve cezaevini göreyim diye o küçük pencereye kafamı koymuş, dışarıyı seyretmeye çalışıyordum.

Hey gidi Diyarbakır!.. Yıllarımı verdiğim, en gürültülü yaşamımın geçtiği, şairin dediği gibi "akrepli, yılanlı, sevdalı şehir"... Ben gidiyorum, bakalım, ölmezsem seni ne zaman göreceğim. Yüreğimin bir parçası olan çocuklarımı, ailemi, kavga arkadaşlarımı, dostlarımı sana bırakıyorum... Yavaş yavaş duvarlar kayboluyor. İçerdeki arkadaşları, koğuşlarda geçirdiğimiz bunca acı tatlı, sekiz senelik yaşamı, hepsini... buruk bir gönülle ne kadar acı olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum.

Dalmışım. Seyrantepe'den Ergani yoluna girmişiz. Anladım ki hastaneye götürmeyecekler, bizleri aldattılar.

Fransa'dan getirdiğimiz otobüsler gözüme çarptı. Hepsi güneşin altında, açıkta, hurda yığınına dönmüşler. Belki daha da kötü... Oysa bu otobüsler Diyarbakır halkına nasıl da büyük bir rahatlık sağlamıştı. Merkezin ücra köşelerine kadar ulaşım ihtiyaçlarını karşılıyordu. O günkü pırıl pırıl hallerini düşünüyorum da, bu hurda yığınlarının yaşadığımız acılı yılların izlerini yansıttığını düşünüyorum.

12 Eylül darbesi olur olmaz, ilk icraatlarından biri bu otobüs-

leri seferden men etmek olmuştı. Çünkü bu otobüsler "Hür Kürdistan Otobüsleri" ismini almıştı. Otobüslerin Fransa'dan geliş hayli tantanalı olmuştı...

Yeni Belediye Başkanı seçilmiştim. Bir ay dolmadan İsveç'in Stockholm Belediyesi'nden ve Fransız Sosyalist Partisi'nden davet aldım. Davete, 1978 Mayıs ayının sonuna kadar gitmemin uygun olacağını, o zamana kadar olan günlerden hangisinin seçileceğinin bana kaldığını söylemişlerdi.

Pasaport müracaatını yaptım, ama bir türlü alamıyordum. Mayıs ayına girmiştik. Stockholm'dan sürekli telefon ederek, gelip gelmeyeceğimi soruyorlardı. Ben de bir türlü pasaport alamadığımı söylüyordum. Onlar, "nasıl Belediye Başkanısınız da bir türlü pasaport alamıyorsunuz?" hayreti içindeydi. Sene 1978... O zaman CHP, Ecevit'in Başbakanlığında hükümet kurmuştu. En sonunda gelip gelmeyeceğime dair bir tel çekmemi istediler. Ziyaret gününe altı gün kala bir tel yazdım. Telde, "demokratik hukuk devletinden pasaport alamadığımdan davetinize icabet edemeyeceğim", yazılıydı.

Teli çekmeden Yerel Yönetim Bakanını aradım. Yerinde yoktu. Müsteşarı ile yaptığım telefon görüşmesinde yazdığım telin metninin okudum. Hemen paçası tutuştu. Yalvararak "teli çekme, sana pasaport vereceğiz", dedi. Aynı günün gecesi yatarken, saat 1.30'da telefon zili çaldı. Telefondaki, Yerel Yönetim Bakanlığı müsteşarı Erhan Karaesmen'di.

"Başkan, pasaportun hazır, gel al", dedi.

Eşim Leyla'ya ve Muavin Yılmaz Tali Uğur'a, iki gün sonra yola çıkacağımızı, hemen hazırlığa başlamalarını söyledim. Eşim Leyla'ya kendisini götüreceğimi daha önce söylemiştim. Bizim devrimci kesim çok gürültü koparmıştı. "Efendim, karısını beraber Avrupa'ya götürüyor. Bir devrimciye yakışır bir davranış değil", "Bunlar küçükburjuva hastalığıdır", vb. diye sağda solda konuşuyor, eleştiriliyordum.

"Başkan, etme eyleme", diyorlardı.

"Bakın kardeşim, karım en zor günlerimde yanımdaydı. Seçim sırasında satmadığım bir şey kalmadı. Sürekli yanımda oldu. Bu gün de beraber olacağız. Üstelik Belediye'den değil, bankadan borç para olarak onu götürüyorum. Ne dersiniz deyin,

onu götüreceğim. Çok normal bir şeydir. Asıl yanlış yapan sizsiniz.”

Bütün gürültülere rağmen beraber hareket ettik.

Ankara'ya gittik. Pasaportu aldım. Leyla ve Yılmaz Bey'le Stockholm'e vardık. Bir hafta Stockholm'da ziyaret ve temaslarda bulunduk. İki günümüz varken Frankfurt'tan Kürt işçileri bizi davet etti. Stockholm ve Fransa'dan iki gün çalarak oraya gittik. Frankfurt'ta işçiler ve devrimci kesimlerle yaptığımız temaslardan sonra Paris'e geçtik.

Paris'e gittiğimizde Kendal bizi karşılamıştı. Ertesi gün, Fransız Sosyalist ve Komünist Partilerini ziyaret ettik. Sosyalist Parti, kendisine bağlı Sosyalist Belediyeler Birliği'nden Gronobl belediyesini bizi ağırlamak ve belediyecilik üzerine görüşmeler yapmak için görevlendirdi. Gronobl'deki iki günlük ziyaretimizde karşılıklı görüş alış verişinde bulunduk.

Daha sonra Paris'e geri döndük. Paris'in tarihi, turistik yerlerini gezdikten sonra Türkiye'ye döndük. Henüz bir ay dolmadan Fransız Sosyalist Belediyeler Birliği'nden bir tel aldım. Telde, "Diyarbakır Belediyesi için ayırmış olduğumuz 10 otobüs ve 2 adet çöp aracını almak üzere sizleri bekliyoruz", deniliyordu.

Kendal'la yaptığım telefon görüşmesinde olayın mahiyetini anladım. Araçların getirilmesi için iki yol vardı. Birincisi gemi, ikincisi ise karayolu ile. Düşündüm ki gemi ile getireceğime, bizim belediye şoförlerini göndersem daha iyi olur. Hiç olmazsa bu vesile ile yol boyunca Avrupa'nın değişik yerlerini görür, Paris'i ve Fransa'nın değişik kentlerini gezerlerdi. Böylece görüş ve düşüncelerinde biraz değişiklik olurdu. İşçiler de bizim bu dönemden istifade ederek, Sosyalist Belediyelerin diğer belediyelerden farkını görür, ona göre değerlendirirlerdi. Hemen hazırlıklarımızı tamamladık. Ekibin başına Muavin Yusuf Genç ve Muhasebe Müdürü Nurettin Ergün'ü görevlendirdik. Belediyemizin otobüsü ile 25 kişilik bir ekip yola çıkardık.

Paris'e vardıklarında, orayı gezip görmelerini sağlamak için Kürt İşçi Derneği onlara mihmandarlar görevlendirmişti. Daha sonra, araçları almak üzere Reñes'e gitmeleri planlanmıştı. Gidecekleri gün sabah saat 10'da hazır olmaları gerek: herşey ona göre hazırlanmış.

Renes Belediye Başkanı aynı zamanda senatördür. Halk, bando eşliğinde, ellerinde çiçekler, şenlik içinde bizim beyleri bekliyor. Tren saat 10'da gara girer. Herkes heyecanlı. Kürdistanlı şoförlerin inişini bekliyorlar. Yolcular yavaş yavaş inmekte. Gözler perona dikilmiş. Kürdistan şoförleri meğer gele-memiş. Paris'te uykuda kalmışlar. Daha doğrusu ciddiye alma-mışlar. 8 treni ile yola çıkıp 10'da törene yetişmeleri gerekirken, gelememişler ve halk yavaş yavaş dağılmaya başlamış. Başkan ve bando ile küçük bir halk topluluğu beklemeye devam etmiş. Bizimkiler saat 11'de şaşkın şaşkın trenden inerler. Karşılarında Belediye Başkanını, bandoyu ve halkı görünce:

"Wii? Biz böyle olacağını bilmiyorduk. Onun için uykuda kaldık", demişler. Tören bittikten sonra, ağırlamalar vs. derken bizim çocuklar yola çıkıp, İtalya üzerinden Türkiye'ye geliyorlar.. Bir gece saat 24'de evdeyken, telefon çaldı. Baktım bizim Muavin Yusuf Genç çok telaşlı.

"Ne var? Ne oluyor?" dediğimde, Yusuf her zamanki üslu-buyla:

"Yahu Başkan, Edirne/Kapıkule'deyiz. Gelir gelmez hemen etrafımızı sardılar. Asker-sivil Edirne güvenlik güçleri bizi tuttu. Aramalar, zabıtlar derken şimdi bizi bırakmıyorlar. Perişan olduk. Bizi kurtarın. Bütün arkadaşlar tedirgindir", dedi.

"Peki, şimdi hallederim", dedim. Ankara'dan başlayarak, zamanın Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı'yı aradım. Saat 24'ü geçiyordu. Araya araya nihayet İstanbul Shereton otelinde buldum. Telefona koruma polisi Tahir Bozay çıkmıştı. Tahir hemşerimdi. Denk gelmişti. Sayın Bakanın yaftığını söyledi.

"Kaldır, acildir" dedim. Tahir bize azizlik yaptı, onu uyandırdı. Baktım telefonda Mataracı;

"Ne var Başkan?" dedi. Durumu izah ettim.

"Peki, sabahleyin hallederim."

"Arkadaşlar zor durumda, şimdi çözerseniz..."

"Peki peki.." dedi. Telefonu kapattım. Gerçekten hemen orayı aramış. Anons yaptırarak, "derhal Diyarbakır Belediye otobüslerini bırakın", diye emir vermiş. Otobüsler Diyarbakır'a varınca, Yusuf Genç ve Nurettin Ergün arkadaşlar anlattılar: Meğer ihbar varmış; güya biz Kürtleri ayaklandırmak için silah

getirtiyormuşuz. Daha sonra hakkımda açılan dava dosyalarında bulunan aynı mahiyetteki ihbar mektubunun kime ait olduğunu tahmin ettim. Ben, Belediye Başkanı olduğumdan tutuklandığım güne kadar bu adam MİT'in direktifiyle hareket ediyordu. Belediye Meclisi'nde sürekli bize sorun olmaya çalışıyordu.

Bu serüven de böyle bittikten bir süre sonra Fransız Sosyalist Belediyeler Birliği'nden ikinci kez 15 otobüs daha almak üzere çağrıldım. Paris'e gittim. Temaslarımı henüz bitirmemişken, acil bir telefon haberi geldi. Reis vekili Mehmet Kaba'nın belediye önünde vurularak öldürüldüğünü, belediyede yetkilinin olmadığını söylüyorlar ve benim derhal gelmemi istiyorlardı. Aynı gün uçakla dönmek zorunda kaldım. Ertesi gün Diyarbakır'daydım.

Mehmet Kaba, muvakkat işçi yevmiyeleri geciktiği için yıllarca kendisinin beslediği ve büyüttüğü manyak biri tarafından arabaya binerken öldürülmüştü. Reis Vekilini seçmek üzere, Belediye Meclisini olağanüstü toplantıya çağırıldım. Yaptığımız seçim sonucunda Reis Vekilliğine Halil Söylemez'i seçtik. İkinci kez otobüsleri almak üzere Nuri Sınır ve Zülkûf Doğru'yu ekipbaşı olarak yola çıkardık. Beş gün sonra onlara yetişmek üzere ben de hareket ettim. İstanbul'a geldim. Yeşilköy Havaalanı'nda kontrolden geçerken, üzerimde resmi yazı olmasına rağmen polis dövizlerime el koydu. Çıkışım yasaklanarak Bakırköy savcılığına çıkartıldım. Savcılık tutuklanmamı isteyerek nöbetçi mahkemeye sevketti. Halbuki dövizler Belediye'ye aitti. Polis yine oyun oynuyordu.

Nöbetçi mahkemeye çıktığımda duruşma hakiminin sorduğu ilk soru şu oldu:

"Mehdi Zana, senin pasaportun var mı?"

"Pasaportum var", dedim ve çıkarıp verdim. Şöyle bir göz gezdirdikten sonra:

"Hayır hayır... Zana, bu dış ülkeler için olan pasaporttur. Ben Kürdistan'dan Türkiye'ye geliş pasaportunu istiyorum", dedi. Ne demek istediğini anlamıştım. Çıkan dedikoduların etkisiyle hakim misilleme yapıyordu. Hafif bir tebessümle işi geçiştirmeye çalıştım.

"Hayır, hayır Mehdi Zana! Ben şaka etmiyorum. Sen

Diyarbakır'a gelen Türklere pasaport soruyorsun. Biz de senden sorarız. İki Adliye Müfettişi Diyarbakır'a gelmişlerdi. İki karşılaştıkları şey kendilerine pasaport sorulması olmuş. Yemin ederek bize anlattılar. Bırakalım duruşmayı, samimi konuşalım", dedi.

"Siz doğru söylüyorsunuz, ama onlar yalan söylemişler..." diye cevap verdim.

"Neyse..." diyerek, dövizlerime el koyup beni serbest bıraktılar.

Hemen havaalanına gittim. Aynı gece Frankfurt üzerinden Paris'e geçtik. Bizim şoförler, Sosyalist Belediyeler Birliği'ne bağlı muhtelif belediyelerden otobüsleri alarak Nice'de toplanmak üzere yola çıkmışlar. Otelde yatmak üzereydim. Telefon çaldı. Telefondaki, şoförlerimize mihmandarlık yapan Beyrut'lu Mehmet adında bir Kürt öğrenciydi. Şoförlerimizin arasında kavga çıktığını söyledi ve Dijon'da buldukları otelin adresini verdi. Hemen Dijon'a hareket ettim. Oraya vardığımda sabah olmuştu. Onları otelden aldım. Otobüslere binerek Nice'ye hareket ettik.

Başka yerlerden getirilen otobüsler de bize katıldığı için dokuz otobüs olmuşuk. Yolda verdiğimiz yemek molaları ve otobüslerin 65 milden fazla hız yapamamaları yüzünden ikinci gün sabaha karşı saat 4'te Nice'e vardık. Bizden önce giden ekibin hangi otelde olduklarını bilmiyorduk. Paris'e telefon ederek oradaki arkadaşların nerede olduklarını öğrenecektik. Etraf sessiz. Hiçbir yer açık değil. Postaneyi bilmiyoruz. Polis yok. Telefon kabinlerini göremiyoruz. Biz bilmeden yola devam ettik. Mihmandar da ilk defa bu kente geldiği için hiçbir yeri tanımıyor. Yola devam ederken, yavaş yavaş keskin virajlarla dağa tırmandık. Dağa serpiştirilen villalar için yapılan özel otomobil yolunu, gece olduğundan farkedemedik. Otobüslerin farları açık olduğundan etraf kararıyor, başka yerleri seçemiyoruz. Virajlar çok keskin ve dar olduğundan otobüsler manevra yapamıyordu. Bu yüzden ben aşağı iniyor:

"Sağ yap, sol yap! Hoop!" diye bağıyorum.

Villalarında uykuda olanlar otobüslerin gürültüsünden, bizim bağırp çağırımızdan uyanmış, ışıklarını yakarak pencerelere üşüşmüşlerdi. Acayip acayip ne olduğunu anlamaya çalışıyorlar-

dı. Ben yine:

“Sağ yap, sol yap, topla! Hoop!” diye avazım çıktığı kadar bağıriyorum.

Pencerelerine, balkonlarına çıkanlar, birbirlerine soruyorlar. Ne dediklerini anlamıyoruz ama, çok telaşlanmış oldukları her hallerinden belli oluyor. Bunca araba arka arkaya dağa tırmanıyor, anlamadıkları bir dilde, garip bağırişmalar oluyor. Bu şafak vakti bunlar nereye gidiyor? Yoksa seferberlik mi var, savaş mı oldu? Yine Almanlar baskın mı yaptı? Bu hengameyle dağın tepesine çıktık. Baktık yol bitmiş. Ne gidecek bir yol kalmış, ne de bina görünüyor. Anladık ki yanlış yola girmişiz. Tekrar aynı yoldan, aynı gürültü ve heyecanla geri döndük.

İniş çıkışımız üç saati almıştı. Artık ortalık aydınlanmıştı. Saat 08'e geliyordu.

Nice'nin caddelerini yıkıyorlardı. Bütün köşebaşlarının vanalarını açmışlardı. Cadde ve sokaklar sularla doluydu. Akan sular, bütün kiri alıp logarlardan aşağı götürüyordu.

Bir telefon kulübesinden Paris'e telefon ettik. Arkadaşlarımızın Otel Bufa'da olduğunu öğrendik. Otele gittiğimizde henüz diğer arkadaşlar yatıyordu. Onları kaldırdık, giyindiler. Hesabı görürken resepsiyondaki bayanın kızgın olduğunu gördüm. Mihmandara bir şeyler anlatıyordu. Ne dediğini anlamıyordum, ama sinirli olduğu her halinden belliydi. Mihmandara ne olduğunu sorduğumda:

“Bir şey yok...” dedi ama inanmadım.

“Bir şeylerin olduğu bayanın halinden belli”, dedim. Sonunda Memo söylemek zorunda kaldı. Meğer bizim beyler, akşam şarabı çekip hafif meşrep otele geldiklerinde resepsiyondaki bayana sarkıntılık etmişler. Kendileriyle yatması için ısrar etmişler, ayrıca dış kapının iki anahtarını da kaybetmişler. Çünkü orada, otellerde zile basmak, kapı çalmak yasak. Dışardan gelen kendisine verilen anahtarlarla kapıyı açar, kimseyi rahatsız etmeden içeri girer. Bunu da duyduğumda çok bozulmuştum. Kadına tercüman aracılığıyla durumumuzu anlattım.

Kadın konuşma arasında;

“Kürdistan'ı bunlarla mı kuracaksınız?” diye serzenişte bulundu. Ona geri kalmışlığımızı, kapalı bir toplumda yaşadığımızı-

zı, onlar namına özür dilediğimi söyledim. Anahtar fiyatını sordum. Tanesi 10 frankmış, tuttum kendisine 20 frank uzattım. Yabancı olduğumu, benim yerime kendisinin yaptırmasını rica ettim. Kabul etti. Teşekkür ettim.

Parkta oturduğumuz sırada bir arkadaşımız elinde Hürriyet gazetesi yanımıza geldi.

"Bak başkan, burada ne yazıyor", dedi.

Gazete, bizden söz ederek "Hür Kürdistan Otobüsleri, Fransa'da şehir şehir dolaşarak Nice'e vardı", diye yazıyordu. Aslında sadece bir otobüsün arkasında Fransızca "Kurdistan libre!" yazılıydı. Ama özel olarak şehirleri dolaşmak diye bir şey yoktu. Otobüslerin alındığı şehirden, Nice'e kadar olan yol üzerindeki şehirlerden geçme zorunluluğu olmuştu. Ancak, Diyarbakır'dan giden belediye otobüslerinin bulunduğu konvoy bazı şehirlerde çalışan Türkiyeli işçiler tarafından, heyecanla karşılanmış, otobüslerin üzerindeki Diyarbakır yazısını okuduklarında otobüslerin arkasına takılmışlardı. Parkta oturulup çay içilmiş, iltifat ederek memleket hasreti gidermişlerdi. Bazen de alkışlamışlardı. Hepsi buydu.

Otobüsleri Monte Carlo üzerinden İtalya'ya yolcu ediyorduk. Sınır kapısına geldik. Bütün çıkış kağıtlarımız, her şey hazır olmasına rağmen İtalyan polisi zorluk çıkarıyordu. Pasaport ve otobüslere ait bazı evrakları yokmuş gibi gösteriyordu. İki de bir "diğer kapıya bakın", diyorlardı.

"Monte Carlo'nun alt kısmından geçen kapıya bakın, orada olabilir", diyorlar. Orada öyle bir evrakın olmadığı söyleniyor. Böylelikle bir günümüz boşa gitmiş oldu. Arkadaşlar acıkınca sınır kapısının yakınında bulunan küçük bir kasabadaki lokantaya gittik. Bazı şoför arkadaşlar.

"Bunların etleri haramdır. Besmelesiz kesiyorlar. Biz yemiyoruz", diyerek, ekmek, peynir vs. yedi. Yemekten sonra anladık ki İtalyan polisinin amacı bizden bir şeyler koparmakmış. Bizim de inadımız tuttuğundan, üstüne üstüne gittik ve oradan çıkış yaptırmayı başardık.

Ekibin başında Nuri Sınır bulunuyordu. Onları yolcu ettim. Aynı gece de Paris'e hareket ettim. Ertesi gün gazetelere baktığımda, Hürriyet gazetesinde "Hür Kürdistan Otobüsleri İtalya

üzerinden Türkiye'ye gelmek üzere yolda", biçiminde bir haber gördüm. Hergün bu tür haberler çıkıyordu Hüriyet'te. Daha sonra, "Hür Kürdistan Otobüsleri Bulgaristan'dan Kapıkule'ye gelmek üzere hareket etti", haberi yazıldı.

Arkadaşların anlattığına göre, otobüslerimiz Kapıkule'ye varır varmaz, Edirne Valisi, Emniyet Müdürü, bir general ve asker-sivil Edirne'nin bütün güvenlik kuvvetleri gümrük memurlarının işlerine el koymuş, otobüsler kapıdan içeri girdiğinde, megafonla anons yaptırmışlardı;

"Durun! Kimse kıpırdamasın! Teslim olun!..."

Şoförler ve ekipbaşları, çevrelerinin kuşatıldığını görünce Paris'te Kürt İşçi Derneği'nin kendilerine hediye ettiği UNESCO'nun 1976'da çıkarmış olduğu Kürtçe plağı otobüste kırıp atmışlar. Güvenlik kuvvetlerinin daha önce hazırlamış olduğu sahaya otobüsler çekilince komutan yeni bir anons yapıyor.

"Kimse arabalardan aşağı inmeye kalkmasın. İnene ateş açarız!" Bütün gümrük işlemleri durdurulmuş. Giriş çıkışlar tutulmuş. Heyecan dorukta. Arama başlar. Balyoz ve çekiçlerle otobüslere girilir. Kaportalar parçalanarak tekerlere ve motor aralarına kadar bakarlar. Bunca heyecan, telaş ve zahmet boşa çıkar. Bir şey bulamazlar. Yalnız bir arkadaş, korkudan mı yoksa beklemeden mi bilmiyorum, otobüsün arka tarafında bulunan brandanın içine pisler. Arama esnasında eli pisiğe batan görevli küfrederek, elleri havada otobüsten dışarı çıkar. Arabadan bir şey çıkmayınca mahcup mahcup birbirlerine bakarlar. Bunca hengame boşunaymış...

Ertesi gün, "Hür Kürdistan Otobüsleri, Edirne'den Diyarbakır'a hareket etti" diye yazıyordu gazeteler. Hüriyet gazetesinin yaratmış olduğu sansasyonel "Hür Kürdistan Otobüsleri" haberinin halkta yaratmış olduğu olumlu olumsuz etki yüzünden, Edirne'den Diyarbakır'a kadar otobüsler yol boyunca hem alkışlanıyor, hem de yuhalanıyor.

Böylelikle bu maceralı yolculuktan sonra Fransa'dan gelen otobüslerin ismi de "Hür Kürdistan Otobüsleri" olarak kaldı.

Ben olayları Paris'ten izliyordum. Disk kayması yüzünden alçıya alındığım için gelemiyordum. Bir gece arkadaşlar Diyarbakır'dan telefon ederek hakkımda tutuklama kararı oldu-

nu söylediler. Ve Paris'te kalmamı öğütlediler.

"Hayır kalamam, geleceğim", dedim. Karım Leyla'yı aradım. O da "kesin bir şey bilmiyorum", dedi.

"Peki" dedim. Beni bir düşünce aldı. Gidersem tutuklayabilirler, gitmezsem memleketimden, mücadelemden olacağım. Ailemden, arkadaşlarımdan uzak kalırım. Yapamam, diye kendi kendime söyleniyorum. Daha karar vermeden beni bir hüžün aldı. Adeta herkese karşı: "Artık elveda. Bir daha sizleri göremeyeceğim", diye bir duyguya kapıldım. O gece hep bu ikilem içinde sabaha kadar yatamadan vakit doldurmuştum.

Eski Bitlis Senatörü Ziya Şerefhanoglu'nu hatırladım. MIT ona da bu oyunu oynamıştı. Bir seferinde Avrupa'ya giderken, gazeteler ona yönelik haber çıkarmıştı. Ziya Şerefhanoglu bu yüzden Beyrut'a giderek oraya iltica etti. Orada kalarak memleketinden oldu. Ziya Şerefhanoglu'nun bu olayı, dönmem için beni daha da yüreklendirdi. MIT'in oyunu olduğu belliydi. Bu söylentiyi bana yakın olanların yanında çıkardılar ki, onlar bana haberi iletirler, ben de korkup ülkeye dönmeyeyim. Bu bir oyundur. Ne olursa olsun, isterlerse beni tutuklasınlar, yine de gideceğim. Kararımı verdim. Hemen eşim Leyla'yı telefonla aradım.

"Geliyorum" kararımı kendisine ilettilim. Daha önce benim için gelen Aydın Hasar'la beraber Paris'ten iki gün sonra hareket ettik. Aynı gece Ankara'ya, ertesi gün Diyarbakır'a vardık. Diyarbakır'a vardığımın ertesi günü sıkıyönetim komutanlığı askeri mahkemesine çağrıldım. Suç: Kürtçülük propagandası... İfadem alındı. İddiaya göre, bütün otobüslerin arkasında "Hür Kürdistan" yazıp bütün Fransa'yı boydan boya dolaşarak propaganda yapmışım. Bu "Hür Kürdistan Otobüsleri" soruşturma zamanında başıma çok bela olmuştu. Bu yüzden de çok işkence gördüm.

Hele ikinci kez gözlerim bağı götürülürken, polisler yolda alaylı bir dille:

"Mitterand seni merak ediyormuş, telefon görüşmesi yapacakmış", diye kendilerince alay ediyorlardı.

Otobüslere bakıyorum. Hepsi gözlerimin önünde. Hey gidi günler...

Baktım sanayi sitesinin ordayız. İplik fabrikasına geldiğimiz-

de Derviş'e baktım:

"Seni hastaneye götürmediler. Bizi aldattılar. Merak etme, Elazığ'da bir şeyler yapmaya çalışırız."

Diğer hücrelerdeki arkadaşlar Kürtçe türkü ve marşlar söylüyorlar. Ben yola bakıyorum. Hemen hemen hergün bu yoldan Ergani'nin yanındaki konkosör şantiyesine gidişimi, gelişimi, makam arabasında emirler yağdıran pozlarımı düşünüyorum ve şimdiki halime bakıyorum. Hey gidi hey, dünya hali işte. İnsanoğlu budur. Bugün başka, yarın başka konumlara giriyor. Ona göre durumu, etkinliği, saygı ve saygınsızlığı değişiyor. Belediye Başkanlığım döneminde bana karşı yapılan saldırıları, baskı, hakaret, yolsuzluk iftirası kampanyalarını, evimin taşlanması, beni vurmak için yolda nöbet tutmalarını, hele arabama binerken 12-13 yaşlarındaki çocuklara belediyenin önünde bana küfür ettirmelerini, bazı örgütlerin beni vurma kararları almalarını ve parklardaki sohbetlerde bazı devrimci kişilerin; "Mehdi Zana faşistlerden daha tehlikeli", demelerini düşünüyorum... Kendi kendime nerede hata yaptım da devrimci çevrelerde böyle yanlış anlaşılmalara neden oldum diyorum. Yoksa benim yanlışlarımın dışında, yıpranmamda çıkar gören güçler, her halükârda yıpratma kampanyasını bu şekilde zaten yürütecek miydi? Evet... Esas mesele benim yıpranmam ve gitmemdi.

Yoruluyor, oturuyorum. Derviş Öge; "Ah off!" çekiyor. Biraz onunla konuşuyor, biraz pencereden bakıyorum. Acaba Ergani yolundaki konkosör şantiyesini göremez miyim? Şimdi ne durumda? Çalışıyor mu diye merak ediyorum. Karşıda sebze bostanları: Bir kadın bir erkek çalışıyor. Küçük bir kız çocuğu toprağa uzanmış yatıyor. Viraja yaklaşıyoruz. Anlıyorum ki şantiyeye az kalmış. Derviş'in gözleri gidiyor. Ağrı onu rahat bırakmıyor.

Geldik. Bakıyorum. Ama görme imkânı yok. Öbür tarafta kaldı.

Ergani'ye geldik. Ergani'li arkadaşlar, TIP dönemindeki çalışmalar ve gidip gelmelerimiz aklıma geliyor. Ergani parkı tıklım tıklım dolu diye düşünüyorum.

Hücremde yatağımın üzerindeyim. Diyarbakır'dan sevk geldiği haberi beni nerelere götürdü. Her olay bir diğerini anımsa-

tıyor. Zaman tüneline yolculuklara çıkıyorum.
Dalmışım.

26 Ekim Çarşamba

Sabah kapı sesi ve gardiyan'ın "Günaydın" demesiyle uyan-
dım. Ağız kokularım beni rahatsız etmeye başlamış... Yağlar
eriyor. Sülüsyon gibi kokuyorum. Üstümü çıkardım.

"Bari başımı sabunla yıkayayım. Çamaşır değiştireyim",
dedim. Baktım sakalım çok uzamış. Keseyim mi kesmeyeyim mi
diye kararsızlık geçirirken, kesince yalnız çene ve bıyık kısmını
bıraksam diye düşünüyorum. Aynaya baktım. O sırada kapı
çalındı. Meğer Akbaş, kalkmış beni bekliyor. Çıktım, giyindim.
Traş olmaktan vazgeçtim. Havalandırmaya çıktım.

Çok yağmur yağıyor. Saçağın altından yürüyorum.
Bronşların sigara dumanından dolmuş. Beni zorluyor. Temiz
havaya çok ihtiyacım var. Yağmur suları saçaklardan, oluklardan
boşalıyor. Temiz havaya çok ihtiyacım var. Nefes nefeseyim.
Derin bir soluk alıyorum. Oh, ne güzel bir hava var. Teneffüsümü
sıklaştırıyorum. Fazla ıslanmadan yararlanmaya çalışıyorum.
Bayağı hoşuma gitti ve rahatladım. Bir süre sonra haberleri dinle-
mek üzere yukarı çıktım.

Mehmet Şah içeri girdi. Diyarbakır'dan gelen otobüslerin
kapıda olmadıklarını söyledi.

"Öyleyse bugün gitmişlerdir", dedim. Akbaş yatakta. Birkaç
arkadaş daha geldi. Muzaffer yok. Yan odada kağıt oynuyorlar-
mış. Oyun kağıdı dedikleri tebrik kartlarından yapılmış şeyler...
Mustafa başka hücrede. Yatağına başkalı girmiş. Sohbetimiz
koyulaşmış.

Diyarbakır'da açığa çıkartılan tüneli ve 35. koğuş hücreleri-
nin durumunu tartışıyoruz. Bu ara F Blok'tan Faysal'ın beni çağır-
dığını söylediler. Gittim. Diyarbakır'dan gelenlerden Enver
Erşenel'in selamları var, beni görmeleri için idareye başvurmuş-
lar. İzin verilmediğini söylemişler.

"Sağolsun" dedim. Vedalaştık ve döndüm. Yeni bir arkadaşın
aşağıdaki bloklardan açlık grevine girdiğini ve onu buraya getir-
diklerini söylediler. Gittim baktım: Hıdır Gürgöze adlı bir arkadaş.

Hoşgeldinden faslından sonra Diyarbakır'dan gelen arkadaşları gördüğünü, Hamili Yıldırım'ın selamları olduğunu söyledi.

"İyi mi?" dedim.

"İyi" dedi. "Ama gelirken onları çok kötü dövmüşler. Hepsinin yüzü gözü yara bere içindeydi."

"Başka kimler var?"

Çok olduklarını söyledi. Recep Maraşlı ve Celal Avcı'nın isimlerini hatırladı. Evet ,11. koğuştta ikisiyle de beraberdik. Daha birbirimize doymadan buraya getirilmiştim. Demek ki eski arkadaşların çoğunu buraya getirmişler. Yatağa geldim. Bunları düşünürken, psikolog Kadir Bey, yeni gelen bir doktorla beraber içeri girdi. Yanlarında 5-6 gardiyan var. Sağlık memuru... Sohbet arasında doktor, 83'te Hacettepe'den mezun olduğunu söyledi. Kendisine:

"Ne o doktor? Galiba doktorlar isyan bayrağını kaldırdı. Dün beyaz gömlekleleriyle yürüyüşçüleriniz boy gösteriyordu", dedim... Doktor hafiften:

"Hımm" etti. Hemen kalkacaklarını söyledi ve gittiler.

Yatağa uzandım. Bizim Akbaş, ailesinden söz açmış, anlatıyor. Urfa'nın Bozova ilçesinden olduklarını, köyde yaşadıklarını, anne ve babasını cezaevinde iken kaybettiğini, annesinin cezaevine ziyarete gelirken trafik kazasında öldüğünü, babasının da köyde hastalıktan vefat ettiğini söyledi. Çok üzüldüm. Aile durumlarını anlatıyor. Pek iyi değil. Çok samimi ve içten bir anlatımı var. O sırada Müslüm içeri girdi. Gazetelerin geldiğini, Bursa'daki açlık grevinin sona erdiğini yazdığını söyledi.

Bu çok güzel bir haberdı. Açlık grevinin 24. gününde Bursa'daki arkadaşların durumlarının ağırlaşmış olması gerek. Bu yüzden de bir sakatlık olmadan bitmesi iyi oldu. Bu sıra Muzaffer içeri girdi.

"Xalo, Cumhuriyet gazetesi senin mahkemenin ertelendiğini yazıyor", dedi. Ama bir taraftan da kıvranıyordu. Yorgundu. Yatağa uzanmak istiyordu. Yatağında Müslüm uzanmış olduğundan yan yan yatağa bakıyor. Anladım ki yatmak istiyor, ama söylemeye utanıyor.

Muzaffer iyi niyetli saygılı bir kişiliğe sahiptir. Bir şey istemeye veya söylemeye utanırdı. Durumunu bildiğimden dışarı

çıkmaq üzereyken onu durdurdum. Müslümlere döndüm;

"Yatağını boşaltın, Muzaffer yatacak", dedim. Muzaffer hafif sallanıyor. "Haydi sayemde yine kurtuldun", dedim. Bıyık altından gülüyor. Ben de uzandım. Durumumuzu düşünüyorum. Biri kapıda:

"Rıza Doğan'ın ziyaretçisi gelmiş..." dedi. Kalktım, bir yazı vardı. Onu düzelttim. Aşağı indim. Rıza oradaydı. Biraz dolaştık. Yeni gelen arkadaşları konuşuyoruz. D ve E Blok'taki arkadaşlar, içme suyunu almaya gidiyorlar. Merhabalaştık, gittiler.

Yukarıya, TV odasına çıktım. Vakit geçirmek istiyorum. Güzel bir çizgi film var. Ardından haberler başladı. Daha bitmeden TV odası doldu. Ben kalırsam, yakılan sigaralar bana dokunacak. Ben oradayken rahat içemezler. Ayrıca pencereyi açmam gerekir. Soğuk var. Açlık grevinin 10. günündeyiz. Etkili oluyor. İyisi mi bu kadar insanı rahatsız edeceğime ben kalkıp gitsem, onlar da rahat eder. Çok yorgunum. Daha iyi olur.

Hücreme geldim. Soyunup uzandım. Çok uykusuzum. Dün gece bay sivri sinekler beni rahat bırakmadı. Gözlerim kapanıyor. Yorgan soğuk. Bacaklarımı kendime çekiyorum. Yorganın kenarlarını kapatıyorum.

Uyumuşum.

27 Ekim Perşembe

Sabah saat 7'de kalktım. Havlu ve çarşafımı yıkamak istedim. Arkadaşlar mışıl mışıl uyuyorlar. Baktım ki benim patırtımdan uyanacaklar. Vazgeçtim.

Notlarımı yazıyorum. Saat 8. Kapı açıldı. Dışarıda yağmur yağıyor. Saçak altında gezinti imkânını bulurum diye çıkıyorum, kapıda Mahmut Aktaş karşılıyor:

"Xalo gazete yok mu?"

"Yok" dedim, gitti.

Havalandırma kapısını açtım. Müthiş bir soğuk var. Karşı blok saçağının altına geçtim. Geziyorum. Yalnızım. Baktım karla karışık yağmur yağıyor. Mevsimin ilk karını gördüm... 27 Ekimde burada kar yağıyorsa, kışın sert ve uzun geçeceğinin alametidir bu. Çekeceğimiz var diye düşünüyorum. "Yerimiz yine iyi, her ne

kadar cezaevindeyse de hiç olmazsa yatacak yerimiz ve yiyeceğimiz var”, diyorum. Ya yoksullar ne yapıyor? Evi-barkı, yiyeceği, yakacağı olmayanlar... Çoluk çocuk sahibi olanlar.

Memleketim olan Silvan'ı hatırladım. Kenar mahalleleri, gittiğim o fakir evleri, bayramlaşmak için oturduğumda, bayram şekerleri olmadığı için yüzüme mahcup mahcup bakan V.Z'yi hatırladım. O gün, yoksulluk içinde olan insanın, misafirine bir şeyler ikram edememekten duyduğu ızdırabı, nasıl şekilden şekile girdiğini ve karı kocanın ne hale düştüğünü görmüştüm. O günkü sahne halen gözümün önünde, halen canlılığını koruyor. Hele yanlarına oturduktan sonra, yavaş yavaş sohbeti açarak, içinde yaşadıkları yoksulluğu bilerek onlara misafir olduğumu, tanışmak ve dost olmak istediğimi söyledim. Adam “bak” falan demeden:

“Bırak bunları”, dedim. “Yoksulluk ayıp değil. Çalışmamak ayıptır. İş olmadığına göre yoksulluk kaçınılmaz. Bugünkü düzenin gereğidir. Siz köydeyiniz. Topraklar ağalardır. Traktörler geldi. Bir köyün yaptığı işi şimdi bir traktör yapıyor. Doyayısıyla şimdi siz de işsiz kaldınız. Silvan'a bir iş bulma ümidiyle geldiniz. Burada da iş bulamadınız. Bulamazsınız da. Çünkü sizler gibi binlerce köylü olduğu sürece halimiz böyle olacaktır. Bu, düzenin gereğidir. Onun için ben sizleri görmeye, tanımaya ve sorunlarınızla haşır neşir olmaya geldim. Yalnız siz değil, bütün fakir insanlar benim için böyledir”, diye sözümü tamamlamadan önce, onlara geçen Şubat ayında Ankara'lı Niyazi Hoca'nın anlattığı bir olayı ilettim.

Söz konusu olay Silvan Kazım Karabekir ilkokulunda öğretmen olan Niyazi Hoca'nın başından geçmişti. Niyazi Hoca'nın sınıfında çok zeki bir öğrenci var. Bu öğrenci sabahçıdır. Muntazaman okula gidip geliyor. Birinci sömestr bitip ikinci sömestr başlıyor. Adı geçen çocuk ikinci sömestr öğlenci oluyor. Öğlenci olduktan sonra okula gitmemeye başlıyor. Öğretmen, “iş olabilir”, diye bir iki gün bekliyor. Haftası dolduğu halde çocuk gelmeyince arkadaşlarına soruyor. Hiçbirini bildiği yok. Ses çıkmıyor. Dersten sonra öğretmen çocuğun evini öğreniyor ve oraya gider. Bir gecekondu. Kapı açık. Tahta ve teneke gibi eski-ler bir araya getirilerek yapılmış bir ev. Henüz kapıdayken, sefa-

let tablosu gözüküyor.

Bu küçük gecekonduda bir erkek, erkeğin arkasında kadın ve iki küçük kız çocuğu duruyor. Erkek:

"Ne var bey, ne istiyorsun?" diye sorar. Hoca,

"A. isminde bir öğrencimi arıyorum, sizin çocuğunuz mu?" der. Adam:

"Evet" der, ama korkar. "Aman Allahım, yoksa çocuğuma bir şey mi oldu?"

"Telaşa gerek yok. Bir şey olmamış. Ben onun öğretmeni-yim!" Adam hemen toparlanır. Mahcup mahcup:

"Kusura bakmayın. Hele buyur içeri. Gerçi altınıza koyacak bir sandalyemiz yok. Şu şilteye buyurun lütfen. Bizi bağışla."

Yerde karşılıklı iki şilte serilmiş, duvarda isli bir lamba, kadının kucığında iki çocuğu, tir tir titiyor. Gözler açlıktan çökmüş. Hoca oturmadan söze girer:

"Bakın amca, oğlunuz A. çalışkan ve zeki bir çocuktur. Onu çok severim. Fakat, ikinci dönem başladı, bir haftadır okula gelmiyor. Merak ettim", der. Adam bir "oh" çeker, durur. Rengi atar. Hocaya bakar, karısına döner, sıkılır, dudakları titrer. Nihayet:

"Bak hoca kurban, size kısa söyleyeyim. Oğlum sabahçı olursa okula gelsin. Sabahçı olmayacaksa gelmeyecek", der. Hoca:

"Ama niçin?" diye sorar. Adam mahcup, nedenini söylemek istemiyor. Hoca üsteler. Adam karısına bakar:

"Bak hoca, biz köyden işsizlikten kaçtık, buraya geldik. Baktık burada da iş yok. Silvan çarşısı işsizlerden geçilmiyor. Bizim elimiz ayağımız bağlı. Bir şey yapamıyoruz. Hayatımız şimdilik oğluma bağlı. Oğlum hergün 11.30'da okuldan gelir gelmez, bu gördüğün tenekeyi alır, askerî kışanların oraya gider. Askerler öğle yemeklerini yedikten sonra, kalan artıkları çöp yerine dökerler. Oğlum diğer çocuklarla beraber pislenmiş artıkları toplar, eve getirir. Evde yıkadıktan sonra ne kismet olmuşsa boğazımıza atarız. İşte, bizim ayakta kalmamız çocuğumuzun askeriyeden topladığı artıklara bağlı. Çocuğumuzun öğlenci olması, beş nüfusun açlıktan ölmesi demektir. Anladın mı hoca kurban?"

Hoca bocalar. Nefesi kesilmiş, ne söyleyeceğini şaşırmıştır.

İnsanoğlunun içinde bulunduğu bu sefalet karşısında dehşete düşer. Ve bu şaşkınlıkla bir şey söyleyemeden oradan ayrılır ayrılmaz bize gelmeyi düşünür. Biz dükkânda oturmuş, çalışıyoruz. Niyazi hoca içeri girdi. Hoca her günkü gelişinden farklı bir giriş yaptı.

"Buyur hocam, otur", dedik. Hoca cevap vermeden, "Off" çekti. "Yahu kusura bakmayın ama biz çok namussuz, şerefsiz insanlarız. Biz de aydın diye geçiniyoruz. Allah belamızı versin. Hiçbirimizin aydın olmayla ilgisi yok. Hepimiz toplumu aldatan birer düzenbazız."

"Yahu hocam, hele otur, ne oldu? Bir anlat. Neden bu kadar kızmışsın?"

Hoca kızıyor, kendisine, aydınlara verip veriştiyordu. Sınırından tir tir titriyordu. Sonunda hocayı oturttuk. Bize, karşılaştığı olayı anlattı ve sonunda şöyle dedi:

"Biz aydın olarak memleketimizin ve halkımızın içinde bulunduğu durumdan haberdar değiliz. Bir günden bir güne sıcak odalarımızı bırakıp, halk arasında arkadaşlıklar kurmadık. Halkın içinde bulunduğu yaşamı öğrenmedik. Hep kitaplardan kaptıklarımızın edebiyatını yaparak ahkâm kestik. Gerçeklerden uzağız işte. Kendimden utanıyorum" dedi...

Ben, V. dayıya:

"Bunlar memleketimizin gerçek yüzüdür. Sen yalnız değilsin. Ben buraya sizlerle tanışmaya, arkadaş olmaya ve birşeyler için yardımcı olmaya geldim. Varsa bir sorunuz ortak olmak istiyorum Ben derterinizden, yaşamınızdan uzak biri değilim."

V. Dayı, cesaret alarak hemen sözü patlattı.

"Bak hemşerim. Sana yemin edeyim. Allah şahidimdir. Bir sene geçmiş, evime henüz bir dirhem et girmiş değil. Bugün kurban bayramı. Allah'a bakıyorum. Kurban kesen birinin kapımızı açmasını bekliyorum ki, bu altı nüfus bir parça et yesin. Artık gerisini sen düşün."

O durumda olan yalnız onlar değildi. Daha niceleri böyleydi. Toprağın birkaç ağanın elinde olması ve traktörün köye girmesi, köyden kente büyük bir göç başlatmıştı. Aniden Silvan'ın etrafında birçok gecekondu semti oluşmuş, bununla sefalet daha da artmıştı. Silvan'da hangi dükkân veya işyerine bakarsanız bakın,

6-10 yaş grubunda olan küçük çocuklar yirmi yaşına gelmiş gibi, yirmi yaşındakilerin işini yaparlar. Bütün çabaları, akşam ailelerine bir parça ekmek götürmektir. Bunu bile bulamayan birçok aileler var.

Ayrıca 8-14 yaş arasındaki kız çocukları, memur ve subay ailelerine karın tokluğuna sabahtan akşama kadar çalışmaya giderler.

Hiç unutmadığım olaylardan biri de şöyleydi. Bir Pazar günü TİP binasını açmış, oturuyordum. Bazı arkadaşlarla çalışmalar yapıyorduk. Mehdi Budak isminde partili bir arkadaşımız vardı. Kendisini "Melle Mehdi" diye çağırırdık. Dini medreselerde yetişmişti. Aramıza katıldığından artık diniyle uğraşmıyordu. Mehdi çok heyecanlı bir şekilde partiye geldi. Beni dışarı çağırdı; çıktım. Rengi atmıştı.

"Hayrola Mehdi? Ne oldu? Bu ne telaş?" dedim. Olayın etkisinden henüz kurtulamamıştı.

"Abi bak, ben şimdi falan yerden geliyorum. Bir kadın evinin kapısının önünde bekliyordu. Oradan geçerken önüme atıldı. Bana bir kilo şeker, bir paket çay getir, senin olayım, dedi."

Mehdi yüzü kızarmış bir halde bakıyordu. "Peki ne dedin?"

"Ne diyeyim abi, çektim, buraya geldim."

"Peki onu tanıyor musun?"

"Yok, ama yerini biliyorum."

Durdum, düşündüm. Üzerimde para yok.

"Gel", dedim. Partide oturduk. Bir çay içtik. Olay beni çok etkilemişti. Pazar günü olduğundan, ne yapacağımı bilmiyordum. Kendi kendime, acaba bu aileyi tanısam mı? Yardımcı olabilir miyim, diye çok düşündüm. Sonra da baktım, yalnız onlar değil ki! Binlerce bu durumda olan insan var. Kime yetişeceksin? Bu şerefsiz düzenin gereğidir. Bireyleri kurtarma ile bir sonuca varamazsın.

Mele Mehdi ile konuşuyoruz:

"Şimdi sana çay, şeker vs. yiyeceklerden bir paket yaparsam, o eve götürür müsün? Yalnız bir şey yapmayacaksın..."

Bunu söylemekle boş bulunmuştum, zaten Mele Mehdi öyle biri değildi. Gözleri dolu dolu bana bakıyordu.

"Ne demek abi, seve seve götürürüm... Yolda gelirken bile kendi kendime, kimden borç para bulabilirim de bu zavallı kadının ihtiyacını gideririm, diye düşünüyordum. Bunu yapabilsedim zaten size gelmezdim. Ama olayı sonradan size anlatırdım."

"Peki sen otur, ben birazdan gelirim", dedim. Bizim Apo bakkâliyesinin sahibi Sabri Eskiyecek'e gittim. Onu aldım, götürdüm, dükkânı açtırdım. Biraz şeker, birkaç paket çay, pirinç, yağ, sabundan oluşan bir paket yaptırdım. Geldim, Mehdi arkadaşına verdim. Giderken;

"Bak kardeşim, bu paketi vereceksin, kadına biz Türkiye İşçi Partiliyiz, diyeceksin. Geri döneceksin", dedim.

"Peki", dedi ve gitti.

Bizlere karşı olan ağa ve beyler propagandalarında, bizlerin komünist olduğumuzu ve namus mefhumumuzun olmadığını söylerlerdi. Hatta bizlerle konuşanların cenabet olduklarını söylemişlerdi. Bizimle konuştuğu için kışın ortasında caminin havuzuna girerek boy abdesti alanlar bile olmuştu. Bu yüzden kadının bizi tanınması ve söylenenlerin tam aksine bizlerin dürüst insanlar olduğumuzu pratikte ispatlamak içindi yaptıklarımız

Nitekim Mehdi arkadaş, paketi alıp götürdü ve geri geldi...

Saçığın altında gezerken bütün bunları hatırladım. Soğuğu düşünüyorum. "Ne çabuk bunları unuttun!" diyerek havalandırmayı terkettim. Gazete arıyorum. Sakarya gazetesi elime geçti.

TV odasına geçtim. Hafif bir sesle TV'yi açtım, gazeteyi okuyorum. Haberler başladı. Haberde balinaların kurtulduğu söylendi. Daha sonra Filipinlerdeki kasırgayı ve batan bir gemide 500 kişinin kaybolduğunu görüntüleriyle verdi. Müslüm elinde su şişesiyle içeri girdi.. Çok susamışım. Muzaffer:

"Ne o, şekerli su bitmiş mi?" diye sordu.

"Var", dediler.

Mehdi Tanrıkulu geldi. Birer bardak şekerli su verdi. İçtik. Çok güzeldi. Hücreme geldim. Herkes valizi ile uğraşılıyor. "Meğer Diyarbakır'dan gelen arkadaşlar, beraberlerinde bir şey almadan olduğu gibi alınıp getirilmişler. "Giyecek ve havluları

'yokmuş', dediler. Herkes bir şeyler yapmak için valizini karıştırıyor. Herkes nasıl yardımcı olayım heyecan ve isteği içinde. Toplanan eşyalar hemen gönderildi.

Muzafferler oyuna başladılar. Kalktım alt kata indim. Odalara bakıyorum. Herkesin elinde kitap veya gazete, yatağa uzanmış okuyor.

Geri döndüm. Merdivenlerden çıkarken F Bloka baktım. Bizim Silvan'lı Hemo orada.

"Nasılsın Hemo?" dedim.

"İyiyim Xalo, sizleri düşünüyoruz."

"Melle nasıl? Selam söyle", dedim. Hemo:

"Melle hergün nüfus memurları gibi Silvan sokaklarında bizleri gezdiriyor", dedi. Ayrıldım.

Rıza geldi.

"Xalo misafirin var."

Hücreye geldim, baktım. Beden eğitimi hocası Muzaffer ve psikolog Kadir oturuyorlar. Selamlaştık.

"Bir uğrayıp soralım dedik", dediler. Biraz sohbetten sonra kalkıp gittiler. Bir arkadaş:

"Acaba bunlar gerçekten sormaya mı gelmişler. Yoksa nabız yoklamaya mı?" diye düşüncesini belirtti.

"Neyse... Ne olursa olsun. Bizi sormada niçin samimi olmasınlar? Her ilişkinin altında bir bit yeniği aramak iyi değil. Bu, yanlış imajlar yaratır ve giderek insanı toplumdan soyutlar", dedim. Biri gazetelerin geldiğini söyledi.

"Cumhuriyet gelmemiş", dedi.

Metin:

"Burayla ilgili haber olduğundan vermediler", dedi.

"Doğrudur", dedim. "Her zaman böyle olmuştur. Bizleri ilgilendiren haberler ve lehimize birşey varsa o gün gazeteleri getirmezler." Şimdiye kadar hep böyle oldu.

Biraz sonra Rıza geldi.

"Aldığım istihbarata göre, Bursa'daki cezaevinden açıklamaların olduğunu ve oradaki tutukluların bütün haklarını aldıktan sonra açlık grevini bıraktığını yazıyormuş. Ayrıca Eskişehir Özel Tıp Cezaevi'ne ait bir açıklama varmış. Dev-Yol örgütünden bir arkadaşın iki gün önce tahliye olduğunu, buradaki olayları olduğu

gibi gazetelere aktardığını yazıyormuş”, dedi.

“Mesele anlaşıldı. Bize lazım olan da buydu. Gazete onların olsun”, dedim.

Saat 6... Müslüm:

“Xalo kalk, TV odasına gidelim. Bugünkü programda Mardin'i gösterecek. Onu görmeye gidelim” dedi.

TV odasına geldik. Yerimizi yaptık. Nihayet televizyon Mardin'i göstermeye başladı. Görüntüler cami ve medreselerle ilgili. Başka görüntüleri bekliyoruz, ama nafile. Kameraman ve yapımcı adeta yeminli. Sonra bizim Evliya Çelebi, atına binerek Adıyaman'a geldi. Davul zuma eşliğinde çok güzel oyunlar oynuyorlar. Davul-zurna ve oyun, bir coşkunluk içinde benim de omuzlarım habire oynuyor. Yerimde duramıyorum. Etrafıma bakıyorum. Yanımdaki arkadaşların hepsinin gözleri pırıl pırıl. Zevkle seyrediyorlar. Oyun bitti. Bayağı hoşlanmış, kendimizi kaptırmıştık. Kalktım. Biraz koridorda dolaşım. Yatağa geldim. Uzandım. Takatsızlık biraz daha kendini gösteriyor.

Sabah içtiğimiz şekerli su sonmuş. Şeker kalmadığını söylediler. Moralimiz biraz bozuk. Bundan sonra düşmeler başlar. Yarın açlık grevinin 12. günüdür. Soğuk beni çok etkiliyor. Kaloriferler yanmıyor. Odam buz gibi. Etrafıma bakıyorum. Kalktım, bir eşofman çıkardım, onu da giyindim. Yün kazak ve yeleğe bakıyorum. Giysem mi giymesem mi, diye tereddütlüyüm. Şimdiden böyle fazla giyinmeye alışırsam sonradan nasıl hakkından gelebilirim, diye kendi kendime söyleniyorum. Sıcak odaları düşünüyorum. Sıcak çayı, sıcak yemekleri. Bütün sıcak şeyler, gözlerimin önünde... Öyle ihtiyacım var, öyle arzuluyorum ki. Dayanamadım, kazağı da giydim. Çorabı da çıkarmadan hemen yatağa girdim.

Uyumuşum. Bir müddet sonra yüksek bir sesle uyandım. Saate baktım gece 23... Muzaffer Ayata:

“Xalo, Almanya'nın Sesi Radyosu'ndaki haberlere göre cezaevlerinde işkencelerin olduğu gerekçesiyle SHP milletvekilleri Meclis araştırması istemiş. Radyo ayrıca Bursa, Eskişehir ve Ceyhan'daki cezaevlerinde açlık grevleri olduğunu söyledi.”

“İyi” dedim, “ama beni uyandırmaya değer miydi?”

Muzaffer, kırık bir tebessümle “hi hi” etti. Tekrar yattım.

7'yi 10 geçe uyandım, kalktım. Arkadaşları uyandırmadan yüzümü yıkadım. Su çok soğuk. Mendil ve havluyu da yıkadım. Bana öyle uzun geldi ki... Durulama bitmiyor. Ellerim donmuş. Bir türlü deterjan çıkıyor. Sabrım kalmadı. Son durulama iyi olmasına rağmen "tamam" dedim ve vazgeçtim.

Kapı açıldı. Çıktım. Havluyu koridordaki ipe asıp geldim. Ellerime bol krem sürdüm, ovdum. Evi hatırladım. Eşim Leyla'nın çamaşır yıkayışlarını, kadınların ev işlerinde ne kadar zorluk çektiklerini, hele annemin babam da dahil onbir nüfusun günlük işlerini nasıl yalnız yaptığını anımsıyorum.

Kadınlarımızın bizlerden daha üretken olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum. Kadınların değerini anlamak için, erkekleri birkaç ay içeri atmak mı gerekir diye düşünüyorum. Bu düşünceyle havalandırmaya ıktım.

Ellerimi ceplerime sokarak ısıtmaya çalışıyorum. Müslüm geldi. Sohbet ediyoruz. Müslüm, bana bu cezaevine yeni gelişlerini anlatıyor. Gelirken tecrite alındıklarını, hücre kapılarının kapalı olduğunu, günde bir sefer, o da eller kelepçeli olarak ikişer ikişer ve gardiyan nezaretinde 10 dakika havalandırmaya çıkarıldıklarını, aç bırakıldıklarını ve gardiyanların topluca saldırarak onları dövüklerini, o günleri tekrar yaşıyormuş gibi heyecanlı heyecanlı anlatıyor.

Dün geceki Özal-Evren görüşmesini konuşuyoruz. Bu ara sabah haberlerini dinlemek için TV odasına çıktık. Haberlerin sonunda ilginç bir görüntü var, diye Adana'ya bağlandı. Kamera, bir bahçenin yanında olan direğin tepesindeki sarmaşığın, şemsiyeyi andırır bir biçimde iek demeti şeklinde duruşunu görüntülemişti. Gerçekten de ilginç, güzel bir görüntü. "Unutulmayan Kadın" dizisi başladı. Evin iki hizmetçisi evlendi. Nikah kilisede kıyıldıktan sonra bölüm bitti.

A. içeri girdi.

"Xalo, galiba idare Dev-Yolcuları ağırdı."

"Bakalım", dedim. "Bizden habersiz anlaşacaklarına inanmıyorum.

A. "Ben de", dedi.

Kapıda biri bağırdı.

"Paracı gelmiş. Parası olan aşağı kata gelsin."

Gittim, para çektim, yatağa geldim. Dev-Yol'cuları çağırımlarının nedenini düşünüyorum. Bari kimseye bir şey olmadan açlık grevi bitse.

Ayata içeri girdi.

"İdareciler, Dev-Yol'cularla olan konuşmalarında, görüş yerindeki telefonları kaldıracaklarını söyleyerek, 'gidin düşünün bize haber verin', demişler."

Hepimiz heyecanlı bir bekleyiş içindeyiz. Acaba idare ne yapmak istiyor? Saat 14. Gazeteler geldi. Güneş gazetesinde, Kars Milletvekili Mahmut Alınak'ın SHP Grup toplantısında, "12 Eylül faşizminin yargılanması gerekir. Bu, devlete karşı silahlı eylem suçudur. Meclise getirilmesi gerekir", yönünde bir önerisi var. Ayrıca cezaevlerinde yapılan işkence ve baskılar ile halen açlık grevinde olan cezaevlerindeki olaylar hakkında meclis araştırması önerisi var.

Üç haberlerini dinlemek üzere kalktım. Başım döndü, gözlerim kararı, olduğum yere çömeldim. Herhalde tansiyonum düşmüş. Biraz oturdum, kalktım. Metin geldi:

"Xalo çıkalım mı?"

"Haydi çıkalım", dedim. Havalandırmada volta atıyoruz. Hem de konuşuyoruz. Bacaklarımız ağır çekimle bizimle geliyor. Vücut ağırlaşmış. Ali geldi:

"Xalo, Xalo idareden seni çağırıyorlar", dedi.

Kim olabilir acaba? Saate baktım, 16.30. Bu saatte avukat olamaz. Acaba açlık grevi ile ilgili mi, diye düşünüyorum. Gardiyana sordum: "Avukat mı?"

"Bilmiyorum, başgardiyana telefonla istedi seni", dedi. Acaba bizim Hasan Dünder mi merak etmiş? Çoktandır görüşmediğimizden, beni merak etmiş olabilir. Bu düşüncelerle giderken, olsa olsa bu bir nabız yoklamasıdır, diye düşünüyorum. Koridorun sonunda bir bankın üzerinde iki somun ekmeği gördüm. Bana bakıyorlar, canım çaktı. Hazin hazin bakıyorum. Acaba bu

ekmekleri kasten mi buraya bıraktılar diye kuruntu yapıyorum. Ama yiyelim de gelmedi değil. Dış salona geldik. Baş gardiyan geldi. İki avukatın beni müdürün odasında beklediğini söyledi. İkinci kata çıktık. SHP Eskişehir İl Başkanı, yanında genç bir avukat, ikinci müdür Nuh'la beraber oturuyorlar. Ziyaret sebeplerini hemen anladım. Tamam, bunlar açlık grevi için aracı olmaya gelmişler.

"Merhaba", dedim, tokalaştık. Hal hatır sorduktan sonra konuya geldik. Genel durumu izah etmeye çalıştım: "Açlık grevini biz başlatmadık, idare başlattı; daha önce de bir kaç şehit, birçok sakat arkadaşımızın kanı pahasına varılan anlaşmalarla, yani insani haklarla yaşamımızı sürdürüyorduk. Giderek idare yavaş yavaş haklarımızı gaspetmeye başladı. Bu da yetmiyor-muş gibi, asker-polis, güvenlik kuvvetleri, silahlarıyla cezaevini basarak, bizi ağır bir operasyondan geçirdiler. Radyo, teyp, kitap-defter, savunmalar, albümlere varana kadar bütün eşyalarımızı aldılar. Kalanını da yırtıp attılar. Yalnız dövmedikleri kaldı. İçeriye basma şekline anladık ki, bir provokasyon var. Bütün bu yapılanlara göz yumarak, ses çıkarmadan haksızlıkları göğüslemeye çalıştık. Anlıyacağınız, her şey onlardan geldi. Bu devlet politikasıdır. Türkiye'de faşizm ve şoven çevreler bizleri yasal yollardan öldüremediklerinden, insanca yaşama haklarımızı elimizden alarak açlık grevleriyle bizleri öldürmek, sakat bırakmak politikası gütmektedirler. Bu kaçınıcı açlık grevi, kaçınıcı anlaşmadır yapıyoruz? Anlaşmaları hiçe sayarak, yeniden haklarımızı gasp ederek üstümüze geliyorlar", dedim.

SHP İl Başkanı Niyazi bey, şöyle dedi: "Şimdi hastaneden geliyorum. Altı arkadaşınızın durumu iyi değil. Bir ölüm olayı olmadan bitirelim." Ben, "bu, idarenin bileceği bir iştir", dedim. "Haklarımızı gasp eden, eşyalarımızı talan eden onlar. Bizim isteğimiz yok. Onlar bize yaşam hakkı tanımıyorlar. Zaten bu işin bedelini hesap etmişiz. Bedelsiz hiçbir şey yoktur; bizim yapabileceğimiz veya isteyip de vazgeçeceğimiz bir istek yok ki! Sorun onlardan kaynaklanıyor. Her şey onların tutumuna bağlıdır. İyisi mi temsilci arkadaşları çağırın gelsinler, onlarla konuşun, ama

şunu da söyleyeyim; onlar da benim söylediklerimin aynısını söyleyeceklerdir”, dedim. Vedalaşarak ayrıldım.

Yolda gelirken, “bunlar savcıyla konuşmuş öyle gelmişler”, diye tahmin yürütüyorum. Bloktaki arkadaşlar yanıma geldi. Herkes heyecanla başıma üşüşmüştü, durumu onlara izah ederken: “Rıza çağırılıyor, idareye gidecek”, dediler. Anladım ki beni çağırانlardır. Arkadaşlarla oturmuş olayın kritiğini yapıyoruz. Haberler zamanı geldi, kalktım gittim. Sat 20. Haberler başlamış. Adalet Bakanı Tek Tıp elbisenin kalkacağını, infazın da 2/3 şeklinde uygulanacağını söyledi. Ardından balinaların henüz kurtulamadığı haberi verildi. Kalktım yatağa geldim. Uzandım. Kafam karışık. Düşünüyorum.

Yarın Cumhuriyet Bayramı... Görüş günü... Biz çıkmayacağız. Çocuklarım geldi mi? Burada hava Diyarbakır’a nazaran soğuk. Yarın görüş de yapılmayacak. Ne yapacaklar? Acaba gecedен mi geldiler? Nerede kalıyorlar? Otelde mi, evde mi? Bari annem gelmese... Yaşlıdır. Bu karda, kışta perişan olur diyorum. Ama bir yandan da onları öyle özlemişim ki... Kızım ve oğlum gözlerimin önüne geliyor. Kızım kollarını boynuma sarıyor. Gözlerimi kapıyor, öyle duruyorum.

Geçmiş Diyarbakır’daki ziyaret günlerini anımsıyorum. Ne kadar ziyaret günleri ve onlarla yapmış olduğum görüş varsa, hepsini tek tek gözlerimin önünde canlandırıyorum. Kızım henüz iki yaşındayken resmini istemiştım. Bir ziyaret gününde oğlum Ronay:

“Baba, sana Rûken’in resmini gönderdim, aldın mı?” diye sormuştu.

“Yok, alırım”, demiştım. Alamamıştım. Idare almış, ama bana vermemişti.

Hele ilk açık görüşümüzde henüz üç yaşındaydı. O gün çok heyecanlıydım. Hep oğlumu ve kızımı düşünüyordum. Ziyarete çıktığımızda ziyaretçiler bizden önce gelmişlerdi. Baktım eşim Leyla, oğlum Ronay ve kızım Rûken beraberler. “Hoşgeldiniz” der demez, kızım hemen boynuma sarıldı. Öyle sıkı sarılmıştı ki, hayret ettim. Beni özlemiş. Anladım ki baba özlemi çekiyor.

Kardeşi ve annesi ile hiç ilgilenemiyordum. Beni bırakmak istemiyor. Öyle ya, ben içerdeyken dünyaya gelmişti. Sürekli konuşuyor, "baba baba" diyordu.

"Ha, ha?"

Papuçlarını, entarisini gösteriyordu. Tekrar öpüyor. Ben de mutluyum. Zevkten dört köşe olmuşum. Artık annesini ve kardeşini bırakmışım, hep onunla ilgileniyorum. Onun bana sarılışı ve sıcaklığı, üç sendir yapılan işkenceleri unutturmuştu. O kadar mutluyum ki... Görüş süresi on dakika idi. Süre dolup düdük çaldığında, geçen zaman bana on saniye gibi geldi. Kalkmak istedim. Boynuma sarılmış, bırakmak istemiyordu.

"Kızım yeter, vakit doldu. Haydi gidin", dememle acı bir çığlık attı:

"Çi dibe baba tu ne çi!" (Baba ne olur gitme!)

Sanki içimden bütün organlarım sökülüyor gibi bir burukluk hissettim. Çünkü onun bana karşı çektiği hasreti ben de ona karşı çekmişim. Onu ilk gördüğümde 14 aylıktı. Annesi ilk defa ziyarete getirmişti onu. Ziyaret kabine girdiğimde annesinin kucağında görmüştüm.

"Kim?" diye sordum.

"Kızın", dedi. Der demez gözüm öyle parlamıştı ki... Ardından ziyaretin bittiğine dair düdük çalmıştı. O zamanlar ziyaretler beş on saniyede bitiyordu. Onu iyi görememenin üzüntüsü ile ayrılmıştım. Koridorda bize dayak atmışlardı. Yere düşmüştüm. Gardiyanlar, tekme ve joplarla vuruyorlardı. İlk defa acı hissetmiyordum. Kafam sürekli kızımda idi. İyice görememenin acısını taşıyordum. Hücreme geldiğimde ilk iş olarak vesikalık resmime baktım. Hücre arkadaşlarım:

"Hayırdır Xalo?" dediklerinde..

"Bugün kızımı ziyarete getirmişlerdi. Onu iyice göremedim. Bana benzediğini söylemişlerdi. Bu yüzden kendime bakıyorum. Onun şeklini gözlerimin önüne getirmeye çalışıyorum", dedim.

Bu gece eylem sonuçlansaydı da kızımı, oğlumu, ailemi görebilseydim, ne iyi olurdu...

Yatmak üzereyken Dev-Yol'culardan birinin daha kalp rahatsızlığından hastaneye kaldırıldığı haberi geldi.

Sabahtan traş olmak istiyorum. Baktım sular akıyor. Aşağı kata indim. M.E., bir bidon suyu kafama döktü, saçımı yıkadım. Yukarı çıktım. Sakal traşı olacağım. Aynanın karşısına geçtim. Bıyık ve çenemde sakal bırakmaya karar verdim. Yüzümün iki yanını aldım. Sol tarafa fazla giriş yaptı. Bozuldu. Baktım yapamıyorum. Vazgeçtim. Tümünü alarak traşımı bitirdim.

Giyindim. TV odasına geldim. Ali Sapaz geldi. "Bu gece saat 2'de idareden biri geldi. Bu Cumhuriyet Bayramı'nda görüş yapamayacaklarını, görüşün başka bir tarihte yapılacağı duyurusunu yaptı", dedi.

"Yaptırtsa da biz çıkmayız. Niye kendine mal ediyor?" dedim.

TV açıldı. TBMM'de tebrikler kabul ediliyor. M.S. içeri girdi. Cezaevinin kapısında ziyaretçilerin biriktiğini söyledi. Bizlerde kaynaşma ve heyecan başladı. Arkadaşlar pencereden izliyorlar. Bir arkadaş:

"Kapıda slogan atılmaya başlandı", dedi.

"Çekil bakayım", dedim. Tırmandım. Bakıyorum. "Yaşasın direnişimiz!" diye kapıdan sesler geliyor. Gözlerim arıyor. Hah şunlar galiba bizimkiler diyerek heyecana kapılıyordum. Neredeyse kendi kendimi yiyeceğim. Titriyorum. Pencereye sığarsam hemen buradan atlarım ve kapiya saldırırım. Arkadaşlara bakıyorum:

"Xalo havalandırmada toplanacağız", dediler.

Ayrılamıyorum. Gözüm kapıda. İstemeyerek indim. Havalandırmaya geldik. Diğer bloklardaki arkadaşlara haber gitti. Ailelerimizin atığı sloganlara destek verelim, dedik. Saat 10...

"İnsanlık onuru işkenceyi yenecek", sesleri her taraftan yükselmeye başladı. Ardından, "Yaşasın direnişimiz!" Öyle içten, gür bir sesle bağıryorlar ki. Bu insanların 13 gündür açlık grevinde olduklarına bin şahit lazım. Öyle bir şevk ve heyecan yaşanıyor ki, gözlerim dolu dolu, arkadaşların bu güzel heyecanına katılıyor ve izliyorum. Bir daha dedik. Kesildi. Kapıdan yine sesler gelmeye başladı.

"Görüş hakkımızı söke söke alacağız!" Aileler daha fazla bastırıyorlar. Bizler de aynı sloganla devam ediyoruz. Dışarıya

bakan pencerenen önüne gelerek, kapıdaki aileleri izlemek istedik. Pencerenin önündeki arkadaş aniden heyecanlandı.

“Jandarmalar ailelerimizi dövüyorlar! Bakın, bakın dipçikle onları uzaklaştırıyorlar. Aha, aha döve döve arabaya bindiriyorlar. Tartışma, dövme büyüdü.”

Kendimi tutamıyorum. Pencereye çıkmak istiyorum. Küçük bir pencerenin önünde beş altı arkadaş üst üste yığılmış. Etrafa bakıyorum.

“Çekilin, ben de göreyim!”

Ahmet Yılmaz,:

“Xalo, düşersin” dedi.

“Havalandırmaya!” diye bağırdı arkadaşlar. Koştuk. Bütün cezaevi bir ağızdan “Kahrolsun işkence” diye bağıyoruz. Tekrar tekrar atıyoruz sloganı. Soğuk bıçak gibi kesiyor. Ayrıldım. D Blok penceresine geldim. Baktım Celalettin, Süleyman ve Abdullah oradalar. Biraz konuştuk. Döndüm, yukarı çıktım. Yatağa geldim. Çok üşüyorum. Baktım olmuyor. Pardesümü de ayağımın üstüne attım. Yatakta ısınmaya çalışıyorum. Ailelerimizi acaba nereye götürdüler? Onları tutarlar mı? Yoksa sadece kapıdan mı uzaklaştırdılar? Şehre gidişlerinde ne yapacaklar? Acaba içlerinde çocuklarını da var mıydı?

Hafif bir sıcaklık hissediyorum. Gözlerim gidiyor.

Uyandım, saat 14.30... Biraz su içtim. Çok soğuktu. Üstelik acı geldi. Ali içeri girdi.

“Ne o Ali?” dedim.

“Hiç! Diyarbakır’dan gelen arkadaşların atlet ve külotları yokmuş. Göndermeye çalışıyoruz.”

Yanımdaki kutuya baktım. Dilek arkadaşına yapacağım el işleme tabloyu aldım. Yavaş yavaş işlemeye çalışıyorum.

Derken akşam oldu. Gazeteleri aradım. Hepsini topladım. Yatağa geldim. Şöyle bir göz attım, açlık grevimize küçük bir haber şeklinde yer vermişler.

30 Ekim Pazar

Erkenden uyanmışım. Sıcak yatak hoşuma gidiyor. Hiç çıkmak istemiyorum. Başucumdaki dergilere baktım. Yan tarafım

ağrımaya başladı. Fazla yatmaktan olacak. Saat 9.30 olmuş... Kalkmak istiyorum. Hava bulutlu. Ne yapacağımı düşünüyorum.

TV odasından ses geldi. İyisi mi gidip orada vakit öldüreyim dedim. Bir bardak su içtim. İki gündür şekerli su yok, etkileniyorum. Oturup kalkmalarda gözlerim karardığından, tedbir olsun diye artık ağır çekimle hareket ediyorum. TV'ye gittim. İki film oynadı. Daha sonra bir sirkî gösterdi. Gayet güzel numaralar yaptılar. İyî vakit geçirdim. Kalktım. Birden sendeledim. Kapının ağzındaki oturağa hemen çöktüm. Epeyce durdum. Ayakkabımı giyindim ve yavaş adımlarla yürüdüm.

Güneş doğmuş, havalandırmaya çıkmak istiyorum. Cesaret edemedim. Hücreme döndüm. Muzaffer ve Mehmet içeri girdiler. Baktım masamdaki sürahi çatlamış, sürahinin niye böyle olduğunu sordum. Akbaş:

"Sabahleyin sıcak su koydum, ondandır", dedi.

"Artık işe yaramaz. Götür damatlar gibi ayağınının altında kır. Çöpe at bari, o zevki tatmış olursun", dedim.

Bizdeki düşünleri hatırladım.

Gelin getirildiğinde damat evin damında bekler. Gelinle gelenler (berburi), gelinin geldiği evden kaşık, testi, sürahi, vazo, bardak, velhasıl kırılabilir ne varsa beraberlerinde getirirler. Damadın önüne atarlar. Sağdıç atılan bu eşyaları damadın ayağının önüne bırakır. Damat tekme vurarak bunları kırar. Kırılan parçaları gelin alayının üzerine atar.

Gelin alayıyla gelenler iki taraflıdır. Bir kısmı damattan yana, bir kısmı gelinden yanadır. Gelinden yana olanlar, damada atmak istedikleri eşyaları damada doğru tutar:

"Kurr kurr!" diyerek eşeğe ot tutar gibi damadı kızdırırlar. Bu ara damat taraftarları da müdahalelerde bulunur. Karşı atağa geçer. Böylece espri türünden sataşmalarla coşku devam eder.

Gelin tam kapıdan içeri girecekken, zilgit sesleri yükselir. Damat, elindeki para ve şeker dolu mendili halkın ve gelinin başına atar. Herkes, "uğurdur" diyerek para ve şekeri kapışmaya çalışır. Davul-zurna halkı coşturur. İtişip kakışmalar arasında gelin içeri girer.

Damat ve arkadaşları damdan inerler. Davul-zurna çalmaya başlar. Köçekler heyecanlıdır. Bütün hünerlerini göstermeye çalı-

şırlar. Bu son çalmadır. En büyük gelir, damatla oynanan bu halaydan toplanacak. Zurnacı ortada zilgit çeker. Davulcu hem çalar, hem oynar. Damat oyunun başındadır. Arkadaşları da halaya katılır. Oyun kızışmıştır, üçüncü kişi halaydakilerin önünde peşrev çekercesine rakseder. Oyundakilere laf atar.

"Şabaş falanca adama!" der. İsmi söylenen elini cebine atar. Gönlünden ne koparsa verir. Köçek, para atanın ismini verir.

"Falanca adamın evi şen olsun!" diyerek memnuniyetini ifade eder. Bu kural, halaya katılan herkes için geçerlidir. Yalnız halaya katılanların içinde en saygın kişi kimse, onun attığı paradan fazlasını kimse vermez. Ayıptır. Bu yüzden bu tür kişiler baştan para atarlar ki, bir terslik olmasın. Zira başkası fazla para attı mı, hakaret sayılır.

Hiç unutmadığım bir olay var. Yıl 1954... Silvan'da Mahmut Özkan'ın düğünüydü. Yine böyle düğün bitmiş, son damat halayı çekiliyordu. Halayda kendisini çok seven fiyakalı bir ağa da vardı. O zaman maddi durumu pek iyi değildi. Halay esnasında, halaya katılan arkadaşları kadar parası olmadığından, halay kolundaki arkadaşının kulağına:

"Zu, Sed u penci pangnot texe beriya mın." (Çabuk yüz elli lira cebime koy !)

Hem söylüyor hem de oynamaya devam ediyordu. Belli ki parası yoktu. Gururundan da geçmiyordu. Daha sonra kolundaki arkadaş, cebindeki parayı ona verdi. O da tuttu, köçeğe fırlattı. Köçek çok memnun olmuştu. 150 lira o dönem için çok paraydı. Cebinde çay parası olmayan bu adam yüz elli lira borç ederek bahşiş vermişti. Böyle feodal gururun yarattığı terslikler olabiliyordu. Halen de olduğu gibi...

Halay bittikten sonra, damda veya büyük bir avluda sofralar serilir. Düğüne gelenler yemeğe oturur. Yemekten sonra sofranın başında sağdıç veya bir yakını mendil serer. Yemek yiyen herkes kalktıktan sonra gönlünden ne koparsa bütçesine göre mendille para atar. Bu paralar damadın evine gerekli eşyaları almada kullanılır...

Yemek misafirleri dağıldıktan sonra, damadın yakın arkadaşları ve sağdıç (kiriva) piknik yerlerinden birine giderler. Eğlenirler. Çoğu zaman silahla nişan alırlar. Vakit geçirmeye çalışırlar. Bu

arada damatla her türlü şaka ve espri yapmak serbesttir.

Kız tarafı damattan bir şey çalıp, geline götürmeye çalışır. Bu genelde mendil olur. Damat tarafı da gelinden kaçırdığını damada getirmeye çalışır. Şakalaşmalarda sataşmanın çoğu sağdıca yapılır. Daha doğrusu damadın şahsında o cezalandırılır.

Damatla gezen iki arkadaş, bu arada damadın yakın hısımları ve akrabalarına gider. Onlardan para toplurlar. Buna "beşa zavî" (damat harçlığı) derler. Bu sıra sağdıç fırsatını bulur, damada gerdeki kural ve davranışları anlatır. Akşam olunca,

"Damadı eve getiriyoruz" haberi gider. Hazırlık yapılır. Damat şarkılar ve tekbirler eşliğinde eve götürülür. Sağdıç, damatla kapıya gelir. Damat kapıyı açar, içeri girer. Bazen de içeri girdiğinde sağdıç damadın sırtına bir yumruk vurur. Ve herkes evine dağılır. Kendi evliliğimi hatırladım. Biz böyle geleneklerimize göre evlenemedik.

Şanssızlık eseri, evleneceğim sırada Niyazi Usta çok hastaydı. Mesane kanserine yakalanmıştı. Doktorlar, kurtuluşu imkânsızdır diyorlardı. Ama biz evlilik tarihimizi belirlemiştik. Çocukluktan beri arkadaşım olan Sabri Eskiyecek taa 1963'ten beri kirvem olacağını söylemişti. Ben de söz vermiştim. Ailem de Silvan'da olduğu için, iyisi mi düğünü Silvan'da yapalım dedim. Düğüne bir hafta kala, sevdiğimiz bir ağabeyimiz olan Av. Yücel Önen aniden komaya girdi. Acilen ameliyatla pankreası alındı. Doktorlar ümitsizdi. Yücel abinin bu durumu bizleri çok üzmüştü. Artık düğün günü gelip çatmıştı. Bu yüzden sessiz bir düğünle gelini getirmeyi düşündük. Niyazi Usta, Fevzi Paydaş, Ruhi Koç ve bazı arkadaşlar Silvan'a gittiler. Ailemle beraber kına yaptılar. Düğün günü, yani Pazar günü onları evde bekleyecektik.

Hastanede Yücel abinin yanındayken, saygı duyduğum bir abim olan Canip Yıldırım içeri girdi. Beni telefonla Silvan'dan aradıklarını söyledi. Gitmem gerekiyormuş. Gidemeyeceğimi söyledim.

"Nedendir?" diye sordu.

"Bugün düğünümdür" dedim.

"Peki bize neden söylemedin?" dedi hayretle.

Keyifsiz olduğumu söyledim. Hemen kalktım eve gittim.

Damatlıklarımı giydim. Bir taksi tuttum. Üç arkadaş da başka bir taksi tuttular, Silvan'a gittik. Evin önüne vardığımda, gelini arabaya bindirmiş, Diyarbakır'a gelmek için hareket etmek üzereydiler. Gelin, amcamın oğlu Rifat'ın arabasındaydı. Hemen ben de gelinin bulunduğu arabaya bindim, gelinin yanına oturdum. Yola çıktık. Halbuki daha önce düğün için ne hayeller kurmuştum. 12 Mart'ta cezaevindeyken, hep Kürt gelenek ve göreneklerini yansıtan bir düğün düşünüyor, cezaevinde beraber kaldığım arkadaşları çağırıp, güzel bir düğün yapmayı arzuluyordum. Oysa düşündüklerimin hiçbir olmadı. Kendi kendime hayıflanırken, TV odasından bir türkü sesi geldi. Ses Selahattin Alpay'ın sesiydi. Gittim, orda oturdum. Türkü bitti. Tele Pazar programı başladı. Programda çoksesli bir müzik aleti çalan biri çıktı. Güzel sesler çıkarıyordu. Akordeonu elinde görünce, kız kardeşim Şükran'ı hatırladım. O da çalabiliyordu. Öğretmen okulunda akordeonu ve gitar çalmayı öğrenmişti.

Silvan'daki evimizi diğer kardeşlerimin bir parça da olsa akordeon çalmayı öğrenmelerini, bu hususta ne kadar kabiliyetsiz olduğumu ve hiçbir çalgıyı çalmayı öğrenemediğimi düşünüyorum. Kardeşimi göresim gelmiş. Henüz iki yaşındayken pencereden düşmüştü. Üç gün sonra komadan zor kurtuldu. Oysa hepimiz ondan ümidi kesmiştik. Kurtulamaz diye üç gün başucunda ağlamıştık. En çok da komşumuz olan hakim Melih Beyin hanımı ağlamıştı. Hanımın İsmi Suzan'dı. Sürekli Şükran'ın yanına alır, severdi. İstanbulluydu. Mahallede birisi bir kuşa taş atsa, jandarmaya seslenir, kıyametler koparırdı. Bu yüzden bizim mahallede hiç kimse kuşları vurmak için lastik bulduramazdı. Zavallı kadın kısa bir müddet sonra Diyarbakır'da geçirdiği bir ameliyatla genç yaşta hayata gözlerini yumdu.

Dalmışım. Bunları düşünürken program bitmiş.

Kalktım. Hücreme geldim. İçeride çok sigara dumanı var. Mehmet Akbaş sigara içiyor. Fiyakasını bozmak istemedim. Sessiz bir geçiş yaparak havalandırmaya gittim. Yavaş yavaş volta atıyorum.

Rıza Sarıkaya geldi.

"Xalo, hava çok güzel."

"Evet, çok güzel."

Üç turda yoruldum.

"Haydi Rıza, iyi voltalar, ben gideyim", dedim. Yürürken Rıza'ya baktım. Diyarbakır Cezaevini, 34. koğuşundayken beraber geçirdiğimiz günleri, Rıza'nın eylemlerdeki pratik zekasını hatırladım. Hem yürüyor, hem de o günleri belleğimde taftaze yaşıyorum.

Özellikle 3 Ocak 1984'te cezaevi idaresinin saldırıları sırasında koğuşlar yakılıyor, arkadaşlar ölüyor, öldürülüyor. Bir çoğu yaralı. Herkes dehşet içinde. Koğuşlar saldırı sırasının kendilerine gelmesini bekliyorlar. Ben ne olacağım, ölecek miyim, yaralanacak mıyım korkusu, endişesi var herkeste. Her yanda "Kahrolsun işkence!" sesleri yükseliyor. "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek!" feryatları, sabah akşam sürüyordu. Bu feryatların civar evlerden duyulmaması için Hasan Mutlucan'ın kahramanlık türküleri ve marşları koca hoparlörlerden kulakları patlatırcasına veriliyordu. 24 Ocak günüydü. Pencereden gelen bir haberde birkaç saat önce baskına uğrayan 21. koğuşta Necmettin Büyükkaya'nın öldürüldüğü söyleniyordu. Acılara boğulmuştum. Bir gün önce pencereye çıkarak, mahkemelere çıkılıp çıkılmaması üzerine görüşümü belirtmişim. Çıkılmaması gerektiğini söyledim. Konuşma esnasında Necmettin Kürtçe bir şiir okuyarak beni de coşturmuş, Cigerxwî'n'dan bir şiir de ben okumuştum. Arkasından da bir konuşma yapmışım. 2 veya 3 gün önce de birer gün arayla Yılmaz Demir ve Remzi Aytürk, yapılan vahşeti protesto etmek için kendilerini asarak hayatlarına son vermişlerdi. Remzi Aytürk kendisini asmadan önce göğsüne iğnelediği bir kağıtta: "Yapılan işkence ve baskıları protesto ediyor, arkadaşlarıma omuz vermek için çok sevdiğim yaşamıma son veriyorum", diye yazmıştı. Yılmaz da bıraktığı notta "gerçek özgürlükçüler, özgürlük için mücadele edenlerdir", diye yazmıştı.

Faşizm bunlarla doymamış, daha da kurban istiyordu. Koğuşumda baskın hazırlığı için su bidonları delindi, kol yerleri yapıldı, korunmak için zırh şekline sokuldu. Arkadaşlarla baskın sırasında neler yapabileceğimizi konuşuyoruz. Bu sırada 28-29. koğuşlardan:

"Bizim koğuşu basıyorlar Xalo. Senin adamların bizi vurma-ya hazırlanıyor!" diye bana seslendiler.

Arkadaşlar beni hemen pencereye kaldırdı. 29. koğuş tarafına baktım. Dışardan havalandırma duvarları üzerinde çıkmış bulunan iki sivil, itfaiye hortumları ellerinde, baskın için emir bekliyorlar. Sivilleri görünce bu durum doğrusu çok zoruma gitti. Kendimi tutamadım.

"Lav itfaiyecina, hun şer nakın? Mın we girt ku, hun evha namussuzi bıkın, hun werin ser me da" (Ulan itfaiyeciler, siz utanmıyor musunuz? Sizi tuttum ki üstümüze gelip namussuzluk mu yapasınız!) diye bağırdım.

Orada hortum tutanlardan biri:

"Ne diyon be!" deyince, anladım ki bunlar sivil giyinmiş askerlerdir. Türkçesi Orta Anadolu şivesiydi. Çok rahatlamıştım. Etrafa bağırdım:

"Benim adamlarım değil ulan! İftira atmayın!"

Aşağı indim. Bidondan zırh giyinmiş arkadaşlar, pencereye çıktılar. Birkaç arkadaş daha onlarla beraberdi.

"28-29. koğuşlara saldırı başladı", diye bağırdılar. "Hawar hawar! Ha ho, ha ho!" haykırışları, slogan sesleri birbirine karışıyor. Baskına uğrayanlar marş söylüyor, direniyorlar.

Saldırı sırasında ziyaretçiler cezaevi kapısında toplanmış, günlerce oradan ayrılmamışlardı. Bu esnada Rıza Sarıkaya iki döşeği yukarı çıkararak, bir pencerenin önünde ateşe verdi. Yatağın ateşlenmesiyle alevler ve dumanlar yükselmeye başladı. Koğuşumuz bir anda "hawar, hawar" çığlıklarıyla ortalığı inletti.

Dışardan bakanlar koğuşun hepsinin yandığını sanıyorlardı. Karşımızdaki koğuşlar, bize destek vermek için sloganlar atıyorlardı. Bunları görüp duyan ziyaretçiler, "çocuklar yanıyor" çığlıklarıyla, cezaevi kapısını taşlamaya başlamışlardı.

Bizim içerden bağırip çağırımız ve pencereden alevlerin yükselmesi, dışardan gören herkesi dehşete düşürmüştü. Kapılar dövülüyor, pencere demirlerine tabak, karavana kapakları vuruluyordu. Bu sesler öyle kulak tırmalayan bir protesto yaratıyordu ki, bütün cezaevi inim inim inliyordu. Bu eylemden paniğe kapılan idare, 28-29. koğuş baskınına yarıda keserek, bizim koğuşa saldırı emri verdi. Aniden bizim çatı tarafı askerlerle doldu. Cop ve kalaslarla, pencerelerdeki arkadaşlarımıza vurmaya başladılar. Bir taraftan camları kırıyorlar, diğer taraftan itfaiye hortumlarıyla

bize su sıkıyorlardı. Pencereye çıkan arkadaşlar direniyorlar. Elleri kanlar içinde, ama düşmemek için kendilerini zorluyorlar. Hepimiz sırlıslıkam olmuşuz. Hava soğuk, mintax kutusu, tabak, sabun ne varsa onlara fırlatıyoruz. Bağırıyor, penceredeki arkadaşlarımıza destek olmaya çalışıyoruz. Penceredekilerin kafaları ve elleri kanlar içinde olmasına rahmen kahramanca direniyorlar. Askerler özellikle onları düşürmek için, parmaklıkları tutan ellerine vuruyorlardı. Bir müddet sonra arkadaşlar, altı metre yükseklikten teker teker düşmeye başladı.

Koğuşun içi su dolmuş, adeta kolordunun bütün askerleri üzerimize gelmiş; öyle bir savaş var ki, yaşamadan anlatılması çok güç. Kimi yaralı taşıyor, kimi de koğuşun arka ranzalarında, yaraları sarıyor. Diğerleri bağırıyor, sürekli slogan atıyorlar. Isladığımız için soğuk daha da etkili oluyor. Kafası ve elleri yaralı arkadaşların yarasını Hıdır İğircik, terzi iğnesi ve ipliği ile dikiyordu. Kendiliğinden öyle bir organizasyon oluşmuştu ki, sanki daha önce görev taksimi yapılmış gibi her şey yerli yerinde yürüyordu.

Bunun yanında, panik içinde kafasını duvara vuranlarla da uğraşmak zorunda kalınıyordu.

Yukarı penceredeki arkadaşlarımızın tümü düşürüldü, kimse kalmadı. Koğuşun bir köşesinde kanlar içinde uzanmışlar. Diğer koğuşlar, saatlerce süren savaşa karşı, slogan atarak, haykırarak, ağlayarak tepki gösteriyorlar, desteklemeye çalışıyorlardı. Bir yandan da Hasan Mutlucan'ın kahramanlık türküleri hoperlörden olanca gücüyle çalınıyor, yer gök birbirine karışıyordu. Askerler de saldırılarında "Allah Allah" diye bağırıyorlar, onlar da tam bir savaş heyecanı yaşıyorlardı.

Ateşi söndürdüler, suları bittiği için de çekip gittiler.

Kapıdan gelmelerini bekledik. Uzun bir bekleyişten sonra gelmeyeceklerini anladık. İki saat süren bu kanlı çarpışma tam bir barbarlıktı. Geride sekiz yaralı, 65 perişan ve sırlıslıkam olmuş insan kalmıştı. Sular içinde yüzen bir koğuş... Bitkin bir vaziyet içinde suyu boşaltmaya çalışıyoruz. Diğer koğuşlar merak içinde mütemadiyen pencereden sesleniyorlar. Durumumuzu, yaralıların ağır olup olmadıklarını soruyorlar. Bir arkadaş pencereye çıkmış, durumu izah ediyordu.

Sular boşaldıktan sonra yatakları düzelttik. Eksik yataklara battaniye sererek eksiklikleri gidermeye çalıştık. Günlerdir uyumamıştık. Hen an koğuş basılabilir beklentisiyle uyanıktık. Bir iki saatten fazla yatamazdık. Barikat nöbeti ve sloganlar yüzünden... O gün barikatlar yerli yerinde durmasına rağmen hepimiz öyle mest olmuştuk ki, sabaha kadar uyuyakalmıştık. Tek kârımız da bu olmuştu.

Günlerce bizi meşgul eden barikat tartışması yeniden gündeme geldi. Ben başından beri barikatların kurulmasına karşıydım. Barikatların düşmana davetiye çıkarma anlamına geldiğini söylüyordum. Bazı arkadaşlar:

"Koğuşları basıp bize işkence yaparlar. Tek korunma barikatla olur. Eğer kapı arkalarını iyi tahkim edip savunursak, içeri giremezler." Halbuki, bunun düşmanı hafife almak olduğu ve onun da böyle bir eyleme taraftar olacağı kesindir. Eylemi tırmandıran onlar olduğuna göre, belli bir amaçları olduğu açıktır. Daha önce 5 Eylül direnişinde almış olduğumuz haklardan, subaylardan tutun mahkeme heyetlerine kadar hepsi rahatsızdı. Mahkemeye gidiş gelişlerimizde açıkça anlaşılıyordu bu. Üsteğmen, dört köşe başçavuşla birlikte mahkemeden dönen arkadaşlara saldırıp onları ortada bir neden yokken dayaktan geçirmişti. Bütün arkadaşlar gardiyanların omuzlarında koğuşlara getirilmişlerdi. Bütün bunlar artniyetin ifadesiydi. Benim düşüncem, barikat kurmadan yaptırımlara karşı gelmekti. Gelsinler, içeri girsinler, verdikleri emirleri yerine getirmeyelim, diyordum. "Vuruyorlarsa vursunlar; bir müddet sonra bizlerden vazgeçmek zorunda kalırlar. Gerekirse dövülmeye onlara pes ettiririz. Bu bizim elimizdedir."

Daha eylemin başında, 6 gün bize yemek vermediler. Sigara yasak edilmişti, kimse içemiyordu. 6 gün bize yemek vermeyen idare, yedinci gün, bir üsteğmenin başında olduğu birkaç gardiyan göndermişti.

"Yahu niye yemek almıyorsunuz?" diyerek alaylı alaylı gülüyordu üsteğmen. Kendi aklınca bizimle alay ediyordu. Sanki yemeği onlar vermiş de biz almamışız havası yaratıyordu. Daha eylemin ortalarında, koğuşların ilk operasyonunda, yüzbaşı kapalı da olsa niyetini belli etmişti. Bütün koğuşu sinema salonuna

götürdüklerinde, bizi iki gruba ayırdılar. Bir grubun yoklamasını üsteğmene verdiler. Benim bulunduğum grubu da yüzbaşı Abdullah üzerine aldı. Herkes aramadan geçiriliyor, üstümüz ve çantamız aranıyor, eyleme yönelik niyetimiz öğreniliyor; kendilerine uyup uymayacağımız soruluyordu. Bu, aynı zamanda ön yoklamaydı. Sıra bana gelince, oturduğu kantinde votkasını yudumlayan yüzbaşı beni de oturttu ve niyetimi anlamaya çalıştı. İkimiz de gayet temkinli konuşuyoruz. Bir ara yüzbaşı;

"Bu sefer Türkiye Cumhuriyeti'nin var olup olmadığını göstereceğiz", dedi.

Ben de kendisine birçok ölünün çıkacağını ve yine de taviz vermeyeceğimizi ima etmiş, ayrılmıştım.

"Barikatları kaldıralım", kararı almadan bir iki gün önce, pencerede nöbet tutan arkadaşlardan biri Zazaca konuştuktan sonra koğuşa dönerek:

"35. koğuş hücrelerindeki arkadaşlar, her koğuştan iki üç kişi kendini yaksın diyorlar", dedi.

Bu haber canımı çok sıkımişti. Böyle saçma bir önerinin yapıldığı görülmemiştir. Kalktım, pencereden haber veren arkadaşta:

"Sen yanlış anlamışsın, arkadaşlar bu yanlışı yapacak kadar kör değiller. Onları tanıyorum. Ben burada olduğum sürece hiç kimsenin kendisini yakmasına izin vermeyeceğim", dedim.

Yatağıma geldim. Oturdum. Aradan 15 dakika geçmeden, Doktor Mustafa Dağcı yanıma geldi:

"Xalo, bir arkadaş kendini yakmak için hazırlık yapmak üzere tuvalete girdi", dedi.

Gittim, tuvalet kapısını açıp baktım. PKK Mardin grubundan Vahap Akın, kağıt kartonları paçalarına ve koltuk altlarına yerleştiriyor.

"Ne yapıyorsun?" diye sorduğumda, gayriihtiyari şaşkın şaşkın bana baktı.

"Çık bakalım!" dedim. Dışarı çıkardım. "Bunlar ne?" dediğimde:

"Kendimi arkadaşlarım için feda edeceğim Xalo, yanma hazırlığı yapıyorum", dedi. Üzerindeki kağıt ve kartonları aldım.

"Kim yakma emrini veriyorsa önce o kendini yakar. Ardından

uygun görürseniz siz de kendinizi yakarsınız! Böyle saçma şey olmaz. Bir daha görmeyeyim" dedim.

Onu yanıma oturttum. Bu tür eylemlerin yanlış olduğunu ve düşmanın işine yaradığını söyledim. "Onun amacı, bizlerin kendi kendimizi asarak veya yakarak yok etmemizi sağlamaktır. Bizim de görevimiz ölmekten direnmek, isteklerine uymamak ve mücadele vermektir. Ama bu direnme esnasında seni döver, öldürür veya öldürülürsün; o başkadır. Mümkün merteye sağ kalacağız ki, mücadele devam etsin. Biz halkımızın kavgasını veriyoruz. Hepimiz kendimizi yakarsak, ne olacak? Birkaç gün aileler ağlar, ondan sonra meydan onlara kalır", diyerek Vahab'ı ikna ettim.

Bütün koğuşlar tektip elbise ve genel arama operasyonundan geçerken, askerler çıkan barikatları yıkmak için tazyikli su ve yoğun askeri güç kullanıyordu. 26. koğuşu basarken pencereden seyretmiştik. Tutuklular ve askerler içiçe girmiş, kıran kırana bir savaş başlamıştı. Saatlerce süren kavgadan sonra birçok arkadaşımız ağır yaralı olarak hastaneye kaldırıldı. 8 asker de muhtelif yerlerinden yaralanmış olarak operasyon neticelendi. 16. ve 4. koğuşlar basılırken çıkan kavgaya ve yangın sonucu 6 arkadaşın öldüğü haberi bizi oldukça üzmüştü. Sonra anlaşıldı ki, ölen olmamış. Bu baskın ve vurmalar, sistemli ve ağır ağır uygulanıyordu. Belli ki idare eylemin uzamasından yanaydı.

Daha sonra itirafçı koğuşundan çıkan Halef...'in mahkeme yolunda bana anlattığına bakılırsa; 3 Ocak baskınından önce, operasyonların planlanma aşamasında, ellerinde dosyalar, tutuklu isim listeleri, örgüt dökümanları bulunan yüzbaşı ve diğer subaylar ortak bir değerlendirmede bulunmak için itirafçılar koğuşuna (38) gitmişler. Konuşmanın başında Yüzbaşı Abdullah Kahraman, cezaevinde yaptırımları yeniden başlatmak için bir operasyona girişeceklerini ve bunun da yol ve yöntemlerini, "deneyimli" kişilerle birlikte hazırlamak istediklerini bildirir. Şahin Dönmez, Yıldırım Merkit, Hasan Hüseyin Karakuş gibi itirafçılar, "direnişin uzatılmasını ve böylece dökülmelerin sağlanarak, başarı elde edileceğini", önerirler. Tutuklulara karşı kullanılabilecek yöntemler gözden geçirilerek hazırlıklar yapılır.

Hatta bu görüşmelerin bir aşamasında itirafçı Şahin Dönmez, "direniş sırasında, intiharlar, jilet atmalar, ölüm oruçları

vb. neticesinde 30-40 kişinin ölebileceğini, devletin bunu göze alıp alamıyacağını", sorar. Yüzbaşı da "alabiliriz" yanıtını verir.

Ertesi gün ise 38'deki görüşmeler, yüzbaşının "burada anten var" demesi üzerine, 3 itirafçının katılmasıyla idarede sürdürülür.

Baskınların uzatılması, tutukluların birçok zaafının kullanılmaya çalışılması, tek tek kişilerin üzerinde durulması gibi taktikler bu işbirliğinin sonucu idi. İdare itirafçılardan aldığı taktiklerle hareket ediyordu.

Artık gözümüz uyku tutmuyor. Sürekli uyanık durumdayız. Her an götürüleceğimiz endişesi var. Üstelik her koğuş basılmasında diğer koğuşlar da destek oluyor. Slogan ata ata bizde ses kalmamış. Genelde ayakta veya oturduğumuz yerde uykumuz geliyor. Arada bir kuşlar gibi kafamız önümüze düşüyor, tekrar uyanıp dikiliyoruz.

Sıra bizim koğuşa gelmişti. Onu da hortumdan anlamıştık. İtfaiye hortumu hangi koğuşun kapısına bırakıldıysa, bu o koğuşun basılacağına işaretliydi. Özellikle hortumun başlığı üzerindeyse, baskına uğranılacağına kesin gözüyle bakılıyordu. Bu yüzden hortum, askerler tarafından taşınırken bunu gören başka koğuşlardaki arkadaşlar basılacak koğuşu uyarırlardı:

"Hevalno hortum hat! (Arkadaşlar hortum geldi.)"

Basılacak koğuştakiler de heyecanla sorarlardı. ;

"Seri pëveve ne pëveve?" (Başlığı üzerinde mi, değil mi?)

Eğer başlık hortumun üzerinde ise baskına kesin gözüyle bakılıyordu. Bu yüzden hortumun yarattığı baskın heyecanına ve başlığın olup olmadığı soruları yüzünden buna "hortum hastalığı" ismini vermiştik.

Birkaç gün önce barikatların kaldırılması kararı alınmış ve barikatlar kaldırılmıştı. İç güvenlik amiri Abdullah Yüzbaşı, diğer subay ve astsubaylarla beraber sabah bizim 34. koğuş kapısına geldi. Bizler içerde, onlar dışarda, kapı açılmadan mazgal deliğinden konuştuktan sonra gittiler. Arkadaşlarla toplandık. Bu, aynı zamanda bizim bugün operasyondan geçirileceğimizin işaretidir, dedik. Daha sonra şayet bizi almaya gelirlerse, nasıl davranacağımızı konuştuk. Aldığımız karara göre hepimiz kolkola kenetleneceğiz. Onlarla hiç muhatap olmadan sordukları sorulara cevap vermeyerek yürüyeceğiz. Sinema salonundaki elbise giymeleri ve

yaptırımları reddedeceğiz. Onlara en ufak bir taviz vermeyeceğimiz konusunda birleştik. Öğleden sonra saat üçte, koğuşu boşaltın!" demeleriyle birlikte etrafımızı asker sardı. Koridor ve merdiven başlarına takviye komando birliği yerleştirilmiş; bizler kolkola , asker kordonu arasından sinema salonuna doğru ilerliyoruz. Aralarında en yaşlısı benim. Çocuklara bakıyorum; hepsi göğüslerini kabartmış, başları dik gururla yürüyorlardı. Bakın sizden korkmuyoruz edasındaydılar. Boğazım düğümlemiş, hem yürüyor, hem çocukları gözlüyorum. Subaylar etraftan bize bakıyorlar. Sanki, "biraz sonra, başınıza gelecekleri görürsünüz!" dercesine bizleri süzüyorlar. Biz zaten ne olacağını biliyoruz. Şimdiye kadar binbeşyüze yakın tutuklu arkadaş operasyondan geçti. Operasyon sırasında dövmele, öldürmeler oldu. Hastanede bir sürü arkadaşın olduğundan haberdarız. Bizim de başımızdan bunların geçeceği kesindir. "Nasil bir dayaktan geçeceğim, ölecek miyim, yaralanacak mıyım?" stresi içindeyiz. Ama bununla beraber karşı koymanın gururunu taşıyor, moralimizi yüksek tutuyoruz.

Seçim çalışmaları, Diyarbakır halkı, mücadele arkadaşlarım Şeyh Sait İsyânında "yaşasın mefkûremiz" diye idam edilenler; Dersim'de, Ağrı'da, Zilan'da katledilenler; Sason önlerinde başları testere ile kesilenler, bütün bir Kürt halkı gözlerimin önünde. Kendime, "Mehdi Zana, halkını küçük düşürmeyesin. İnsan bir sefer dünyaya gelir", diyorum. Bunları düşünerek, bana düşen görevi hiç ama hiç hatırımdan çıkarmadan yürüyorum. Derken sinema salonuna getirildik. Salonun dört tarafı asker zinciri ile sarılı. Bizi onların arasına koydular. Bu, aynı zamanda psikolojik olarak eritme taktiği idi. Hepimiz çömeldik. Birbirimize bakıyor, gülüyoruz. Gülüyoruz ama, gülmenin altında büyük bir heyecanın yattığı belli. Subaylar gidip geliyor. Yüzbaşı Abdullah:

"Çocuklar yazık size. Ben kötü niyetli, vurmadan yana biri değilim. Etmeyin, eylemeyin. Bu işi hoşlukla halledelim", diyor. Lafı ortaya atıp gidip geliyor. Aramızda kırk yaşlarında, yeni tutuklanmış, Hakkari'li bir köylü var. Bu tür olaylarla yeni karşılaşılıyor. Biraz şaşkın, ama bizleri de bırakmak istemiyor. Yine de ne olur ne olmaz düşüncesiyle, arkadaşlara: "Bu yeni gelen arkadaş eyleme katılmasın, üçüncü koğuşa gitsin", önerisinde bulun-

dum ve arkadaşları ikna ettim. Kendisine söylediğimde önce itiraz etti. "Sizden ayrılmak istemiyorum. Size ne olacaksa, bana da olsun", dedi. İkna olması için, ben kendisine; "Sana görev veriyoruz, çünkü kimin nerde, ne olduğunu kimse bilmiyor. Sen üçüncü koğuşa gidersen hiç olmazsa oradaki arkadaşlara bizim nerde olduğumuzu söylersin; onlar da ilgili yerlere iletir. Başımıza bir şey gelirse bililir", dedim. İkna oldu. Asteğmeni çağırdık, "bu arkadaş bize katılmıyor, 3. koğuşa gitmek istiyor", dedik. Asteğmen, hemen onu zevkle 3. koğuşa götürdü. Sıra bizimle pazarlığa gelmişti. Subaylar içeri girdi, yüzbaşı başlarında. Biz birbirimize bakıyoruz. "Tamam, gidiyoruz. Hazır olun", diyoruz. Yüzbaşı, "kaldırın bunları!" diye çavuşa emir verdi. Kalktık. Bu sıra birden gürültü koptu. Üç dört arkadaş, çılgık atmaya, kafalarını duvara, beton zemine vurarak bağırmağa başladılar. Bir panik ve heyecan yaşanmaktaydı. Bağırıyorlar; vuruyorlar, ağız, göz kanlar içinde. Askerler telaşa kapılmış. Yüzbaşı; "tutun ulan bırakmayın!" "Çabuk doktor çağırın!" diyor. Ortalık karma karışık, arkadaşlar durmuyor. Askerlerin kolları arasında tepiniyor: "Bırakın, bırakın!" diye bağırıyorlar. Doktorlar geldi. Birer sakinleştirici iğne vurdu. Kafalarını sardılar.

Bizi alıp ana maltaya çıkardılar. Yüzbaşı, Kel Üsteğmen, Mızımız Üsteğmen ve diğer subay, astsubaylar ordalar. Yüzbaşı, "kurallara uyup uymayacağımızı, elbise giyip giymeyeceğimizi" sordu.

"Kurallara uymayacak ve elbise giymeyeceğiz", dedik.

"Peki günah benden gitti. Alın bunları götürün!"

Kendi kendime, "tamam, bizi eski hamam yerine işkence yapmaya götürüyorlar", diye düşündüm. Çünkü Necmettin Büyükkaya ve dört arkadaşını gruplardan ayırarak özel olarak işkence yapmışlar ve Necmettin'i orda öldürmüşlerdi. Gerçi hastanede öldü ama esas olarak orada komaya girmişti. Hatta ölümünden birkaç dakika önce İsfendiyar Eyüpoğlu'na:

"Beni iç güvenlik amiri Yüzbaşı Abdullah Kahraman ve subaylar vurdu. Çocuklara öyle haber verin", demişti.

Bu düşüncelerle aşağı indik.

Ana maltaya geldik ki, elbise balyaları orada bizi bekliyor. Sırtlarımızı duvara vererek, tek sıra halinde bizleri dizdiler.

Mızımız üsteğmen ve Dörtköşe Başçavuş yanıma geldi:

"Mehdi Zana, sen hiç fotokopi gördün mü?" diye sordu.

Ne demek istediğini anlamıştım.

"Görmediysen biraz sonra görürsün. Duvarda fotokopinin çıkar", demesiyle, suratıma yumruk yapıştırması bir oldu.

"Ulan burayı belediye mi sandın?" diye küfür ederek vurmaya başlamıştı. Ağzımdan burnumdan kan akıyordu.

Diğer yandan arkadaşalara hem vuruyor, hem elbise giydirmeye çalışıyorlardı. Arkadaşlar, bağılıyor, yerlere savruluyorlardı. Yerde de dövüyorlardı. Herkes elleri arkasından kelepçeli ağız üstü yere yatırılmıştı. Sıra bana gelmişti. Daha önceki dayaktan zaten mest olmuşum. Çocukları yüzükoyun yerde yatırmaları beni daha çok üzüyordu. Üsteğmen bana dönerek:

"Ulan utan! Sana yakışmaz, bu ne rezalet! Güya Belediye Reisliği yapmışsın. Bu elbiseyi giy, bu adamların durumuna düşme!" dedi.

Ben reddedince:

"Tutun! giydirin", diye emir verdi. 6-7 asker birden saldırdı. Hem dövüyor, hem de soyunduruyorlardı. Elbiseyi giydirip ellerimi arkadan kelepçelediler. Vurmaları da devam ediyordu. Bir ara:

"Vurun ulan! Bir gün bunun hesabı sizden soracağız!" diye bağırdım.

Hemen beni de ağız üstü yere yatırdılar; diğer arkadaşlara da vurmaya devam ediyorlardı. Sırtımıza çıkıp tekmeyle başımıza vuruyorlardı.

Yanımda Gafur Karaser de vardı. Henüz 19-20 yaşlarındaydı. Korku nedir bilmiyordu. Onu daha önce hücrelerden tanıyordum. Onlar vurdukça Gafur sözle karşılık veriyordu. Dövüldüğümüzü anlayan koğuşlar sürekli slogan atarak bizleri desteklemeye çalışıyorlardı.

36. koğuş hücrelerinin kilitlerini bozmuşlardı. O sıra Yüzbaşı:

"Bunları 36. koğuş hücrelerine götürün", dedi. Bir asteğmen kilitlerin bozulmuş olduğunu söyledi. Gitti, baktı, geldi.

"Götürün! Marksizmde anahtar bozma nedir görsünler", dedi Yüzbaşı. Bizi kaldırdılar. Döverek hücrelere götürürken, elimizi sallayarak elbiseleri üzerimizden atmaya çalışıyorduk. Hücrelere geldiğimizde bizi salona aldılar. Her hücrede 16-20 kişi bulun-

yor. Operasyonlardan geçen herkesi hücrelere almışlardı.

Hücreler tıklım tıklım doluydu. Hemen hepimiz elbiseleri atmış, don katı kalmıştık. Yalnız ceket arkaya düşmüştü. Ellerimiz arkadan kelepçeli olduğundan, ceketler, iki elimizin arasında kalmış, sallanıyordu. Aniden askerler içeri girdi ve saldırmaya başladı. Ana maltaya bakan gözetleme yerinden hortum uzatarak, iki taraftan su sıkmaya başladılar. Bir yandan tazyikli su, diğer yandan cop ve kalaslar... askerler içimize girmiş vuruyorlar. Hepimiz alt kat 8, 9, 10. hücrelerin bulunduğu köşeye sıkışmış, üstüste yığılmıştık. Hava soğuk, Ocak'ın sonu... Çıplak, üstümüz ıslak. Cop darbeleri beynimizi yeriden oynatıyor. Islak ve çıplakken ve soğukta yenilen darbeler kadar insanı inciten bir dayağa rastlamadım. Bizi öyle istekle ve iştahla dövüyorlardı ki, bütün hücredekiler, öldürülmek istediğimiz endişesi içinde varolan güçleriyle bağırıyor, haykırıyor, demirlere vuruyor, büyük bir gürültü fırtınası koparıyorlardı.

Ben yüzükoyun düşmüşüm, ağzım suyun içinde, boğulmak üzereyim. Hücredekiler:

"Xalo çu!" diye feryat ediyorlar.

Gerçekten de kötü düşmüştüm. Ses geliyor. Ellerim arkadan kelepçeli dövülmekten bitkin düşmüşüm, ağzım burnum kan içinde, ha gittim ha gideceğim derken birisinin ayağı boğazımın altına girdi. Böylece çenem yukarı kalkmış ve rahat bir nefes almıştım. Boğulmaktan kurtuldum. Baktım, Suruçlu Bozan isminde bir arkadaş, sırtı duvarda, ayaklarını uzatmıştı.. Çenem onun ayakları üzerindeydi. Onun sayesinde kurtulmuşum.

Bağırılmalar, dövme, ve tazyikli su sıkılmalar devam ediyor. Birinci kattan dördüncü kata kadar bütün hücrelere su sıktılar. Herkes ve heryer sular altında kaldı. Su bitti, ortalık göl gibi olmuş. Askerler bizi dövmekten yoruldu ve gittiler. Bitkin bir vaziyette yerlerde inliyoruz. İki kişi koluma girdi. Beni 10. hücrenin önüne getirdiler. Sırtımı döndüm. Hücredeki bir arkadaş elindeki çivi ile kelepçemi açtı. Artık rahattım. Gücü kuvveti yerinde olan arkadaşlar, biriken suları üzerimizden attığımız tektip elbiselerle itekleyip, akıttılar. Soğuktan titriyoruz. Yalnız külotlarımız var üzerimizde. Onlar da ıslak. Bir arkadaş külot verdi ve hemen

değiştirdim. 10. hücrenin önünde yere çömeldim. Bu sıra kışımın ısındığını hissettim. Elimi yere koydum. Baktım; evet, bir sıcaklık var. Anladım ki banyo ve idareye giden kalorifer borularının geçtiği yerde oturmuşum. Arkadaşlara seslendim.

“L şeklindeki şu duvara ve 8, 9,10. hücrelere sırtınızı verin oturun.”

O gece tuhafıma giden durum da, insanların dinlenmeksizin bu kadar bir enerji ile bağırabilmeleriydi.

Sırtım hücredeyken, kendimin ve arkadaşların o anki durumu beni Kürtçe marş söylemeye zorladı.

“Ma ne hêja ye ek herdem bang kin

Ax û xweliyê bi ser dakin

Ya bibine dewlet, ya bêne kuştin

Ya dilxweş bimrin, ya dil bi elem”. Hem söylüyorum, hem de gözlerimden sicim gibi yaşlar boşanıyor. Bunu farkedenden arkadaşlar, ses çıkarmadan beni dinliyorlardı. Marş bitirdim. Artık rahatlamıştım.

Bu sıra gözüm eniştem Yaşarı aradı. Acaba ona ne oldu diye merak ediyorum. Başından beri direnmede beraberdik. Buraya girinceye kadar onu görmedim. Acaba birşey mi oldu? Nerede olduğunu sorduğumda, yan tarafta, Nurettin Ergün’le beraber duvara yaslandığını söylediler. Baktım, rahatlamıştım.

Kapı tarafından sesler geldi. İki tutuklu yerde, askerler tekme ve coplarla vuruyorlar.

Onbeş dakikalık dayaktan sonra, yüzleri gözleri kandan görünmez olmuştu. Bize yaklaştıklarında, baktım bizim Mele Hikmet Kılıç ve Arif isminde bir arkadaş. Hasta koğuşundan almışlar, kurala uymuyorsunuz diyerek tüberkülozlu arkadaşları yanımıza atmışlardı. Bir ara yanıma baktım, bizim Mustafa Dağcı. “Doktor ne oldu? Niye sana saldırdılar?” diye sordum. Doktor: “Yüzbaşı bana koğuşa git dediğinde ben ‘Mehdi abilerden ayrılmayacağım’ dedim. Yüzbaşı kızdı: ‘Siktir ibne, vurun namussuza’ der demez beni tekme tokat yanınıza getirdiler”, diye cevap verdi. Mustafa’nın çok dayak yediği her halinden belliydi. Başından beri direnmede bizimle idi. Tuvalete gitmek yoktu. Sabah kahvaltı getirildiğinde, arkadaşlara, “bana kalırsa, bir şey

yemeyin, tuvalet olmadığından zor durumda kalabilirsiniz”, dedim. Benim dışımda bütün arkadaşlar kahvaltı yaptı. Aslında onlar da haklıydı. Bir aydır buz gibi bir işkence çemberi içinde çıplak kalmışlardı. Tabii ki yemeğe büyük ihtiyaç var. İster istemez insanın canı çekiyor. Öğleyin yemek geldi, yine yediler... Akşam tuvalet ihtiyacı arkadaşları zorladı. İdare tuvalete götürmeyi reddedince, ben, arkadaşlara, " tuvaletinizi giriş kapısının önüne yapın, hem de yaygın şekilde yapın ki sayıma geldiklerinde içeri giremesinler. O zaman mecbur kalır, hem orayı temizlerler, hem de bizi tuvalete götürürler dedim. Arkadaşlar, "birinci hücre kokuya dayanamaz", diyerek böyle bir şey yapmadılar. Daha sonra arkadaşlar, ordaki iki bidonun ağzını açarak ön cepheye çarşaf gerdiler ve açık hava tuvaleti yaptılar. Tuvalete giden ayakta ihtiyacını gideriyordu. Ön hücreler görmüyor ama, diğer üç katın hücrelerinde bulunan arkadaşlar her şeyi görebiliyorlardı. Bu nedenle tuvalete giden her arkadaş:

"İki-üç-dördüncü katlardakiler, yüzlerinizi dönün!" diye bağırır, ardından ihtiyacını gidermeye çalışırdı. Her ihtiyaç gidermede sidik ve diğer kokular keskin bir şekilde yayılıyordu.

Bu yaşam biçimi üç gün boyunca devam etti. Üçüncü gün hücrenin dış kapısını açık bıraktılar. 35. koğuş hücrelerinin kapıları açıldı. Oradaki arkadaşlar tek tek çıkarılıyor, elbise giydiriliyor, gerisin geri yerlerine gönderiliyorlardı. Bu olay herkeste şok etkisi yaratmıştı. Oradaki arkadaşların elbise giyme işleri bitince bizleri 35 hücrelerine götürmek için kaldırdılar. Hepimiz dış kapıya gittik. Tektip elbiseleri üzerimize atarak, "alın giyin, ne yapıyorsanız yapın" dediler. O şekilde hücrelere geldik. Herkesi büyük bir üzüntü sarmıştı. Bütün bir cezaevi ölüm-kalım kavgasından geçerek elbise giymeyi reddederken, bu işin başını çeken arkadaşlar operasyondan geçmeden tek tip elbise giymeyi kabul etmişlerdi. Bu herkesi üzmüştü ve birbirimize: "neden acaba?" diye soruyorduk. Bizleri 35 hücrelerinin dördüncü katına yerleştirdiler. Kısa bir süre sonra bana bir pusula geldi. Pusulada eylemin devam ettiği, düşmanın dışardaki silahını elinden almak için taktiksel olarak elbisenin giyildiği, bu durumda onların: 'bunlar elbise giymiyor, olup bitenler bu yüzdendir' diyemeyecekleri yazılıyordu. Hücreye her tutuklu getirilişinde evvela bir sessizlik olur,

daha sonra isim ve örgüt belirtilerek tanışma faslı başlandı.

Eylem artık ölüm orucundaki insanların boynunda kalmıştı. Hergün grup grup açlık grevi ve ölüm oruçlarına katılmalar oluyordu. İdare durumlarına göre onlara yer ayırmış, orada tutmaktaydı. Çok ağırlaşanları hastaneye kaldırmıyordu. Bizleri sekizer-onar kişi olarak hücrelere yerleştirmişlerdi. Günler geçiyor; her şey durmuş, gazete gelmiyor, sigara yok, hepimiz bir beklenti içindeyiz. Zamanımızı bazı arkadaşların şiir ve şarkılarıyla süslüyoruz. Onbeş-yirmi-otuzuncu günlerde açlık grevini bırakanlar oluyor. Buna karşılık yeni katılımlar da oluyor. Kapıda aileler bağırıyor, taş atıyorlardı. Böyle zamanlarda sloganlarla eşlik ediyorduk.

Ölüm orucu 35-40. gününe dayanmıştı. Direnmenin ağırlıklı yükü bu tarafa kaymıştı. Kurallara uymayı kabul edenler koşullara verilmişti. Uymayanlar ise 35-36. koşuş hücrelerine tıkabasa doldurulmuşlardı. Hücrelerde 700'e yakın tutuklu bulunuyordu. Ölüm orucunun sonucuna göre durum netlik kazanacaktı. Hücrelerde ve koşuşlarda kurallara uymayarak direnenler, ölüm orucu ve açlık grevi eylemiyle direnenler...

İdare ölüm orucu ve açlık grevini kırmak için yeni yeni taktiklere başvuruyordu. Eylemdeki arkadaşların ailelerine acil telgraflar çekerek onları cezaevine çağırıyor ve eylemi bırakması için onlardan çocuklarına baskı yapmaları isteniyordu. Gelemeyen aileleri jandarma ve polis vasıtasıyla getiriyor ve onları eylemciler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaya çalışıyordu. Aileler de hem çocuklarının ölmesini istemediklerinden hem de kendilerine yapılan zorlama nedeniyle, çocuklarıyla görüşerek, eylemi bırakmaları için yalvar yakar oluyorlardı. Fakat birkaç denemeden sonra bu uygulama ters tepmeye başladı. Çünkü çocuklarıyla görüşen, onların kararlı ve haklı isteklerini kendilerinden dinleyen aileler, hemen çocuklarını desteklemeye başlıyor, onlara moral veriyor ve idareye karşı baskı yapmaya başlıyorlardı. Böylece idare kendi başına topladığı ailelerden bu kez kurtulmaya çalışıyordu.

Ölüm orucuna başlangıçta ilk posta olarak 20 arkadaş girmişti. Bunların bir kısmı bırakmış, son olarak 11 kişi kalmıştı. İkinci postadan sonra ise katılımlar düzene girmiş, katılanlar

olduğu gibi bırakanların da bulunduğu bir eylemlilik ortaya çıkmıştı. Kritik durumda olan arkadaşları hastaneye taşımışlardı.

Kamuyunun artık iyice oligunlaşması ve ölüm orucunun tehlike sınırına dayanmasıyla kolordu, yavaş yavaş pazarlıklara başlamıştı. Aileler ise daha yoğun bir şekilde açlık grevindekileri desteklemeye başlamıştı. Hatta kendi aralarından, rahmetli **Orhan Keskin**'in babasını temsilci seçmişlerdi ve adam sorunun, ölüm olayı olmadan ve haklar alınarak çözülmesi için çaba sarfetmekteydi. **Orhan KESKİN** Dev-Yol davasından yargılanıyordu. 40. günde komaya girmişti. Diğer aileler gibi çağırılan ailesi hastanede onu ziyaret ettiğinde **Orhan**'ın durumunun umutsuz olduğunu anlamışlardı. Emekli bir öğretmen olan babası, **Orhan**'ın ölüm orucundaki diğer arkadaşlarına şöyle demişti:

"Çocuklar, biraz önce annesiyle beraber **Orhan**'ı ziyaret ettik. Artık bizim **Orhan**'da ümit kalmamış. Siz hepiniz çocuklarınızsınız. Oğlum için de yapabileceğim bir şey yok. Ölmenizi istemiyoruz, ama bunca ızdırap çekmiş ve bugüne kadar gelmişsiniz, sorunlarınız çözülmeden bırakmanızı de istemiyoruz. Bu nedenle bu işin çözülmesi için bütün çabamızı harcayacağız. Sizleri seviyoruz." Bu konuşma, eylemci arkadaşları duygulandırmış, ağlatmıştı. Yine başlangıçta sadece kendi çocukları için çırpınan aileler, artık içerdeki bütün eylemcileri, direnişçileri, kendi çocukları gibi görmeye başlamışlardı. Onlar da aynı duyguları hepsi için taşımaktaydılar. Kısacası içerdeki birlik ve dayanışma, dışarıdakileri de bir araya getirmişti.

45. günde, Sıkıyönetim Adli Müşaviri, Cezaevi Müdürü ve Milli Savunma Müfettişleri hastanede pazarlıklara başlamışlardı. Tek tip elbise daha önce giyildiği için pazarlık konusu olmuyordu. Fakat idare, sadece işkence yapmayacağı, görüşlerin uzatılacağı ve savunmalara kısıtlama getirilmeyeceği gibi vaatlerde bulunuyor ve emir-komuta, eğitim, marş vb. gibi kurallarda ısrar ediyordu. Sonunda idare bunlardan da vazgeçince sadece hafta sonlarında İstiklal Marşı okunması ve diğer hiçbir yaptırımın uygulanmaması konusunda anlaşmaya varıldı. Buna göre kural-lara kendiliğinden uyanlar dışındaki kişilerle bu yaptırımlar uygulanmayacaktı.

İdare bunlara söz verdikten sonra, hastanedeki arkadaşlar,

"direnişini sadece kendilerinin yürütmediğini, onun için anlaşmanın cezaevine bildirilmesi şartıyla direnişini sona erdireceklerini söylemişlerdi. İdare ise, "Ne gerek var canım. Ölüm orucunda olan sizlersiniz. Cezaevinde olanların keyfi yerinde. Yoksa oradan mı emir alacaksınız?" diyerek böyle birşeye yanaşmak istememişti. 1981-1982 ölüm oruçlarında, idare birtakım şeyleri yerine getireceğine söz vermiş, ama sonradan bunları inkâr ederek sözünde durmamıştı. Şimdi de böyle bir oyun oynamak istiyorlardı. Sonunda ölüm orucunda olan arkadaşlardan birini cezaevine gönderdiler ve ardından anlaşma sağlanmaya çalışıldı.

Fakat, cezaevindekilere bilgi vermek için giden arkadaşların doğru dürüst konuşmasına izin verilmiyor ve müdahale edilmeye çalışılıyor. Bu durumda idarenin oyunu daha iyi açığa çıkıyor ve cezaevindeki arkadaşlar da bu konu netlik kazanıncaya kadar eyleme devam edilmesi gerektiği görüşünü bildiriyorlar.

Aslında anlaşmaya varıldığı ve ziyaretçi temsilcilerinin de bulunduğu bir görüşmede anlaşma maddeleri yazılı hale getirildiği halde, idarenin hastahane ile cezaevi arasındaki birlikteliği koparmak istemesi nedeniyle eylem dört gün daha devam eder. Bu arada durumu çok kritik olan **Orhan KESKİN** ve **Cemal ARAT** şehit olur. Diğerlerinin de durumu çok kritiktir. İdare ölümlerin çoğalmasından telaşa kapılarak bu kez eylemcilerden Hamili Yıldırım'ı cezaevine götürür ve ölüm orucu eylemi 49. günde sona ermiş olur.

O güne kadar cezaevinde bulunan diğer eylemciler de hastaneye taşınır ve tedaviye başlanır. İki arkadaşın şehit olduğunu ancak birkaç gün sonra öğrendik. Çok üzülmüştüm. Böylece 3 Ocak direnişinde 5 devrimciyi şehit vermiştik. Sakat kalanlar, toplu işkenceler sırasında gözü kafası patlayanlar, ağır biçimde yananlar, kolu bacağı kırılanlar hayli çoktu. Ölüm orucunda ise Cemal Miran, Recep Maraşlı, Müslüm Elma, Şükrü Göktaş gibi arkadaşlar beyincik felci geçirmişler, yürüyemez hale gelmişlerdi. Diğer arkadaşlarda da ağır hastalıklar oluşmuştu. Eylemin ilk postasında Mustafa Karasu, Hamili Yıldırım, Müslüm Elma, Hasan Hayri Aslan, Garabet Demirci, Recep Maraşlı, M. Can Yüce, Cafer Cangöz, Cemal Miran ve şehit olan iki arkadaş bulunuyordu.

Bir büyük direniş daha onlarca arkadaşın sakatlığı, acı, gözyaşı ve ölümlerle sona ermişti. İdarenin saldırısı karşısında büyük bir mücadele verilmiş, teslimiyete düşülmemişti. Bunun birinci nedeni hemen tüm siyasi grupların idare karşısında ortak tavır içine girmeleri, birlik ve dayanışma içinde olmalarıydı. İkinci neden ise şuydu: uzunca bir vahşet döneminin deneyleri göstermişti ki, idarenin basit bir iki kuralını kabul edip, inisiyatif kaçırdıktan sonra, bütün yaptırımlar ardı ardına gelecektir. Bir daha o eski baskı günlerine dönmek için insanlar canlarını dişlerine takarak direndiler. Elbette dökülmeler ve zaafılar da bir hayli oldu. Fakat asıl bu yan önemlidir.

Ocak direnişinde daha çok şehit ve kayıp vermemize rağmen, sonuçları 5 Eylül direnişinin gerisinde olmuştu. Çünkü tektip elbise uygulaması kabul edildiği gibi çok uzun süre havalandırma yasağı uygulandı ve verilen hakların hayata geçirilmemesi için bir sürü çaba harcandı. Buna karşılık Ocak direnişi teslimiyeti de durdurmuş, bu işin o kadar kolay olmadığını artık onlara göstermişti.

Aslında anlaşmaların hiçbir garantisi yoktu. İdare sıkıştığında, hakların verilmesi konusunda söz verip kısa bir süre sonrada istediği gibi hareket ediyordu. 3 Mart 1981 direnişinin 43. günde **Alli EREK**'in şehit olmasıyla isteklerin karşılanacağına dair söz verilmiş, ama eylem sonunda istekler yerine getirilmemişti.

14 Temmuz 1982 ölüm orucunun neticesinde **Kemal Pir, Mehmet Hayri DURMUŞ, Akif YILMAZ ve Alli ÇİÇEK**'in şehit, **Fuat ÇAVGUN**'un felç olmasıyla sıkışan idare, hakları vereceğine söz vermiş, eylem sona erdikten sonra da bu sözünü yerine getirmemişti.

5 Eylül 1983 direnişi ise başka olmuştu. Önceki deneyimlerden ders alan arkadaşlar, daha sistemli ve akılcı hareket etmişlerdi. Bu eylemi idamlıklar başlatmıştı. Nitekim, 1 Eylül sabahı, 38 arkadaş dilekçelerinde belirttikleri gerekçelerle, yaptırımlara son verilinceye kadar açlık grevi yapacaklarını bildirdiler.

Bu eylemden cezaevinin ancak bir kısmı haberdardı. Diğer kısmı ise haberdar değildi. 3 Eylül günü savcılığa çıkarıldığımda, bekleme odasında olduğum sırada 35'ten gelen **Emin Kılıç**'la konuştum. 38 arkadaşın 1 Eylül'de açlık grevine başladığını

söyledi. Koğuşa geldiğimde durumu arkadaşlara anlattım. Akşam da 7. koğuşa bildirdik. 5 Eylül sabahı Özgürlük Yolu ana davası için tekrar mahkemeye çıkmıştık. O gün erken döndük. Saat 11'de cezaevi avlusuna gelmiştik.

Saat 13'e kadar o sıcakta bizi arabanın içinde beklettiler. Artık terden ve sıcaktan bunalmıştık. Bize bir şey söylemiyorlardı. Sadece:

"Yetkilileri bekliyoruz", diyorlardı. Bir arkadaş bayıldı, bir seksen yere uzandı. Gardiyanları panik sardı.

"Komutanım, komutanım, bayılmalar var!" diye ortalığı telaşa verdiler. Bizi ziyaret salonuna götürdüler. Kelepçelerimizi açtılar. Aramızdan iki kişiyi alıp 3. koğuşa götürdüler. Orada bekledik. Saat 14 olmuştu. Bekliyoruz. Bize hiçbir şey söylemiyorlar. Ama birşeylerin olduğunu seziyoruz. Bu sıra tanıdığım Konyalı bir Kürt gardiyan, "durum iyidir" biçiminde bir işaret yaptı bana. O anda kadınlar koğuşundan:

"İro em bela serê wan în, dê rabîn Kurduna dê rabîn!" marşı söylenmeye başlanınca beni büyük bir heyecan sardı. Açlık grevinin patlak verdiğini anlamıştım. Gidip gelmeler, gardiyanlardaki havanın değişikliği ve subaylardaki yumuşama buna alametti.

Uzun bir bekleyişten sonra teker teker bizi alıp, kelepçelerimizi çözerek koğuşlarımıza götürdüler. Koğuşa gittiğimde, koğuş arkadaşlarım, bana durumu izah ettiler.

Sabahleyin yine gardiyanların eski pisliklerine devam etmeleri, 27. koğuşta infiale neden olmuş ve artık boğazlarına kadar dolmuş olan tutuklular hep bir ağızdan slogan atmaya başlamışlar. 27. koğuştan yükselen haykırmalar ve slogan sesleri ise, kısa bir zamanda bütün koğuşlara yayılmış ve tam bir başkaldırmaya dönüşmüştü. 10 dakika önce 35'teki arkadaşların yüzbaşı ile beraber koğuşa geldiklerini ve oradan da 7. koğuşa çıktıklarını söylediler. Çocuklar bunları anlatırken gözleri ışı ışı olmuştu. Herkes sevinç içindeydi. Eski simalar gitmiş, yerine gülen, üzerindeki korku ve heyecanı atmış, cesur, kararlı, yiğit insanlar gelmişti. Koğuş gardiyanına, yukardaki yüzbaşıya ve temsilci arkadaşlara haber vererek, aşağı indiklerinde benimle görüşmelerini istedim.

Bir süre sonra yüzbaşı ile arkadaşlar geldiler. Yüzbaşı, temsilci arkadaşların heyetine katılmamı istedi. Ben de "artık yaşlandığımı, genç kafaların işleri daha güzel yönetebileceğini, bu arkadaşların her şeyi daha sağlıklı yürütebileceklerine inandığımı, onlar ne söylerse bizim de onlara uyacağımızı söyledim.

İşin garip tarafı, birkaç gün önce aralıksız 4 saat 13. koğuş-takilere işkence eden yüzbaşı gitmiş, yerine mütevazi, iyi niyetli ve her konuşmasında "ben hep yukarıya söyledim, böyle olmaz, işkenceleri kesin derdim. Ama anlatamadım. Siz haklısınız", diye konuşan apayrı bir yüzbaşı gelmişti.

Eylem devam ediyor. 35 ve 36. koğuş hücreleri tamamen dolmuş. Açlık grevine katılımlar ise artıyor. Bu arada komando birliği getirildi. Ara sıra koğuşları basarak tepkiye göre hareket ettikleri oluyordu. 8 ve 9. koğuşları basarken, arkadaşların direnmeleriyle karşılaştılar. Baskınlara karşı bütün cezaevinin 12'ye kadar sloganlarla karşılık vermesi onları tedirgin etmişti.

İdarenin yumuşaması, haklarımızı vermek istediğinden değil, bir takım uygulamalara başvurmak için zaman kazanmaya yönelikti. Zaten komando birliğinin gelmesi, bu yeni uygulamaya başlamanın bir işaretiydi. Cezaevini bölerek nabız yoklamasına giriştiler.

Koğuşları tek tek sinema salonuna götürüyor, ondan sonra makamları tek tek sorgulayarak, kendilerinin ayırdığı koğuşlara dağıtıyorlardı. Sıra bize gelmişti. Komando yüzbaşısı komandolarla beraber 6. koğuşa girdi. Yüzbaşı bize hitaben:

"Gelin anlaşalım, eski uygulamalar olmayacak, rahatlık olacak", diyerek bizi ikna etmeye çalışıyordu. Ben, kendisine sorular sorarak niyetini açığa çıkarmıştım. Özet olarak yüzbaşı, aynı uygulamaların devam edeceğini, ancak marşların söylenmesinde çok çıkan seslerin daha az, çok yüksek kaldırılan adımların daha az kaldırılabilceğini söylüyordu. Böylece "yenilikler"den ne anladıklarını ortaya koymuştu. Ve ardından bunları kabul etmeyenlerin hücreye götürüleceğini, hücrede yatak ve yiyecek verilmeyeceğini, o sıkıntı içinde yaşamayı sürdüreceği tehdidini de ekliyordu.

Arkadaşlar bunun bir oyun olduğunu anlamışlardı. Yüzbaşı, "bize gelenler bu tarafa, hücreye gitmeyi kabul edenler bu tarafa!"

diyerek koğuşu ayırmak istedi. Ben:

“Hücreye gitmeyi tercih ediyorum. Oradaki arkadaşlarla birlikte olacağım”, dedim ve ayrıldım.

Yüzbaşı:

“Durun!” dedi. “Şu halde, anlaşmaya uyanlar bu tarafa, uymayanlar ise Mehdi Zana’dan tarafa.”

Tıpkı anasından koparılmış kuzular gibi bütün koğuş:

“Biz de senin yanındayız”, diyerek üzerime atıldılar. Sanki onları terkedip kaçacakmışım gibi bana sarıldılar. Boğazım dolu dolu olmuştu. Yüzbaşı sapsarı kesilmiş ve çok bozulmuştu. Ben hemen:

“Haydi arkadaşlar, sadece birer battaniye alalım. Bütün eşyaları burada bırakarak hücreye gidiyoruz” dedim.

Beş dakikada toplandık. Yüzbaşı mahcup bir durumda kapıda bizi bekliyordu. Malta’ya çıktığımızda hücrelere gitmeyi beklerken, bizi sinema salonuna götürdüler. Sinema salonundan içeri girdiğimizde büyük bir kalabalıkla karşılaştık. Meğer birçok koğuş bizim gibi boşaltılmış, oraya getirilmişti. Her koğuş ayrı bir yerde durmuştu. Salonun etrafını komandolar sarmıştı. Daha sonra bizleri birbirimizden kopararak, başta yüzbaşı ve üç subay olmak üzere, sorular sorarak durumumuza göre değişik koğuşlara dağıttılar. Beni 1. koğuşa vermişlerdi. Buraya verilenler uslanmayanlardı. Onun için en uzak koğuşa verdiler ki, cezaevi haberleşmesinden yoksun olalım. Ama işime çok yaramıştı. İçeri girer girmez eniştem Yaşar’la karşılaştık. Üç buçuk yıldır merak ettiğim evimi soracak, öğrenecek ve rahatlayacaktım. Ve öyle de oldu. Daha sonra koğuşumuz 27 kişi iken 70 kişi sığdırdılar. Tuvalet kapısına kadar yan yana uzanarak sabahlıyorduk. Buna rağmen gece 24-02 saatleri arası pencereden seslenerek diğer koğuşlarla haberleşmeyi sağlıyorduk.

Koğuşumuzda her siyasetten adam vardı. Bayram gelip çatmıştı. Ziyarete çıkmadık. Aileler kapıda yığılmıştı, konuşmalar, bağrışmalar geliyordu. Tabii bu arada teslim olanlar, bir de bize katılmayan az bir kesim ziyarete gidip geliyordu. Kapıdaki izdiham giderek yoğunlaşıyor, aileler “çocuklarımızı bize gösterin” diye bağıyor, ağlıyor, taş atıyorlardı. Artık olaylar dışarı taşmıştı. İdare baş edemeyeceğini anlayınca, ziyaretçileri tek tek koğuş

mazgalına getirmeyi denedi. Birkaç ziyaretçi kapı mazgalına getirildi. Arkadaşlar orada da görüşmeyince, idare daha da sıkıştı. Bu ara yüzbaşı koğuş kapısına gelerek beni çağırdı.

Ailelerin baskı yaptıklarını, ağlayıp sızlandıklarını belirtip, "ne olur arkadaşlara söylesen, ziyarete çıksanız", dedi.

Herkesin kendi başına olduğunu, kimsenin kimseye hükmetmediğini anlattım ve "yine de ben söyleyeyim" dedim. "Arkadaşlar ziyarete çıkıyorsanız çıkın, aileleriniz kapıda bekliyor", dedim ama kimse çıkmak istemedi. Yüzbaşıya dönerek "ziyaretçilere; çocuklarınız, kardeşleriniz ziyarete çıkmıyor dersiniz, onlar giderler, sen niye kendini yoruyorsun, terlemişsin", dedim. Yüzbaşı:

"Gitmiyorlar, küfrediyorlar, taş atıyorlar, saldırıyorlar", dedi. Ağlayarak söylenmeye başladı. Hey gidi gözünü sevdiğimin halkı, sen nelere kadirsin, hele bir ayağa kalkmaya gör. Düne kadar, beş on saniye bize görüş yaptırtmayanlar, şimdi kapımıza gelip, görüşe çıkmamız için yalvarmak zorunda kalıyorlar. Ellerimi dua eder gibi kaldırarak:

"Allah yardım etsin", dedim. Yanındaki başçavuş:

"Komutanım, onları topluca koğuşlara bıraksak nasıl olur?" dedi.

Yüzbaşı:

"Olmaz, benim başım belaya girer", diye sızlanarak oradan ayrıldı. Koğuşta arkadaşlarla birbirimize bakıyoruz. Çok mutluyuz. Üç buçuk yıldan beri gece gündüz yapılan işkencelerin hepsi unutulmuş, beş dakika kapıdaki sahneyle mutlu döneme girilmişti.

O anda arkadaşlara dönerek:

"Arkadaşlar, dua edin de bu iş biraz daha uzasın. Düşmanınin ahmak olması insanın kârıdır. Biz milyonları verseydik, onlarca yıl çalışsaydık bu kadar propagandamız olmazdı. Filistinliler on yıllardır savaşırlar zorla seslerini dünyaya duyurdular. Şimdi burada bu adamların bize yaptıkları zulüm ve bizim direnişimiz nedeniyle sesimizi bütün dünya duyuyor. Şimdi bütün dünyanın gözü buradadır. Gazeteler, televizyonlar, ajanslar hep buradan bahsediyordur. Açlık grevine katılanların sayısı 200 kişi. Bu şimdیه kadar dünyada görülmemiş bir sayıdır", dedim.

Açlık grevinin 28. gününde idare isteklerimizi kabul etti ve eylem son buldu. Eski durumumuza alışmış olan idare ve mahkeme heyetleri bundan rahatsız olmaya başlamışlardı. Tekrar tepemize binmek için fırsat kolluyorlardı. Bu duruma en çok üç ay dayanabilirler. 5 Ocak direnişindeki kazanımlarımızı geri almak için, önce ağır ağır kesintilere, sonra da şiddetli bir operasyona girişmişlerdi. Ocak direnişi de bu nedenle gündeme geldi.

İKİNCİ BÖLÜM

3 Ocak direnişinden sonra, Avrupa Parlamentosu'ndan 3 milletvekili, heyet olarak cezaevini ziyarete gelmişlerdi. Parlamenterler birçok arkadaşıyla görüştükten sonra beni de çağırdılar. Görüşmede kolordudan bir kurmay albay, başsavcı, cezaevi müdürü Birol Şen ve MIT'ten bir sivil yetkili, Avrupalı parlamenterlerin yanında oturuyorlardı. Parlamenterler, benden gerek soruşturmada gerekse cezaevinde işkence olup olmadığını sordular. Ben, soruşturmada işkenceyi polisin ve askerın müşterek yaptığını, cezaevinde ise yalnız askerlerin yaptığını belirttim. Daha sonra benim "neden cezalandırıldığımı, niçin tutuklandığımı" sorduklarında, Kürt olduğum için tutuklandığımı söyledim Onlar:

"Seni seçenler Kürt müydü, yani Diyarbakır halkının hepsi Kürt müdür?" diye sorduklarında:

"Evet", dedim. Ve her işkenceli hakaretlerinde: "Sen Kürtlerin Belediye Başkanısın, Kürtler gelsin seni kurtarsın" diyorlardı, diye de ekledim.. "Bakın işte buradadırlar. Hepsinin yüzüne söylüyorum." Ardından Belçika'lı Parlamenter, "şimdi senden soracağımızı iyi dinle, düşünerek ona göre cevap vereceksin. Çünkü sizin buradaki beyanlarınız Avrupa Parlamentosu'nda oylanmakta olan bir kararı etkileyecektir. Ona göre..." dedi. Ve ekledi: "Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden atılması gündemdedir. Siz ne diyorsunuz? Atalım mı atmayalım mı?"

Şöyle bir etrafı süzdüm, subayları ve diğer yetkilileri gözden geçirdim. Çok bozulmuşlardı. Süt dökmüş kediler gibi başları

eğikti, sesleri çıkmıyordu. Türk halkı adına çok üzüldüm.

"Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden atılmasından yana değilim", dedim. Bu sözüm onlarda şok etkisi yarattı. 17 ay geceli-gündüzlü üçbuçuk sene devamlı işkence yaptıkları insanların böyle davranabileceğini herhalde tahmin etmiyorlardı. Zavallılar, bilmiyorlar ki meseleyi biz onlar gibi görmüyoruz. Bizim, mesele-nin altında Türk halkının da menfaatinin yattığını, bizlerin mesele-lere böyle bakarak değerlendirdiğimizi bilmiyorlardı.

Avrupalı parlamenterler:

"Peki niçin atılmasından yana değilsiniz?"

"Halkların kardeşliğine, beraber oluşlarında birbirlerinden öğrenip etkilenecekleri çok şeylerinin olduğuna, bu yaklaşımların giderek toplumları daha da biribiriyle kaynaştırıp güzelleştireceği-ne inanıyorum. Bize işkence yapanlar Türk halkı değil, bir avuç-tur. Kürt halkını olduğu gibi Türk halkını da sömüren, hakim sınıflardır. Eğer onları Avrupa Konseyi'nden atarsanız, onları daha da yanlışlara itmiş olursunuz kanısındayım. Bu yüzden kalmalarında yarar görüyorum", dedim. Bu sözlerim parlamenter heyetinin de hoşuna gitti. "Son olarak senden bir şey soracağız", dediler: "Bugün burada işkence var mı yok mu?" Hücrede olduğumu, bana ve bulunduğum yerdeki arkadaşlara yapılmadığını, ama diğer koğuşlarda ne olduğunu bilmediğimi, haberimin olmadığını söyledim. "Peki" dediler, daha sonra vedalaşarak oradan ayrıldım. Ertesi gün içgüvenlik amiri yüzbaşı Abdullah Kahraman ve Kel Üsteğmen hücreleri dolaşırken bulunduğum hücrenin önüne gelerek, "ne o Mehdi, Avrupa Konseyi'nden heyet gelmişti, o ne meseleydi?" dediler. "Siz benden daha iyi biliyorsunuz, niye soruyorsunuz?" dedim.

Yüzbaşı, "hayır hayır Mehdi, sen burada hâlâ işkence olduğu imajını vermişsin. Zoruma giden odur, bir de bu gelen namussuz-ların bizi denetlemeleri beni kahrediyor. Onları ne ilgilendiriyor. Bizim devlet işlerimize ne karışıyorlar. Bunlar bizim içişlerimizdir."

"Sizin Avrupa Konseyi'ne girerken altına imza koyduğunuz taahhütler ve bazı yükümlülükler var. Bunları zamanında düşün-seydiniz" dedim. Devamla; "bakın yüzbaşı, gelin artık Kürt mese-lesini kabul edin, kendinizi zorlamayın. Siz de rahat olun biz de. Bunlar çağın gerisinde kalan sorunlardır. Artık insanoğlu uzay keşfinde, yıldızlara, başka gezegenlere gidiyor. Siz hala "Kürt var

mi? Kürt yok mu?" ile uğraşıyorsunuz. "O Kürt değil, dağlı Türktür", diyorsunuz. Bir bakmışsın herkes uzaya gitmiş, siz hala buralardasınız." Yüzbaşı bana bakarak, "iyi ya anasını si...im, biz de böyle bir şey istiyoruz. Bütün dünya uzaya gitsin ki dünya Türklere kalsın", dedi ve yanındaki Üsteğmenle birbirlerine bakıp gittiler.

Hücre arkadaşlarım Orhan Miroğlu, Süleyman Güneylîyle bakiştık, "helal olsun" dedim. Üçümüz de güldük. Kanımca onlar benim dediklerimi anlayamadılar. Düşünceleri, gözleri başka görüyordu. Sebep de benim belediye başkanı olarak ellerinde tutsak oluşum, bir de şahsımda simgeleşen Kürtlerin belediye başkanı imajı onları komplekslere sürüklüyor, geçmiş günlerin kızgınlıklarını gidermeye çalışıyorlardı. Birkaç gün önce de 4. kat 10. hücredeki arkadaşlarda misafir olarak oturmuş, sohbet ediyorduk. Yine yüzbaşı Abdullah Kahraman, Kel Üsteğmen ve diğer subaylarla gelmiş, ayaküstü konuşuyorduk. Konuşma esnasında Kel Üsteğmen "hey gidi Mehdi Zana... Hatırlıyor musun, belediye başkanı iken bayramlarda senin önünden geçiyorduk. Merasimlerde sen de protokollerdeydin. Önünüzden geçerken selama duruyorduk."

"Evet, merasimleri hatırlıyorum, ama seni hatırlamıyorum. Üsteğmen: "Biliyorum şimdi devir değişti Mehdi Zana, onlar mazi-de kaldı. Sen şimdiki duruma bak", dedi.

"Benim için dert değil, ben kavgam gereği belediye başkanı oldum. Yoksa oraya hevesli biri değildim. Bu günler yine değişecek, üzülme oraya yine gideceğim. Ve siz yine önümden geçerek selama geçeceksiniz", dediğimde Üsteğmen ve diğer subaylar "biraz zor", dedi.

Yüzbaşıya şöyle dedim: "Yüzbaşım hatırlıyor musunuz, iki buçuk ay önce 34. koğuşta tahriklere gelmemenizi, verilen her emre uymamanızı, insan hakları ve yasal açıdan mantığınıza dayanarak hareket etmenizi, zira yapılan bu haksız uygulama ve işkencelerin hasabının sorulacağını söylemiştim. Bugün bu memleketi sömürenlerden emir alıyorsunuz, yarın bu gördüğünüz tutsak arkadaşlardan emir alacaksınız, demiştim. Onlar bu memleketi yönetecekler dedim. Koğuş arkadaşlarımı gösterdiğimde siz, "inşallah o günler gelmez", demiştiniz. Yüzbaşı, "o lafı tekrar ediyorum", dedi ve uzaklaştı.

Aslında yüzbaşının sık sık gidip gelmesinin nedeni beni hücreden alıp koğuşa verme niyetiydi. Çünkü açlık grevi esnasındaki pazarlıkta, idamlık ve müebbetlerin dışındaki herkesin koğuşlara verilmesi maddesi vardı. Eylem sona erdiğinde herkesi koğuşlara dağıttılar. Yüzbaşı, yalnızca beni ve Orhan Miroğlu'yu hücrede bırakmıştı. Kendince bizi zor durumda bıraktığını zannediyordu. Oysa hücrede kalmak daha çok hoşuma gidiyordu. O bunun farkında değildi. Daha sonra beni koğuşa almak istedi. Ama bunu kendiliğinden yapmayı kendisine yediremiyordu. Koğuşa gitmem hususunda dilekçe yazmam için sürekli uyanyordu. Hücreden memnun olduğumu söylüyordum. Yüzbaşı daha da içerliyordu. Öyle bir hal aldı ki, koğuşa alınmalar için sorumlularla görüşüp dilekçe yazma prensip olarak benimsetildi. Buna rağmen sorumlu arkadaşta, "ben bu adamlara beni koğuşa verin diye dilekçe vermeyeceğim. Hücrede kalmayı dilekçe vermeye tercih ederim", dedim. Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra, yüzbaşı beni içgüvenlik amirliğine çağırarak, "bak Mehdi, seni hücreden alıp koğuşa vereceğim, koğuşlarda yer yok, yalnız 12. koğuştâ yer var. Onlar da Özgürlükçüdür. Duyduğuma göre sen Özgürlükçülerle kavgalısın, aranız yok. Seni oraya da veremem", dedi.

Aslında yüzbaşı oyun oynuyordu. Ben de oyunu bozmak için, "sizlere bunları kim anlatmışsa yalan söylemiş. Ben Özgürlükçülerle kavgalı ve dargın değilim. Yalnız onlar değil, burada ilişkilerimin iyi olmadığı hiçbir siyaset yok. Ve ben her zaman her yerde, hepsi ile beraber kalabilirim", dedim. Yüzbaşı, "yani şimdi seni 12. koğuşa versen gider misin?" dedi. "Hücrede de kalabilirim, oraya da gidebilirim, fark etmez benim için. Yalnız benim yaşıtılarım 34. koğuştadır. Oraya gitseydim daha iyi olurdu", dedim. Yüzbaşı yemin ederek, 34. koğuştâ yer olmadığını, yer açılırsa oraya aldırılacağını söyledi. "Sonra size haber veririm", diyerek beni yerime gönderdi. Hücreye geldiğimde arkadaşlar nereye gittiğimi sordular. Olayı olduğu gibi arkadaşlara anlattım. Arkadaşların tümü PKK'lıydı. Farklı olarak Özgürlük davasından yargılanan Orhan Miroğlu vardı. Yüzbaşının bana oyun oynadığını, ben de kendi iç meselemizi saklı tutup ona malzeme vermek için Özgürlükçülerle aramızın bozuk olmadığını, hiçbir zaman çatışmadığımızı, oraya verirlerse gidebileceğimi arkadaşlara söyledim. Bir hafta kadar sonra birgün sabahtan bizim 4.

katın birinci hücreesine, Şükrü Gülmüş arkadaşlara misafir gitmiş-
tim. Şükrü ile oturmuş satranç oynuyorduk. Gardiyan geldi ve
yüzbaşının beni çağırdığını söyledi. Kalkıp gittiğimde yüzbaşı,
"eşyanı hazırla 12. koğuşa gideceksin", dedi. Eşyalarımı aldım ve
12. koğuşa geldim.

Koğuştaki çoğunluğunu daha önceden tanıdığım Özgürlükçü-
ler, dört-beş DDKD'li, iki de Ala-Rizgarî'den tutuklu vardı. Özgür-
lükçülerin bana karşı huzursuzlukları gün be gün kendini daha
çok gösteriyordu. Bu yüzden Mustafa Aydın'la beraber 17. koğu-
şa gitmek için dilekçe verdim. Dilekçemiz daha idareye gitmeden,
sayım subayı, "eşyanızı hazırlayın Mehdi Zana", dedi. Mustafa
Aydın'la 17. koğuşa geldiğimizde henüz sayım bitmemişti.

Aradan bir-birbuçuk yıl geçmeden yine Avrupa
Parlamentosu'ndan Peter Dankert isiminde bir yetkili gelmişti.
Beni çağırdı. Odadan içeri girerken subaylar beni iyi karşıladılar.
Dankert'le beraber üç Türk parlamenter de bulunuyordu. Türk
parlamberter aynı zamanda tercümanlık da yapıyordu. Cezaevinin
durumu, işkenceler ve mahkeme konularını konuştuktan sonra
yine sorun Kürt meselesine gelmişti. Dankert bir sorusunda bizim
kim olduğumuzu sordu. Ben, Kürt olduğumuzu ve Kürt dilinin
yasak edildiğini, burda yapılan işkencelerin Kürt oluşumuzdan
kaynaklandığını, hatta kendi çıkardıkları yasalara uymayarak
burada keyfi uygulamaların yapıldığını ve yasaların geçersiz
olduğunu söyledim. Bu sırada Askeri Başsavcı müdahale ederek
konuşmamın yanlış olduğunu söyleyip, ithamlarımı redderek
karşı koydu. Ben de mahkemelerinin verdiği kararlara rağmen
birçok arkadaşımızın, kanunen yatacağı müddeti doldurduğu
halde halen tahliye edilmediğini söyledim. Örnek olarak da Ala
Rizgarî'den yargılanan Ankaralı... Tevfik isiminde bir arkadaşın
durumunu anlattım. Cezası 14 aydan beridir bitmesine rağmen
hela tahliye edilmemişti. Başsavcı bozulmuştu, "avukatlar sorunu
bize getirmiyor" dedi. Ben, avukatların sorunları onlara götürdü-
ğünü, onları da kovduklarını, hatta dövdüklerini söyleyince de
Başsavcı daha çok bozuldu ve bir şey söylemedi.

Dankert, bana dönerek:

"Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları Örgütü sizler için bir
af çıkarılması hususunda Türk Hükümeti'nden bazı isteklerde
bulunuyor, siz ne diyorsunuz?" dedi.

"Sizin çabalarınıza saygım var. Teşekkür ediyoruz ama, bizim af talebimiz yok. Ve böyle bir şeyi de beklemiyoruz. Haklarımızı gaspeden, suçlu olan onlardır. Bu bir kavgadır..." dedim.

"Necisiniz? Ne kavgasıdır bu?" dedi.

Kürt olduğumuzu ve bunun için burada bulunduğumuzu, bu yüzden de bize karşı yaptıkları uygulamaları yadırgamadığımızı söyledim. "Savaş kurallarına göre normal karşılıyoruz, ancak, biz siyasi tutsaklarız. Onlar bunu reddediyor. Şimdi huzurunuzda soruyorum, bizim konumuz nedir? Siyasi tutsak mıyız, lumpen miyiz, esir miyiz? Kendileri belirtsin. Buna göre, altına imza koydukları yasalarına saygılı olsunlar. Bunu bile yapmıyorlar", dedim.

Daha sonra benim gibi birçok arkadaşın yıllardır cezaevinde baskı gördüğünü, hücreden başka koğu yüzü göremeyen arkadaşların olduğunu, 35. koğuşun hücrelerine gitmelerini söyleyerek, oraya gidip arkadaşları dinlemesinin yararlı olacağını söyledim. Vedalaşarak ayrıldım.

İşin garip tarafı, odaya ilk girişimde beni hararetle karşılayıp elimi sıkarak diğer zevattan hiçbirini ayrılırken yüzüme bakmadı. Sadece Dankert ve bayan sekreteri elimi sıkmışlardı. Kürt meselesinden bahsettiğimde de milletvekillerinde aniden bir soğuma olmuş ve hoşlanmadıklarını açıkça belli etmişlerdi.

Koğuşa geldiğimde arkadaşlar:

"Ne oldu Xalo?" dediler.

"Ne olacak, giderken Mehter Marşı ile karşılandık, dönerken de İzmir Marşı ile uğurlandık?", deyince arkadaşlar güldüler.

Bir sene sonra, 1987 yılında da 6 kişilik bir Avrupa Parlementosu heyeti daha geldi. Bu seferki heyet önceki gelenlerden farklı davrandı. Cezaevi yetkililerinden kimsenin odada bulunmasını istemediler. Hepsini dışarı çıkardıktan sonra oturup sohbet etmeye başladık. Bu heyette daha önce gelen heyetlerin anlayışından daha farklı bir anlayışla karşılaştım. Bu gelen heyet Kürt halkının varlığını, sorunlarını dile getiriyor ve benden ne istediğimizi soruyorlardı.

"Bağımsızlık mı istiyorsunuz? Beraber yaşamak mı?" dediler. Ben de onlara, solcu olduğumu, halkların beraber kardeşçe yaşayabileceğine inandığımı söyledim. Ama benim şimdi şahsi

kanaatim ve hedefim "Bağımsız Kürdistan"dır dedim. "Yine de bunu tayin edecek olan Kürt ve Türk halklarıdır. Eğer uyum sağlarsa beraber yaşarlar, sağlamazlarsa ayrı yaşarlar." Bu arada bir parlementer:

"Beraber yaşamanızın koşulu yok mudur?"

"Yoktur".

"Nereden çıkanyorsun?"

"Toplumların birlikte yaşamalarının kıstasları var; geçen zaman içerisinde yaşam koşulları, biçimleri, davranışları insana bazı mesajlar verir. Bu cezaevinde ve Kürdistan'da yıllardır, en acımasız baskı ve işkenceler yapıldı. Bu cezaevi insanına yapılan işkence çılgınlığının sesine, neredeyse gökteki melekler, pencereden kafalarını çıkararak bu ne sestir diye bakacaklardı. Ne acıdır ki Türkiye'de Türk halkından, Türk işçisinden, gencinden, parlementerinden, aydınından, basınından, velhasıl hiçbir kesiminden 'yahu burada ne oluyor? Bu vahşet neden? Niçin bunları bu halka reva görüyorsunuz," veya "orada bu oldu" şeklinde ne bir yazıya ne bir tepkiye rastladık. Bence bu sessizlik aynı zamanda, askeri cuntaya, yaptıklarınızı onaylıyorum mesajıdır. Bu da iki halkın birlikte yaşayamayacağı sonucunu doğurmaktadır. Ben olaylara böyle bakıyorum ama sonucu yine halkların kendileri tayin ederler" diye cevap verdim.

★★★

Hücreye gelirken bu anılar kafamdan bir sinema şeridi gibi tekrar geçti. Duman çekilmiş. Yatağa uzandım. Karşı hücrede radyo açık. Şarkı sesi geliyor:

"Yağmur yağar taş üstüne

Selam gelir baş üstüne."

Öyle güzel söylüyor ki, kulak vermiş, kendimi kaptırmışım. Aniden "Kahrolsun işkenceciler" diye sesler yükseldi. Arkadaşlar koştu. Sesler gittikçe daha da gürleşiyordu. Koşanlara:

"Ne oldu?" diye soruyorum. Bilen yok... Program gereği zannettim. Çıkmak istemiyordum. Yatak hoşuma gidiyor. Yeni bir gürültü koptu:

"Arkadaşları götürüyorlar!"

Hemen yataktan fırladım. Kendimi blok kapısında buldum bir anda. Arkadaşlar kapıda yığılmışlar, parmaklıklara, kapılara kepenklere vurarak:

"İşkencecilerden hesap soracağız. Kahrolsun işkence!" diye avazları çıktığı kadar bağıryorlar. Bu açlık ve halsizlik içinde can havli ile öyle sesler çıkarıyorlar ki, her taraf gümbürdüyordu. Sordum:

"Ne oluyor?"

D Bloktan arkadaşları zorla hastaneye götürüyorlar. Gardiyan odasına gittim ve pencereden D bloka baktım. Evet, askerlerle arkadaşlar arasında itişme kakışma var. Askerler ve gardiyanlar, iki arkadaşı hastaneye götürmek istiyorlar. Diğer arkadaşlar onları vermek istemiyor. Birkaçı yerde, diğerleri askerlerin elinde dövülüyor, itişip kakışmalar oluyordu. Arkadaşlar güçsüz, el ve ceketlere tutunup öylece direnmekteler. Bağıryorlar. Yerdeki tek meleniyor, askerler bütün güçleri ile bu arkadaşları yerlerde sürükleyerek götürmeye çalışıyorlardı. Bizler de bağıryoruz. E, F ve C Blok hep beraber sloganlar atıyoruz.

Bütün benliğimizle bağıryoruz. Adeta yer yerinden oynuyor. Bu hengame arasında kepenklerin ön kısmına geldim. Malta'daki gümrüğe baktığımda askerlerin D Bloktan sürükleyerek çekip getirdiklerinden ikisinin Hasan Cansız, Mehmet Yücekaya olduğunu gördüm. Ellerinden tutulup yerde sürüklenmeleri, arkadaşların bu acı vahşet karşısındaki bağışmaları... İki jandarma duvara dayanmış öyle şaşkın, ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Herhalde ilk defa böyle bir olayla karşılaşılıyorlardı. F Bloktaki arkadaşlarıma baktım. Parmaklıklara saldırıyorlar, adeta kafesteki arslan kükremesi gibi kafesi kırmak için bütün güçlerini parmaklıklara ve slogana harcıyorlardı. Arkadaşları götürdüler. Nefes nefese hücrelerimize döndük. Uzun bir zaman eylemin yarattığı yorgunluk kendini hissettirdi.

Bugün açlık grevinin 14. günü. Bunlar ne yapmak istiyorlar?

Gazetelerin geldiğini söylediler. Saate baktım 16. Bir arkadaş Hürriyet gazetesinde, Eskişehir, Antep ve Diyarbakır'da açlık grevi olduğunu, durumu ağır olan beş kişinin hastaneye kaldırıldığını, hastaların tedavi kabul etmediğini yazıyor, dedi.

Uzanmış, yorgunluğumu giderirken, çocukluk günlerimi hatır

ladım. Mustafa Sankaya'ya:

"Mustafa sen leblebi şekeri sever misin?" diye sordum.

"Xalo bu da nereden çıktı?"

"Yemekleri düşünürken hatırladım. Biz çocukken babamızdan para isterdik, babamız para vermeye niyetli olmadığı zaman ensemeze basardı tokadı, vurur kovardı. Biz elimiz ensemeizde "Ay bavo şekerî noka" (Ay baba leblebi şekeri) diye ağlardık. Harhalde o dönemden belleğimde kalmış ki, şimdi kendini hissettiriyor."

"Xalo sana bir itirafta bulunayım. Emin ol ben de leblebi şekerini çok seviyorum."

"Mustafa bu açlık grevi selametle bitsin, ölmezsek getirir beraber yeriz."

Baktım Muzaffer Ayata, Mehmet Akbaş bizi dinliyorlar.

"Ya sen Muzaffer, yumurtalı pestile ne dersin?"

"Ah Xalo çok severim... bizde çok yapılır."

M. Akbaş devreye girdi:

"Xalo o da güzel, ama yumurtalı kayısının tadı başkadır."

"Haklısın Mehmet, bakın şimdi zeytinyağlı kenger olsa, üstüne sarımsaklı yoğurt çekilse..."

Muzaffer hemen atıldı:

"Kengerin yumurtalısını daha çok severim Xalo!"

"Olur Muzaffer, olsun da yumurtalı olsun... Ama yok."

"Hindi dolmasını tarif edeyim", dedim. Sonra düşündüm, açlık grevinde arkadaşların iştahını kabartmak insafsızlık olurdu. Başta benim ağızımın suları akmaya başlayacaktı... vazgeçtim.

Haberleri dinleme saati gelmişti. Çıkmak istemedim.

Uyumuşum...

31 Ekim Pazartesi

Elimi yüzümü yıkadım. Kapiya baktım. Mazgal açık, kapi kapalı... Saat 7. 30. Kapiyu açmaları gerekiyordu. Oturdum, okuyorum. M. Akbaş, kalkarak:

"Xalo kapi açılmış mı?" diye sordu.

"Yok" dedim.

"Saat 8. 30. Neden acaba?"

"Herhalde açmaya niyetleri yok."

Başka hücrelerden, "Görevli! Görevli!..." diye birleri sesleniyordu. Bu Mahmut Aktaş olmalı diye düşündüm. Yüksek sesle görevliyi çağırıyordu. Nihayet görevli geldi. Mahmut:

"Bana birinci kattan dış macunu getir!" dedi.

Başka bir arkadaş:

"Görevli! Görevli!.. bana gazete getir," diyordu. Görevli şaşırmişti. F Bloktan seslendiler:

"Buradaki arkadaşlar bugün açlık grevine başladılar. Açlık grevine girenleri aşağı kata, girmeyenleri yukarı kata çıkarmak istiyorlar. Siz ne diyorsunuz?" diye soruyorlardı. Arkadaşlar, "bir şey olmaz. Zorluk çıkarmayın," dediler.

Konuşmalar devam ediyor. F Bloкта yedekte bekleyen 20 arkadaş, açlık grevine başladıklarına dair idareye dilekçe verdikleri için yerlerini değiştirdiler. Bizler içerde mahsur kalmıştık. Hava çok güzel. Güneş pırıl pırıl, pencereden içeri vuruyor. Her zamankinden daha parlak. Çok hoşuma gidiyor. Bu sırada Cahit Sıtkı'nın, şu şekilde başlayan mısraları geldi aklıma:

Bugün hava güzel, gök masmavi

Her şey billurdan gibi....

Hücreler arası habere göre saat 10'da mazgal kapaklarına vurulacak. E Bloktaki arkadaşlar bizden haber beklediklerini söylediler. "Tamam. Biz de uyacağız.." dedik.

Saat 10.00 Kapılara vurulmaya başlandı. Takırtılar beynimize vuruyor. Ses çok yüksek. Mehmet yoruldu galiba, biraz da ben vurayım dedim. Ayakkabıyı Mehmet'ten aldım. Kapıyı dövüyorum. Gürültü kazancılar çarşısından beter olmuş. Karşımdaki hücrede Sabri kapıya vuruyor. Gözgöze geldik. Hem vuruyor hem gülüyoruz. Yoruldum. Mustafa geldi. Devam etti.

Elimi yıkadım, yatağa geldim. Yeni bir haber geldi. Saat 13'te ve 14'de tekrar kapılara vurulacak.

"Olur, Bethoven'in 2. ve 3. senfonisi geridedir," dedik. Bu arada pencereler arası konuşmalar oldu. Uyumuşum.

Kalktığım da 12.30. İdi. M. Akbaş:

"Xalo, hastaneye götürülen arkadaşlar, tedaviyi kabul etmedikleri için geri getirilmişler. Ayrıca hastaneye götürüldüklerinde

el ve ayakları zincire vurulmuş. Doktorlar bile izin vermemişler, arkadaşlar da yatakta sürekli slogan atıyorlarmış. Aralarında Diyarbakır'dan gelenler de varmış. Arkadaşların anlattığına bakılırsa, güvenlik güçleri Diyarbakır'daki cezaevini bastığında etrafı darmadağın etmişler. Sonra cezaevini üç saat boyunca dayaktan geçirmişler ve yaralıları arabalara bindirerek buraya getirmek üzere yola çıkarmışlar."

Saat 13... İkinci senfoni başladı. Var gücümüzle kapılara vuruyoruz. İdareden ses çıkmıyor. Deneyim kazanmışlardı. Üç ay önce yine böyle olmuştu... Gürültü bitti. Muzaffer:

"Bir elliiki oyunu oynayalım" dedi. Oyuna başladılar. Kapı açıldı. Gardiyan, ziyaretçilerimin bana eşya bıraktıklarını söyledi. Poşet torbaya baktım. İki çift çorapla bir yün gömlek var. Gömleği aldım, ellerim soğudu. Baktım rengi griydi. Nedense bu yıl bana gelen bütün gömlekler gri... İsteksiz isteksiz çantaya yerleştirdim. Yine de sağolsunlar. Hiç olmazsa bir arkadaşına veririz. Bir de bir çift kes ayakkabı çıktı. Hemen ayağıma geçirdim. Tamam, spor için tam aradığım ayakkabı. Torbanın altına baktığımda bittim sabunu çıktı. Ohh be! Çok sevindim. Listeye baktım, üç kutu Tetralan hâpi yok. Gardiyana:

"Haplar nerede?" diye sordum.

"Onları doktor kontrolünden sonra verecekler" dedi. Kapıyı kapadı. Tekrar geri geldi. Mazgala gazete bıraktı. Sakarya gazetesiydi. İç kısmında bize ait haberler vardı. Haberde, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde açlık grevi olduğundan açık görüş yaptırılmayacağı, ayrıca durumu kötüleşen 7 tutuklunun kaldırıldıkları hastanede tedavi kabul etmediklerinden, tekrar cezaevine geri götürüldükleri yazılıydı.

Bu sırada kapıda psikolog Kadir gözüktü. Bizi sordu:

"Anahtar gelsin içeriyeye oturmaya geleceğim" dedi.

Anahtar gelmedi. Akbaş:

"Hastanedekileri buraya getirdiler. Dev-Yolcu'lar orada kaldı.

Psikolog: "Onları da getirdiler" diye düzeltti. Ardından, "Herhalde anahtar gelmeyecek, ben gideyim" dedi. Vedalaştıktan sonra gitti. Akbaş:

"Xalo bize bir şeyler anlat" dedi. Muzaffer devreye girerek çığkötte tarifini anlattı.

"Ben sizi bu konulardan uzak tutmak isterdim ama, siz beni tahrik ediyorsunuz" dedim. Mehmet konuşmamı istiyordu.

Çocuklar demin çığkõfteden söz açıldı. O halde dinleyin de sizi biraz daha acıktırayım diye başlayarak bir anımı anlatmaya koyuldum. Sene 1967. Parti çalışmalarımız oldukça yoğundu. Bu yüzden halkla bütünleşmiştik, köylülerle diyalogumuz gayet iyiydi. Bize geliyorlar, bürokratik işlerini görüyor, kasabada bitirilecek işlerle uğraşıyorduk. Doğal olarak dükkân işlerimiz aksıyordu. Bu yüzden mecburen pazar günleri de dükkânı açık tutuyorduk.

Yine günlerden pazar günüydü. Dükkânı açmış, çalışıyordum. Sabahtan Nazmi Kızıl, Mehmet Sarlı ve Naim Akülke yanıma geldiler, oturup sohbet ettik. Konu öğle yemeğine gelmişti. Nazmi Kızıl "Fırına et atıp dükkanda yemeği uygun buluyorum, dedi. O sırada Mehmet Sarlı ben demin pazarda bir kaç keklük gördüm. İsterseniz alıp pişirelim. Ziraat bahçesine gidip piknik yapalım dedi. Hepimiz olur dedik. Mehmet Sarlı keklükleri almaya gitti. Nazmi Kızıl rakıyı getirmeye gitti. Ben ve Naim, yeşillik hazırlığını yaptık. Kısa bir süre sonra, Mehmet elinde dört keklükle beraber geldi. Temizledi, bir tepsiye yerleştirerek fırına attı.

Yarım saat sonra fırından çıkardı. Biraz yoğurt sürdü, tekrar fırına attı. On dakika sonra çıkardı, biraz salça sürdü, tekrar fırına attı. Bir müddet sonra keklükler fırından çıktı. Bir kızarmış, bir kızarmıştı ki, anlatılması imkânsız. Nar gibi olmuştu. İnsanın hemen olduğu yerde saldırısı geliyordu. Dükkâna getirdi. Diğer bütün malzemelerle beraber Kiling'in kucığına verdik. Ziraat bahçesinde tarif ettiğimiz yerde Kiling bizi bekliyordu. Naim, Kiling'in yol masrafını ve bir duble rakı verdikten sonra onu yolcu etti.

Biz oturmuş hem yiyor-ıçıyor, hem de sohbet ediyorduk. Bir süre sonra imam olan bir hacı bize doğru geldi. Nazmi Kızıl:

"Hacı gelip, etimizi yiyebilir" diye uyardı. Ben "yok canım" dedim.

"Vallahi yer, ben biliyorum" diye ısrar etti Nazmi.

Hacı bize yanaştı.

"Ne yapıyorsunuz ulan!"

Baktı, kıpkırmızı bir et tabakta. Taş yüz metreden insanı çağırıyor. Hele kokusu... Hacı ete bakıyor, biz hacıya bakıyoruz.

Rakı kokusu etrafı sarmış, tepki bekliyoruz. Hacı rakı ortada yokmuş gibi:

"Ew çi ye?" diye sordu.

Nazmi:

"Görüyorsun işte, niye soruyorsun?" diye tersledi Hacıyı.

"Şu ete bir bakayım" diyerek ete davrandı.

"Hacı, rakı içiyoruz. Senin için iyi olmaz, haramdır"

"Hadi ulan içki sofrasındaki mezelerden yemek sünnettir."

Naim araya girerek:

"Yahu Hacı, bir parça et için, bunu şimdi şeriata bile bağlayabilirsin. Helal olsun siz imamlara!.." dedi.

Nazmi baktı, Hacı eti yemeye kararlıdır. Tuttu etin üzerine Hacinin gözü önünde rakı serpti. Ardından:

"Şimdi ye bakalım, hepsi haram oldu!" dedi.

"O nedir ulan, zikkım da döksen yine de bu eti yemeden gitmem." dedi Hacı. Hepimiz birbirimize baktık. Yapacak başka bir şey yok diyerek Hacı'ya teslim olmuştuk. Naim:

"Yahu bu ne beladır." diyerek çaresizliğimizi ifade etti.

Hacı oturup, bizimle birlikte biraz yedikten sonra ayağa kalktı; "Mala we ne ava be! Ne bi xatirê we, ji min re ji ne uğur be?" (Eviniz şen olmasın, ne size allaha ısmarladık ne de bana uğurlar olsun) dedi, gitti.

Muzaffer:

"Hacı haklıdır, kim olsa o eti kaçırmazdı." dedi.

Aslında hacı materyalist düşünceliydi. Her ne kadar imam olsa da bazı şeylerin farkındaydı. Zaman zaman dükkâna gelir, Niyazi Ustayı kasten konuşturur, dine karşı kışkırtırdı. Niyazi Usta'yı öyle iyi tanımişti ki, nasıl bir konuşmayla onu kızdıracağını çok iyi biliyordu.

Bir akşamüstü Niyazi Usta ile ana caddeye çıkıyorduk. Hacı müftülüğün damında ezan okumaya başlayacağı sırada, birden durdu bize bakarak:

"Ulan Niyazi çabuk uzaklaş! Sen çabuk uzaklaş ki, ben ezan okuyayım. Sana ezanın sesi gelmesin. Ezana kızdığını biliyorum. Çabuk çabuk, vakit geçiyor." diye bağırdığında, caddedeki herkes gülmüştü. Zaman zaman Niyazi de kendisine sataşlıyordu. Hatta birgün Hacı'ya, kaç yıldır camiye hizmet ettiğini sormuştu.

Hacı: "Ulan ben camiye hizmet etmiyorum. Ben Allah'ın hizmet-kârıyım. 35 senedir onun emrindeyim" dedi.

"Toprak başan! Sen de hizmetkârsın, Mahmut Ağa'nın hizmetkârı da hizmetkârdır. Üstün başın yırtık pırtık. Mahmut Paşa'nın hizmetkârları pırl pırl dolaşiyor. Senin ağan sana şimdiye kadar ne verdi? 35 senelik hizmetin karşılığı bugün senin halin nedir? Ona verdiği emeği Mahmut Ağa'ya verseydin şimdiye kadar bir apartman sahibi olmuştun. Bir Allahın hizmet-kârının haline bak, bir de Mahmut Ağa'nın hizmetkârına..." deyince, Hacı kızarak:

"Here ulan! Ji axayê min xeber nedin!" (Hadi ulan, benim ağamın üzerine konuşmayın) dedi.

Biz böyle sohbete dalmışken,

"Mehmet Şah düştü!" dediler. Gardiyanlar koştı idareye haber verdiler. 5. hücre "doktor müdahalesi kabul etmeyin!" diye bağıriyordu.

Gardiyanlarla sağlıkçılar beraber geldiler. Hücrenin kapısı açıldı. Mehmet Şah'ı alıp götürmek istiyorlardı. Fakat arkadaşlar bırakmıyorlardı. Onlar götürmekte ısrarlı. Tartışma, gürültü, bağrışmalar derken bütün bloktan "kahrolsun işkence" sloganları yükselmeye başladı. Hücrelerde "alırım", "alamazsın" sürtüşmeleri devam ediyor. Kalabalık bir gardiyan grubu daha içeriye daldı, arkadaşı hücreden alıp götürdüler. Kapılara vurulmaya başlandı. Naralar atılıyor, mazgal kapılarına vuruluyordu. Biraz sonra gürültüler kesildi.

Radyonun sesi geldi. Millet Meclisi, SHP, TAYAD derken bir şey anlayamadım. Sesler kesildi. Karşı hücreden Sabri Ok, bizlere haberi aktardı.

"Bugün 80 civarında tutuklu ailesi, Ankara'da meclise giderek açlık grevine çözüm bulunmasını istemişler. SHP meclisi grubu sorunlarınıza eğileceğiz demiş. Daha sonra aileler Adalet Bakanı ile görüşmek istemişler. Bakan 'görüşmeyeceğim' demiş."

Biraz olsun rahatladık. "Olay boyutlandı." dedim. Kapı vuruldu. Gardiyan:

"Boş bidon var mı? Size içme suyu getireyim" dedi.

"Yok" dedim. Zaten sabahtan kapı açılmamış, içerden bıkmıştık. Sanki bir aydır içerdeymişim gibi sıkılıyordum. Bir türlü

zaman geçmiyor. Kendimi hiçbir zaman bu kadar sıkıntılı hissetmemiştim. İşkenceler sırasında bile zaman bugünkü kadar uzun gelmemişti.

1 Kasım Salı

8.30'da uyandım. Henüz kapı açılmamış. Yoksa bugün de mi açılmayacak. Biraz içerde tur atmayı deniyorum. Sessiz geziyorum. İki adımda bir dönüyorum. Zaten daracık bir yer. Kapı çalındı. Gardiyan:

"Mehdi Zana, mahkemen var," dedi.

"Nerede, hangi davadır? Git, öğren gel, ona göre hareket edeyim" dedim. Amacım düşünmeye fırsat bulmaktı. Daha önce birkaç sefer gittim. Daha sonra idareye, "bir gün önceden bana haber vermezseniz mahkemeye gitmeyeceğim" demiştim. Kendi kendime, "gitsem de içinde bulunduğumuz bu durumu dile getirsem" diye düşünüyorum. Sonra Kürtçe konuşma durumunu düşündüm. Acaba gidip bir sefere mahsus Türkçe konuşsam tekrar Kürtçe konuşmaya başlasam olur mu olmaz mı diye düşünüyorum. İdarenin tutumuna karşı, "bir gün evvelden beni haberdar etmezseniz gelmem" demiştim. Ayrıca Kürtçe konuşmam gerekiyor, konuşsam da beni konuşturuyorlar. Bu aşamada araba da beni sarsar, iyisi mi gitmeyeyim dedim. Gardiyan gelip; "Mahkemen Hava Kuvvetleri 1. Taktik As. Mahkemesi'nde", dedi.

"Daha önce sizi ikaz etmiştim. Bir gün önceden haber vermezseniz gelmem demiştim. Git, gelmeyeceğimi söyle", dedim. Gitti.

Yüzümü yıkadım. Saat 10 oldu. Beethoven'in 1. senfonisi başladı. Kapıya vurarak ben de katıldım. Yanımdaki arkadaşlar uyanmış, bana ve kapıya yan yan bakıyorlar. Sayarak vuruyorum. 172 sefer vurdum. Yorulmuştum. Artık namus belası diye vuruyordum.

Mehmet geldi, elimden aldı. Mustafa, Muzaffer derken 10 dakika daha devam etti. Gürültü kesildi. Yatağa geldim, uzandım. Yorgunluktan uyuya kalmıştım. Gürültü sesiyle aniden uyandım.

Kapı sesiydi. Anladım ki saat 13 olmuş. Kapıya vurmak istemiyorum. "Bu kez es geçeceğim", dedim. Arkadaşlar bu seferki senfoni de bitirdiler.

Gazeteler geldi. Cumhurbaşkanının vermiş olduğu resepsiyon baş manşet olmuş. Bütün şikâyetler ön saflarda görünüyor. Cumhuriyet'in birinci sayfasında yer alan tutuklu ailelerinin TBMM'deki direnmeleri, temasları, konuşmaları haberi bayağı sevindirdi bizi. Özellikle Cumhuriyet gazetesinin olayı bütün boyutlarıyla vermesi çok güzel olmuştu. Okurken çok duygulandık. Hele bir bayanın bayılması, bir de Rahime Şahin bacının düşmesi... Boğazım düğümlendi... Neredeyse ağlayacağım. Kağıt oynayan arkadaşlara, "Dinleyin..." dedim. Onlara da sesli okudum. Biraz moralleri yükseldi. Mehmet:

"Hûn her bijîn, çavên min în." (Yaşayın siz, gözümüzsünüz,) diyerek heyecanını belirtti. Gazete devamla, Ceyhan Cezaevi direnişinin devam ettiğini yazıyor.

Çocuklar oynarken, iştahlarını kabartmak, takılmak istiyorum. "Bakin çocuklar, size kuzu dolmasının tarifini yapayım. Kaburga da fena değil ama...", diyerek kuzu dolmasını anlatıyorum. Aslında ağzı sulanan da, sürekli yutkunan da benim. Ağır ve pahalı yemekleri anlatıyorum. Oysa en ucuz yemek dahi olsa binbir iştahla yerim. Bırak yemeği, kuru ekmeğe dahi eyvallahımız var. Bu arada Muzaffer, "kabak kızartması severim, bir de Seferi'nin babası Hakkârî'den ceviz karışımı bal getirmişti, onu da çok sevmiştim, hayatımda bu kadar güzel şey yememişim," dedi.

Bu arada, "kahrolsun işkenceler, baskılar", "insanlık onuru işkenceyi yenecek!" sesleri yükseldi yine. Saati me baktım 19... Kapılar gümbürdemeye başladı. Ama ne olduğunu bilmiyoruz. Her halde hasta falan götürdüler. Sesler dindi.

"G Bloktan Hamit Baldemir ve Sedat Karaağaç... İkisi de kan kusuyormuş..." dediler.

Karşı odadan TV'nin sesini açmışlar, 20 haberlerini veriyordu. Bolu'da yaptığı konuşmada Evren:

"Ben komünizmi sevmem, ama Komünist Partinin kurulmasından yanayım. Madem demokrasiyi benimsemişiz ve AET'ye gireceğiz" diyor.

Sahte iyi niyet beyanları... "Onları idam etmeyelim de besle-

yelim mi?" diyen adamın şimdiki tavrına bak, dedim. Ardından, Anavatan Partisi'nden Ahmet Karaevli, tutuklu ailelerinin Meclisteki oturma eylemini gündem yaparak, Mecliste zora dayalı her türlü eyleme karşı olduklarını, yapılan eylemi kınadıklarını söylüyordu. Adalet Bakanı Topaç da, Türkiye'de cezaevlerinde 59 bin kişinin bulunduğunu; bunlardan 3500 kişinin anarşi ve terör suçlusu olduğunu, seslerin de bunlardan geldiğini, kanunun elvermediği hiçbir isteği kabul etmeyeceklerini söylüyordu.

2 Kasım Çarşamba

Gece saat 2'den beri uyanığım. Yataktan çıkmak istemiyorum. Çocuklarımı düşünüyorum. Leyla ne yapıyor acaba? Tutuklu ailelerinin eylemlerinin içinde var mı? Annem yaşlı. İsveç'te. Leyla çocukları kime bıraktı. Bari okuldan geri kalmasalar. Leyla çoktandır hasta, hastanede yatıp tedavi olması gerekiyor. Bir türlü fırsat bulamadı. Kurban Bayramı'ndan sonra yatacakti. Ziyaret sonrası çıkışta tutuklanmışlardı. 55 gün tutuklu kaldı. 4-5 günlük soruşturmada işkence de görmüştü... Çıkar çıkmaz yanma gelmişti. O gider gitmez de biz açlık grevine başlamıştık. Şimdi ne durumdadır diye düşünürken baktım, saat 9 olmuş. Kalktım. Hafif sakalım gelmiş. Traş oldum.

10 kilometre koşu yapmış gibi kendimi yorgun hissediyordum. Hemen yatağa girdim oturdum. Nefes nefeseyim. Nedeysel düşmek üzereyim. Masaya tutunarak biraz nefes aldım. Kusacak gibiyim. Bir sessizlik. Kimıldamaya çalışıyorum. Etrafta arkadaşlar yatıyorlar.

Bir iki gün yataktan çıkamayacağım.

"Mehmet!" diye seslendim. Mehmet kalktı. Kapiya vurmaya başladı. Mustafa, Muzaffer... derken fasıl bitti.

3. hücreden gardiyan Güneş gazetesini getirdi. Gazete Millet Meclisi'ndeki tutuklu ailelerinin oturma eylemini özet olarak vermiş. Bunun dışında bütün yazı ve makaleler Teretorial ülke savunması birlikleri üzerine. Gazeteyi bıraktım. Kalktım, yatağın içinde oturuyorum. Yatmaktan bıkmışım. Zayıflıktan kalça kemiklerim, kaburgalarım ağrıyor. Ağırılık taşıyamıyorlar. Oturmuş

düşünüyorum. Arkadaşlar yatıyorlar. Gazeteyi başka yere verilmesi için mazgal deliğine bıraktım. Aynaya baktım. Gözlerim hafif çukura kaçmış. Kendime bakarken "hey gidi dünya senin sonun geldi" diyorum kendi kendime. Bu sırada Eskişehir Hava Üstünden jetler cezaevinin üstünden uçuş yaptılar. Adeta kafam dağıldı. Gürültü beynimi kazır gibi oldu. Mehmet:

"Ne oldu Xalo?" diye sordu.

"Bizi korkutuyorlar. Bakın bizim jetlerimiz var. Sonra sizi bombalarınız diye hatırlatma yapıyorlar."

Çok susamıştım. Boğazım kurumuş. Ağzım zehir, leş gibi kokuyor. Saat 13.30'da gardiyanlar kapı mazgallarını kapattılar.

"Ne olabilir? Niçin kapattılar?" diye soruyoruz.

5 dakika geçmeden, Rıza ve diğer temsilcileri idareye çağırdıklarını söylediler. On dakika sonra Sabri Ok ve Muzaffer Ayata'yı çağırdılar. Bunun sürgün olduğunu anlamıştık. Muzaffer giyiniyor, bende şaşkınlıkla ona bakıyorum. Hepimiz çok üzgünüz. Gardiyanlar kapıya geldi. Mahzun mahzun vedalaşarak Muzaffer'i yolcu ettik. Diğer bloklardan "kahrolsun işkence" sesleri gelmeye başladı. D bloktan Celalettin Can, Teslim Koç, Süleyman Güler ve Cuma Kayhan'ın götürüldükleri söylendi. Kapılar vuruluyor, slogan atılmaya devam ediliyordu. Bu arada haberler pencereden pencereye yetiştiriliyor. İletişim süratle sağlanıyor.

E Bloktan çığlıklar yükseldi. DK'dan Mahmut Ocak, Mehmet Ör, TKP/ML Hareketi davasından Hasan Tosun'un da alınıp götürüldüğü, G bloktan Mustafa Kaçaroğlu, Nami Temeltaş, F Bloktan Davut Utku, Bedri Açıkça ve Ali, B Bloktan da Bircan Biçer'in de sürgüne götürülenler arasında olduğu haberleri hücreden hücreye ulaştırılıyor. Gürültü aralıksız devam ediyor. Beni götürüp götürmeyeceklerini düşünüyorum. Aslında yeni gelmişim-"niye beni sürsünler ki" diye söyledim. Etrafa bakındım. Giyinip giyinmeme konusunda kararsızım.

Mazgal açıldı. Gardiyana:

"Giden arkadaşlar nereye götürüldü?" diye sordum.

"Bilmiyorum" dedi.

"Ampülümüz yok, bir ampül getir." Gitti, bir ampül getirdi. Takarken onu yokluyorum. Gardiyana tekrar arkadaşların durumunu sorduğumda yemin ederek bilmediğini söyledi. Ampül

takıp dışarı çıktı.

Sürgüne giden arkadaşlar şimdi yolda ne yapıyorlar? Yanlarına eşyalarını almalarına bile izin vermediler. Bu açlık grevi esnasında yolculuk onları sarsar, kanama geçirebilirler. Acaba nereye götürdüler? Kafalarda soru işaretleri. Hepimiz sessizce bekliyoruz. Üzgünüz. Açlık bizi zaten kötü hale sokmuş. Bu anormal durumda bir de arkadaşlarımız alınıp götürüldüler.

Saat 17'de Kapı gürültüleri başladı. Sevkler yüzünden hırs daha da artmış. Sesler daha yüksek çıkıyordu. Zaman geçtikçe kapılara daha sert vuruluyor. Gürültüler kesildiğinde derin bir sessizlik çöktü cezaevine. Herkes götürülen arkadaşları düşünüyor. Arkadaşlardan ilk haber geldi. Kanama geçiren arkadaşlar, tedaviyi kabul etmemişler. Savcı hastaneye yanlarına gitmiş. "Siz ne istiyorsunuz" demiş. Arkadaşları:

"İsteklerimiz belli. Cezaevindeki arkadaşlarla görüşün" demişler.

Saat 19'da Celalettin Delibaş'ın kan kustuğunu, tedavi kabul etmediğini söylediler. M. Akbaş, Türkiye-Avusturya maçını seyretmek için TV'nin olduğu 7. hücreye gitti. Mustafa ile yalnız kaldık. Havadan sudan konuşuyoruz. Konu patates yemeğine geldi. Mustafa:

"Xalo sen niye patates yemiyorsun?"

"Sevmiyorum, çok gıcık alıyorum."

Çorbadan konuşuyoruz. "Canım çok koyu bir mercimek çorbası istedi." dedim. Mustafa "Pirinç lapası." dedi. "Bu durumda ne söylersen kabulümdür" dedim. "Onun için lapa veya herhangi bir yemek hakkında yorum yapmaya gerek duymuyorum. Açlık grevinin 17. gününde ne gelirse eyvallah, yerim."

Mustafa lafı kondu:

"Xalo patates de mi?"

İstemeyerek galiba kötü yakalandım.

"Evet Mustafa, patates bile olsa yerim."

Açlık grevlerinde insanın canı çok çeşitli yemekler çekiyor. O güne dek aklına gelmeyen çeşitler. Ama bütün bu istekler, açlık grevi bittikten sonra bir kuru ekmek, bir çorbayla uçup gidiyorlardı. Bunlar insanın biyolojik, psikolojik doğasından gelen şeyler. Ve bizler siyasi irademizle bunları denetliyorduk.

Bu sırada TV'den spiker "Amaan! Amaan!" diye çığlık attı:

"Galiba, Türkiye gol yedi" dedim.

Saat 21. Yatmak istiyorum. Uykum yok. Bütün kemiklerim sızlıyor. Akbaş TV 'yi seyretmeden geldi.

"Mehmet maç ne oldu?"

"Türkiye 3-2 mağlup."

"İyi. Türkiye için başarıdır."

Gardiyan, Milliyet ve Tercüman gazetelerini getirdi. Memet, gazeteleri bana uzattı.

"Okumayacağım", dedim.

Yatakta sürgüne giden arkadaşları düşünüyorum. Muzaffer'in yatağına bakıyorum. Yeri boş duruyor. Muzaffer'le daha 1981 başından beri Diyarbakır'da, cezaevi hücrelerinde beraberliğimiz var. O vahşet dönemini, bize yapılan işkenceleri, Muzaffer'in 4. katta, Kemal PİR, Hayri DURMUŞ, Mazlum DOĞAN ve Celeleddin DELİBAŞ'la hücrelere alınmalarını, hücreler arası soruşturmaları hatırlıyorum. Şimdi durumu nasıl acaba? Yolculuk onlar için tehlikeli olabilir. Zaten işkenceler döneminden kalma bozuk bir midesi var. Daha önceden birkaç açlık grevine girmiş. Vücudu yıpranmıştı. Bir şey olmadan gittikleri yere kavuşsalar. Şimdi üç arkadaş kaldık. Kapı kapalı. Havalandırma yok. 4-5 metre genişliğinde, 4 metre eninde kapalı bir hücredeyiz Kitap yok, mektup yasak, dünya ile bağlarımız kesik. Kapının yanında duran takvimin üstündeki resimde çocuk bana gülerek bakıyor. O kadar güzel ki adeta gerçek gibi.

Yine slogan sesleri geldi. Saate baktım 1.20. Hayli geç olmuş. "Mustafa pencereye çık, bakalım ne olmuş?" dedim. Mustafa seslendi. Karşı taraftan Celelettin Delibaş'ın kanama geçirdiğini, onu zorla alıp götürdüklerini söylediler. Zavallı Celal 8 yıldır böyle çile çekiyor. Üstelik tüberkülozu da var.

Yan tarafım ağrıyor. Yatakta dönüp duruyorum.

3 Kasım Perşembe

Sabahleyin D blok tarafından gelen bir sesle uyandım.

"C Blok! C Blok!" diye çağırıyorlar.

Birileri karşılık verdi. Konuşuyorlar. Kulak kabarttım ama anlamıyorum. Kesildi. 5 dakika sonra yeniden:

"Kemal! Kemal!" diye seslendiler. Kemal:

"Ne var?" diye karşılık verdi.

"M.Ş'ye demin D Blok'tan gelen haberde, 40-50 kişilik yeni bir sevk var, haberiniz olsun demişler."

"Peki" dedi Kemal.

"Kapılar bugün de açılmadığına göre olabilir" dedim. "Demek ki henüz programları bitmemiş..."

Kalktım, yüzümü yıkadım. Yatağa geldim. Gardiyan mazgal-dan Güneş gazetesini istedi.

"Yok" dedim. Acı bir gülümseme ile baktı. Omuzunu silkerek gitti. Onların çoğu da bizim durumumuzdan rahatsız olmuşlardı. Zaman zaman üzüntülerini belli ediyorlar, küfredenler bile oluyor.

Saat 10. Gürültü başladı, bitti. Mehmet, Muzaffer'in eşyalarını topladı. Dolaba yerleştirdi.

Bir torbaya yerleştirip, üzerine ismini yazalım, bakarsın bizi de dağıtırlar. Hiç olmazsa kaybolmasın" dedi Mehmet.

"Haklısın" dedim "bunların 5 dakika sonra ne yapacağı belli olmaz."

9. seneye girdik. Bunların uslanacağı yok. Ne bizleri öldürebiliyorlar ne de kendi yasa ve kurallarına saygılı olabiliyorlar. Hiçbir devlet bunlar gibi ciddiyete yakışmayan tavırlar içine girmez. Beş gündür kapılar kapalı. Kitap, Radyo, TV yok. Yatağa uzan, kalk. Tuvalete git-gel. Bu dört metrekarelik hücrede birbirimize bakmaktan başka bir şey yapamıyoruz. Sıkıntı had safhada. Bunlar ne yapmak istiyor? Eylemi bırakmayacağımızı çok iyi biliyorlar. Burada ölü çıkar, yine eylemi bırakmayız.

Kalktım, Leyla için yapmış olduğum tabloyu bitireyim dedim. Elime aldım, bıraktığım yerden devam ediyorum. Baktım yerim yüksek, boynum ağrımaya başladı. Gardiyana seslendim:

"Bana karşı hücreden tabure getirir misin?" Getirdi. Tam bir saat çalıştım. Belime ağrı girdi, bıraktım. Yatağa uzandım.

Kapı sesi ile uyandım. Saat 5 olmuş. İki saat uyumuşum demek ki... Sessizlik var. "Gazeteler geldi mi?" diye sordum.

"Gelmiş, ama bize yetişmedi" dediler.

Oturdum. Mehmet ve Mustafa'ya, Kenan Evren'in

Genelkurmay Başkanı iken, Kuvvet komutanları ile birlikte Diyarbakır'a gelişini, 3 gece resmi davetlerde beraber oluşumuzu ve aramızda geçen konuşmaları anlattım.

1979, mevsimlerden yaz...

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu, Jandarma Kuvvetleri Komutanı Sedat Celasun ve ayrıca 2. ve 3. ordudan komutanlar, diğer general ve konuklar gelmişti.

İlk gece 7. Kolordu Komutanlığı orduevi Roofun'da akşam yemeğinde bir araya geldik. Lacivert elbise, kırmızı gömlek giymiş, göğüs cebime de kırmızı mendil koymuştum. Özellikle bu renkleri seçmiştim. Eşim Leyla da yanımdaydı. Kafam çok meşguldü. Onların kafasında "Komünist-Kürtçü" imajının bulunduğunu biliyordum. Daha önce de, henüz seçimi yeni kazandığımda zamanın Kolordu Komutanı İsmail Hakkı Akansel'e:

"Belediye Başkanını ziyaret etmeyecek misiniz?" dediklerinde,

"Komünist-Kürtçü bir Belediye Başkanının elini sıkmayı kendim için bir zul telakki ederim." dediğini duymuştum. Ayrıca ben henüz 2 aylık Belediye Başkanı iken, yine zamanın Genelkurmay Başkanı olan Semih Sancar, Diyarbakır'a gelmeden önce Ankara'dan verdiği emirde:

"Karşılama, ziyafet falan istemem. Sessiz geleceğim. Sessiz döneceğim. O Komünist Kürtçü Belediye Başkanı ile karşılaşmak istemiyorum" demişti.

Bütün bunları düşünürken, "acaba bu yemekte nelerle karşılaşacağım" diye kendi kendime söyleniyorum. Benim bu yemeğe davet edilmemde mutlaka bir kasıt var. Bütün ihtimallere karşı kendimi hazırlamaya çalışıyorum. Leyla ile arabada beraberiz. Orduvine geldiğimizde, içeriye ilk adım atışta beni bir korku sardı.

"Acaba bu gece çirkin bir şey olur mu?" diye tereddüt ediyorum. Asansöre bindik. İçinde bulunduğum heyecanı Leyla'ya belli etmemek için gülüyorum. Asansörün kapısı açıldı ve çıktık. Kuvvet komutanlarının dışında herkes gelmişti. Leyla bayanların

yanına gitti. Diğer Komutanlarla tanıştık. Oturduk. Kısa bir sohbetten sonra Kuvvet Komutanları da salona girdiler.

Yanlarında hanımları da var. Gözlerin bende olacağını biliyordum. Kolordu Komutanı Cemalettin Altınok, Genelkurmay Başkanından başlayarak bizleri tanıştırdı.

Birbirimizi soruyoruz. Hoş-beş derken viskiler geldi. Ayak üstü hem içiyor, hem de sohbet ediyoruz.

Genelkurmay Başkanı ve diğer kuvvet komutanları, Başsavcı ile halka oluşturmuşuz. Bayanlar da kendi aralarında ayrıca sohbet ediyorlar. Komutanlar sabahleyin Batman'a gitmişler. Oradan döner dönmez de orduevine gelmişlerdi.

Söze girdim:

"Umarım geziniz iyi geçmiştir."

"Ne o Reis? Neler oluyor böyle?" dedi Evren.

"Ne olmuş, neyle karşılaştınız paşam?"

Evren kızgın kızgın:

"Daha ne olacak? Bu memleketin kuvvet komutanları olarak Batman'a gidiyoruz. Arabalarımız yoldan geçerken halk bize ters ters bakıyordu."

"Ben böyle olduğunu zannetmiyorum paşam."

"Ne demek? Biz yalan mı söylüyoruz?"

"Estağfurullah paşam. Siz doğruyu söylüyorsunuz. Ama bence bir yanlış anlama var. Batman'daki halk sizlerin makam arabaları ve arabalardaki forsları, flamaları görünce, 'bunlar kimdir, necidir' diye hayret etmiş olabilir. Bu bakışları size tuhaf gelmiş olabilir, ben böyle olduğu kanısındayım."

"Hayır, hayır! Reis, öyle değil. Biz neyin bakışları olduğunu iyi biliyoruz." Gözlerimin içine bakarak, "Bak Reis, TPAO'da bize öğle yemeği verdiler. Belediye Başkanı gelmemiş, vekili gelmişti. Başkanın nerede olduğunu sorduğumda, 'hasta olduğunu ve rapor aldığını' söylediler. Ben, gidin yatakta olsa dahi onu alın getirin' dedim. Kısa bir süre sonra reis geldi. Kendisine aynen şöyle söyledim. 'Bakın reis! Aklınızı başınıza toplayın! Yoksa dünyayı taş eder, başınıza geçirim.'"

Evren bunu hiddetli hiddetli ve gözlerimin içine bakarak söylüyordu. Bu esnada tüm komutanlar da, gururla aynı tavır içerisinde ona bakıyorlardı. Göğüsleri kabarık vaziyetteydi. Bu

sözlerin beni muhatap aldığı belliydi. Zaten beklediğim bir tavırdı.

O an Nurettin Ersin, ani bir atakla kükreyerek:

"Hepimiz Türküz, başka bir şey olamaz" dedi. Bela gelmiş kapıya dayanmıştı. O anda bütün politik yaşamım ve halkım gözlerimin önünde canlandı.

"Hayır Paşam! Biz Kürdüz, siz Türksünüz!" diyerek yumuşak bir geçiş yaptım. Ersin Paşa tekrar:

"Hepimiz Türküz... Türküz" dedi.

"Biz Kürdüz, siz Türksünüz."

"Hepimiz Türküz..."

"Biz Kürdüz, siz Türksünüz..."

Diyalog üç kez devam ettikten sonra ortalığı bir sessizlik kapladı. Yanımda bulunan Diyarbakır Başsavcısının sessizce oradan uzaklaştığını farkettim. Aslında o da Islahiye'li bir Kürt'tü. İşlerin bozulmakta olduğunu anladım. Hatta birara orayı terketmek gerektiğini düşündüm. Ancak onlara "Mehdi Zana'yı kaçirttik" dedirtmemek için hemen bu düşüncem değişti ve işi sonuna kadar sürdürmeye karar verdim. Hemen bu sözün arkasını getirdim.

"Siz niçin bizden kaçılıyorsunuz, bizi niçin kabul etmiyorsunuz. Biz yaşadıkça siz kaçılıyorsunuz. Birgün kol koparsa günahı bizim değildir." "Siz de bu halkı çok seviyorsanız, bu halkın kanını sülük gibi emen düşmanlarına niçin eğilmiyorsunuz? En ufak silahı dahi başkaları müsaade etmeden kullanamıyorsunuz. Bu ülkeyi bu hale, bu sefalete, bu bağımlılığa koyanların karşısına dikilseniz daha vatanperverane olmaz mı?"

Evren Paşa biliyormuş gibi sordu.

"Kime bağımlıyız?"

Hemen lafı kondurdum:

"Amerikan emperyalizmine..." Ardından 1952 yılına kadar yapılan ikili anlaşmalara ve yasalara değindim. Paşalar konuşmalarına karşılık bir şey söylemeyince, belki de bilmemiş olacaklar ki, bir şey diyemeden:

"Galiba yemek hazır" diyerek işi geçiştirmeye çalıştılar. Yanılmıyorsam Batman Belediye Başkanı Şahabettin Bağdu, komutanların tehdidinden dolayı, araya bir ay girmeden Belediye

Başkanlığından istifa ederek İstanbul'a yerleşmiş. Nedeni bu olsa gerek.

Ayak üstü tatsız konuşmalardan sonra yemeğe oturduk.

İkinci gün yine aynı yerde Vali, vilayet adına komutanlara bir ziyafet veriyordu. Eşimle beraber gitmiştik. Protokol sırasına göre oturuyorduk. Yemek faslı hafif fısıldama sohbetleri ile devam ediyordu. Bir ara karşımda oturan Genelkurmay Lojistik Daire Başkanı Hv. Korgenerali lafa girerek, bana hitaben:

"Başkan, Zana ne demektir?" diye sordu.

"Zana, bilici demektir Paşam."

"Yoo, yoo yani necidir demek istiyorum?"

Etraftaki komutanlar aileleri ile kulak kabartmış dinliyorlar. Ben de jeton geç düştü. Paşanın ne demek istediğini anlamıştım. Baktım Paşanın yüzünde de benimki gibi bir şark çibanı var.

"Paşa bilmen lazım, sen de Kürtsün, Zana Kürtçedir, bana niye soruyorsun?"

Paşa, sorduğuna pişman olmuştu.

"Ben Malatya'lıyım, ama Kürt değilim" diye itiraz etti.

"Hayır Paşam, siz bize benziyorsunuz, yüzünüz bize benziyor, Ayrıca Malatya'lıların hepsi Kürttür", dedim.

Sessizlik kapladı ortalığı. Paşanın bu tavrı, kuvvet komutanlarının yanında bana sataşıp, taş atarak puan toplamak, belki de kendisini onlara kanıtlamak istiyordu. Fakat ben işi tersine çevirince Paşa kendisini savunmak durumunda kaldı. Duyduğuma göre sonradan terfi etmemiş. Belki de Komutanlar, onda biraz da olsa "Kürtlük" bulunduğundan kuşkulmuşlardı.

Tahsin Şahinkaya'nın hanımının rahatsız olduğunu biliyordum. Havayı dağıtmak için yengeye:

"İnancınız varsa, Leyla Şeyhtir. Size hemen bir muska yapsın" dedim. Paşanın hanımı:

"Aa ne demek Başkan? Tabi inanırım!.."

O sırada Tahsin Şahinkaya hemen konuşmaya girdi:

"Başkan, elhemedülillah, on yaşımdan beri namaz kaçırma-dım. Sen bize böyle bakma", diyerek elini koltuğunun altına attı, gümüş kabın içinde gümüş bir zincire bağlı el büyüklüğündeki hamayili çıkardı.

"Bak, bunu 7 yaşımdan beri yanımda taşıyorum. Bir gün bile

yanımdan ayırmadım" dedi ve iftiharla bizlere gösterdi.

"Tanrıya şükürler olsun, bugünleri de gördük. Devletimizin en üst düzeylerine gelmiş komutanlarımızın böyle dinlerine bağlı olmaları ne güzeldir" dediğimde valinin kulakları kıpkırmızı olmuştu. O beni az çok tanıdığı için ne demek istediğimi anlamıştı.

Geçmişe ilişkin anılarımı anlatırken Mustafa, "peki Xalo, seninle karşılaşmak istemeyen komutanlar bayramlarda ne yapıyordu?"

"Bak Mustafa, daha önce söylemişim. Belediye Başkanı olduğum ilk dönemde, Kolordu Komutanı İsmail Hakkı Akansel, benimle görüşmeyi kendisi için zul telakki etmişti. İlk defa 1978'de, 23 Nisan Bayramı'nda karşılaştım. Sabahleyin doğruca geçit töreninin yapılacağı stadyuma gittim. Vali ve Kolordu Komutanı ve diğer erkanın oturduğu odaya gitmedim. Yalnız başıma başka bir odada oturdum. Yetkililer, erkanların bulunduğu yeri gösterip buyur ettiyseler de, onların yanına gitmeyeceğimi, yerimde kalacağımı söyledim. Aynı oturmamın nahoş bir durum yarattığı belli oluyordu. Saat 9'da onlar benden önce gidip Şeref Tribününde yerlerini aldılar. Daha sonra da ben gidip yerimi aldım. Konuşmadan, hafif yana dönerek oturmuştum. Devlet bürokrasisi benim Kürt Belediye Başkanı olarak seçilmiş olmam karşısında büyük bir hazımsızlık duyuyor ve beni kabul etmek istemiyorlardı. Adeta bir protokol savaşı oluyordu. Halk aramızdaki bu çatışmanın farkındaydı. Halkın gözleri üzerimizdeydi, ne yaptığımızı, ne olacağını merak ediyorlardı.

Derken merasim başladı. Kalkık, bayramlaşmak için sahaya indik. Merasim arabasına binerek halkın önünden geçiyoruz. Ben yine başımı yana çevirdim. Onlarla konuşma pozisyonuna düşmemek için dikkat ediyordum. Açık tribünün önüne geldiğimizde durumumuzun farkına varan halk alkışlıyor ve "Zana, Zana!" haykırışlarıyla da bu alkışların bana ve benim tavrıma olduğunu bildirmek istiyorlardı. Halkın bu tepkisinden çok duygulanmışım.

Merasim bitti. Tekrar şeref tribününde yerimizi aldık. Arkamızda Diyarbakır'ın üst düzey bürokratları vardı. Onlar da durumun farkındaydılar. Bizi dikkatle izliyorlardı.

Diyarbakır halkının oylarıyla seçilmiş ve Kürt kimliğini vurgu-

layarak bu sorunun savunulması tezleriyle ortaya getirilmiş bir Belediye Başkanına karşı, bürokratik kesim içerisinde bir yarış vardı. beni dışlamak için birbirleriyle yarışıyorlardı adeta. Böylece kendilerinin Kürtçü olmadıklarını, devlete ne kadar bağlı bürokratlar olduklarını askerlere ve büyük bürokratlara sergileme yarışı içindeydiler. Öyle ki çok yakın hemşerimiz, tanıdığımız olan memurlar bile özellikle komutanların yanında elimi sıkıktan kaçınıyor ve bunu onlara göstererek "bakın işte biz Mehdi Zana'nın elini sıkıyoruz, onun adamı değiliz, ona karşıyız" mesajını vermeye çalışıyorlardı. İşlerimizi görmemeye, aksatmaya ve bunu "yukarıdakilere belli etmeye büyük özen gösteriyorlardı.

İşte ilk çıktığım bayramda birbirlerimizle konuşmadan ayrıldık. Şeref tribününden ayrılıp dışarı çıktığımda makam arabamı yerinde bulamadım. Zabıtaya:

"Neredesiniz? Nereye gittiniz?" dedim.

"Polisler bizi kovdu, bizim burada kalmamızın yasak olduğunu söylediler"

"Peki niçin müdahale etmediniz. En azından bana söyleyebilirdiniz. "Biz onları ikaz ettik. Belediye Başkanının arabasıdır, dedik. Polisler 'biliyoruz onu tanıyoruz protokol falan da dinlemiyoruz', dediler."

Polislerin kimlerden emir aldığını da tahmin etmiştim. O an yapacak bir şey yoktu. Arabaya binerek oradan uzaklaştım.

Yalnız bu olayda değil, çoğu kez bayramlarda da arabam itildi, zaman zaman yollarda arabamın önünü kesip trafik yasakları bahanesiyle engellemeye çalıştılar.

Özellikle şehir için yollarda, kara yollarıyla belediyenin ortak çalışmaları vardı. Bunlar zaman zaman aksıyordu. Karayolları mensuplarıyla yakın ilişki ve dilalog içinde olmamıza rağmen işlerimiz aksatılıyor, yürümüyordu. Bir gün devrin Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi'ye Karayolları 9. Bölge Müdürlüğü'nün, Belediyenin işlerini yapamadığı siteminde bulundum. Bakan Elçi:

"Vali ve Kolordu Komutanı size karşı oldukları için, onlar da bunu düşünerek sizden uzak kalıyorlar" demişti.

Bu arada birileri seslendi. Cemalettin Delibaş'ın tedavi kabul etmediği için geri getirildiğini söyledi.

“İyi” dedik.

Cezaevinde sesizlik var. Sıkılıyorum. Böyle aç ve meşguliyetsiz, dört duvar arasındaki durum sıkıcı.

Saat 20'ye geliyor. Mehmet, gardiyana:

“Kapıyı aç, gidip haberleri dinleyeceğim, yine geri gelirim”, dedi. Gardiyan korkuyordu. Etrafa bakındı, gitti. Merdiven başında, sağı solu dinledi, acele acele geldi.

“Çabuk, kimse görmesin”, diyerek kapıyı açtı. TV'nin bulunduğu hücreye götürdü.

Mustafa ile birbirimize bakıyoruz. Hürriyet gazetesi geldi. Okumaya başladım. Karşı hücreden Muhittin seslendi.

“Arkadaşlar, müdür B Blok'a gitmiş. Yemek üstüne anlaşmamışlar. Bizim bu taraflara gelebilir, hazırlıklı olalım.”

Ben biraz tereddütlüyüm. Nasıl olur da yemeklerde anlaşmıyorlar. İdare için daha önemli meseleler varken, yemekte neden diretsin? Diyarbakır'daki cezaevi başgardiyasının konuşmasını hatırladım.

Birgün bana, “bu yemekler bizleri çok meşgul ediyor ve yoruyor”, demişti. Bundan olabilir dedim. Mehmet geldi.

“Haberlerde bir şey yok” dedi.

Hürriyet'i okumaya devam ediyorum. İnönü grup toplantısında partinin sol kanadına hitaben, aşırılıkları dile getirir mahiyette, sert konuşmuş. Cumhuriyet gazetesi geldi. Tutuklu ailelerinden 30 kadını gözaltına almışlar. Bunlardan birinin 4 aylık hamile olduğu anlaşılınca serbest bırakılmış.

“Hayret” dedim. “Faşizmde gelişme var! Baksanıza çocuklar, 4 aylık hamile bir kadını serbest bırakmışlar. Bu gece generaller, memleket elden gidiyor diye orduyu ayağa kaldırıp darbe yapmasalar iyidir!”

Mustafa:

“He valla, ilk işleri de bizleri operasyondan geçirip kurşuna dizmek olur.”

“Bırak Mustafa, zorla ölümü unutuyoruz. Sen bizleri kurşuna dizdiriyorsun” dedim.

İhtimaller üzerine konuşuyoruz. Yatakta uyumuşum.

Yan taraflarım ağrıyor. Sağa sola döndüm. Saat 10 olmuş. Sabah gürültüsü faslı başladı. Ben de başladım. Aldım ayakkabıyı kapiya vuruyorum. Bırakıyorum, vuruyorum, dinleniyorum. Arkadaşlar uyanmış.

"Siz yatın ben hallederim" dedim. Vurmaya devam ediyorum... Baktım olacak gibi değil, ayakta yoruluyorum. Tabureye oturarak vurmaya başladım. Kollarım yorulmuş, "ha ha ha" derken bitti. Elimi yıkadım. Yüzümü yıkamadan durdum. Nefesim kesilmiş. Yıkayıp yıkamamakta kararsızım. Suya bakıyorum. Yıkamaya takat bulamadım. Yerimde durdum. Derin bir nefes aldım. Zorlanarak nihayet yıkayabildim. Ayağa kalkarken başım döndü, gözlerim karardı. Biraz çöktüm. Kalkıp yatağıma geldim.

Yarım kalmış tabloyu gördüm. "Seni tamamlayamayacağım," dedim. Öylece durdum. Dinleniyorum. Hiçbir şey düşünmek istemiyorum. Nefesim beni zorluyor. Arkadaşların gece saat ikiden sonra içtikleri sigara dumanı bronşlarımı zorluyor. Hayli zaman geçmiş. Biraz rahatlayarak kendime geldim.

Tabloyu aldım, yarım kalan yerden işlemeye başladım.

Patırtı geliyor. Kalkmadım. Kapiya vurmaktan vazgeçtim.

Saat 2.30. Yatağa uzandım. Birisi, "arkadaşlar dinleyin!" diye seslendi. Kulak verdim:

"Cezaevi müdürü Kurtuluşçu bir arkadaş ile konuşmuş. 'Her odaya değil de her kata bir ocak veririz', demiş. 'Ancak ziyaretçilerin getireceği yemeği almayız. Bu arada posta ile gelen yiyecekleri alırız. Daktilo için de bir oda açarız. Herkes gelsin işini orada görsün. Gidin arkadaşlarınızla görüşün', demiş.

Kapı açıldı. Paracı geldi. Defteri imzaladım. 25 bin lira haftalık istihkakı çektim. Gazeteler geldi. Mustafa okuyor.

"Bak Xalo, Tercüman ve Güneş'te, Doğru Yol af istiyor, diye yazıyor."

"İnanma, onlar siyasilere değil hırsızlara istiyorlar", dedim. "Ben Demirel'i tanırım."

Sohbete dalmışız. Cumhuriyet gazetesi geldi. Dev-Sol davasını anlatıyor. Duruşmada Dursun Karataş'ın açıklaması var. Açıklamada "1 Ağustos Genelgesi'nin getirmiş olduğu uygulama-

lar kalkıncaya kadar, bugünden itibaren süresiz açlık grevine başlamış bulunuyoruz. Bu duruşmayı da açlık grevi içinde sürdürüyoruz", dediği yazılıydı.

"Arkadaşlar, bu iş genişledi. Bakalım nerede patlak verecek", dedim. Karşı bloktan seslendiler:

"Arkadaşlar, yarın kapılar vurulmayacak!"

"İyi bir haber, zaten gürlüti bizi rahatsız ediyordu."

5 Kasım Cumartesi

Kapılar yine açılmadı.

Yedi gündür içerde mahsur kalmışız. Açlığın yarattığı halsizlik, Kapının kapalı oluşu, dışarıya çıkamayışımız sıkıntıyı daha da artırıyor. Vücuttaki yağlar eridiğinden lastik gibi kokuyoruz. Dünyanın en pis kokusu bizden çıkıyor. Ağzımız leş gibi olmuş. Öyle ki hiç kimse ile konuşmak istemiyoruz. Beni rahatsız eden kendi kokum. Şimdi başkaları için kimbilir ne kadar rahatsız edicidir. Yavaşça yataktan kalktım. Su yok. Saat onu geçiyor.

Su geldi. Başım sürekli dönüyor. Ağzımı yıkadım. Yüzümü yıkamaktan vazgeçtim. Yatağa oturdum. Gidip gelmeler oluyor. Gardiyan içme suyu için bidon istedi. Mehmet bir bidon verdi. Zaman bir türlü geçmiyor. Oturdum tablonun kalan bölümünü tamamlamaya çalışıyorum.

2.30. Su geldi. Biraz su içtim. Hücrede dolaşıyorum. Faysal Damlayıcı su taşıyor. Hücrelere dağıtıyor. Kapı mazgalına geldi:

"Xalo çawani?"

"Ez baş im, sa bi." Yeni bir haber geldi: Abdullah Alagöz'ün ziyarete gittiğini, ziyaretçilerin buradaki açlık grevi için uğraş verdiklerini, ayrıca buradan sürgün gidenlerin, Bursa'ya götürüldüklerini söylediler.

Gazeteler geldi. Savcı bir balon uçurmuş. Sakarya gazetesi-ne verdiği demeçte, 25 kişinin açlık grevini bıraktığını söylemiş. Oysa açlık grevini bırakan falan yoktu. Tamamen yalan yazmış. "Cumhuriyet gazetesi yine gelmemiş", dediler. "Herhalde, burayı ilgilendiren haberler var ki ondan getirmemişler", dedik.

Saat 18 oldu. Tekrar tabloyu işliyorum. İşlerken Leyla'yı

düşünüyorum. Bakalım yaptığım tabloyu beğenecek mi? Arkadaşlarla konuşuyoruz. Belediye Başkanlığı döneminde başıma gelen olayları anlatıyorum.

6 Kasım Pazar

Bir patırtı, ardından kusma sesi geliyor. Ses sağ tarafımızdaki 3. hücreden geliyordu. Acaba hangi arkadaşır? Herhalde mide kanaması geçiriyordu. Yoksa düştü mü? Düşünüyorum. Saat 8. Arkadaşlar hala yatıyor. Yanları ağrıyor. Yatak da öyle güzel ısınmış ki, hoşuma gidiyor. Ama yatakta sürekli kalmak çok yıpratıcı.

Yataktan kalktım, öylece duruyorum. Ohh bel! Biraz rahatladım. Ağrılarım dindi. Gardiyanlar topluca mazgalın önüne geldiler: "Şikayeti olan var mı?" diye sordular. Seslenmedim. Gittiler. Karar öyledir. Cevap verilmeyecek, tedavi kabul edilmeyecek. Ne komik, 21 gündür hiçbir şey yememişiz, ağız, 8 gündür de kapıları üzerimize kapamışlar. 4 metre karelik bir hücreye hapsedilmişiz, hiçbir taraftan haber almıyoruz. Dünyayla irtibatı olmayan bu insanlara "bir şikayetin var mı?" diye soruyorlar. Hayat ne komik, insanoğlu böyledir işte. Hem yapar hem yıkar.

Başım çok kaşınıyor. Kirlenmiş. Yıkamak istedim. Kalktım su akmıyor. Hergün bu saatte sular geliyordu. Bugün su yok. Bu da bizim şansımız. Suların kesikliğinden moralim bozuldu. Biraz daha bekleyeyim dedim. Yatağımın altındaki kirlenmiş çoraplarımı gözümüne ilişti. Yıkayamayacağımı anladım. İyisi mi F Blok'taki arkadaşlara göndereyim, onlar yıkasın. Gazeteye sardım. Gardiyan gelince göndereceğim.

F Blok'un 2. katındakiler bizlere yardımcı oluyordu. Buradaki arkadaşlar, tahliyelerine az bir zaman kalanlar, ya da ağır hasta olanlardı. O nedenle ortak karar gereği açlık grevine sokulmuyorlardı. Çünkü, idarenin infazlarını yakması durumunda, tahliyeleri en az altı ay gecikebiliyordu. Bu yüzden o arkadaşlar yan eylemlerle bizi destekliyor ve açlık grevindekilere yardımcı oluyorlardı.

Hücrenin iki penceresini de açtım. İçerde volta atıyorum. Gardiyan geldi. Çorapları gönderdim. Aklım dışarda, voltaya

devam ediyorum. Mazgal açıldı. Gazete geldi zarınettim. Gardiyan elindeki paketi uzattı, bana ait olduğunu söyledi. Evet, iki aydır İğdır'dan beklediğim emanet gelmişti. Paketin içinde tiftik eldiven ve külah vardı. Rengi de çok güzel. Tam istediğim gibi beyaz. Gardiyan:

"Abdullah Alagöz'ün ziyaretçileri getirmiş. Abdullah gönderdi", dedi.

"Sağolsun" dedim.

Külahı kafama geçirdim. Aynaya baktım. Aldım, valize koydum. Orhan Miroğlu'nun bana vermiş olduğu eldiveni, Mehmet Akbaş'a verdim. Bana külah ve eldiveni gönderen Sait Pektaş'tı.

Sait'le olan geçmiş günleri, DDKO dönemini hatırladım. Talebeliğini, Diyarbakır yurdunu, oradaki arkadaşları, Aksaray'daki Bağdat Kiraathanesini; oradaki oturmalarımızı, tartışmaları, üniversitedeki kavgaları, ölen devrimci arkadaşların merasimlerini, Sivas'lı Hüseyin'in Hukuk Fakültesi'nde cenazesinin katafalka konulduğu gece saat 24'de kadar cenazenin önünde beklemem... Gençlerin, Fakültenin ikinci katında Kürtçe "bir nakim ha bir nakim, kirina Lenîn bir nakim" marşını söylemeleri: Deniz Gezmiş, Ulaş Bardakçı, Hikmet Bozçalı vd. birkaç arkadaşla Beyazıt'taki bir kiraathanedeki konuşmalarımız, 12 Mart dönemindeki tutuklanmalarımız, cezaevindeki arkadaşlar, 3 Mart gecesi cezaevine yapılan baskın, askerlerin sabahın dördünde pencereleri kırarak ateş açmaları; bizlere öldüresiye atılan dayaklar, yüzü gözü kanlar içinde kalan arkadaşlar; yalınayak, çıplak, pantolonsuz sürüklenenler, soğuktan tir tir titreyişimiz, askerlerin dipçik ve cop darbelerinden bir türlü yolunu bulamayıp ayaklar altında kanlar içinde dolaşanlar, o gecenin vahşeti, yarattığı tahribat... Hepsi teker teker gözlerimin önünde. Hey gidi günler hey... Aradan tam 17 yıl geçmiş. Ne de çabuk geçmiş... Hele 12 Mart döneminde aramıza koydukları kader kurbanları. Bunlardan Abdurrahman dayı rüyasında konuşur, kızar, bağırır, küfredirdi. Yatakta dizleri üzerine kalkar, gözleri kapalı, sağ elinin şahadet parmağını sallaya sallaya bağırırdı. Her gece saat 1 sıralarında polisler ve nöbetçi subayı biz yattıktan sonra sayım yaparlardı. Bir seferinde subaylar sayım sırasında tam Abdurrahman dayının

yatağının yanına geldiklerinde, rüyasında komşularının davalarını bahçesine girmiş olan Abdurrahman dayı, "ulan namussuz, o hangi namussuzun davalarıdır bahçeye girmiş!" diye oğluna küfürler yağdırıyordu. Dizlerinin üzerine kalkmış avazı çıktığı kadar bağıırıyordu. Polisler ve nöbetçi subayı kendilerine yönelik bir saldırı olduğunu zannederek, arkalarına bakmadan kaçmışlardı. Bizler de uyanmış, gülüyorduk. Abdurrahman dayı önceleri de rüyalarında böyle konuşuyordu. Hatta bir seferinde düşüp kafası kırıldığından, düşmemesi için yatağının etrafına ipten çit yapmıştık.

12 Mart döneminde taktik olarak siyasi olmayan mahkumları aramıza sokmuşlardı. Kendi aralarındaki kavgalar ister istemez bizi de etkiliyordu. Öncelikle uyuşturucu kullananlar sorun çıkarıyordu. Uyuşturucu alışkanlığının yarattığı kriz yüzünden, huzursuzluk yaratıyorlardı. Bazen, uyuşturucu alışkanlığı olanlarca kullanılan hapların alınması için, reçetelerini biz yazıyorduk. Ergani'den bir muhtar esrar satmaktan yargılanıyordu. Bu adam gece gündüz ibadet ediyor, tesbih elinden düşmüyor, oruç tutuyordu. 1972 yılının Ramazan ayıydı. Bayrama 5 gün kala muhtar, sabahleyin tesbihi elinde, takım elbiselerini giydi, mahkeme kararının verileceği son duruşmaya gitti. Bizim muhtarın mahkeme dönüşünde arabadan iner inmez, henüz tel örgülerin dışındayken, "yahu hele bana bir cigara verin. Neredeyse patlayacağım", demesiyle, bizim Mele Şehap:

"Ne yapıyorsun, Ramazandır. Sen de oruçlusun." Muhtar:

"Mela bırak, ne orucu, ne hali? Aylardır gece gündüz ibadet ettim. Sabah uykuarımdan oldum. Bu kadar tesbih çektim. Hiçbir etkisini görmedim. Bir etkisi olsaydı, hiç olmazsa aldığım cezadan biraz indirim yapılırdı. 16 yıl dört ay net ceza verdiler. Bizim bu kadar namazın, orucun, niyazın etkisi olmadı? Boşver Seyda! Hepsi hikaye. İyisi mi cigaramı içeyim. Biraz rahatlayayım. Bundan sonra da namazda, oruçta ben yokum", diyerek kızgınlığını dile getirir. Buna hepimiz gülmüştük.

Aradan 10 gün geçmişti. Çınar kasabasından A. Ç. isminde biri, esrar tohumu ekmekten tutuklanmıştı. Mahkemeye gidip döndüğünde, kendisine "geçmiş olsun, ne oldu?" diye sordum. Hiç ses çıkarmadan sinirli sinirli koğuşa gitti. Bu davranışına

şaşırmıştım. Gayet mütevazı, saygılı bir kişiliği vardı. Beş dakika geçmeden:

"Hawar! Hawar!" sesleri geldi. Hepimiz koğuşa koştuk. Ne görelim, A.'nın elinde bıçak ihbarcı olduğuna inandığı birinin üzerine çıkmış hem dövüyor, hem küfrediyordu. İhbarcının her tarafı kanlar içinde, yüzü gözü gözüküyordu. Sol kulağı kesilmiş, yerde duruyor, habire feryat ediyordu alttaki. Neyse ki olay daha kötü boyutlara varmadan adamı kurtardık.

"Ne oluyorsun, ne istiyorsun bu adamdan?" dediğimizde:

"Bu namussuz ihbarcının yüzünden bana 12 yıl dört ay ceza verdiler. Daha ne yapayım, onu öpeyim mi?" diye cevap verdi.

Aslında, ihbarcılığı yüzünden adamın böyle bir muamele görmesine biz de sevinmiştik. Kesik kulağını yerden aldık. Adamın eline vererek onu hastaneye gönderdik. Bir daha o ihbarcıcıyı oraya getirmedi. Daha sonra duyduğumuza göre kesilen kulağı yerine dikmişler. Böylelikle kulaksızlıktan kurtulmuştu. A.'nın hakkında açılan davada, tanık arkadaşlar A.'nın bu işi yapmadığını, ranzadan düşerken, kulağının ranza demirine gelip kesildiğini söylediler. Böylelikle A. hakkında açılmış olan dava da düşmüş oldu. İdare bunları her ne kadar aramıza kasten sokmuşsa da, yine de onlarla güzel bağlar kurmuştuk. Hatta biraz olsun politize olmaları için onlarla olan ilgi ve yakınlaşmalarımız, çoğuna az da olsa bir şeyler öğretmişti. Dahası birkaçının kararları okunduğunda mahkemeye hitaben:

"Sizler faşist mahkemelersiniz, kararlarınız bizleri bağlamaz. Bunun hesabı sizden sorulacak", şeklinde bağırmaları, mahkeme heyetlerini çılgına çevirmişti. Nitekim A. Ç.'nin kararı okunurken, hakim avukatlara dönerek:

"Yahu bunlar ne istiyor? Esrar satmaktan ceza alıyorlar. Siyasi slogan atıyorlar", demişti. İşin güzel ve garip tarafı bunların namaz kılmalarıydı. İmamlıklarını da Mella Şehap yapıyordu.

Mella Şehap Kürdistan Demokrat Partisi'nden tutuklanmış, materyalist düşünceye sahip bir insandı.

Akşamları genelde sinema vardı. Sinema dediğim, seygar makina getirip, film oynatırlardı. Diğer zamanlarda genelde, koğuştaki yataklarımızda birbirimize takılır, sakalaşırdık. Bunları da en çok Canip Yıldırım ve Musa Anter abiler yapar, bizleri güldü-

rürlerdi. Canip abi sürekli olarak Musa abiye takılırdı. Canip abi ve ben, Musa abiyi araya alıp takılırdık. Mardin Babasor suyunu ortaya atar, yerel esprilerle birbirimizi taşlardık. Espirilerin çoğu Babasor suyu üzerine bina edilirdi. Hatta birgün, Musa abinin saldırasına karşı Canip abi:

“ Bak Musacığım, benim tanıdığım bir havacı pilot yüzbaşı var. Birgün Mardin üzerinden geçerken, birdenbire uçağın kış takımının düştüğünü farkeder. Hemen göstergelere bakar. Bütün ibreler, her şey yerli yerinde gösteriyor. Hava basıncına bakar, o da normal. Merak eder. Nerede olduğuna bakar. Pencereye doğru eğilirken, Mardin üzerinde olduğunu ve Babasor suyu üzerinden geçtiğini görür. ‘Tamam bundandır’ der, uçağın kışının bundan dolayı eğildiğini anlar ve yoluna devam eder.”

Canip abi bunu söylediği sırada, Erivan radyosu Zembilfiroş türküsünü söyledi. Musa abi fırsattan istifade ederek Zembilfiroş’un Mardin’li, Xatunê’nın de Silvan’lı olduğunu söyledi. Aslında beni kızdırmak istiyordu. Ben de meselenin yanlış bilindiğini Zembilfiroş’un Silvan’lı, Xatunê’nin Mardin’li olduğunu, tanıdığım bir ailenin ismini uydurarak Musa abiyi susturmuşum. Aslında Zembilfiroş da, Xatunê de Silvanlı’dırlar. Xatunê, Silvan mirinin karısıdır. Zembilfiroş Silvan’ın Halda köyündendir. Kendisi Zembil satarak geçimini sağlar. Boylu postlu, yakışıklı bir delikanlıdır. Xatunê onu görür, vurulur. Onunla yatması için teklifte bulunur. Zembilfiroş “günahtır” diye reddeder. Hikaye böyle başlar ve yalvarmayla yakarmayla gelişir.

Bu sataşmalarımız, kızgınlık yarattığında, Canip abi . . . rit Uzun’u alır, koğuş ortasında saz çaldırır, hepimiz ranzalardan atlayarak halay çekerdik. Ve yoruluncaya kadar da oynardık. Koğuşun her köşesine orada yatanların yatışlarına göre isimler takılmıştı. Örneğin Edip Karahan abimiz bazılarına “sosyalizmin komiserleri” derdi. Onların yattığı köşeye de “Karakol” ismini takmıştı. Dokunulması istenmeyen herhangi bir şeyi:

“Götürün karakolun ortasına bırakın, bir şey olmaz” derdi.

Rahmetli Edip abi açık bir insandı. Kimseden çekinmeyen cesur bir yurtseverdi. Mahkemedeki tavırlarında da öyleydi. Sürekli duruşma heyeti ile çatışırdı. Hukuk dışı tavırlara tahammül edemezdi. Kendisini ilgilendirmedeği hallerde de yine müda-

halelerde bulunurdu. Bir duruşmada bir arkadaşın beyanını yanlış zapta geçiren hakime:

"Yahu burası mahkeme midir, yoksa dağ başı mıdır? Melik Ahmet kahvelerinde tavla mı oynuyoruz?" diyerek tepkisini dile getirmişti...

★★★

Bu ara Kemal seslendi:

"Dün gece DK'lı Ramazan Deniz kanama geçirmiş. Hastaneye kaldırmışlar", dedi.

Gazeteler henüz geldi. Bir sessizlik hakim. Başka hücrelerden biri seslendi:

"Burada iki ölü olduğu haberi yazıldığından, dün bize Cumhuriyeti vermemişler", dedi. M. Akbaş gardiyana seslendi.

"Kardeş iki dakika kapıyı aç gidip çiçekleri sulayayım, yazık-tır kurumasinlar."

"Birazdan " dedi gardiyan ve gitti. Bir daha da gelmedi.

Gardiyan akşama saat 18.30'da geldi.

"Kusura bakma, çiçek sulamak yasaktır", dedi. Mehmet:

"O halde sen sula, ne olur?" dedi Mehmet. Gardiyan dudak büktü, baktı:

"Valla o da yasaktır", dedi, gitti.

"İnsana değer vermeyen bir zihniyetin çiçek sulamasından söz ediyorsun. 21 gündür açız, bir şey yememişiz, dört duvar arasında bırakılmışız, umurlarında değil. Sen çiçeğin peşine düşmüşsün. Ulan Xemo sizde bu çiçek sevgisi ne zaman başladı? Seni bir örgüte şikayet edeyim de gör. Bunlar burjuva kurallarıdır. Sapmaya alamettir, anladın mı?"

Mehmet:

"Xalo, Allahına kurban olayım, sen de mi?" dedi.

"Şaka ediyorum."

Yıl 1982, Ocak ayındayız. Diyarbakır 5 No'lu cezaevinin 35. koğuş hücrelerindeydik. Yılmaz Uzun'la aynı hücrede beraber kalıyorduk. Toplum ve doğadan o kadar uzak kalmıştık ki, bir soğanın filizlenmesi bile bize hoş geliyordu. Bu hasretle Yılmaz Uzun, bir kavanoza su doldurdu ve bir soğan yerleştirdi içine.

Soğan gün geçtikçe alttan kök vermeye başladı.

20 gününü aşkın süreyle hep kök veriyordu. Yılmaz hergün 3-4 sefer yerini değiştiriyor, çocuğuna bakar gibi bakıyordu. Güneşin vurduğu yerlere doğru kavanozu gezdiriyordu. 25. günde üstten filizlenmeye başladı. Üç gün içinde bir karış boy atmıştı. Artık bir saksı gibi hücremizi yeşillendirmişti. Bu soğana zevkle bakıyor, ona özen gösteriyorduk. Özellikle Yılmaz, bardağı eline aldığı anda, çocuğunu sever gibi bir tavır içindeydi. Artık bütün konuşmamız yeşillik ve çiçekçilik üzerineydi. Bu değişiklik içinde Yılmaz'ın mahkemeye gittiği birgün, hücrelerde arama yapıldı. Bizim hücre aranırken teğmenin gözüne çarptı kavanoz:

"Bu nedir, yeşermiş!"

"Soğandır", dedim.

"Soğan yetiştirmenin yasak olduğunu bilmiyor musun?"

"Bu yetiştirme değil, kuru bir baş soğanı bardağın ağzına koymuşuz. Yeşerip yeşermeyeceğini bekliyoruz."

"Hayır olmaz!" Askere emir vererek soğanı hücreden aldırttı.

Aramada, döşek ve yastıkları yırtıp dağıttılar. Çantalarımızı boşaltıp, pantolonlarımızı, gömleklerimizi yırtıp attılar. Üstümdeki kazak, gömlek ve atletleri alıp çıplak vaziyette coplarla omuz başlarıma, sırt ve kafama vurdular. Kendilerini tatmin ediyorlardı. Öyle bir dayak yedim ki, ayakta duracak halim kalmamıştı. Düşmemek için o kadar zorlanıyordum ki, elbiseler de kucağımda, tir tir titriyordum. Bu asteğmenlerin bütün derdi, her geldiklerinde beni dövme zevkine kavuşmalarıydı. Zaten hep öyle oluyordu. İlgisi olsun olmasın, "Mehdi Zana'yı dövdüm", diyebilmek ve bunu hatıra defterine yazabilmek için mutlaka bir yolunu bulur, gelir, bana vurmaya kalkışırıldı ve her vurduklarında, "Kürtlerin Belediye Başkanı! Kürtler gelsin seni kurtarsın bakalım!" derlerdi.

Soruşturmadan tutun, şimdiye kadar karşılaştığım bütün olaylarda bu tür konuşmalara muhatap oluyordum. Mahkemede, avukat ve ziyaretçi görüşmelerinde, yolda, arabada, lanet taşı gibi gardiyan, subay herkesin boy hedefi halindeydim.

Aramadan sonra, akşam, Yılmaz mahkemeden geldi. İlk işi, "Benim soğan nerede?" diye sormak oldu. Soğanın yerinde olmadığı hemen gözüne çarpmıştı.

"Senin çiçeğinin yasak olduğunu söyleyerek aramada alıp

götürdüler”, dedim. Hiçbir şey demedi, oturdu, gözlerinden birkaç damla yaş süzüldü. Öyle bir sessizlik oldu ki, beni de bir hüzün sardı. Yılmaz bu duruma girmeden bende hiç etki yaratmamıştı. Yılmaz'ın bu üzüntüsü beni de hayli duygulandırmıştı...

Mehmet ve Mustafa ile sohbeta daldık. Fransa'daki Kürt Enstitüsü'nden, Kültür Merkezinden, İşçi Derneği'nden söz açtık. Sohbetlerimiz TİP dönemine geldi. Tarık Ziya Ekinci'den söz açıldı. Mehmet, Tarık Ziya Ekinci ile aynı koşušta kaldıklarını, kendisine çok işkence yapıldığını, gardiyanın pencere sorumluluğunu ona verdiğini, saat başı bahane uydurup onu dövüklerini söyledi.

TİP dönemindeki anılarımı anlattım. Beraber yaptığımız gezileri, kongreleri konuştuk.

Haberler başladı. Kapı mazgalına yanaştım. Kulak verdim, anlayamadım. Geldim, yatağa uzandım. Doktorlar gelip baktılar ve gittiler.

7 Kasım Pazartesi

Sabah mazgal açıldı. Gardiyan:

“Dilekçesi olan var mı?” diye seslendi. Cevap vermedik. Baktım saat 8.30. Yataktan kalkmak istiyordum. Henüz erken, kalkıp da ne yapacağım? Evi ve çocukları düşünüyorum. Şimdi ne yapıyorlardır? Kızımı, oğlumu düşünüyorum. Hangisi sabahçı, hangisi öğlenci, yoksa ikisi de aynı zamanda mı gidiyorlar okula? Kendi kendime hayıflandım. Baba oldum, iki çocuğumun da okula gidiş gelişlerini görmedim. Sorunlarıyla ilgilenemedim. Evlenmeden önce, evlenip çocuklarım olursa onlarla nasıl ilgile-neceğimi, okula göndermeden önce onlara okuma yazma öğre-teceğimi, okullarındaki davranış biçimini, sevgiyi, okul dışındaki zamanlarda sporla uğraşmalarını sürekli hayal ederdim.

Oğlum Ronay dünyaya geldikten sonra da hep bu düşünce-deydim. Oysa cezaevine girdim, iki sene sonra oğlum okula gitti. İlkokulu bitirdi. Bu sene ortakokul ikinci sınıfa gidiyor. Ben hâlâ içerdeyim. Ya biricik kızım Rûken? Ben cezaevindeyken dünyaya geldi. Mütemediyen tel örgüler ardında, görüş günlerinde beni

seyretti.

"Baba ne zaman eve geleceksin?" der, söylenirdi. Sesi hâlâ kulaklarımda. O da okula gitmeye başladı. Hey gidi günler... Bazen insanların hayalleri nasıl da alt-üst oluyor! Düşündüklerim nerede kaldı, bugünkü durumum nasıl? Böyle giderse belki de onlara hiç kavuşamayacağım. Burada ölebilirim.

Sevgili oğlum Ronay da hemen hemen beni göremedi. Onunla da ilgilenemedim. O 4 yaşındayken cezaevine girdim. Ondan önce de Belediye başkanlığı döneminde eve bile gidemiyordum. Her gidişimde:

"Baba tu neçi", derdi. İşten, sıkıntıdan onları ihmal ederdim. Oğlum doğduğundan beri sıkıntı çekti. Annesi onu 8 aylıkken dünyaya getirdi. Doğumu, doğumevinde oldu. Çocuğun göbeğini iyi bağlamadıklarından biraz fazla kan kaybetmişti. O gün sabah kızkardeşim Şükran, eniştem Halit, Erzurum'dan gelmişlerdi. Şükran hastaneye Leyla'nın yanına gittiğinde, çocuğun bezlerini değiştireyim derken, bezlerin kanlar içinde olduğunu görmüş, doktora haber vermişler. Doktorun yemekte olduğunu söyleyip, yeniden sarmışlar.

Akşam Leyla'yı tekrar eve getirdiler. Üçüncü, dördüncü gün çocuk ne ağlıyor ne de kımıldıyordu. Süt dahi içemeden öylece sessiz duruyordu. Diyarbakır'daki bütün çocuk doktorlarını getirdim. Hiç kimse birşey söyleyemiyordu. Hemen hemen hepsi "sıcaktandır" diyorlardı. Beşinci gün, çocuk sapsarı kesilmişti. Son olarak getirdiğim, karı-koca olan iki doktor da çaresiz kalınca, Ankara Hacettepe Hastanesi'ne götürmeye karar verdik. Hacettepe'de tanıdığım bir çocuk doçenti vardı. Ona telefon açtım. İş uçağa kalmış... Saat 12 idi. 13.30'da uçak var. Hava-yollarına gittim.

"Uçakta yer yok!" dediler. Yedekte yer ayırmak istedim. Çok alt sıralara düştük. Yine de karım Leyla'yı, kardeşim Birsen ve Ronay'ı alıp havaalanına geldik. Müdüriyeti sıkıştırıyorum:

"Mutlaka gitmemiz gerekiyor. Bu çocuğun göz göre göre ölmesine izin veremem. Siz de yapamazsınız. Başkalarını iptal edin. Hiç olmazsa bizleri birinci yedeğe alın", dedim. Müdür kabul

etmiyor. Sonunda araya otobüs usulü sandalye atsam dahi yine bineceğimi söyledim. Etrafı telaşa vermişim. Tartışmamız dışarı taştı. Avukat İbrahim Meydan:

"Ben gitmem, biletimi size vereyim", dedi.

"Üç kişiyiz" dedim.

"Ya uçak gelmezse ne olacak?" diye soruyor müdür.

"Ben bu çocuğun ölümüne izin veremem. Gider Taktik Hava Kuvvet Komutanlığı'nda jet uçağına zorla binerim", dedim. Hava Yolları Müdürü Zaza Nurettin'di. Gözüme baktı.

"Madem sen bu kadar çabalıyorsun, seni birinci yedeğe alalım. Ne oraya git, ne de uçağına sandalye at", dedi.

Evet uçak geldi. Yer vardı. Ankara'ya hareket ettik. Çocuğına bakıyorum. Hiç hayat yok. İçimden yalvarıyorum: "Ne olur, beş altı saate kadar ölme", diyorum. Ankara havaalanına iner inmez Hacettepe'ye hareket ettik. Acil servise geldiğimizde, iki bayan doktor bizi beklediklerini söylediler. "Doçent Ayten Hanım, Çubuk'ta incelemelere gidecek. Onun için bize söylediler", dediler. Çocuğı aldılar. Hemen kan tahliline başladılar. Tahlil neticesi kan zehirlenmesi çıktı. Kanını değiştirmek için acil bakıma aldılar. Hemen benim ve annesinin kan grubuna baktılar. Benim 0 negatif. Annesinin de 0 negatif olduğunu söylediler. Ben itiraz ederek, onun pozitif olduğunu söyledim. Laborant bayan:

"Siz mi biliyorsunuz, ben mi biliyorum. İşte O RH Negatif", dedi kızarak.

"Diyarbakır Tıp Fakültesi'nde yapılan tahlil kartını gösterdim. Pozitif yazılı olduğunu görünce:

"Nasıl oluyor da böyle önemli bi şeyi yanlış yapıyorlar", diyerek hayretini gizlememiş ve "Allah size yardım etsin", demişti. Hemen bir şişe kan verdim. Kanı Ronay'a vermeye başladılar. Gece 21'de gelip durum hakkında bilgi vereceklerini söylediler.

"Bir şey lazımsa söyleyiniz o zaman", dediler.

Nüzhet abilere gittik. Bir türlü saatler geçmek nedir bilmiyordu. Saat 21 oldu. 3 saatlik zaman bana 3 gün gibi gelmişti. Akşam 21'de hastaneye gittiğimde:

"Durumu iyidir, gece 02'de tekrar gelin", dediler.

Saat 2'de gittiğimde ise:

"Durum daha iyidir", dediler. "Sabah dokuzda geldiğinizde kan ihtiyacı olabilir düşüncesiyle sizde bu kan grubundan olanlar varsa birlikte getirin." Sabah 9'da Nüzhet abimle geldik. Kritik durumun tamamen atlatıldığını, her ihtimale karşı bir şişe kanın yedekte olmasının iyi olacağını söylediler.

Hemen Nüzhet abimi yatırdık. 1 şişe kan verdi. Daha sonra kana da ihtiyaç kalmadan oğlumu bize verdiler, civıl civıldı. Sevencimiz sonsuzdu. Yine de her ihtimale karşı 4 ay üst üste her ay kontrole götürüyorduk. Çevremizdeki herkes:

"Yahu 5 günlük çocuk için bu kadar masrafa değer mi?" diye yadırgıyorlardı. Şimdi oğlum Ronay'ı gördükçe onun mutluluğunu yaşıyorum. Saate baktım, hayli zaman geçmiş. Kalktım, elimde yarım kalmış tablonun yaprak bölümünü işlemeye başladım. Doktorlar geldi:

"Şikayeti olan var mı?" diye sordular.

Ses yok. Çıkıp gittiler. Yoruldum. Kalktım, yavaş yavaş hücrede volta atıyorum. Gazeteler geldi. Güneş'te SHP Ankara ve İstanbul il başkanlarının açıklamaları var. Açıklamada; Adalet Bakanlığının 1 Ağustos Genelgesi'ni adeta mahkumları isyana teşvik etmek için hazırlamış olduğu, halen cezaevlerinde açlık grevlerinin olduğu ve bakanlığın bunlara lakayt kaldığı belirtilmekteydi.

"Kahrolsun işkence, kahrolsun baskılar!" çığlıkları yükseldi. Kapılar, vuruluyor. Gürültü adeta yeri göğü sarsıyor. Herhalde birileri yine ağır durumda. "G Bloktan biri koma halinde götürülüyor", diye seslendiler. Yanıbaşımızdaki hücreden biri:

"Kemal , Kemal!" diye seslendi.

"Ne var?"

"Bizde Mehmet Yılmaz kan kusuyor, ne diyorsun?" diye sordu. Kemal:

"Sıcak su verin, bir şey olmaz", dedi Kemal,

Yatağa geldim. Karşı bloktan biri seslendi. "Hastaneye gidenlere zorla serum veriyorlar. Kabul etmeyenlere tutanak imzalatmak istiyorlar. Bundan sonra gidenler dikkatli olsunlar.

Tutanağı imzalamasınlar.”

“Tamam” denildi. Haber bütün hücrelere iletildi. Gözünü sevdiğim devrimciler, bütün baskı ve teröre rağmen, saat gibi haberleşebiliyorlardı. İşte böyle yaratıcı olmak, koşulları her halükârda lehine çevirmek budur, diyorum içimden.

Hücre arkadaşları ile sohbeti koyulaştırmışız.

“Xalo, size Kürtçe bir türkü söyleyeyim mi?”

“Yapma Mehmet, yorulursun...” dediysen de,

“İçimden geliyor Xalo” diyerek, “Bê mal, bê mal”ı söylemeye başladı. Bayağı güzel söyledi.

“Yahu Mehmet, senin böyle marifetlerinin olduğunu bilmiyordum” derken, sohbet tatlılara sıçradı.

“Bizde güzel baklava yaparlar”, dedi Mustafa.

“Peynirli kadayıf çok güzeldir”, dedim.

“Xalo, bize bir ara tulumba tatlısı gelmişti, vallahi çok güzeldi.”

“Xalo, peynir helvasını sever misin?”

“Off of, Mustafa! Ne diyorsun? Beni kalbimden vurdun, annemin en güzel yaptığı helvadır. Çok severim.”

Lafı diğer tatlılara götürürken, dondurmaya sıra geldi.

“Çocuklar, dondurma benim yanımda baş tacıdır”, dedim.

Mustafa:

“He valla...”

Öyle bir hal almış ki, neden bahsedilirse edilsin, bizlere çok güzel geliyor. Binbir iştahla “Ha ha, o da güzel! He vallahi o da çok güzel!” diyoruz. Artık beynimiz yiyecek arayışı içinde. Eylemde olmasaydık ne bulursak saldırdık. Genelde günün yarısını yörelerimizin yemek ve tatlı çeşitlerini anlatmakla geçiyoruz. Çoğu zaman da bu tür konuları kasten açıyorum.

Diyarbakır’da da böyleydi. Açlık grevlerinde sürekli yemekleri anlatır, çocukların iştahını kabartır, gülerdik. Kendi kendime:

“Hey gidi açlık, insana neler yaptırıyorsun? Bazen hiç beğenmediğim yemeğin dahi bu sıralarda sözü edildiğinde nasıl da iştahımı kabartıyor. Olsaydı nasıl saldırdım...” diyorum.

Kapı mazgalı açıldı. Gardiyan baktı, tekrar geri dönüp gitti.

Yatakta uykum gelmiyor. Mustafa ile Mehmet konuşuyorlar. Mustafa örgüt çalışmalarını, köy gezilerini; çöllerde aç kaldıklarında, uykusuz kaldıklarında nasıl iâşe temin ettiklerini arkadaşlarına anlatıyor.

Saat 03 olmuş... Hâlâ uyanığım. Yatmak için sağ tarafa döndüm.

8 Kasım Salı

Uyandım. Güneş pencereden içeri giriyor. Saatime baktım, durmuş. Gece kurmayı unutmuşum. Hâlâ eski kurmalı saat elimde. Hamidiye döneminden kalma adamlar gibi olduk galiba. Yavaş yavaş yaşılanıyoruz. Bu, sonumuzun geldiğine alamet. Yaşlılık, önce insan üzerindeki eskimişlerde başlanmış, doğruymuş...

Arkadaşlar yatıyor. Saati kurdum. Tahminen 9 yaptım. Kalktım. Pencereyi açtım. Zümrüt gibi bir gün. Havalandırmak için yatağı dağıttım. Bir haftadır yatağı oynatmamıştım. Ağzımı yüzümü yıkadım. Giyindim. Yoruluyorum. Oturdum. 5 dakika hareketsiz kaldım. Tekrar kalktım. Geri kalan işleri tamamladım. Pardüsümü giyindim. Yine oturdum, ama nefes nefeseyim.

Kendi kendime, "ee Mehdi, bu hallere de mi düşecektin? Bir zamanlar yaptığın spora güvenerek, ben çabuk çökecek adamlardan değilim, derdin. Baksana açlık grevinin 23. gününde sende nefes bile kalmadı", dedim. Sonra kendi kendimi, kronik bronşitim, üstelik tüberküloz da geçirmişim, bunlar normaldir, diye teselli ediyorum. Ama nafile...

Benden çok kötü koku geliyor. Yıkanmamışım. Yatakta terliyorum. Adeta leş gibi olmuşum. Çamaşırları değiştirmek için valizi açtım. Çamaşırları aldım. Tabure ile beraber tuvalet bölümüne girdim. Soyundum. Sendeliyorum. Baktım ayakta duramıyorum, oturmak zorunda kaldım. Su çok soğuk, ayaklarımı batırıp batırıp çıkarıyorum. Bütün elbiselerimi soydum. Meğer bir kucak dolusu elbise varmış üzerimde. Hepsini sardım, Gardiyanı çağırdım. Çamaşırları F bloka vermesini, yıkanıp kuruduktan sonra bana göndermelerini söyledim.

Oturayım dedim. Baktım sevdiğim bir çorabım delinmiş. Aldım, ördüm. Giyindim, biraz rahatladım.

Gardiyan Tercüman gazetesini mazgaldan uzattı. Atatürk'ün Kürtlere özerklik verilmesi hususundaki, dönemin konuşmasını yazıyor.

Uzandım. Saat 15 oluyor. Hürriyet gazetesi geldi. Tutuklu aileleri Başbakan'a çıkarken polisler mani olmuşlar; aileler, "hiç olmazsa Semra Hanımla görüşelim", demişlerse de polisler, onları arabalara bindirip oradan uzaklaştırmış. Volta atmaya başladım.

Yeni bir haber geldi. "G Bloкта, Kurtuluşçu arkadaşlar açlık grevinin 25. gününde ölüm orucuna başlansın önerisini getiriyor."

"Yarın saat 10'da ve 14'de, Kahrolsun işkence, yaşasın direnişimiz, sürgünler bizleri durduramaz, diye slogan atılacak", denildi.

Bu da gerekli. Gerçekten de sürgüne gönderilen arkadaşların deneyimli olmaları, bilhassa temsilci arkadaşların da onlarla birlikte dağıtılmaları, cezaevindeki direnişin kırılması amacına yönelikti. Her ne kadar gidenlerin yerleri dolduruluyor ve direnişin mekanizması işlemeye devam ediyorsa da, yine de sürgüne gönderilen arkadaşların eksiklikleri hissediliyor.

Çizdiğim tabloyu bitirmek istiyorum. Gülün sapı kaldı. Yoruldum. Yarın bitiririm diye bıraktım. Gardiyan mazgalı açtı, elinde paket. Baktım sabun. Masaya koydum. Arkadaşlara:

"Bakın idare cenazemizin yıkanması için sabunumuzu önceden göndermiş", dedim. Yatmaya hazırlandım. Tam uzanacağım, gözüm albüme ilişti. Aldım. Resimlere bakıyorum. Çocuklarımla resimleri hep güler yüzlü çıkmış. 29 Ekim'de görüşecektik, olmadı. Acaba şimdi ne yapıyorlar?

Saate baktım, 11... Herhalde şimdi mışıl mışıl uyuyorlar. Tekrar, tekrar bakıyorum. Dalmışım. Mehmet:

"Ne o Xalo?" diye soruyordu.

İrkişmişim:

"Hiç. Çocukların resimlerine bakıyorum."

Albümü kapattım. Yatağa girdim. Bütün anılar gözlerimin önünde teker teker gidip geliyor. Ya ölürsem, çocuklara ne

olacak? Onlara şimdiye kadar hiçbir şey yapamadım. Bari bir ev bırakabilseydim diye düşünüyorum. Sonra şimdiye kadar ne olmuşsa olmuş, zaten onlara babalık yapmadım ki. Dokuz yıldır içerdeyim. Onlar da alıştı. Beni aramıyorlar. Bu da bir avantajdır, dedim. Ama gönlüm hiç de öyle söylemiyor. Ya anneleri? 14 yıldır evliyiz. 5 yılı beraber, 9 yılı da ayrı geçirdik.

9 Kasım Çarşamba

Gardiyanların gürültüsüyle uyandım. Saate baktığımda 6'yı gösteriyordu. Sayım yapıldı, gittiler. Kalkmadım. Dalmışım, bir sesle irkildim. Mehmet kalkmış. Saate baktım: 9.50.

Pencereden sesler geliyor:

"Herkes hazırlansın, slogan atılacak."

Pencereye çıkmak gerek. Mehmet ve Mustafa'nın ranzaların üzerlerine çıkıp yaslanmaları için takatleri yok. Tabureyi aldılar. Sıkı sıkı ranzaya tutunup, tabureye basarak yavaş yavaş çıkma-ya çalışıyorlar. Belli ki çıkamıyorlar. Seslendim:

"Çıkmayın", dedim.

"Çıkacağız" diye ısrar ettiler. Nihayet çıktılar. Hava güneşli. Güzel bir sonbahar günü. Ben yataktan çıkmadım.

"Çocuklar sizi Erbakan gibi kerhen destekliyorum", dedim.

Sloganlar atıldı. Acaba kapıda ziyaretçiler var mı diye düşünüyorum. Hiç olmazsa bu kadar emek boşa gitmez. Mustafa:

"Bugün ziyaretçi bırakmayabilirler", dedi.

Kalktım, akşamdan deterjana bıraktığım külotumu yıkadım. Su adeta buz gibi. Birinci suyu bitirdim, ikincisinde baktım su sıcak geliyor. Hayret ettim, ama sevinçten de dört köşe oldum. Hemen alelacele durulamayı bitirdim. Bari başımı da yıkayayım dedim. Bir sefer sabunlamamla su soğumaya başladı. Kafamı duruladım. Bir seferlik yeter, dedim.

Yatağa geldim. Almanya'nın Sesi Radyosu haberleri veriyor. Haberde, tutuklu ailerinin İstanbul'da yapmış olduğu basın toplantısında, "cezaevlerindeki çocuklarımıza sahip çıkılsın", denilmekte, ayrıca bir kadının üzerine benzin dökerek kendini ateşe verdiği, etraftan yetişenlerin ateşi söndürüp onu hemen

hastaneye kaldırdıkları yazılmakta. Bu ara İstanbul'da bulunan SHP Genel Başkanı'nın yanına giden ailelere, "bazı eylemlerinizi desteklemiyorum ama, bu davanızı destekliyorum", dediği yazılıydı. Daha önce de açlık grevleri için, "bunlar şiddet eylemidir, bunları desteklemiyorum", demişti. Böylece dünya siyaset tarihinde açlık grevine "şiddet eylemidir" diyen ilk politikacı oldu. Aslında bunları söylemesi boşuna değildi.

Bizim 1988 Şubatı'nda Diyarbakır'daki açlık grevimiz sırasında SHP çok güç durumda kalmıştı. Aileler, SHP Diyarbakır binasında bizi desteklemek için açlık grevine başlamışlar ve eylem, halkın büyük katılımı ve öğrencilerin desteğiyle büyümüştü. Buna Kürt kökenli SHP milletvekillerinden Adnan Ekmen, Mahmut Alınak da katılınca, SHP hiç istemediği halde, hem cezaevlerindeki insanca yaşama mücadelesinde, hem de Kürt meselesinin çözümünde açık tavır almaya zorlanmıştı. Bu yüzden çok sıkışan genel merkez, Erdal İnönü'nün Başbakan Özal'la acil olarak görüşmesi ve işin kendilerini de aşacağına bildirmesi üzerine Başbakan, haklarımızın kabul edildiğini daha cezaevinde görüşmeler başlamadan bizzat basın toplantısında açıklamıştı.

SHP, İnsan Hakları ve Kürt meselesi ile kendi arasına kesin bir mesafe koymak istiyordu. Bu yüzden bu kez bizlerin açlık grevini desteklemek için parti binalarına giden aileleri, parti binalarından çıkarıyor, onlara yer vermiyordu. Hatta giderek parti binalarında, ailelerimizi barındıran il ve ilçe teşkilatlarını cezalandırıp feshedecek kadar, gerici partilerin bile gerisine düşmüştü. Buna kılıf hazırlamak için de İnönü, "açlık grevi şiddet eylemidir, desteklemiyoruz", diye saçma bir slogan atmıştı. Bu laf kendi aralarında bile büyük bir pot olarak değerlendirilseyse de amacın ne olduğu anlaşılırdı.

Diyarbakır'daki açlık grevi ve cezaevleri direnişlerinde önemli bir olgu daha ortaya çıkmıştı. Kürt kadınları ilk kez siyasal nitelikli bir mücadelede öne çıkıyor ve "bu kavgada ben de varım", diyerek en önde yürüyordu. Bütün eylemlerin en önünde analarımız, bacılarımız, eşlerimiz kısaca Kürt kadını vardı. Hem kendilerini ateşe atacak kadar, hem de açlık grevlerinde, askeri mahkeme, cezaevi, emniyet ve kolordu kapılarında göğüslerini gere gere haklarını isteyecek kadar bilinçlenmişlerdi. Elbette bu, artık

toplumumuzun görkemli bir değişim geçirmekte olduğunun müjdecisiydi.

İşte şimdi de İnönü'yü sıkıştırmışlar ve o da yine zorlanarak, "bazı eylemlerini desteklemiyorum ama davanızı destekliyorum", demek zorunda kalmıştı.

Hey gidi günler hey! Nerede o kaderine razı edilmiş, evinde erkeğine karşı söz söylemekten bile çekinen Kürt kadınları! Kim derdi ki taa TBMM binasının içinde bile eylem yapacaklar. Bunlar ulusun kendi kaderini eline almaya başladığının işareti değil mi?

Yetmiş yaşına gelmiş, beli bükülmüş Tevrat Bacı, "eskiden kocalarımız bunları bize göstermediler, öğretmediler", diyerek erkeklere sitem ediyor, destekleme eylemlerinde yaptığı işleri coşkuyla anlatıyordu. Rahime bacılar, Saliha bacılar Diyarbakır meydanlarında, Hanım bacımız da İstanbul'da kendilerini ateşe vererek halkımızın kurtuluşa giden ilk adımını müjdeliyorlardı.

Kapı açıldı, F Blok'tan çamaşırlar geldi. Aldım. Hafif nemliydiler. Ranzamın üzerindeki ipe astım.

Metin karşı hücreden, İstanbul'da tutuklu ailelerinin eylemlerini ve kendini yakan kadının hastanede tedavi gördüğü haberini verdi.

Hele şükür! Nihayet 24 gün sonra BBC bu haberden bir nebze verdi. Kapı açıldı. F Bloktan iki arkadaş, bizlere içme su-yu getirdi. Bir de ziyarete çıkanlardan gelecek havadisleri bekliyoruz.

"Takatım kalmamış arkadaşlar, çarşafımı değiştirebilir misiniz", dedim. Arkadaşlar:

"Olur", dediler.

Bu sıra kapıları açık bırakılan arkadaşlar, diğer arkadaşları soruyorlar. Müslüm Eriklier kapıya geldi.

"Xalo tu çawanî?"

İçim cızıldadı. Müslüm'e baktım. Benzi sapsarı olmuş. Dişlerinde, diş etlerinde renk kalmamış. Gözleri içeri çökmüş, adeta mezardan çıkmış bir canlı gibi. Çok etkilendim.

"Sağol, iyiyim. Sen de iyisin. Seni çok zinde gördüm. Çoğu gitti azı kaldı. Düşmanı sırtüstü yere vuralım da görsün. Devrimci iradenin ne olduğunu anlatsın." Parmaklarımla hafif işaret ederek,

"4-5 güne kadar onların işini bitiririz, yine havalandırmada beraber sabah sporu ve sohbetimize devam", dedim.

"Tabi Xalo", dedi ve gitti. Kemal Aktan geldi. Onun da durumu iyi değil. Gardiyanlarla sohbet ediyor. Sigara ikram etti. Gardiyanlar almadı. Hem korkuyor, hem de içinde bulunduğumuz koşullardan etkilenmiş olsalar gerek almak istemiyorlar. Mahmut nihayet zorla birer sigara verdi. Mehdi Tanrikulu kapıda gözükte:

"Xalo hun çawanin?"

"İyiyim, sen nasılsın Mehdi?" dedim. Mehdi daha da çökmüş. Bakarken korktum. Kendi kendime, "bir haftayı geçmez çocuk gider", dedim.

F Bloktan gelen arkadaşlar işlerimizi görüyor. Bir taraftan da bize haber aktarıyorlar. Haberlerinde, Avrupa Topluluğundan bir grup parlamenter, Türkiye Cezaevlerini incelemek üzere gelmek istediklerini Türkiye'nin henüz müsaade etmediğini, ayrıca Af Örgütünün de görüşmeler yaptığını, bunlara ek olarak geçen gün sürgüne gönderilen arkadaşların çoğunu Antep'e, Muzaffer Ayata'yı ve Teslim Koç'u Amasya'ya götürdüklerini söylediler.

Yatağı bitirip vedalaşarak gittiler.

İki gündür uykum gelmiyor. Uykusuzluk başlamış, bir türlü uyayamıyorum. Mustafa'ya bakıyorum, o da öyle. Mehmet çarşafı yenilemiş:

"Ohh, zevkle uzanayım", dedim. Tavana gözlerimi dikmiş öylece duruyorum. Dalgınım.

10 Kasım Perşembe

Ani bir siren sesi geliyor. Uzun bir aradan sonra duruyor. Sık sık siren sesi duyuyoruz, ama bu sabahki uzun sürüyor. Acaba bir şey mi oldu? Bir anlam veremedim. Yoksa idarenin bir yöntemi mi? Daha sonra takvime bakıp 10 Kasım olduğunu anlayınca, tamam dedim. Bugün efendinin ölüm yıldönümü. Saate de baktım. Dokuzu geçiyor...

Çocukluğum, arkadaşlarım, ilkokul öğretmenlerim, Atatürk'ün ölüm yıldönümündeki konuşmalarımız, İhsan ve Hikmet Hocalarımızın ağlamaları hepsi tek tek gözlerimin önünde.

Silvan'ı düşünüyorum. Okulda topluca kırlara gidişimiz. Özellikle Gulan başında 1. Dünya savaşından kalma askeri cemse ile Malabadi çayına Gulan'ı kutlamaya gidiyorduk. (Gulan, 14 Mayıs günüdür. Kürtlerin bahar bayramı anlamını taşır.) Malabadi'ye gidişimizde, kız arkadaşımız Suna'nın "Keklik dağlarda çağıldar" şarkısını söylemesi ne güzeldi. Sesi hâlâ kulaklarımda. Bütün arkadaşların gözü ondaydı. O da başka bir arkadaşı seviyordu. Sevdiği arkadaş çok mahcuptu. Birgün bile onunla konuşmadı. Aslında hepimiz onun gibiydik. O zamanki yaşam biçimimizden, kapalı toplum yaşamımızdan dolayı kızlarla konuşamaz, arkadaşlık edemezdik. Bir bayanla konuştuğumuzda suratımız kızarır, renkten renge girerdik. Sıkılır, ne konuşacağımızı unuttuk. Bu durumu halen üzerimizden atmış değiliz. Öyle kapalı yaşam biçiminde yaşıyorduk ki, evliliklerde bile, uzun zaman gençler ve genç kızlar birbirini görmeden görücü usulü ile evlenirdi. Birbirini görerek evlenenler, çok nadirdi. O da akraba olanlarda olurdu. Bahar aylarının Silvan'da önemi çoktu. Çünkü bahar ayları demek Silvan halkının kırlarda piknik yapması demektir.

21 Mart Newroz, Kürtlerin bayramıdır. Kara Çarşamba, uğursuzluk ve kış sıkıntısının defedildiği bir gündür. Gulan başı 14 Mayıs, Kürtlerde 1 Mayıs bahar bayramı anlamındadır. Bugünlerde herkes sabah erkenden kalkar. Aile efradı, günün anlamına göre saçlarından biraz keser veya pencere ve kapı önlerinde bardak, sürahi, testi gibi kırılacak bir şeyi yere atarak kırarlar. Daha önceden hazırlanan eşyalarla Çixarhîya (Piknik) giderler. Pikniğe giderken ailelerin duruma göre zenginlere veya gramafonu olan ailelere yakın olan yerlere gidilirdi. Önemli bir husus da, genelde gençlerin bahar aylarındaki piknik günlerinde birbirlerini görmeye çalışmalarıydı. Bu yüzden herkes, o gün en güzel elbisesini giyerdi. Ailelerinin bulunduğu piknik yerlerinin güzergâhında gençler yeni elbiseleriyle, saçları briyantini, ellerinde sigaralar tur atar, fiyaka yaparlardı. Giydikleri ayakkabı, attıkları her adımda ciyak ciyak ses çıkarırdı. O dönemde yürürken ses çıkaran ayakkabılar modaydı ve de çok sükseliydi. Kunduracılara, ayakkabı daha çok ses çıkarsın diye fazla para ödeyen meraklı gençler bile vardı. Hele bir de kafasına koyduğu genç kız piknik yerindeyse, elinde tesbihi, ağzında sigarasıyla

havalı havalı tur atardı. Kaş göz arasında ilgi duyduğu kızı görmeğe çalışırdı. Genç kızın ya da delikanlının yanlarında olan tanıdıkları onları biri birine işaret ederek, işte seni isteyen odur, diye alay ederlerdi. Birbirlerini gören gençler, utançtan kızarıp, büyük bir heyecanla birbirlerini iterlerdi. Bazen de aynı kıza göz diken iki delikanlı çıkardı. Orda birbirlerine denk geldiklerinde kavga ettikleri de olurdu. Daha önce, görücü usulüyle birbirlerini beğenmiş gençler, ana ve babalarının istememesi yüzünden böyle günlerde birbirilerini kaçırdıkları. Tabi ki birbirlerinden habersiz tek taraflı kaçırma olayı da oluyordu.

Ayrıca "Yeşil Çarşamba" diye anılan Mart ayının dördüncü çarşambasında yine pikniğe çıkılıyordu. Ben o zamanlarda bile bu Yeşil çarşamba gününe bir anlam veremiyordum. Kanımca, kadınlar bunu, kapalı yaşam tarzı yüzünden öyle isim takarak "bir gün de bir gündür" diye pikniğe çıkma imkânı yaratmışlardır.

Bahar aylarının bu günlerinde bütün Silvan halkı kırlarda, su başlarında, bahçelerde olurdu. Bir hırsız Silvan'a girseydi birçok evleri temizleyebilirdi. Genelde gidilen piknik yerleri şunlardı:

Baxçê Ziraatê

Pista Çolê

Kaniya Xilo

Moşrit

Kaniya Mezin

Kaniya Navîn

Aşê Nebo

Enê Spi

Kaniya Zazo

Gola Gamêşa

Seksenüç

Seyrantepe

Kolek

Bexçê Mehmed Efendî

Bağ-bahçe sahiplerinin, eş ve dostlarıyla kendi bahçeleri ve bağlarında kaldıkları oluyordu. Piknikte mahalledeki komşuluk ilişkileri sürüyordu. Birbirlerine yakın oturan aileler karşılıklı yemek ve çay ikram ederlerdi. Silvan'ın eskiden beri böyle yakın ve sıcak dostluk ilişkilerinde bulunma özellikleri vardır. Silvan

geleneklerine sahip çıkan, ileriye açık, bilhassa Kürtlük özünden hiçbir şey kaybetmemiş, bütün Kürt örf, adet ve geleneklerini yaşatan, tarihi çok eskilere dayanan, Med'lerden sonra tek Kürt hükümdarlığının kurulduğu, eski adı Meyafarqin olan, etrafı üçbuçuk kilometre surlarla çevrili olan şirin bir kasabadır

Günlük yaşamda, pazarda, her yerde Kürtçe konuşulur. Hatta Silvan'a gelen yabancı memur aileleri, pazarda alışveriş yapabilmek için Kürtçe öğrenmek zorunda kalır. Çok dinamik gençliği, milliyetine sahip çıkan halkı vardır. Zaman zaman ırkçı yöneticiler tarafından Kürtçe radyo veya plak çalmak yasak edilmişse de halk buna çok şiddetli tepki göstermiştir.

Hiç unutmam, o dönemde Irak radyosu, sabah 6'da ve akşam 21'de birkaç Kürtçe türkü söylüyordu. Yaz ayıydı. Belediye bahçesinde, akşam 21'de radyo Kürtçe çalınca zamanın savcısı ve bir yüzbaşı:

"Kapatın onu!" diye bahçe sahibine çıkışlılar. Orada bulunan gençler karşı çıkarak, radyonun kapatılmasına engel olmuşlar. Gençlerle savcı ve yüzbaşı arasında olay çıkmıştı. Olayın Silvan'a yayılması üzerine ertesi gün, bütün Silvan halkı gece 21'de radyolarının sesini sonuna kadar açıp, pencerelerini de açık bırakarak tepkilerini dile getirmişlerdi.

Atatürk de, 1916'da kolordu komutanıyken 8 ay kadar Silvan'da kalmıştı. Hacı Şevket Kılavuz, dükkanımızdaki tartışmalarımızda genlere giderek örneklerle bizimle tartışıyordu. Günümüz liderlerinin de hemen hemen tümünde bir Atatürk hastalığı olduğunu iddia ederdi. Atatürk'ün Silvan'daki av partilerini, yaşam biçimini anlatırken, Atatürk'ün bütün yemeklerini dana etinin suyundan yaptırdığını, böyle yaşadığını anlatırdı. Onun Silvan'daki beylerden, şimdiki soyadları Üstün olan Muharrem Bey ile kirvelik kurmuş olduğunu söylerdi. Onlarla çok yakın ve sıcak ilişkiler içinde olduğunu anlatırdı. Buna rağmen herhangi bir yanlış olduğunda da, yakınlık, dostluk ilişkilerini gözönüne almadan düşündüğünü yaptığını söylerdi.

Hacı Şevket yaşlı olmasına rağmen tartışmayı seven, ama çok inatçı kişiliğe sahip bir insandı. TIP'i kurduğumuz yıllarda, ağalara karşı yoğun bir cephe açmış mücadele veriyorduk. Hacı Şevket de sürekli ağalara saldıran bir kişiydi. Konuşmalarımızda:

"Ağalara karşı olduğuna göre bizim saflarımızda niye yer almıyorsun da, bize karşı oluyorsun", derdik.

Bu yüzden de zaman zaman sert tartışmalarımız oluyordu."

"Ben size güvenmiyorum", derdi hacı. Siz ağaların karşısında değil, onların yanındasınız. Kasten onların aleyhine konuşuyorsunuz, aleyhlerindeki adamları tespit edip, gece onları rapor ediyorsunuz", diyerek bizi suçlar, samimi olmadığımızı iddia eder, sonra şöyle devam ederdi:

"Bakın ulan, dünyanın ağaları Kürt ağaları gibi davransaydı, ağalık dünya yüzünden hiç kalkmazdı. Çünkü Kürt ağalar sürekli ikili oynar, hep kendi çıkarlarını düşünürler. Bu yüzden onlara hiçbir zaman güven olmaz. Sana iş yaptırır, iş kötüye gittiği zaman da seni yalnız bırakırlar.

Bakın 1916 yılında Kemal Atatürk Silvan'daydı. Burada kaldığı süre içinde de ağalarla ilişki içindeydi. En çok da Muharrem Beylerle iç içeydi. Hatta onların çocuklarının sünnet kirvesidir de. Mustafa Kemal'in kolordu komutanlığı döneminde Diyarbakır'dan Silvan'a gelen posta soyulur. O zamanlar posta katırlarla götürülüp getiriliyordu. Postanın soyulduğu günün akşamı Mustafa Kemal, Muharrem Beylerde yemektir. Kendisine haber gelir. Hemen kalkar, yaverlerine emir vererek misafir olduğu ev sahipleri Muharrem Bey'i yakalamalarını emreder. Mevsim kıştır. Muharrem Beyi çıplak olarak direğe bağlatıp, saat başı üzerine su dökülmesini emreder. Ev sahipleri:

"Aman Paşa, etme Paşa! Biz dostuz", demişlerse de, Atatürk, "niye sizi düşünüyüm. Ya bu soygunu yapanları teslim edersiniz veya bunun peşini bırakmayacağım. Eminim ağaların haberi olmadan Kürtler kendi başlarına cesaret edip bu soygunu yapamazlar", demiştir.

Ev sahipleri "peki" derler. Daha sonra, iki kardeş bir de amca oğlu olan üç kişi soygunu yapanlar olarak teslim edilir. Üçü de kurşuna dizilir. Atatürk'ün ev sahipleriyle dargınlıkları ortadan kalkar.

Kurşuna dizilen iki kardeşin Filit isimindeki bir kardeşleri Diyarbakır cezaevinde yatmaktadır. Olayı duyduğunda kardeşlerinin intikamını alacağına yemin eder. Bir müddet sonra cezası bitip çıktığında Silvan'a gelir. Kardeşlerinin kurşuna dizilmesine

neden olan ailenin evinin önünde günlerce nöbet tutar. Bir gece Sadık Bey eve dönerken, Filit evin karşısındaki bahçede pusudadır, hava kararmış, emin olmak için:

'Sadık Bey! Sadık Bey!' diye seslenir. Sadık Bey döner dönmez de kurşunu basar. Sadık Bey bağıarak düşer ve ölür. Filit kaçır, ama bir süre sonra yine ağalar tarafından öldürtülür. Halen Sadık Bey'in vurulduğu evin önündeki kapı kapalı durmaktadır.

İşte görüyorsunuz, onlar soygunu yaptırdılar ve yine onlar soygunu yapanları Mustafa Kemal'e teslim edip kurşuna dizdirdiler. Bunlar gibi Kürdistan'da daha nice olay var.

Seyit Han olayı da bunlardan birisidir. Yine Silvan'ın ve El Medinan'ın ağaları onu çağırarak:

Gel senin komutanlığında isyanı devam ettirelim, (Şeyh Said isyanı sonrası) dediler. Seyit Han geldi, Silvan'ın Navdest mıntıkasında çadır kurdu, hazırlıklara girişti. Ardından ağalar dönüş yaparak hükümetin yanında yer aldılar. Bu yüzden Seyit Han çekip Suriye'ye gitti.

"Bakın oğlum, siz bilmezsiniz. Deneyimsizsiniz. Size Hüseyne Çelenkdar'ın vasiyetini anlatayım: Hüseyne Çelenkdar, Silvan'ın Mêran köyündendir. Şimdi bu köy Hazro kasabasına bağlıdır. Çok eskiye dayalı bir de kalesi vardı. Kalenin altında Hüseyne Çelenkdar'ın mezarı duruyor. Mezartaşında şu ibareler yazılıdır:

Ez Hüseyne Çelenkdar,
Min kire sed û si û penc sal
Ez di orte quzê diya winim ku
Bi axa û begê Kurda itibike tibar

Bunu ölümünden önce mezar taşına kendisi yazdırmış. Ağalar mezar taşının bir kısmını kırmalarına rağmen halen yerinde duruyor. İşte Kürt ağa ve beylerini en iyi tanıyan bu adamdır. Siz ne biliyorsunuz, ne de görmüşsünüz."

Halbuki hep şeyhlerin ve ağaların baskıları ile karşı karşıyaydık. TİP saflarında mücadele verdiğimizde, özellikle seçim dönemlerinde köy gezilerimiz hem zevkli oluyordu hem de yorucuydu. Köy çalışmalarımızda günlerce ve defalarca köylere uğrar, anlatır, ikna edemezken, ağalar bir merhabayla veya

herhangi bir basit ilişkiyle köy halkını peşlerine takıyorlardı. Ama zaman zaman bizi rahatlatan ve ağalara karşı köy içerisinde çıkan karşın, tavırlar da oluyordu.

Sene 1969, Milletvekili seçimleri dönemi. Ben o zaman TIP listesinden milletvekili adayydım. Muhterem Biçimli arkadaşım benimle beraber dolaşıyordu. Paramız olmadığından gezilerimizi yayan yapıyorduk. Yine birgün, Muhterem'le Boşat köyüne gitmiştik. Boşat, büyükçe bir köydü. Dağ köyü olduğundan tarlaları, dolayısıyla ekinleri yoktu. Hayvancılıkla ve odun satarak geçiniyorlardı. Bunlar yeterli olmayınca da yörenin bütün kavgalarına karışırlardı. Ayrıca hırsızlık olaylarına da sık sık rastlanırdı. Köy çeşmesinin önünde halkı toplamış konuşuyordum. Konuşmalarım da sürekli olarak ağa ve beylere atıyor, onların yıllardan beri bizleri nasıl sömürdüklerini, yıllardır bizleri yönettikleri halde hiçbir hizmet vermediklerini, artık uyanmamız gerektiğini, bizlerin birbirimizi destekleyerek yönetime kendimizin gelmesi gerektiğini, ancak o zaman yaşantımızda düzelme olacağını, aksi halde sittin sene hep böyle kalacağımızı anlatıyordum. Bir saati aşkın konuştum. Hiç kimseden çit çıkmadı. Konuşmanın sonunda insanların yanlış yola sapmalarının hep fakirlikten olduğunu, kavgaların, nahoş olayların, hırsızlıkların, velhasıl bütün kötülüklerin sebebinin fakirliğin yarattığı çaresizlik olduğunu, eğer insanın yapacağı bir işi olsaydı, başını bu kadar tehlikelere sokup da hırsızlık yapmayacağını söyledim. "Demek ki insan çaresiz kalınca hırsızlık yapar, bu yüzden hırsızlık yapmak günah değildir ve ben hiçbir zaman hırsızlık yapanları suçlamıyorum, hatta mübah-tır diyorum", dedim. Bunu der demez orada toplananların hepsi bir ağızdan, "vallahı sen doğru söylüyorsun. Sen tam Kuranın ortasından konuşuyorsun", dediler. Oysa o ana kadar güzel konulara, ağa ve beylerin zulmüne, tahakkümlerine değindiğim halde hiçbir çit çıkarmamıştı. Ta ki hırsızlığı meşrulaştırıncaya kadar. O anda hepsi beni desteklemişti. Neticede o köyden 41 oy çıkarmıştım.

Bir gün önce Kepoğlu Mahmut Ağa, Pirahalan köyüne gitmiş, köylüden kendisini desteklemelerini istemişti. Köyün imamı Şeyh Mahmut bizdendi. Köyün bizi destekleyeceğini biliyorduk. Mahmut Ağa'nın gitmesi ile biraz kuşkulanmıştık. Bu

yüzden Muhtar ile beraber Boşat'tan Pirahalan köyüne geldik. Akşam olmuştu. Köy imamı Şeyh Mahmut'un evinde oturduk. Köylüler de oraya gelmişlerdi. Sohbet ediyorduk. Bir ara Mahmut Ağa'nın köye geldiğini söyleyerek aralarında geçen konuşmayı anlattılar.

Mahmut ağa halkı köy meydanında topladıktan sonra, seçimlerde kendisini desteklemeleri için AP'ye oy vermelerini ister. Bir ara konuşma arasında kendisiyle diğer Silvan ağaları arasında bir kıyaslama yaparken, köylüler başka bir ağanın ismini vererek onu destekleyeceklerini söylediler.

Mahmut Ağa da:

"Bakın oğul, elinizi vicdanınıza koyun. Ben mi, yoksa falanca ağa mı?" diye sorar.

Köyün yaşlılarından Hacı Temo:

"Bak Ağa, doğrusunu istersen eğer, elimizi vicdanımıza koyup falanca ağaya oyumuzu veririz. Yok eğer elimizi anamızın a..nın üstüne koyarsak sana veririz", diye cevap verir. Mahmut Ağa kızarır bozarır:

"Vay namussuzoğlu namussuz", der ve cipine binip oradan ayrılır. Oysa köy halkının hepsi oyunu bize vermişti. Bizleri destekleyeceklerini korkularından belirtemeyince başka ağalara vereceklerini söylemişlerdi.

Gece 23'e kadar orada oturduktan sonra Silvan'a gelmek üzere yola çıktığımızda Şeyh Mahmut da bizimle geleceğini söyledi ve bize katıldı. Üçümüz de silahlıydık. Seksenüç taşına varmadan yolda, devriye gezen jandarmalar: "Dur! Kimsiniz? Kimıldamayın!" ihtarını yaptılar. Gece karanlık, göz gözü görmüyor. Gölge gibi karartılar var. Aramızdaki mesafe 15-20 adım ya var ya yok. Muhterem ve Şeyh Mahmut'a:

"Siz konuşmayın, acele etmeyin, ben hallederim", dedim. Silahlı olduğumuz için gözüm Muhterem'de, bir sakatlık çıkabilir. Aniden seslendim:

"Benim. Ben Diyarbakır Milletvekili Adayı Mehdi Zana!" der demez, jandarmaların pusudan kalkıp gevşediklerini sezdim. Yanaştılar:

"Merhaba çocuklar. Nasılsınız? Yorgun görünüyorsunuz. Bu gece vaktinde uykudan oldunuz. İşiniz zor", dediğimde, gayet

saygılı:

"Evet efendim, öyledir", dediler. Biz, aranmadan yolumuza devam etmiştik. Muhterem dayanamadı, hemen lafını kondurdu.

"Hop hop! Sen daha milletvekili olmadan, şimdiden, ben Diyarbakır milletvekili Mehdi Zana'yım demeye başladın", diyerek bana sataşmaya başladı. Bu sıra Şeyh Mahmut, "köylerde muhtarlık yapmak ve de onlarla bu mücadeleyi yürütmek daha faydalı ve güçlü oluyor. Fakat hiçbiri doğru dürüst Türkçe bilmiyor", dedi.

"Ne doğru dürüstü. Hiç bilmiyorlar desene... Hepsi Şeyh Cafer gibi insanlar", deyince gülmüştük.

Şeyh Cafer eskiden Silvan'ın Gundık köyünde hem muhtarlık yapmakta hem de köy imamlığını yürütmektedir. O zamanlar muhtarlık seçimi yapılmadan, Türkçe bilenleri muhtar olarak atıyorlardı. Şeyh Cafer de hék'e yumurta demesini bildiği için onu muhtar olarak atamışlardı.

Silvan Jandarma Komutanı bir üsteğmen, müfreze ile mahkum takibinden dönerken sabaha karşı Gundık köyüne gelir. Muhtarı çağırır; muhtar sabah uykusundan yeni kalkmış, gelir. Jandarma komutanı, Cafer'e der ki: "Bize iki kuzu getirin." Şeyh Cafer "peki" der döner. Çok korkmuştur. Titremektedir. Cami kapısında köylüyü toplar, istemeyerek:

"Arkadaşlar, Jandarma komutanı bizden iki kuzu istiyor", der. Köylü de şaşırır. Bir telaş. Herkes suskun. "Nasıl olur?" diye tuhaflaşmışlardır. Orada bulunan birinin iki karısı var. Şeyh, ona bakar, ama kararsızdır.

"Falanca arkadaşın iki kansı var. Birini komutana vereceğiz. Diğeri nereden temin edelim?" der. Herkes son derece üzgündür. Telaş ve şaşkınlık içindedir. Bu heyecana karşı komutan da şaşırır. Alt tarafı iki kuzu istedim, bunlar niye bu kadar telaşlandı diye merak etmektedir. O sırada, suyun başına kuzular gelir. Komutan eliyle "me'me", diye işaret edip iki parmağını havaya kaldırarak kuzuları gösterir. Köylüler komutanın kuzu istediğini anlarlar. Hepsi kelime-i şahadet getirir. Komutan kuzu dediğinde, Şeyh Cafer o mükemmel Türkçesiyle kuz'u, Kürtçe "kuz" olarak (kadının cinsel organı) anlamış ve komutan iki kadın istiyor diye yorumlayarak ortalığı velveleye vermiştir. Mesele

anlaşıncı orada bulunanlardan biri şöyle der:

"Helal olsun sana Şeyh Cafer, sana ve senin Türkçene. Az daha kuzuyu "kuz" yapıp, karılarımızı elimizden alacaktın!"

Ben, daha önce sizlere, "gelin birkaç köyde muhtarlık yapalım, mücadeleye böyle başlarsak halka yapacağımız hizmetten sevgi ve güven doğar. Onları mücadeleye daha güzel katarız", dedim. Hiçbir arkadaş bu önerime itifat etmemişti.

Bu sohbetlerle Silvan'a varmıştık.

★★★

Çok susamışım. Bir bardak su içtim. Ağzımın tadı bozulmuş. Biraz tuz olsaydı iyi olurdu. Çok canım istedi. Ama yok. Gardiyani çağırdım. Bana zemin kattan karton getirmesini söyledim. Gitti getirdi. Elimdeki hazırladığım tabloyu kartona geçirdim.

İstanbul'daki yakma olayını düşündüm. Gazeteleri sordum, henüz gelmediğini söylediler. Ellerim çenemde, ufak bir patırtıda hemen kulak kabartıyorum. Bir avukatın gelmesi için dışarıya not göndermek istiyorum, ama kiminle? Bir iki gardiyani gözüm kesiyor, onlar da ortada gözüküyorlar. Her ihtimale karşı notu hazırladım. Bakarsın ani bir fırsat doğar, istifade ederiz. Giden gelen gardiyanları gözlüyorum, olmuyor.

Saat 17 olmuş. Kemal bağırdı:

"Gazeteler henüz gelmedi mi?"

"Yok", dediler. Başgardiyanla görüşmek istediğini söyledi. Gitti. Saat 19'da yeni bir haber geldi:

"Dün kendini İstanbul'da yakan bayan, PKK davasından Erdoğan Sönmez'in annesiymiş."

Bayağı üzüldüm. Hanım bacıdır dedim. Tanıyorum. Diyarbakır'da 36. hücrelerdeyken, 1988'de bir açık görüşe gelmişti. Orada tanışmıştık. O zaman da açlık grevinden yeni çıkmış havalandırmada rahat görüşüyorduk. Çok cana yakın içten bir kadındı. Nasihat ediyordu:

"Biraz yavaş olun, çok aceleci davranıyorsunuz. Kendinize iyi bakın", demiş bana dönmüştü: "Siz bunların büyüğünüz. Bunlara biraz nasihat edin, akıllarını başlarına toplasınlar. Şimdi de, o günlerde, aşırılıktan yakınan, ılımlı olmamızı isteyen Hanım

Bacı, en uç noktada kendini yakarak eylem koyuyor. Hey gidi dünya. İnsanoğlu böyledir. Yarın ne olacağı bilinmez. O günkü durumu, anlatımları, hareketleri, gülmeleri, tek tek gözlerimin önünde. Sesi hâlâ kulaklarımı tırmalıyor.

Yanımdaki fotoğraf albümünü aldım. Beraber çektiğim olduğum fotoğrafa baktım. Hey gidi Hanım Sönmez, o gün nasıl konuşuyordu, bugün neler yapıyor?

Bir bağırışma oldu:

"Dinleyin! Hastanede DK'lı bir arkadaş normal musluk suyunu içemiyormuş, parası olmadığından susuz kalmış. Para istiyor-muş", dediler. "Peki" denildi.

BBC haberleri zamanıdır. Kulaklarımızı kabartmış bekliyoruz.

Bir ses:

"Dinleyin arkadaşlar. BBC gazete başlıklarını verdi. Başlıklarda Adalet Bakanı Topaç, 1 Ağustos genelgesinin kaldırılma-yacağını söylemiş."

"Evet" dedim, "şimdiye kadar yapılan eylemler ve vermiş oldukları taviz onları epey yıprattı. Ayrıca bizim, "onları dize getirdik" şeklindeki bildiri metinleri, beyanlar, onları hayli incitmiş. Olayı devlet prestiji şeklinde ele almaktadırlar. Bunun yanında, geçen gün öldürülen işkenceci Binbaşı Esat Oktay Yıldırım'ın olayı, ordu çevrelerini rahatsız ettiğiinden, birkaç can almadan bunlar masaya oturmazlar. Şoven çevreleri memnun etmek için dahi olsa, üç-dört ölüme göz yumacaklardır."

Saatler geçmiyor. Zaman uzamış, yataktayım. Bir türlü ayaklarım ısınmıyor.

11 Kasım Cuma

Sabahtan vapur düdüğü öter gibi bir ses geliyor. Mahmut Aktaş:

"Gardiyan! Gardiyan!" diye haykırıyor.

Yatak sıcak. Çıkmak işime gelmiyor. Yanları ağrıyor. Kaburgaları döne döne bir hal olmuş. Kalça kemiklerim artık beni taşıyor. Sancılanıyor. Kalktım.

Gözüm yaptığım tabloya ilişti. Hiç olmazsa bunu, bugün bitireyim. Eylem uzayacağına benziyor. Hiç olmazsa herşeyi ile bitireyim de kime ait olduğunu yazayım. Bakarsın ölüm olur, başka bir durum doğar, kime ait olduğu bilinsin ve ona teslim edilsin.

Aslında ikisinin de kime ait oldukları belli. Arkadaşlara, bu sarı gülü eşim Leyla'ya ve diğer hücreden çıkan gülü arkadaşım Dilek Carlı'ya yaptığımı söylemişim, biliyorlar. Kartona geçtim. İsim yazdım. Arkasını kapatmadan bıraktım. Belim çok ağrıyor. Saat 15... Gelen yeni haberde:

"Cezaevi müdürü temsilcilere, gelin aramada topladığımız kitapları alın demiş. Temsilciler bütün haklarımız verilmeden hiçbir şey almayacağız demişler", deniyor.

"Gardiyan, gardiyan"! diye telaşlı bir ses geldi.

"Ahmet Yılmaz kan kusuyor."

Gardiyanlar koşular. İdareye haber vermeye gittiler. Doktor sağlıkçılarla beraber geldi. Bakar bakmaz da acilen hastaneye kaldırdılar. Arkadaşlarla konuşuyoruz. İdare sıkışmışa benziyor.

"Bir haftaya kadar teslim olurlar", dedim.

Saat 7.30... Çeko, 2. hücredeki arkadaşlara gitti. Kısa bir müddet sonra Kemal:

"Çeko'nun bize ilettiklerini size aktarmak için hücrenize geleceğim", dedi.

Çeko F Bloka, Kemal ikinci hücreye gittiler. Biz bekliyoruz. Galiba bir problem var ki çok gizli tutuluyor. Arkadaşlarla birbirimizin gözüne bakıyoruz. Heyecanlıyız. Yatağa uzandım. Ayaklarım dizime kadar buz kesilmiş, barı ısınayım dedim. Üstümdeki kazağı bu gece çıkarmayacağım. Yatakta büzülmüş, ısınmaya çalışıyorum. Saat 10.30... Kemal geldi.

"İdare Çeko'yu çağırmış", diye söze başladı. Biz heyecanla ne söyleyeceğini bekliyoruz. "Evet arkadaşlar, idare hakları veriyor, yalnız temsilcilik yok, yemek kontrolü yok, kitaplar savcılık denetiminde verilecek, havalandırma da günde dört saat olacak, sabah birinci kat, öğlenden sonra ikinci kat çıkacak." Bu şartları kabul etmediklerini söyledi. Biz de, "eyleme devam, bizlere lazım olan da zaten bunlardır", dedik.

Kemal gitti. Yine bakışıyoruz.

"Haftaya bu iş kesin biter", dedim. "Yeter ki, bir arkadaş

ölmeden bitsin.”

Durumu ağır olanlar gözümün önüne geliyor. Dün kendini yakan Hanım Sömez'i düşündüm. Oğlu Erdoğan'ın durumunun iyi olmadığını biliyorum. Daha önce de açlık grevinde beraber kalmıştık. Midesinden rahatsızdı. Diyarbakır'daki açlık grevinin yedinci gününde mide kanaması geçirmişti. İş biraz daha uzarsa kötü sonuçlar doğabilir. Hanım Sömez'i, içtenliği, baba Sömez'in çok kibar, tam bir beyefendi oluşu gözlerimin önünde..

Biri seslendi:

“Arkadaşlar radyodan aldığım bir haberi iletiyorum.”

Dinliyoruz.

Almanya'da Türkiye'deki cezaevlerindeki açlık grevlerini destekleme haftası ilan edildiğini, ayrıca iki gün miting, yürüyüş, ve protesto da yapılacağını söyledi.

Yatak biraz ısınmış. Gözlerim açık uzanıyorum. Daha dağru-su uykum gelmiyor. Yatak hoşuma gidiyor.

12 Kasım Cumartesi

“Gardiyan! Gardiyan!” şeklinde başlayan tiz bir ses, “Bizim karşımızdaki hücreden biri açlık grevini bırakacağını söyledi”, diyordu. Gardiyan heyecanlı heyecanlı kapıyı açtı. Arkadaşı dışarı çıkardılar ve beraber gittiler. Şimdi idare bu durumdan yararlanarak kullanmaya çalışacak. Onun hesabına çok üzüldüm. Bunca eziyetten sonra, yolun sonuna gelmişken, öyle çekip gitmesi ne kadar zor bir durum. Acaba ona grevi bıraktıran durumlar neler olabilir? Dayanamadı mı? Bırakıp gitmek hiç de hoş değil. Zavallı, ömrü boyunca bu eziklikten kurtulamaz. Keşke baştan girmeseydi. İnsan ruhunun kırılması ne kötü bir duruma. Üzüntüden olduğum gibi kalakaldım.

Diyarbakır'da da çok gördüm. O pis teslimiyet döneminde idareye teslim olanların, ajanlık yapanların, daha sonraki dönemlerde içinde buldukları eziklik, onları renkten renge sokuyordu.

Susamıştım. Bir bardak su içtim. Bana çok acı geliyor. Yavaş yavaş tikslenme başlamış. Öyle şekerli su arıyorum ki.

Hücreden çıt çıkmıyor. Hiçbirimiz konuşmuyoruz. Pencereye bakıyorum, lapa lapa kar yağıyor. Şimdiden böyle kar yağarsa, işimiz tamamdır dedim. Mustafa kafasını kaldırdı, saati sordu. "Üç" dedim.

Akbaş uyandı. Ben volta atıyorum. Ayaklarım donuyor. Yatağa girmeyi düşünüyorum, belki biraz ısınırım. Bu sırada Erivan radyosu "Xezal Xezal" türküsünü söyledi. Aman tanrım! Bu ne, nereden çıktı? Bu üzüntü ve sıkıntı esnasında beni bu kadar rahatlatacak başka hiçbir şey olamazdı. Şöyle yatakta oturdum. Sırtımı duvara vererek dinliyorum.

Yüksek bir sesle:

"Gardiyan, gardiyan!" diye bağırdılar. Ses yok. Tekrar bağırdı. Yine ses yok. Bu sefer Mahmut Aktaş, kapılara vurarak:

"Ulan gardiyan!" diye bağırmağa başladı. Gardiyan koşarak geldi. Mahmut kızgınlıktan duramıyor:

"Ulan başgardiyanı çağır!"

Başgardiyan geldi.

"Niçin çağırılınca hemen gelmiyorsunuz?"

D Bloktan seslendiler. "Hastaneye sabaha karşı giden arkadaşlar zincire vurulmayı kabul etmediklerinden geri getirildiler."

Saat 8. Çok sıkıcı bir sessizlik var. Yatmak istiyorum. Sabahı nasıl getireceğim. Biraz daha vakit geçsin istiyorum.

Masaya yaslandım, boş boş düşünüyorum. Yatağa girdim. Bloktan çıt çıkmıyor. Tam bir ölüm sessizliği var. Biri "dinleyin!" diye seslendi, "Celalettin Delibaş'lar zinciri kabul etmedikleri için geri getirilmişler. Ama Hasan Merdan'ın durumu çok kötü. Tekrar geri götürülebilirler", dedi.

Saat 11.30. Kemal Kutan BBC haberlerinin gazetebaşlıkları bölümünde, Cumhuriyet gazetesinin, tutuklu ailelerinin Sul-tanahmet'te yaptıkları eyleme polisin müdahale ettiğini çatışma, çıktığını, 30 kişinin gözaltına alındığını yazdığının söylendiğini dinlemiş. 8 Kişi de yaralıymış. Tercüman da, Binbaşı Esat'ı öldürme eylemini gerçekleştirenlerin cezaevinden çıkan sekiz kişi olduğunu yazıyormuş.

Metin Uluçan, "Gardiyan, gardiyan" diye çağırıyor. Onların hücrelerinden geceyarısı biri daha açlık grevini bıraktığından yalnız kalmış, çıkmak istiyor. Gardiyanlar kapıyı açtı. Bizim hücreye getirdiler. Metin, tam bir cenaze görünümünde. Aman Allahım, yoksa farkında değil miyiz? Yoksa biz de mi cenaze görünümündeyiz?... Yardım ettik. Yer yaptık. Metin uzandı. Eh, dışardan yeni gelmiş biri gibi hal hatır soruyoruz. Aynı yörelerin başka ülkelerden gelmiş insanları gibi soruyor, anlatıyoruz. Oysa hepimiz en ince ayrıntılarına kadar aynı şeyleri biliyoruz. Buna rağmen ister istemez, aniden böyle bir diyaloga geçiliyor.

Bazen sabah birbirimizi görür, daha sonra akşam üzeri kantin yanında karşılaşırız.

"O! Yahu burda mısın?" der, sarılır öpüşürüz. Hal hatır sorar, kırk yıldır ayrılmış insanlar gibi davranırız. Herhalde cezaevi psikolojisi olmalı.

Metin'le anlatımlarımız sürüyor. Bir taraftan da kuşkulu kuşkulu bakıyorum. Acaba Metin sigara içiyor mu, içmiyor mu? İki gündür Mustafa ve Mehmet sigarayı arttırmışlar. Sigara üzerine sigara yakıyorlar. Bronşlarım dolmuş, nefes borum düdüğ gibi ötüyor ve beni zorluyor. Acaba başka odaya mı geçsem diye içimden geçiriyorum. Ama yatağı alıp oraya götürmek de meseledir. Takatım yok. Bakarsın giderken düşer müşerim. Gardiyanlar görür, ayıp olur. Gururuma yediremiyorum. İki yönlü kararsızlık içindeyim.

TKP/ML'li Kemal Kutan gardiyana çağırdı, o da Mahmut Aktaş, onların yanına gitmek istediğini söyledi. Kapılar açıldı. Kemal, Mahmut'ların yanına gitti. Çok sevindim. Zavallı 25 gündür yalnız, tek başına hücrede kalıyor. Açlık grevinde kapılar kapalı, hücrede yalnız kalmak kolay değil. 20 dakika geçmedi, gardiyanlar geldi. Başgardiyan Kemal'in 5. hücreye geçmesinin yasak olduğunu, geri getirilmesi gerektiğini söyledi. Eyvah! Kemal yine yalnızlığa mahkum edildi. Bereket versin radyosu var. Bayağı ilginç bir radyo. Koli paketlerine benziyor, ama gayet net bir sesi var. Üstelik Erivan radyosunu, BBC'yi ondan dinliyoruz. Hele akşam saat 17 oldu mu, hepimiz yatağa uzanır, 6.30'a

kadar Erivan'ın Kürtçe yayını dinleriz. Onlar açısından çok yararlı oldu. En iyi özelliği Erivan'ı çok net çıkarmasıydı. Diyarbakır'da dahi bu kadar net dinleyemiyorduk. Bu yüzden sürekli, "senin bu radyon tipsiz mipsiz ama çok işe yarıyor", derdik Kemal'e. "Bunu Tunceli'de mi yapmışlar, sizde radyo yapıyorlar mı?" diye takılıyordum.

Kemal, yatakları omuzunda, önümüzden geçerek hücrelerine girdi. Çok duygulandım. Boğazım düğümlendi. Yavaşça kalktım tuvalet bölümüne geçtim. Arkadaşlar galiba durumu farkettiler. Üzgünler. Havayı dağıtmak için, Adalet Bakanı'nın içine girdiği çıkmazı ve niyetini konuştuk.

Güneş var. Hava ısınmış, kar eriyor. Kar suları saçaklardan şarıl şarıl akmaya başlamış, yatağa uzandım. Silvan'ı düşündüm.

Çocukluğumda damın karını temizlemem, damcı gelmesin diye loğ gezdirmelerim, saçak vurmalarım, gözlerimin önünde. Özellikle babam eve geldiğinde benden damı loğlayıp loğlamadığımı sormasını beklerdim ki, "yaptım baba" diyeyim. Hey gidi günler, onlar şimdi geride kaldı.

Saat 15'te Ahmet'i hastaneden getirdiler. Bir arkadaş:

"Dinleyin, Ahmet'in hastaneden getirdiği havadisleri sizlere aktaracağım. Her hücreden biri mazgalin önüne gelsin. İyicine dinlesin" diye seslendi. Bizden Mehmet yanaştı. Bizler de kulak kabartmışız. Sinek uça duyulurdu. Nefeslerimizi dahi kontrollü, yavaş alıp veriyoruz. Haberleri sabırsızlıkla bekliyoruz.

"Evet arkadaşlar, Ahmet ve diğer arkadaşlar hastanede zincire vurulmayı ve tedaviyi kabul etmemişler. Bu yüzden onları geri getirmişler. Ayrıca savcı zaman zaman yanlarına giderek açlık grevini bırakmaları için telkinde bulunuyormuş. Size şekerli su vereyim. Bakın yanımda getirmişim, diyerek kandırmaya çalışıyormuş. Hastanede şimdi 23 arkadaş var. Bunun yanında Diyarbakır'dan gelen hasta arkadaşlar da varmış. Orada bulunan arkadaş hatırlayabildiği isimleri yazmış, sizlere okuyayım." Okudu. 41 kişi. Diyarbakır'dan gelen 226 kişi, demek ki 41 kişi hatırlamış. Okunan bütün isimleri tanıdım. Şimdilik havadis bu kadar.

Haber seansı kapandı. Gardiyanlar gidip geliyor. Telaşları

var, durum iyi değil. Buralardan ayrılmamaları için belki emir almışlar. Metin oyun kağıdını diğer hücrelerden istedi. Geldi. Konken oynamaya başladılar.

Yatakta yemekleri düşünüyorum. Kendi kendime yemek yapıyor, sürekli yutkunuyorum. Saatler geçmiyor. Oyunu bitirdiler, gazeteler geldi. Metin Cumhuriyet okuyor, biz dinliyoruz. Tutuklu ailelerinin eylemlerini, yaralanma ve tutuklanmalarını yazıyor. Can kulağı ile dinliyoruz. Ah, bu aileler de olmasa bizleri tümünden yok ederler. Güneş gazetesinde bakan Topaç'ın açıklaması var. "Bunlar 50 bin tutukludan sadece 1000 kişinin yaptığı eylemdir. Bunlar zaten bu işler için bahane arıyorlar", şeklinde saçma beyanlar. Bu sırada karşımızdaki hücreden kusma sesi geliyor. Sordum, ağır olduğunu biliyorum. Yataktan hiç çıkmamış.

"Görevli, görevli!" diye seslendiler. Gardiyanlar gelip onu sedye ile götürdü.

14 Kasım Pazartesi

Saate baktım, 04. Öylece durmuşum, uyanığım. Bir türlü uykum gelmiyor. Zaman hiç geçmiyor. Bir yıldır yataktaymışım gibi. O kadar sıkıcı ki... Çocuklara bakıyorum. Yatıyorlar. Uyanırdırım uyandırmayayım diye tereddüt ediyorum, bağırarak istiyorum. Herkes uykuda. Rahatsız etmeyeyim. Kendi kendime şarkı söyleyeyim diyorum, hiç olmuyor.

"Görevli görevli!" diye bağırıyorlar. Acil vaka olduğu belli. Fırsattan istifade ben de seslendim.

"Ne oldu?!"

"Ahmet yine fenalaştı."

Gardiyanlar koştu. Sedyeye geldi. Ahmet kusuyor. Kusma sesi bize kadar geliyor. Adeta yüreği ağzından geliyormuş gibi... Çıkarıp götürdüler. Saat 13.30 olmuş. Askerler geldi. Arama var. Yataktayım. Ranza altlarına, çantalara, pencere camlarına bakıp gittiler. Gazeteler geldi. Cezaevi olaylarına geniş yer vermiş. Demokratik kuruluşların tepkilerin ve eylemde olan cezaevlerinin durumunu yazıyor. Sabahki traş yüzünden elim ayağım donmuş,

bir türü ısınmıyor. Yatakta elim eşofmanın cebinde. Se yok. Artık avukatlar da gelmez oldu. Yoksa geliyorlar da bırakmıyorlar mı?

BBC haberleri veriyor. Kemal Kutan:

"Arkadaşlar, bugün İstanbul'da üçyüz kadar tutuklu yakını ve bazı üniversite öğrencileri İstanbul vilayetine doğru yürürken, polis engeli ile karşılaşmış. Amaçları vilayete dilekçe vermiş. Polisle çıkan çatışmada tartaklamalar olmuş, bu yüzden 20 kişi gözaltına alınmışlar. Diğerleri polisin elinden kurtulmayı başarmışlar. Adalet Bakanı ile yapılan telefon konuşmasında, Bakan, "Benim yapacağım bir şey yok, iş meclise intikal etti, ancak meclis bu işi çözebilir", demiş.

Bir gürültü geldi. Düşme sesine benziyor. Bir çığlık:

"Gardiyan! Gardiyan!.."

"Mehmet Şah düştü, durumu kötü", dediler. Gardiyanlar koştu, alıp hastaneye götürdüler. Böyle giderse iki günde hastanede yer kalmaz. Dışarda fırtına başlamış; kapı, pencereler oynuyor. Kapımız çok gürültü yapıyor. Kalkıp gazete, kağıdı yerleştirdim araya.

15 Kasım Salı

Sabah saat 10 oluyor.

Etrafta sessizlik. Rüzgar durmuş. Pencereye baktım, her taraf kardan bembeyaz. Hâlâ kar yağıyor. İçerisini havalandırmak için pencereyi açtım. Çok pis bir sigara kokusu var. Gardiyan içme suyu için bidon istedi. Kalktım, bidonda bir bardak kadar su var. İçtim. Bidonu verdim. Soğuk zorladı. Hemen yatağa girdim.

Acaba Diyarbakır nasıl? Çocuklarımı düşünüyorum. F Bloktan iki arkadaş suları getirdi. Hücremizi temizlediler. Bir hayli kir çıktı. Gittiler. Eskişehir ve Sakarya gazeteleri geldi. Gazetelerde Özel Tıp Cezaevi'nden Ağır Ceza Mahkemesi'ne çıkan tutuklu Mustafa Koldaş ve arkadaşlarının, "30 gündür açık grevindeyiz. İnsanlık onuruna sahip çıkılsın. Savunma ve yaşam haklarımız ellerimizden alınmış. Kahrolsun işkence!" diye slogan attıkları yazılı.

Saat 3. PKK'li arkadaşlar, kendi aralarında şifreli konuşmaya başladılar yine... Olur böyle şeyler. Mücadele gereğidir. Tabii

biraz da zoruma gitmiyor değil. Ağzım leş gibi kokuyor. Kendim bu kadar tiskindiğime göre, dışımızdakilerin bizden yüz metre uzak kalması gerek. Gardiyanlar nasıl dayanıyor bu pis kokuya?

Saat 19. Elektrik kesildi.

"Çocuklar size bir şarkı söyleyeyim mi?" dedim.

"Olur", dediler.

"Batan gün kana benziyor", şarkısını söyledim. Diğer hücrelerden "Her biji, biji..." sesleri geldi. Birden bir coşku geldi bana. Ardından Paul Robson şiirini yüksek sesle Kürtçe okudum. Çok terledim. Ama bir rahatlama da geldi. Patırtılar başladı. Gardiyan gürültüsü derken, hastaneye gidenlerin hepsi geri getirildi. Sebep şu: Hastanede zincir vurulmasını kabul etmemiş, slogan atmışlar. Gelenlerden Muhittin Dolaşır gelişmeleri anlatıyor:

"Dün cezaevinin kapısına ziyaretçiler gelmiş, almamışlar. Savcıya gitmişler. Savcı, 'ben haklarını veriyorum, onlar kabul etmiyorlar' demiş. Bu yüzden dört ziyaretçiyi cezaevine göndererek görüşme sağlamışlar. Ziyaretçiler, savcının söylediklerini iki arkadaşına aktarmışlar. Arkadaşlar, 'savcı yalan söylüyor' demişler ve gerçekleri olduğu gibi onlara anlatmışlar. Ziyaretçiler tekrar savcılığa, gitmek üzere ayrılmışlar."

Esasında savcının niyeti herhangi bir hak vermek falan değil. Düpedüz içerdeki insanları sürekli açlık grevlerine sürükleyerek yıpratmak. Zaten açık işkence ve kuralları dayatamadıkları 1984 yılından beri devlet politikası olarak böyle yapıyorlar. Tutukluların en basit haklarını bile ikide bir kırsarak, çeşitli tertiplere giderek onları rahatsız etmeye, stres içinde bırakmaya ve açlık grevlerini kışkırtarak onları yıpratmaya çalışıyorlar. Sonra hasta ve sakat kalan insanlar da tedavi edilmiyor. Bu da bir yöntem.

Savcı Uğur İbrahimhakkıoğlu, daha önce de ailelere, "siz, tutuklular için şunlar bunlar verilsin diyorsunuz, ben de vermek istiyorum ama, bana hergün yüzlerce telefon geliyor. Dilekçeler yazılıyor. 'İçerdeki insanlar katildir, teröristtir, çocuklarımızı öldürenlerdir. Niye onlara bu kadar olanak tanıyorsunuz' diye baskı yapıyorlar. Biz onları da dikkate almak zorundayız", demiş.

Oysa böyle bir şey yoktu. Tamamen savcının uydurması ve ayak oyunlarıydı.

Bugünkü dosya kapandı galiba. Yine biz bize kalacağız.

Sabahleyin askerlerin ani baskınıyla kapılar açıldı. Arama yapacaklar. Böyle sık sık aramalarla ilk defa karşılaşyoruz. Yataktan çıkmadan:

"Buyrun, arayın", dedik. Her yeri didik didik arayıp gittiler.

Saat 13... Gardiyan kapıya geldi.

"Mehdi Zana, ziyaretçin var..." dedi.

"Kimdir biliyor musun?"

"Avukat olabilir."

Yataktan çıktım. Çok sevinçliyim. Arkadaşlar gözlerimin içine bakıyor. Bakışları anlıyorum. İçimden "Merak etmeyin her şeyi anlatacağım", diyorum. Acaba gelen kim olabilir? Kimin geldiği önemli değil. Kim olursa olsun. Çoktandır bekliyorum. Bunca zamandır, çeşitli yollar denedim. Çok adres verdim. Ne gelen oldu, ne giden. Hep düşünüyorum. Çocuklar kusuyor, mide kanamaları başlamış. Bu durumlar beni çok üzüyor. Hemen gideyim bakayım, gelen kim?

Hücreden çıktım. Yavaş yavaş ve çok temkinli yürüyorum. Ufak bir sendelemeye hemen düşebilirim. Maltada yürürken gardiyanlar gözlerimin içine bakıyor. Zinde görünmek için kendimi zorluyorum. Bir şeyim yokmuş gibi, güçlüyüm havasına giriyorum. Soranlara başımla cevap veriyorum. Biraz daha sallansam kendimi yerde bulacağım. Açlık grevinin 31. günü. Tansiyonum düşmüş, gözlerim kararıyor. Birinci kapıdan geçtim. Arama yaptılar. Kantinin önünden geçerken çaycılarla selamlaştık. Hazin bir karşılık verdiler. Bakışlarından durumumun çok bozuk görüldüğünü anlıyorum. Etrafta sessizlik hakim. Cenaze varmış gibi bir ortam var. Havayı dağıtmak için çaycı Ahmet'e takılarak: "Ahmet demli bir çay hazırla da dönüšte içeyim," dedim. Güldüler. Ahmet Elazığ'lı siyasi tutuklu. Günü az kaldığından çayhanede çalışıyor. İdare tarafına geçtim. Oradan gardiyan yemekhanesinin kapısına doğru gittik. Kapı açıldı, baktım bizim avukat Serhat Bucak. O an öyle sevindim ki; tamam, dedim, Serhat bütün yapılacak işleri yerine getirir. Serhat içeri girdiğini farketti. İlk bakışta şok geçirmiş gibi hayret eden gözlerle bana baktığını, afalladığını farkettim. Aniden irkildi, bana doğru koştu

sarıldı.

"Yahu bu nedir? Bu ne hal?" derken ağır çekimle oturduk. Birbirimizi soruyoruz. Hal hatır derken biraz eskiye gittik... Serhat'ı talebelik döneminden tanıyorum. Ayrıca 12 Mart'tan sonra Siverek'te öldürülen bir emniyetçi olayı yüzünden tutuklanmış, beraber sıkıyönetim askeri cezaevinde kalmıştı.

Mevzuya geçmeden Serhat bana, "sen niye açlık grevine giriyorsun? Gençler giriyor, sana düşmez. Sen yaşlısın, bak ne hale gelmişsin. Ya şimdi bir şey olur, ölür veya sakat kalırsan ne olacak?" diyerek üzüntüsünü belirtti. Ben de "Kürt halkının canı sağolsun, ölürsek ölürüz", dediğimde Serhat daha da duygulandı. Derken hemen mevzuya geçtim. "Bak fazla konuşmayacağım. Sana durumu anlatabilirim: Ne yapmanız gerektiğini söyleyeyim, ondan sonra ne konuşacaksak konuşuruz", dedim.

Cezaevinin durumunu, isteklerimizi, bakanın açıklamalarını, bütün gelişmeleri aktardım. Ek olarak bakanın son açıklamasında bizlerin, gizliiden gizliye bir şeyler yediğimizi söylediğini gazeteler yazıyor. Avukatların basın toplantısı yaparak, bizim adımıza cevap vermelerini istedim. Israrla söyledim, eğer biz gizli bir şey yiyiyorsak alçağız, namussuzuz. Yok eğer onlar ispatlayamazlarsa, onlar namussuz ve alçaktırlar. Konuşmalarımız arasında, eşim Leyla'ya yapmış olduğum bir gül tablosu ve geçenlerde evlenen akadaşım Dilek Topçu'ya (Carlı) düğün hediyesi olarak yapmış olduğum "hücreden uzanan gül"ü kendilerine teslim etmelerini rica ettim. "Dünya hali, yarına kadar ne olacağımız belli olmaz. Bu bir kavgadır. Faşizmin bir saat sonra ne yapacağı bilinmez. Bu işte ölmek de var. Hiç olmazsa bu kadar emek vermişim, bu tabloları onlara yetiştiresin", dedim. Serhat, "hay hay, hemen", dedi. Gardiyana yerlerini söyledim, gitti getirdi. Serhat'a teslim ettim ve vedalaşarak ayrıldık.

Döndüm, sırtımdan büyük bir yük kalkmış gibi kendimi rahat hissettim. Sevinçli, ağır adımlarla bloka döndüm. Selamlaşmalar, önceki tavırlardan biraz daha canlı devam ediyor. Kantinin önünden geçerken kantinci, "buyrun güzel peynirimiz var, bir tadına bakmaz mısınız?" diye takıldı. "Daha sonra", dedim. Geçtim, blok'a geldim. Görüşmemi arkadaşlara anlattım.

Arkadaşlar mazgal ve pencerelerden diğer arkadaşlara ve

bloklara ilettiler. Gazeteler geldi. Cumhuriyet'te İlhan Selçuk cezaevleri ve açlık grevindeki insanlarınımızın kaplumbağalar ve balinalar kadar değerinin olmadığına dair dört dörtlük bir yazı yazmış. "Açlık grevinde olmayanları buradan başka bloka gönderiyorlar, siz ne diyorsunuz? Gidelim mi gitmeyelim mi?" diye sordular. Arkadaşlar, "gidin, zorluk çıkarmayın. Bir şey olmaz", dediler.

"Herhalde Diyarbakır grubundan açlık grevinde olanları onların yerine getirecekler," diye yorum yapıyoruz. Yoksa Bakan "bunlar gizli gizli yemek yiyorlar", dediğinden mi açlık grevine girmeyenleri uzak tutuyorlar?

Saat 19. Giden arkadaşları L Blok'a yerleştirdikleri haberi geliyor. Kemal Kutan, heyecanlı heyecanlı:

"Dinleyin, haber veriyorum." Hepimiz önemli bir şey var diye kulak verdik. Çıt çıkmıyor. Kemal:

"Arkadaşlar, BBC, İnsan Hakları Derneği Başkanı Nevzat Helvacı ile röportaj yapmış. Helvacı, işkenceler ve Türk ceza yasası hakkında düşüncelerini söyledi", dedi.

Saat 20. Yeni bir haber geldi. "Açlık grevinin 40. gününde ölüm orucuna başlanacak. Herkes ona göre dilekçesini hazırlasın. 15 gün aralıklarla iki postada ölüm orucuna gidilecek", denildi.

Yorumlar yapıyoruz. "Kavga kızıştı. Bakalım kim kimi dize getirecek. Haydi bakalım!"

"Arkadaşlar, kemerlerimizi sıkalım, onlara öyle bir ders verelim ki, devrimci kavganın ve devrimci onurun ne olduğunu görsünler. Galiba bu pis herifler işin ciddiyetinde değiller. Bizlerin öleceğine inanmıyorlar", dedim.

"Sizlere bir şiir okuyayım mı, ne dersiniz?" "He vallah, Xalo dediler iyi olur."

Yahya Kemal'in "Sessiz Gemi"sini, Cahit Sıtkı'nın "35 yaş" ve "Değirmenci Baba"yı okudum. Saat 02 olmuş. Uykum gelmiyor. Yorgunum, Ama bir türlü gözüm kapanmıyor. Tıpkı teller üzerinde yatan kuşlar gibiyim.

Sabahleyin haberin sesiyle irkildim.

"Dev-Yolcu arkadaşlar yarım gün havalandırmaya razı olarak eylemi bırakacaklarını bildirmek için diğer siyasetleri doluyorlar."

Kısa bir zaman sonra Kurtuluşçu'ların da onlara katıldıklarını, eylemi bırakacaklarını söylediler. Bekliyoruz. Tartışmalar başladı. Bakalım ne olacak? "Yatağa devam", dedim.

Gazeteler geldi. Çarpıcı bir şey yok.

Paracı geldi. Parayı çektik gitti.

D Blok penceresinden seslendiler:

Dev-Yol ve Kurtuluşçular, yarım gün havalandırmaya rıza göstermişler. Ayrıca kitap yasağı devam edecekmiş. Savcı, "ara sıra sizleri idare edebilirim, demiş. Halbuki "idare ederim" lafı hikaye. Geçenlerde başsavcı, açıkca sol içerikli bütün kitapların isimlerini dahi ağzına almaktan rahatsız olduğunu söylemişti. Açıkça oyun oynamış. Bakalım, bizim temsilci arkadaşları ne zaman çağıracaklar? Hiçbir haber yok. Yataklardayız. Ufak bir patırtıda kulak kesiliyoruz. Kuşlar bile uçmaya dursun. Hemen "ha!" diyoruz.

"Dinleyin", diye bağırdı Kemal. Hepimiz nefes nefeseyiz. Bakalım nasıl bir haber verecek. Hepimizde heyecan belli oluyor.

"Almanya'nın Sesi Radyosu bugün 13 SHP milletvekilinin cezaevlerindeki durumu düzeltmeleri için Adalet Bakanına gittiklerini söyledi. Bakan, milletvekillerine, iyileştirme ve yönetmelik değişikliği olacağını, ayrıca bu hususta açıklama yapacağı sözünü vermiş. Avrupa Konseyi de Türkiye'de siyasi bir affın çıkarılması ve cezaevlerinin içinde bulunduğu açlık grevlerinin 32. gününde olması dolayısıyla, bu durumun iyileştirilmesi için derhal koşulların düzeltilmesini istediklerini TC Hükümetine bildirmişler."

Doktorlar geldi. Baktılar. Yataktayım.

"Bir şeyiniz var mı?" diye sordular.

"Hayır iyiyim, hiçbir şeyim yok," dedim. Kendi kendime; "Mehdi, bunlara hiçbir şey tattırmayacaksın, ben rahatsızım demeyeceksin, son nefesine kadar yatağında ol. Onlar senin

koltuğunun altına girmesin. Sedyeye uzatılmana izin verme. Minnetsiz ölmek daha iyi", dedim.

Doktorlar gitti. Arkadaşlar Pazartesi günü ölüm orucuna başlanacağını kararlaştırdılar. Düşünüyorum. Bu iş Salı'ya kadar ancak uzayabilir. Çarşamba günü ziyaret var, bu hususu dikkate almak zorundalar."

Saat 14. Cumhuriyet gazetesi geldi. Açlık grevine çok yer vermiş. Zaten eylemimize doğru dürüst yalnızca Cumhuriyet eğildi. Dürüst bir gazetecilik örneği verdi. Başından beri gazete ve köşe yazarları bizleri yalnız bırakmadılar. İzmir Tabipler Odası Başkanı, bugüne kadar süren açlık grevinin ciddi adale erimelerine neden olabileceğini belirten bir açıklama yapmış. Adalelerimi yokluyorum. Kafamda varsayımlar yapıyorum. Sakatlıkları düşünüyorum.

Diyarbakır'daki açlık grevinde sakat kalan arkadaşlardan Fuat Çavgun, Cemal Miran, Recep Maraşlı ve diğer arkadaşlar gözümün önünde. Açlık grevinde ölen Kemal PİR, Hayri DURMUŞ, Akif YILMAZ, Ali ÇİÇEK, Cemal ARAT, Orhan KESKİN, Emin YAVUZ, Ali EREK hepsi bu şekilde gitmişti.

Ölümü düşünüyorum. Ölen arkadaşları. Niyazi USTA, Abdulkerim CEYHAN, Muhterem BİÇİMLİ.. Geçmiş mücadele dönemindeki beraberliklerimiz... O dönemdeki arkadaşlardan hemen hemen pek kimse kalmadı. Çoğu dışarda. Bir kısmı öldü. Birkaç kişi kalmışız.

Ölüm ne kötü bir şey. Kısa bir zaman sonra hiç yaşamamış gibi unutulup gidiyorsun... Saatler geçiyor, uykum gelmiyor. Artık seslerden çok rahatsız olmaya başladım. Hafif gazete hisirtisi bile beynime vuruyor. Çileden çıkıyorum. Gardiyan koridordan geçiyor. Şu herif yavaş yürüse bari, ayak sesleri beni rahatsız ediyor...

18 Kasım Cuma

Tuhaf bir hapsirme sesi geldi. Yaz sıcaklığında cevizin gölgesinde toplanan keçilerin hapsirmesini andırıyordu.

"Gardiyan, gardiyan!" diye Rıza bağıırıyor. Gardiyan koşarak

gitti. Bir başkası seslendi:

"İdare Çeko'yu çağırmış, şimdi gitti." Mehmet:

"Xalo, ılık bir su akıyor. Yüzünü yıkayacaksan hemen git yıka", dedi.

Kalktım, yüzümü yıkadım. Uzun zamandır yüzümü bu kadar rahat yıkamamıştım. Baktım, mendilim leş gibi. Gelmişken onu da yıkadım. Yıkarken hapşırdım. Burnumdan kan parçacıklarının püskürdüğünü gördüm. Herhalde burnumdaki kılcal damarlar sızıntı yapmıştı. Vücuttaki tahribatlar kendini göstermeye başladı. Yatağa geldim. Suya baktım. Hiç içesim gelmiyor. Tiksinti veriyor. Ağzımı bir çalkalayayım dedim. Aldım. Zehir gibi. Hemen bıraktım. Saat 13. Koridorda halen, hareketlilik var. Başgardıyan İskender, Çeko'yu çağırmış, dediler. Yeni bir umut ışığı, bu iş kimse ölmeden bitecek diyorum. Çocuklar yatakta. Kapı açılmaları oluyor. Sessizlik var. Çeko'nun hücreleri dolaşıp bilgi verdiğini anlıyorum.

14.30. Çeko bizim hücreye geldi.

"Xalo, başgardıyan bir ön yoklama yaptı. İdare, havalandırma hariç, hiç olmazsa bizim de bazı maddelerden vazgeçmemizi istediğini, ilerde onları da çözebileceklerini söyledi. Ben de bunları sizlere getirdim. Ne diyorsunuz.?"

"Arkadaşların kararı ne ise benim de aynıdır. Sizleri yalnız bırakmayacağım. Tavizkâr davranmadan diyalogdan yanayım. Arkadaşların durumunu biliyorsun. İdare de çok sıkışmış. Ona göre davranın", dedim.

Çeko gitti. Saat 16. Çeko yine geldi. İdare, temsilcilerle toplu değil, tek tek görüşeceğim, demiş. Doğrusu mızıkçılık yapıyor. Bu arada Ankara ve İstanbul'dan bir grup avukatın da geldiğini söyledi. Aslında bu iş bitmiş. Başsavcı ve müdür kasten, bizlere eziyet olsun diye uzatma taktiğini uyguluyorlar.

Müdür Mehmet İnci'nin faşist olduğu biliniyor. Amasya cezaevinde ikinci müdürken devrimci bir arkadaşı işkence ile öldürdüğünü, orada yatan arkadaşlar söylüyorlardı. Zaman zaman da tabancasını çekerek, "bütün devrimcileri öldüreceğim", diye küfürler naralar attığını söylüyorlardı. Başsavcı ve müdürün insanlara değer vermeyecekleri tutumlarından belli.

Hepimiz yataktayız. Açlık grevinin bitişini, nasıl süt içeceğimiz

mizi, çorba ve pirinç lapasının verilip verilmeyeceğini hayal etmeler başladı. Ya ekmeğe ne zaman dış atacağız, diye konuşuyoruz. Mustafa:

"Ben ekmeksiz yapamam, ona öyle hasretim ki, ilk etapta ona saldıracam."

Mehmet:

"O delikli susamlı büsküviden çok alsalar bari, sütle iyi olur."

Metin:

"Antepvari acılı bir çiğ köfteye fitim", dedi.

Saat 7.30. Bir bağışma:

"Almaya'nın Sesi Radyosu Kızılay'da bir grup üniversite öğrencisinin cezaevlerinin içinde bulunduğu kötü şartları protesto ettiğini, Halkevleri Genel Başkanı Ahmet Yıldız'ın da bu olayları protesto ettiğini, bu duruma son verilmezse açlık grevine başlayacaklarını söylediğini", bildirdiyordu.

Biz yemekleri konuşmaya devam ediyoruz. Bütün yemekler gözlerimin önünden geçiyor. Ben, Mehmet Akbaş'ın can damarına bastım.

"Mehmet, güzel bir çiğköfte. Nar ekşisiyle yapılmış salata. Sonra kıvrıkcık marul. Çiğköfteyi içine koyacaksın. Saracaksın, dişleyeceksin ve ayrıları üstüne içeceksin. Ne dersin Mehmet?"

Mehmet hayran hayran bakıyor. Ağzımız sulanmış, hep beraber yutkunuyoruz. Mehmet:

"Ax Xalo, beni göğsürmden vurdun!" diyor.

19 Kasım Cumartesi

"Ali Sapaz! Ali Sapaz!"

D bolktan sesleniyorlar. Kulak verdim. Acaba temsilcileri mi çağırıyorlar? Konuşmaları anlayamadım. Güneş var. Kapı açık olsaydı ne iyi olurdu. Yeni bir haber geldi:

"İdare temsilcileri çağırmış", dediler. Arkadaşlar kafalarının yorganın altından çıkardılar. Aşağı kattan yeni bir çığlık duyuldu:

"Gardiyan! gardiyan!"

Ne oldu acaba, diye söylendim.

"Yasin'in durumu ağır, kan kusuyor, kendinden geçmiş, bir türlü konuşmıyor", dediler.

Temsilciler geldi. İdareyle konuşmuşlar. Dört saat havalan-

dırmada, kitap denetimi ve misafirlik yaptırılmamasında ısrarlı olduklarını söylediler. Böyleyse hakların verilmediği anlamı çıkıyor. Çeko:

"Xalo, ne diyorsun?"

"Beraber adım atmışız, beraber gideceğiz. Söyleyecek bir şey yok. Söyleyin, gelin. Fazla da kendinizi yormayın."

Çeko gitti. Erivan Kürtçe şarkılara başladı. Bir coşku aldı beni. Kendimi kaptırılmışım. Erivan'daymışım gibi; o kadar yakın ve net geliyor ses. "Nasılsa bugün de açlık grevi bitmeyecek. Demin sevinmişim. Ha bitti ha bitecek diye. Sevincimiz kursağımızda kalmışken, bari bu Erivan'ın coşkusundan olmalıyım. Aç karına buzlu ayran misali yerini doldursun. İdare istediği kadar uzatsın. Bizden zırnık taviz yok. Buyrun ulan kim kimi yediyse. Zaten bu aşamadan sonra geri dönüş olmaz. Çocuk oyuncağı mıdır? Haydi bakalım."

Çocukların gözleri parladı. Gülüyorlar. Gazeteler henüz gelmedi. Yeni bir haber geldi. Temsilciler tekrar idareye çağrılmışlar. Kemal Kutan:

"Almanya'nın Sesi Radyosu, Adalet Bakanı'nın havalandırma saatinin 7 saate çıkarılacağını vaadettiğini açıklamış", dedi.

Oysa müdür ve başsavcı dört saatte ısrar ediyorlar. F Bloka seslendim:

"Çeko'ya haber verin, beni görmeden gitmesin."

"Çeko müdüriyettedir", dediler.

Gardıyanı çağırdık, geldi. "Kendisine görüşümüzü iletmek üzere acele Çeko'nun buraya gelmesi gerekiyor", dedim. Gitti. Çeko geldi. Radyoda Adalet Bakanı'nın açıklamalarını aktardım. Bu yüzden, bilgisi olsun diye çağırdığımı söyledim. Yine beklenti başladı.

Bu sefer erken döndüler. Temsilciler, "bütün haklarımız verilmeden eylemi bırakmayacağız. Siz düşünün, kararınızı verin. Bizim yapacak başka bir şeyimiz yok, dedik geldik", dediler.

"İyi ettiniz. Doğrusu da budur, bunlar savcı ve müdürden kaynaklanıyor. Bir saat daha geciktirme imkânları varsa geciktirmeye çalışırlar. Bakanlık bu işi bitirin demiş, onlar oyalyorlar", dedik.

Muhittin Dolaşır'ın durumu ciddi. Nefes alamıyor. Alt katta 2. hücrede Yasin'in zaten durumu tehlikeli. Görevliler telaşlı gittiler. Muhittin'i ise doktora vermediler. Gardiyanlar geri gitti. Bir süre sonra daha kalabalık olarak geri geldiler. Muhittin'i de sedyeye uzatıp götürdüler. İskan hücrede yalnız kaldı. Metin, 5. hücreye onun yanına gitti.

Uykum gelmiyor. Saat üçü geçiyor. Hâlâ dönüp dönüp zaman dolduruyorum.

20 Kasım Pazar

Kapı açıldı. Müslüm Erikler'in içeri girmesiyle, "Arkadaşlar sıcak su içmez misiniz?" demesi bir oldu.

"Bardağa bırak sonra içerim", dedim. Diğer arkadaşlar birer bardak içtiler. Müslüm gitti. Doktorlar geldi. Bakmak istediler. Bırakmadım. "İyiyim", dedim. Diğer arkadaşlara, muayenesiz göz atarak, görünüşüne göre Mustafa'nın ismini yazıp gittiler.

Mehdi Tanrıkulu geldi.

"Dün çok ağır durumda 5 arkadaşı hastaneye kaldırdılar" dedi. 3'ü E, 2'si de C Blok'tan. Ayrıca genelde elli iki kişinin durumunun ağır olduğu tesbit edilmiş.

Saat 5, Erivan radyosunda Aram 'Ay dil, Ay dil'ı söylüyor. Kalktım, yatakta bağdaş kurarak dinledim. Mustafa duvara tutunarak kalkmak istiyor. Tuvalete gidecek, kalkamıyor.

"Gözüm kararıyor", dedi.

"Biraz dinlen, yavaşça kalk, istersen koluna gireyim", dedim.

"Yok Xalo, ben giderim", dedi. Yanındaki masayı destek yaparak yavaş yavaş kalktı. Duvara tutuna tutuna ilerledi. Durumu hiç de iyi değil. Keşke hastaneye götürmeleri için doktorlara söyleyeydim. Konuşmak için konu arıyorum.

Bağırma sesi geldi. Az sonra doktorlar koşu koşu geldiler. Durum ciddi. Kötüleşenler çok. Doktorlar telaşlı.

Saat 02. Doktorlar hâlâ dolaşüyor buralarda. Gözüm Mustafa'da. Mehmet'e bakıyorum, ses yok. Yatakta gözünü bana dikmiş bakıyor. Hüzünlüyüm. Boğazım düğümlemiş. Konuşmak istemiyorum. Bakarsın ağlarım, moralleri bozulur diye korkuyorum. Yutkunuyorum. Olmuyor. Yavaşça kalktım, tuvalete gittim.

Yüzüme biraz su çarparak geri döndüm. Bir şeyler söyleyeceğim.

22 Kasım Pazartesi

Sabahleyin gardiyanlar, sağlıkçılar kapıya yığılmış.

"Ne oluyor?" diye sordum.

"5. hücrede İskan'ın durumu ağır. Götürmek istiyorlar. Gitmiyor", dediler. Doktorlar geldi.

"Bir şey yapamayız. Hastanaya götürmekte fayda yok. Arkadaşlar muayene olmak istemiyor. Kımıldatmak, gidip gelmek, daha da kötü oluyor. İyisi mi burada kalsın. Zaten genel olarak durum kritikleşmiş. Bir raporla hastaneye ve müdüriyete bildirdim. Bu durumda sorumluluğu bundan sonra kabul etmeyeceğimi söyledim. Ayrıca sağlık heyeti de bugün gelecek. Durum değerlendirmesi yapıp görüşlerini rapor biçiminde bildirecekler."

Bu ara başgardiyan geldi.

"Muzaffer Ayata'nın eşyalarını hazırlayın. Göndereceğiz", dedi. M. Akbaş kalktı. Hazırlıyor. Müslüm de ona yardım ediyor. Ben de torbanın ağzını tutmuş, yardımcı olmaya çalışıyorum. Göğsümde ağrı var. Gözlerimde, görmede azalma olduğu belli oluyor. Başucumdaki lambadan olacak. Tepemde sürekli yanıyor, gözümü alıyor. Mustafa hâlâ yatıyor. Durumu çok kötü. Artık oturmayı bile tutunarak başarabiliyor. Her ne kadar bizden gizlemeye çalıştıysa da, yine de belli oluyordu.

Akşam saat 21. Mustafa duvara tutunarak kalktı. Sigarasını aldı. Birini Mehmet'e verdi. Karşılıklı içiyorlar. Hiçbirimizden çıt çıkmıyor. Batman treni gibi duman çıkarıyorlar. Gece bir türlü geçmiyor.

22 Kasım Salı

Bugün açlık grevinin 37. günü.

Sabah saat 11. Hâlâ yataktayım. Vücut yağlarımızın erimesinden kokumuz daha da ağırlaşmış. Dayanılacak gibi değil.

Kapı açıldı, 3 kişilik tabip heyeti içeri girdi. Tek tek isimlerimizi sordular. Bakıp bakıp, "bir isteğiniz veya diyeceğiniz var mı?" diye soruyorlar. Ellerindeki deftere, Mehmet ve Mustafa'nın duru-

munu tehlikeli diye işaretleyip gittiler.

Saat 13.30... Tekrar, başka bir tabip heyeti geldi. Bu kez daha kalabalıklar. Bizlere şöyle bir bakıp gittiler.

Saat 15.30. F Bloktan seslendiler:

"Savcı bizleri çağırıyor," diyen ses Çeko'nundu.

"Tamam", dedik ve sorduk. "Yalnız mı?"

"Diğer temsilciler de beraberindeler."

Arkadaşlarla bakışıyoruz:

"Bugün bitebilir", diyorum. Koridorda yoğun bir trafik var. Gardiyanlar dolmuş. "Bu iş bitti çocuklar, buraya kadar." Mehmet'e ve Mustafa'ya bakıyorum. Henüz çocukken cezaevine düştüler. İçerde yaşanıp kaldılar. Biri 7, diğeri 9 senedir içerde. Gençliklerini yaşamadan mücadeleye adadılar. İki senedir, Diyarbakır'dan başlayarak bu beşinci açlık grevidir çekiyoruz. Cenazeye dönmüşler. Bari bir saat erken bitse de onları hastaneye kaldırsalar. Mustafa iki güne kalmaz gider diye düşünüyorum.

Temsilci arkadaşlar geldi. Durumu arkadaşlara izah ediyorlar. Son olarak "evet" veya "hayır" diye idareye bildirecekler. Kemal geldi. Durumu açıkladı.

İdare en son olarak üzerinde anlaşılmayan konulardan havalandırmayı tam gün olarak kabul ediyor; kitapların yasak olmaları verilecek. Yalnız kısımlar arası misafirliği kabul etmiyorlar, ancak onu daha sonra idare ederiz; bloklar arası misafirlik serbest. Diğer konular ise zaten çözülmüştü.

"Tamam" dedik. Gitti.

Çocuklarım, ailem gözlerimin önünde, eh bu sefer de kefeni yırttık, diyorum. Saat 5 oluyor. Bari biraz erken bitse. Gece olmadan durumu kötü olanlara süt içirilip öyle hastaneye kaldırılsalar. Gözüm sürekli olarak Mustafa'larda. Saniyeler gün olmuş. Bir taraftan da kapıya bakıyorum. Kulaklarım gelecek seslerde. Ne oldu diye sabırsızlanıyorum. Mehmet ve Mustafa'ya takılıyorum. Oyalamak istiyorum. Gardiyanlar kapıyı açtı. Arkadaşlar içeri girdi. Yüzleri gülüyor:

"Hepimize geçmiş olsun."

Birbirimizi kutlamalar şimdiden başladı. Evet haber geldi. "Her şey tamam." Çocuklara baktım, gözleri parlıyor. Beni çok etkiliyor, neredeyse hüngür hüngür ağlayacağım. Hem sevinçli,

hem üzgünüm. Hele alt kattan yanıma gelenler... Doğan Kılıç ve Hasan Şerik'in gözleri çökmüş, elmacık kemikleri fırlamış bir vaziyette ayaklarını sürüye sürüye gelişlerini gördüm. Kendimi tutamıyorum. Ağlamamak için kendimi zorluyorum. Doğan:

"Xalo, nasılsın?"

Cevap veremedim. Hücrem dolmuş. Çoğu arkadaşlar burada, tek tek boynuma sarılıyorlar. Öpüyorum. Sessizlik. Hiçkılmamak için boynularına sarılarak gizleniyorum. Hafif bir sesle:

"İyiym çocuklar. Siz nasılsınız?" diyorum.

20 yıllık muzaffer bir savaştan çıkmış birer cenazeyi andırıyoruz. Eyleme katılmayan arkadaşlar şerbet yapıp getirdiler. İlk etapta onu içtik. Çok tatlı olmuş. Yarım saat sonra süt, büsküvi ve etimek geldi. Mehmet ve Mustafa'yı hastaneye kaldırdılar. Derken, piring lapası, haşlanmış patates. Birer saat arayla geliyor. Saat 12. Tansiyonlarımıza baktılar. Benim 9'a 5... Bizlere serum taktılar. İki saatte şişe yarıladi. Ellerim şişti. Serum'u çektim.

Mercimek çorbası geldi.

23 Kasım Çarşamba

Saat 5.30.

Hâlâ uyanığız. Karşımızdaki 5. hücrede arkadaşların radyosu açık. Sabah sabah konuşuyorlar. Belli ki yatmamışlar. Bana süt getirmelerini söyledim. Bekir 2 bardak sıcak süt getirdi. İçtim, çok hoşuma gitti. "Ne o Bekir? Nereden bu sıcak süt?"

"Isıtıcı ile ısıttık", dedi. Şöyle bir uzaniverdim. Özkan geldi.

"Xalo, patates getirdim. Biraz yesen iyi olur."

"Sağol, ben çok yedim. Fazla zorlanmayayım."

Kalkıp aynaya baktım. Frenkenştayn'a dönmüşüm. Hemen traş oldum. Sıcak su olsa bir de yıkansaydım.

Geldim oturdum. Sırtımı yatağa dayadım. Gidip gelenleri izliyorum. Bir taraftan da kulağım kapıda. Ziyaret günüdür, gözliyorum. Belki biri gelir diye bekliyorum.

Müslüm geldi:

"Xalo, sıcak su var. Yıkansan iyi olur."

"Yaşa be Müslüm! Leş gibi kokuyorum. Deminden beri bunu düşünüyordum."

Temiz çamaşırlarımı aldım. Gittim. Müslümlerin hücrelerinin tuvalet kısmında soyundum. Aman Allahım! Ne tuhaflaşmışım?...

O kadar zayıfımışım ki, bacaklarım birer çalı gibi beni güçlükle ayakta tutuyor. Kalçalarım, popom erimiş. Etiyopya açlarından beter olmuşum. Öyle komik görüyorum ki kendimi. Kendi kendime gülüyorum. Gücüm yok. Bir taraftan yıkıyorum, bir elimle de düşmemek için duvan tutuyorum. Oturamıyorum. Tabure kayabilir, betona çarparım, korkusu var. Vücudumdan pul pul deriler dökülüyor. İyicene yakandım. Hemen giyindim ve yatağa geldim.

Ziyareti düşünüyorum. Eğer Nüzhet abim anlaşmayı duymuşsa mutlaka gelir. Birinin gelmesini çok istiyorum. Olaylar hergün basında konuşuldu. Şimdi aileler merakta. Hiç olmazsa durum bildirilirdi. Bekliyorum. Ses yok, saatler ilerliyor.

Bir patırtı geldi mi, "beni şimdi çağırırlar" diyorum. Kulak veriyorum. Gözüm kapıda...

Bekliyorum...

1988 Eskişehir
Özel Tıp Cezaevi
Mehdi Zana

(KÜRT DIYE IRK) yoktur..

Be hey ahlaksızlar kralı,
Hayasızlar Sultanı, İfler kralı,
Soysızlar Şah'ı..

Sen ve senin gibi düşünenler hep bu seviyede... Tarihi bilgilerden, geniş kültürden, düşünce meziyetinden mahrum olan hayasızlar Sultanı... KÜRT diye bir İrk olmadığımı, kökeninin Türk olduğunu ne yazık ki hala öğrenememişsiniz. Bundan daha büyük bir hergelelik düşünülemez. Senin kafanıñuz dibeginde veya Bulgur değirmeninde Ezilmesi gerekmektedir. Alçaklıkların en üstün rezaletini hayadan mahrum olan yüzüne tükürerek ifade ediyorum. Bu aziz yurtta yaşamamız size ve sizin gibi aynı kafayı taşıyanlar'a haramdır.

Senin gibileri doğramak veya yere cakılmış budaklı kazığa oturtmak şarttır, hatta farzdır.

Değerli yarguların hukuk yönünden isabetli ve keşin kararlarını merakla beklemekteyiz.

Allah senin ve senin gibi düşünen itlerin yakında belasını versin.

Nefretlerimizle...

Hidayet Özpinarlı

İZMİR/KARŞIYAKA

DEĞERLİ DOST...

31.3.1988 Tarihli mektubunu aldım, bir taraftan sevindim, diğer taraftan üzüldüm. Üzülünem, senin gibi eli kalem tutan birinin halen meseleleri bilmeden şoven duyguları taşımasıdır. Oysa ikimizinde düşmanı aynıdır. Bu düşmanlarkı, asırlardan beri beni ve seni sömüren, yani Türk ve Kürt halkını sömüren ve ezen, kanını bir sülük gibi emen, bu insanlık düşmanları haramzadeler, bu şekilde meseleleri yanıtmakla, beni ve seni biri birine kurdurıp sömürmelerini idame ettirmektedir. İşte Kürt halkının içinde bulunduğu durum ve haramzade insanlık düşmanı zihniyetin ürünüdür. Bunlar kendi çıkarlarından başka hiçbir şey düşünmezler, onlar için varsa yoksa kendi çıkarları ve saltanatlarıdır.

Temenim sizden, bu Türk ve Kürt halkının kanını emen, bir avuç haramzadelerden olmamandır. Eğer bunlardan değilsen seninle anlaşılabiliriz. Çünkü ikimizinde çıkarları aynıdır. İkimizde ezilen

iki halkın çocuklarıyız. Yoksa Kürt halkının varlığı ve hakları Türk halkının haklarına bir zarar getirmez aksine fayda getirir. Onun içindirki sürekli Kürt halkını Türk halkından gizlemişlerdir. O Kürt değil Türk'tür. Onlar dağlı Türk'ler gibi safсата laflarla sizler gibi insanları, Kürt halkını Türk halkına düşmanmış gibi göstererek bizleri biri birimize kurdurarak, meselenin aslımı gizleme peşindedir. Bu yüzden beni ve benim gibi devrimcileri sizlere yanlış yanıttaktalar. Ben Kürt halkının mücadelesini veririrken benim bu kavgamda Türk halkını da aynı derecede haklı ve faysadı vardır. Yani aynı zamanda, Türk halkını da mücadelesini vermiş oluyorum, yoksa sizin bildiğiniz gibi ben şoven, uçkı bir insan değilim. Ben solcuym; Devrimciyim. Çağımızda insan oğlunun mahkum ettiği ırkçılığın nakadar alçak, rezil bir düşünce olduğunu iyi bilen biriyim. Umuruma siz, o aşağılayıcı bahtsız zihniyetten değilsiniz. Ki inanmıyo-

rum, olamazız. Çünkü düşünen bir insan böyle alçalamaz.

Halkların kardeşliği ve menfaatların aynı olduğunun kanıtı sizlere örnek: Bu ceza evinde Kürt halkının mücadelesinde ölen bir Türk kardeşimiz Kemal PİR; işte Kürt halkının mücadelesi için bu cezaevinde yatan Türk kardeşlerimiz. Bunlarda gösteriyorki, esas düşman halklarımızı gaspeden bizleri sömüren zihniyetlerdir ve sizlere diyorumki, gel kardeşim bizim bu haklı davamıza sende katıl, seninle kardeşçe kolkola Türk ve Kürt halkının mutlu yarınları için yürüyelim.

Sevincim oudurki, bana bu hareket dolu mektubu yazmakla sizi tanımam fırsatı bulmama ve vereceğim cevapta kendimi size tanıtmama fırsatını bulmamdır. Sizlere hayatta başarılar diler, bütün Türk halkına saygılarımı sunarım.

Sevgilerimle gözlerinden öperim.

7.4.1988

Mehdi ZANA

İsmail BEŞİKÇİ	: Bir Aydın, Bir Örgüt Ve Kürt Sorunu (2. Baskı)	12.000
Marx ENGELS	: Alman İdeolojisi	10.000
F. Huseyn SAĞNIÇ	: Peşeriya Hewisına Zmanê Kurdi-1	13.000
H.ALTUN-A. YAVUZ:	" Bu İnsan Çılgınlıklarını Unutmayın" Eskişehir - Aydın Direnişi	20.000
Selim ÇÜRÜKKAYA:	12 Eylül Karanlığında Diyarbakır Şafağı	30.000
Sait ÜÇLÜ	: İmbikten Geçmiş Sevdadır Diyarbakır	30.000
İdris GÜZEL	: Hücremde Ağustos Sıcağı Eylül Sabahı	8.000
F.Hüseyin SAĞNIÇ	: Hêmana RêzimanêKurdi	32.000
F.YETKİN-M.TANBOĞA	: "Dörtlerin Gecesi" - Savunma	17.000
Ali FIRAT	: Din Sorununa Devrimci Yaklaşım	7.000
İsmail BEŞİKÇİ	: Savunmalar (Belge - Melsa)	15.000
Ali FIRAT	: Türkiye Sosyalist Ve Demokratik Hareketi	10.000
Özkan DEMİR	: Yağıp Diyarbakırın Yanan Yüzüne	10.000
Jan DOST	: Kelâ Dimdimê	17.000
Hasan BİLDİRİCİ	: Ülkeye Dönüş	20.000
Selahattin ERDEM	: Küçük Peşmerge	14.000
İsmail BEŞİKÇİ	: PKK Üzerine Düşünceler (Toplatıldı)	20.000
F. UZAL- H. İÖZCAN:	Cezaevi Şiir Antolojisi (Sorum-Melsa)	25.000
Ali FIRAT	: Kürdistan'da Kişilik Sorunu	20.000
İHD ŞUBELERİ	: Olağanüstü Hal Bölge Raporu	30.000
Mehdi ZANA	: Vaşetın Günlüğü	25.000
M. Can YÜCE	: Enternasyonalizm Üzerine Düşünceler	20.000

- Toplu Siparişler % 25 İndirimli-ödemeli,
 Tek Siparişler Posta Pulu Karşılığı Gönderilir.

© Melsa Yayınları

ISBN 975-345-004-4